ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΚΡΗΤΗΣ
ΤΜΗΜΑ
ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑΣ
ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ
ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΜΕΣΟΓΕΙΑΚΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΥΓΕΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

ΤΟ ΑΞΙΑΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΚΑΙ Ο ΤΡΟΠΟΣ ΖΩΗΣ ΣΕ ΜΙΑ ΟΡΕΙΝΗ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ. Η ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΠΟΙΗΣΗ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ ΚΑΙ ΣΤΗ ΣΧΟΛΙΚΗ ΖΩΗ. ΜΙΑ ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ.

ΔΙ-ΙΔΡΥΜΑΤΙΚΟ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΚΟΙΝΟΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ»

ΟΝΟΜΑ ΦΟΙΤΗΤΡΙΑΣ : ΒΑΡΕΛΤΖΑΚΗ ΧΡΥΣΟΥΛΑ
ΟΝΟΜΑ ΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΑΣ : ΡΑΤΣΙΚΑ ΝΙΚΟΛΕΤΑ

ΗΡΑΚΛΕΙΟ 2024

Ευχαριστίες

Η διπλωματική αυτή εργασία εκπονείται στο πλαίσιο του Δι-ιδρυματικού Μεταπτυχιακού προγράμματος «Κοινοτική Εργασία και Κοινωνική Οικονομία» του Τμήματος Κοινωνιολογίας του Πανεπιστημίου Κρήτης και του Τμήματος Κοινωνικής Εργασίας του Ελληνικού Μεσογειακού Πανεπιστημίου.

Θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά την επιβλέπουσα καθηγήτρια κυρία Νικολέτα Ράτσικα για την αμέριστη συμπαράστασή της και τη βοήθεια που μου παρείχε καθ' όλη τη διάρκεια της εκπόνησης της εργασίας.

Θα ήθελα επίσης να ευχαριστήσω θερμά και όλους και όλες τους συμμετέχοντες / συμμετέχουσες για την πολύτιμη βοήθειά τους στην υλοποίηση του ερευνητικού μέρους της παρούσας μελέτης.

Η υπογράφουσα ΧΡΥΣΟΥΛΑ ΒΑΡΕΛΤΖΑΚΗ, φοιτήτρια του Δι-ιδρυματικού Μεταπτυχιακού «*Κοινοτική Εργασία και Κοινωνική Οικονομία» του Τμήματος Κοινωνιολογίας του Παν. Κρήτης και του Τμήματος Κοινωνικής Εργασίας του Ελληνικού Μεσογειακού Πανεπιστημίου* δηλώνω υπεύθυνα ότι η παρούσα μεταπτυχιακή διπλωματική εργασία με τίτλο: «*Το αξιακό σύστημα και ο τρόπος ζωής σε μια ορεινή κοινότητα της Κρήτης. Η επίδραση στην κοινωνικοποίηση των παιδιών και στη σχολική ζωή. Μια μελέτη περίπτωσης»* είναι στο σύνολό της προϊόν δικής μου δουλειάς και ότι όλες οι πηγές που έχουν χρησιμοποιηθεί αναφέρονται πλήρως. Επίσης δηλώνω ότι δεν αποτελεί προϊόν οποιασδήποτε εξωτερικής μη αδειοδοτημένης βοήθειας και ότι δεν έχει υποβληθεί σε οποιοδήποτε Ίδρυμα ή Οργανισμό προς αξιολόγηση, ούτε έχει δημοσιευθεί στο παρελθόν μέρος αυτής ή στο σύνολό της.

_____

Ονοματεπώνυμο

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Περίληψη 6
Abstract 7
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 - ΕΙΣΑΓΩΓΗ
1 Σημασία και αναγκαιότητα της μελέτης 8
2 Δομή της διπλωματικής εργασίας 9
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 – ΤΟ ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ
1 Η Βιοοικολογική θεωρία του Bronfenbrenner 11
2 Άλλες βασικές έννοιες 15
2.1. Κοινότητα 15
2.2. Κοινωνικοποίηση 18
2.2.1. Πρωτογενής Κοινωνικοποίηση 19
2.2.2. Κοινωνικοποίηση του φύλου 20
2.2.3. Δευτερογενής κοινωνικοποίηση 21
2.2.4. Σχολική κοινωνικοποίηση 22
3 Σχολική πρόοδος 23
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 – Η ΜΕΛΕΤΗ ΤΗΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑΣ
Α ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ
Το μεθοδολογικό εργαλείο 25
1 Ιστορική διάσταση 28
2 Γεωγραφική διάσταση 30
2.1. Φυσικοί πόροι και δομημένο περιβάλλον 30
2.2. Υποδομές 31
2.3. Μέσα εφοδιασμού 31
2.4. Μέσα επιμόρφωσης 32
3 Οικονομική διάσταση 32
3.1. Μονάδες εστίασης και αναψυχής 32
3.2. Γυναικεία απασχόληση 32
3.3. Περιουσιακή κατάσταση 32
3.4. Επαγγελματικές ασχολίες 33
4 Κοινωνική διάσταση 33
4.1. Οργανώσεις Υγείας και Πρόνοιας 33
4.2. Σχέσεις μεταξύ των κατοίκων 33
4.3. Θέση ηλικιωμένων 34
4.4. Θέση γυναικών 34
4.5. Θέση νέων 35
5 Πολιτισμική διάσταση 35
5.1. Οικογενειακό σύστημα 35
5.2. Το συγγενειακό σύστημα 38
5.3. Σχέσεις γειτονίας 39
5.4. Βία 40
5.5. Η παρανομία 41
5.6. Το αλκοόλ 42
5.7. Ο όρκος των βοσκών 42
5.8. Η συλλογική ευθύνη και τραύμα 43
5.9. Ο Σασμός 44
6 Κατακλείδα 44

Β ΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ …… 48
1 Ιστορικά στοιχεία …….. …… 48
2 Το σχολείο σήμερα …… 48
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 – ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ
1 Σχέδιο, σκοπός και στόχοι της έρευνας …… 50
2 Συμμετέχοντες / συλλογή δεδομένων …… 50
3 Ερευνητικά ερωτήματα …… 51
4. Η συνέντευξη …… 51
4.1. Ηχογράφηση …… 52
4.2. Απομαγνητοφώνηση …… 52
5 Ανάλυση δεδομένων …… 53
6 Η συγγραφή της έκθεσης …… 53
7 Η εμπειρία των συνεντεύξεων …….. 54
8 Προβλήματα / δυσκολίες στην διεξαγωγή της έρευνας …… 55
9 Ηθικά ζητήματα ……..…. 55
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5 – ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΩΝ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ …… 59
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6 – ΤΑ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ & Η ΣΥΣΧΕΤΙΣΗ ΜΕ ΤΗ ΘΕΩΡΙΑ ΤΟΥ BRONFENBRENNER 110
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7 – ΕΥΡΗΜΑΤΑ & ΣΥΖΗΤΗΣΗ ……..……. 118
1 Περιορισμοί της έρευνας ……. 132
2 Προτάσεις για έρευνες ……. 132
3 Προτάσεις για παρεμβάσεις …… 133
3.1. Παιδεία ……..…… 134
3.2. Απασχόληση …… 135
3.3. Κοινωνική Συνοχή …… 136
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ …….. 139
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1 – ΟΔΗΓΟΣ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗΣ ……..……..…….. 149
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 2 –ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΙΑΖΟΜΕΝΩΝ ……..… 152
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 3 – ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΘΕΜΑΤΩΝ & ΚΑΤΗΓΟΡΙΩΝ ……..…. 153
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 4 – ΦΟΡΜΑ ΣΥΝΑΙΝΕΣΗΣ …… 155

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα εργασία έχει σκοπό να διερευνήσει τις απόψεις εκπαιδευτικών και ειδικών ψυχικής υγείας (Ψυχολόγων και Κοινωνικών Λειτουργών) που υπηρέτησαν σε ένα δημοτικό σχολείο μιας απομονωμένης ορεινής κοινότητα της Κρήτης καθώς και των γονέων μαθητών/τριών του σχολείου αυτού σχετικά με την επίδραση του τρόπου ζωής και του αξιακού συστήματος της κοινότητας στην κοινωνικοποίηση των μαθητών / μαθητριών.

Για τον σκοπό αυτό διατυπώθηκαν ερευνητικά ερωτήματα τα οποία προσπαθούν να διερευνήσουν αν το αξιακό σύστημα της κοινότητας αποτυπώνεται στην κοινωνικοποίηση και τη συμπεριφορά των μαθητών και μαθητριών. Ποιες αρχές, αξίες και κυρίαρχοι τρόποι συμπεριφοράς της κοινότητας αναγνωρίζονται στη συμπεριφορά των μαθητών και μαθητριών, και ποιοι είναι μερικοί χαρακτηριστικοί τρόποι συμπεριφοράς των μαθητών και μαθητριών που απορρέουν από την επίδραση του κυρίαρχου αξιακού συστήματος της κοινότητας.

Για την εκπόνηση της μελέτης επιλέχθηκε ως καταλληλότερη η ποιοτική έρευνα ενώ το μεθοδολογικό εργαλείο που χρησιμοποιήθηκε για το σκοπό αυτό ήταν η ημιδομημένη συνέντευξη.

Εστιάσαμε στο αξιακό σύστημα της κοινότητας, πριν προχωρήσουμε στην εξέταση των ερωτημάτων μας. Στην έρευνα συμμετείχαν 9 άτομα, τα οποία αποκάλυψαν ένα παραδοσιακό τρόπο σκέψης και δράσης, ο οποίος εξελίσσεται μέσα σε ένα σύγχρονο περιβάλλον.

KEY WORDS: Ορεινή κοινότητα, αξιακό σύστημα, κοινωνικοποίηση, σχολική κοινότητα

ABSTRACT

The present study aims to investigate the views of educators and mental health professionals (psychologists and social workers) who served at a primary school in an isolated mountain community in Crete, as well as the views of the parents of the students attending the school, regarding the impact of the community's lifestyle and value system on the socialization of the students.

For this purpose, research questions were formulated to investigate whether the value system of the community is reflected in the socialization and behavior of the students. Which are the principles, values, and dominant behaviors of the community that are recognized in the behavior of the students. Which are some of the characteristic behaviors of the students that derive from the influence of the dominant value system of the community.

Qualitative research was chosen as the most appropriate approach for conducting the study, and the methodological tool used for this purpose was the semi-structured interview.

We focused on the community's value system before proceeding to examine our research questions. 9 participants took part in the study, revealing a traditional way of thinking and acting that evolves within a modern environment.

KEY WORDS: Mountain community, value system, socialization, school community

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1. Η σημασία και η αναγκαιότητα της μελέτης

Στην πορεία του χρόνου οι κοινότητες αλλάζουν υπό την επίδραση των πολιτικών, κοινωνικών και οικονομικών εξελίξεων.

Ο διάλογος για την άσκηση κοινωνικής πολιτικής και την θεμελίωση νέων παρεμβάσεων με στόχο την ευημερία, την αντιμετώπιση των κοινωνικών προβλημάτων, την καταπολέμηση του αποκλεισμού των αγροτικών περιοχών και τη δημιουργία ευκαιριών για ανάπτυξη και εργασία σε τοπικό επίπεδο προϋποθέτει την εστίαση της προσοχής μας σε αυτές ακριβώς τις κοινότητες.

Η μελέτη αυτή εστιάζει στη νέα γενιά, στην εκπαιδευτική διαδικασία και στην κοινωνικοποίηση των παιδιών σε μια αγροκτηνοτροφική ορεινή περιοχή της Κρήτης.

Γενικότερα τα τελευταία χρόνια η εκπαίδευση εμπλουτίζεται με ειδικότητες οι οποίες παρέχουν στα παιδιά ερεθίσματα για ανάπτυξη και περαιτέρω εξέλιξη. Ωστόσο, στην επαρχία - και κυρίως στις απομονωμένες περιοχές και τα μικρά σχολεία - οι ευκαιρίες αυτές υπολείπονται, με άμεση επίδραση στις οικογένειες και τα παιδιά τους.

Έτσι, αν και στην παρούσα μελέτη ο στόχος μας είναι να αποτυπώσουμε και να κατανοήσουμε τις προσλαμβάνουσες των νεαρών μαθητών και μαθητριών και πως εκδηλώνονται στη δική τους συμπεριφορά ως μαθητές και μαθήτριες, αυτό δεν μπορεί να γίνει αν δεν μελετήσουμε το κοινωνικό περιβάλλον, το αξιακό σύστημα και τον κυρίαρχο τρόπο ζωής της κοινότητας μέσα στην οποία τα παιδιά αυτά ζουν και μεγαλώνουν. Η εστίαση, επομένως, στην μελέτη της κοινότητας είναι σημαντική προκειμένου να κατανοήσουμε το αξιακό της σύστημα και την λειτουργία της. Εξ άλλου, σύμφωνα με την Fisher, (στο Γεωργίου, 2000, σ. 34-35) *«Οι άνθρωποι, δεν αναπτύσσουν δεξιότητες ανεξάρτητες από το πλαίσιο μέσα στο οποίο οι ίδιοι ζουν και λειτουργούν».* Απώτερος στόχος επομένως είναι να εξετάσουμε πώς βιώνονται, αναπαράγονται και μεταδίδονται οι κυρίαρχες αξίες που χαρακτηρίζουν την κοινότητα, στη συμπεριφορά τους ως μαθητές και τις μαθήτριες, μέσα από τον λόγο των

εμπλεκομένων στη σχολική κοινότητα, δηλαδή των δασκάλων, των ειδικών ψυχικής υγείας[1] και των γονέων.

Επομένως, η σημασία του θέματος είναι μεγάλη καθώς αποτελεί πηγή προβληματισμού για το σχολείο ως χώρο με παιδαγωγική αξία και αντίκτυπο, αλλά και άντλησης πληροφοριών για την τρέχουσα κατάσταση.

Το ζήτημα της μελέτης κοινότητας ως προς την σχολική εκπαίδευση των παιδιών σε ορεινές περιοχές έχει ερευνηθεί ελάχιστα έτσι ο εμπλουτισμός του παιδαγωγικού πεδίου ανοίγει μια νέα κατεύθυνση μελέτης και αποτελεί ευκαιρία για παρέμβαση.

Η στροφή του επιστημονικού ενδιαφέροντος προς αυτήν την κατεύθυνση αποτελεί σημαντικό βήμα για την κατανόηση των κοινοτήτων και την περαιτέρω ανάπτυξη των τοπικών κοινωνιών.

2. Η δομή της διπλωματικής εργασίας

Η εργασία αυτή χωρίζεται σε επτά ενότητες / κεφάλαια.

Η πρώτη ενότητα αποτελεί την εισαγωγή όπου αναφερόμαστε στη σημασία και την αναγκαιότητα τα μελέτης ενώ παρουσιάζεται και η δομή της παρούσας εργασίας.

Στη δεύτερη ενότητα αναπτύσσεται το θεωρητικό πλαίσιο σύμφωνα με την συστημική ματιά του βιοοικολογικού μοντέλου του Urie Bronfenbrenner και οι βασικές έννοιες οι οποίες είναι σημαντικές όπως της κοινότητας και της κοινωνικοποίησης. Στην διερεύνηση της κοινωνικοποίησης αναλύουμε περισσότερο την πρωτογενή κοινωνικοποίηση, τη δευτερογενή και την κοινωνικοποίηση του φύλου, ενώ δεν παραλείπουμε να δούμε από πιο κοντά τις έννοιες της δευτερογενούς κοινωνικοποίησης (που συντελείται στο σχολείο) αλλά και των παραγόντων που ενισχύουν την πορεία της σχολικής προόδου σε ένα περιβάλλον.

1 Όταν αναφερόμαστε σε ειδικούς ψυχικής υγείας εις εννοούμε τις ειδικότητες των Ψυχολόγων και Κοινωνικών Λειτουργών που στελεχώνουν την Επιτροπή Διεπιστημονικής Υποστήριξης (Ε. Δ. Υ.) των Κέντρων Διεπιστημονικής Αξιολόγησης, Συμβουλευτικής και Υποστήριξης (ΚΕ.Δ.Α.Σ.Υ.) που λειτουργούν ανά Περιφερειακή Διεύθυνση Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης.

Στο τρίτο κεφάλαιο η ματιά μας εστιάζει στα χαρακτηριστικά της υπό μελέτης κοινότητας. Στο σημείο αυτό παρουσιάζονται οι περιγραφές και τα σχόλια των ατόμων / κατοίκων για τον τόπο, τις συνήθειες τους και τις αξίες που διέπουν τη ζωή τους.

Στο τέταρτο κεφάλαιο παρουσιάζεται η μεθοδολογία της μελέτης, στη θεωρητική της μορφή αλλά και πιο συγκεκριμένα τα βήματα που ακολουθήθηκαν προκειμένου να απαντηθούν τα ερευνητικά ερωτήματά μας.

Στο πέμπτο κεφάλαιο αναπτύσσεται η θεματική ανάλυση των συνεντεύξεων ενώ στο έκτο κεφάλαιο η εστίαση στρέφεται στα ερευνητικά ερωτήματα και στη συσχέτισή τους με το βιοοικολογικό μοντέλο.

Ακολουθεί στο 7ο κεφάλαιο η συζήτηση με την παρουσίαση των ευρημάτων της έρευνας όπου αναλύονται τα παραδοσιακά πρότυπα συμπεριφοράς και σκέψης των συμμετεχόντων τα οποία διατηρούνται στην κοινότητα καθώς και οι προτάσεις για τα πεδία που προσφέρονται για μελλοντική έρευνα.

Τέλος, στο παράρτημα παρατίθενται ο οδηγός της συνέντευξης, η παρουσίαση των συνεντευξιαζόμενων, των θεμάτων και κατηγοριών καθώς και η φόρμα συναίνεσης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

ΤΟ ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

---

1. Η βιοοικολογική θεωρία και η ανάπτυξη των παιδιών

Η βιοοικολογική θεωρία της ανάπτυξης διατυπώθηκε από τον Urie Bronfenbrenner και υποστηρίζει ότι η ανθρώπινη εξέλιξη είναι μια συναλλακτική διαδικασία κατά την οποία η πορεία ενός ατόμου επηρεάζεται από τις αλληλεπιδράσεις του σε διάφορες πτυχές και σφαίρες του περιβάλλοντός του.

Πρόκειται για μια συστημική άποψη, η οποία υπερβαίνει την εξέταση των αναπτυξιακών διαδικασιών που συμβαίνουν στο παιδί και στο άμεσο περιβάλλον του και περιγράφει τα πολλά αλληλεπιδρώντα συστήματα που επηρεάζουν την ανάπτυξή του ατόμου.

Το περιβάλλον στο οποίο μεγαλώνει ένα παιδί θεωρείται ως ένα δίκτυο οικολογικών υποσυστημάτων. Το υποσύστημα που βρίσκεται πιο κοντά στο παιδί (**μικροσύστημα**) περιλαμβάνει παράγοντες όπως βιολογικά ή έμφυτα χαρακτηριστικά του ίδιου και του φροντιστή του, παράγοντες που σχετίζονται με το σπίτι στο οποίο κατοικεί και την προσκόλληση μεταξύ παιδιού και του φροντιστή του.

Οι σχέσεις και οι αλληλεπιδράσεις μεταξύ των πλαισίων στις οποίες λειτουργεί ένα παιδί (όπως το σπίτι, το σχολείο κ.α.) αναφέρονται ως **μεσοσύστημα**. Οι αλληλεπιδράσεις μεταξύ αυτών των πλαισίων μπορούν να επηρεάσουν το πώς λειτουργεί και αναπτύσσεται το παιδί σε κάθε ένα από αυτά τα περιβάλλοντα.

Η ανάπτυξη ενός παιδιού επηρεάζεται επίσης από γεγονότα που λαμβάνουν χώρα σε περιβάλλοντα στα οποία το παιδί δεν συμμετέχει ενεργά (εξωσύστημα). Αν και αυτά τα γεγονότα μπορεί να μην έχουν άμεση επίδραση στο παιδί, διαμορφώνουν τις συνθήκες στις οποίες αναπτύσσεται και, κατά συνέπεια, έχουν έμμεση επίδραση στην εξέλιξή του.

Επιπλέον, η κουλτούρα, η κοινωνία και τα συστήματα πεποιθήσεων που υπάρχουν μέσα στο γενικότερο κοινωνικό πλαίσιο στο οποίο υπάρχει το παιδί (**μακροσύστημα**) έχουν επίσης αποτελέσματα.

Τέλος, η ανάπτυξη ενός παιδιού επηρεάζεται από τον παράγοντα του χρόνου. Το παιδί και το περιβάλλον στο οποίο μεγαλώνει αλλάζουν με την πάροδο του χρόνου (**χρονοσύστημα**). Οι σχέσεις μεταξύ του δικτύου των συστημάτων στο οποίο ζει το παιδί αλλάζουν και αυτές οι αλλαγές επηρεάζουν το παιδί και τον τρόπο με τον οποίο αναπτύσσεται.

Εγγενής στη βιοοικολογική θεωρία του Bronfenbrenner είναι και η έννοια της **εμπειρίας**, η οποία δεν αφορά μόνο στα γεγονότα που συμβαίνουν στο περιβάλλον του παιδιού, τα οποία επηρεάζουν την ανάπτυξή του, αλλά και το πώς βιώνει το ίδιο το παιδί αυτά τα γεγονότα. Για παράδειγμα, το παιδί εσωτερικεύει τη στοργή και τη θετική εκτίμηση των γονέων ως συνάρτηση του ισχυρού και αμοιβαίου συναισθηματικού δεσμού που μοιράζεται μαζί τους. Αυτές οι εσωτερικεύσεις χρησιμεύουν ως όχημα για τα κίνητρα του παιδιού να εμπλακεί με τις σε διάφορες πτυχές του περιβάλλοντος – τροφοδοτώντας περαιτέρω την ανάπτυξη. Καθεμία από αυτές τις υποκείμενες έννοιες και αλληλεπιδράσεις αποτελούν σημαντικούς παράγοντες που λαμβάνονται υπόψη για την κατανόηση της διαδικασίας ανάπτυξης συνολικά. (Bronfenbrenner 2011).

Οι εμπειρίες, ιδιαίτερα τα **συναισθήματα**, παίζουν σημαντικό ρόλο στη ζωή μας. Τα συναισθήματα περιλαμβάνουν προσδοκίες, ελπίδες, αμφιβολίες και προσωπικές πεποιθήσεις. Εμφανίζονται από την πρώιμη παιδική ηλικία και συνεχίζονται καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής μας, και χαρακτηρίζονται τόσο από σταθερότητα όσο και από αλλαγή. Τα συναισθήματα μπορεί να σχετίζονται με τον εαυτό μας ή με άλλους ανθρώπους, όπως η οικογένεια, οι φίλοι και οι στενοί συνεργάτες μας. Μπορεί να σχετίζονται με τις δραστηριότητες που κάνουμε, όπως τι μας αρέσει ή δεν μας αρέσει. Περιλαμβάνουν αγάπη και μίσος, χαρά και λύπη, περιέργεια και πλήξη, επιθυμία και αποστροφή. Μερικές φορές, μπορεί να νιώθουμε δύο αντίθετα συναισθήματα ταυτόχρονα, αν και συνήθως σε διαφορετικό βαθμό. Τα συναισθήματα συχνά περιλαμβάνουν και κίνητρα για δράση. Έρευνες δείχνουν ότι αυτές οι θετικές και αρνητικές συναισθηματικές δυνάμεις, που έχουν αναπτυχθεί στο παρελθόν, μπορούν να επηρεάσουν σημαντικά την πορεία της ανάπτυξης μας στο μέλλον. Δηλαδή, τα συναισθήματα που έχουμε ζήσει και βιώσει στο παρελθόν, είτε είναι θετικά είτε αρνητικά, μπορούν να καθορίσουν πώς θα αναπτυχθούμε και θα εξελιχθούμε ως άτομα στο μέλλον (Bronfenbrenner & Morris, 2006). Επομένως, η ανάπτυξη επηρεάζεται από

αντικειμενικούς παράγοντες (τα γεγονότα που συμβαίνουν στο περιβάλλον) και υποκειμενικούς παράγοντες (εμπειρίες και συναισθήματα) (Bronfenbrenner 2011).

Η ανθρώπινη ανάπτυξη, από την πρώιμη παιδική ηλικία μέχρι την ενήλικη ζωή, συμβαίνει μέσα από αλληλεπιδράσεις που γίνονται όλο και πιο σύνθετες. Αυτές οι αλληλεπιδράσεις συμβαίνουν μεταξύ ενός ενεργού και εξελισσόμενου ατόμου και των ανθρώπων, των αντικειμένων και των συμβόλων στο περιβάλλον του. Για να είναι αυτές οι αλληλεπιδράσεις αποτελεσματικές, πρέπει να γίνονται τακτικά και για μεγάλες χρονικές περιόδους. Αυτές οι σταθερές και συνεχείς αλληλεπιδράσεις στο άμεσο περιβάλλον ονομάζονται **εγγύς διεργασίες** και περιλαμβάνουν δραστηριότητες όπως το παιχνίδι, η μάθηση και η κοινωνική αλληλεπίδραση. Οι εγγύς διεργασίες τίθενται ως οι κύριοι μηχανισμοί ανάπτυξης Bronfenbrenner & Morris, 2006) είναι δηλαδή η κύρια κινητήρια δύναμη της ανθρώπινης ανάπτυξης (Bronfenbrenner, 2011).

Σύμφωνα με τα παραπάνω, στο μοντέλο του Bronfenbrenner διακρίνονται τέσσερα επιπλέον στοιχεία. Αυτά τα στοιχεία είναι γνωστά ως **το μοντέλο PPCT** (Process, Person, Context, Time, δηλαδή, **Διεργασίες** (οι οποίες αφορούν τις αλληλεπιδράσεις και τις εμπειρίες που έχει το παιδί στο περιβάλλον του), το **Άτομο** (που αναφέρεται σε χαρακτηριστικά του παιδιού, όπως η ηλικία, η προσωπικότητα και οι ικανότητές του), το **Πλαίσιο** (που αφορά τα διάφορα περιβάλλοντα στα οποία ζει και δραστηριοποιείται το παιδί, όπως η οικογένεια, το σχολείο, οι φίλοι και η κοινότητα) και ο **Χρόνος** (που αναφέρεται στις αλλαγές που συμβαίνουν με την πάροδο του χρόνου και τις ιστορικές συνθήκες που επηρεάζουν την ανάπτυξη του παιδιού). Αυτά τα τέσσερα στοιχεία πρέπει να εξετάζονται τόσο ξεχωριστά όσο και ως προς τη μεταξύ τους αλληλεπίδραση. Δηλαδή, το ενδιαφέρον πρέπει να στρέφεται στο πώς οι αλληλεπιδράσεις (διεργασίες), τα χαρακτηριστικά του παιδιού (άτομο), τα περιβάλλοντα (πλαίσιο) και ο χρόνος επηρεάζουν το ένα το άλλο.

Οποιαδήποτε αλλαγή ή ενέργειες συμβαίνουν σε οποιοδήποτε από τα συστήματα (μικροσύστημα, μεσοσύστημα, εξωσύστημα, μακροσύστημα και χρονοσύστημα) επηρεάζουν όλα τα άλλα συστήματα ή τα μέρη τους. Κανένα από αυτά τα συστήματα δεν λειτουργεί μεμονωμένα, όλα είναι συνδεδεμένα μεταξύ τους. Αυτό το γεγονός - ότι όλα τα στοιχεία και τα συστήματα αλληλεπιδρούν μεταξύ τους - αποτελεί ένα σημαντικό πλεονέκτημα για τη μελέτη της ζωής του παιδιού. Μας βοηθά να

κατανοήσουμε πώς οι διάφοροι παράγοντες και οι αλλαγές επηρεάζουν την ανάπτυξη με έναν ενιαίο, συνδεδεμένο και ολιστικό τρόπο (Tudge, Mokrova, Hatfield, & Karnik, 2009).

Η βιοοικολογική θεωρία ανάπτυξης του Bronfenbrenner έχει επηρεάσει τον τρόπο με τον οποίο κατανοούνται πολλές διαδικασίες της παιδικής ηλικίας. Για παράδειγμα σε περιπτώσεις παιδικής κακοποίησης, η θεωρία παρέχει το πλαίσιο μέσα από το οποίο μπορούν να γίνουν κατανοητές οι διαδικασίες και οι συνέπειες της κακοποίησης καθώς σχετίζονται με την κοινωνική, ακαδημαϊκή, συναισθηματική και συμπεριφορική λειτουργία του παιδιού. Επιπλέον, η κοινωνία μας, όπως λειτουργεί σήμερα, βιώνει σημαντικό βαθμό εγκληματικότητας, βίας, σχολικής αποτυχίας και διαταραχών στα γονικά υποσυστήματα. Είναι ασφαλές να πούμε ότι αυτά τα στοιχεία επηρεάζουν την ανάπτυξη ενός παιδιού με πολλούς τρόπους. Επομένως, προκειμένου να μετριαστεί ο αρνητικός αντίκτυπος των παραγόντων αυτών, είναι σημαντικό να κατανοήσουμε πρώτα τους οικολογικούς παράγοντες που επηρεάζουν την ανάπτυξη (Bronfenbrenner 2011).

Ωστόσο, για να επιτευχθούν πλήρως οι δυνατότητες ενός ατόμου, πρέπει να υπάρχουν οι κατάλληλες περιβαλλοντικές συνθήκες και εμπειρίες. Αν το περιβάλλον δεν παρέχει αυτές τις αναγκαίες προϋποθέσεις, τότε οι δυνατότητες του ατόμου δεν θα ολοκληρωθούν. Με άλλα λόγια, η ανάπτυξη του ανθρώπου εξαρτάται από την αλληλεπίδραση μεταξύ των βιολογικών του χαρακτηριστικών και των εμπειριών που έχει στο περιβάλλον του. Αν δεν παρέχονται οι σωστές συνθήκες και εμπειρίες, οι δυνατότητες του ατόμου μπορεί να παραμείνουν ανεκμετάλλευτες (Bronfenbrenner & Morris, 2006).

2. Άλλες βασικές έννοιες

Έχοντας εξετάσει τη θεωρία του βιοοικολογικού μοντέλου του Bronfenbrenner και την επίδραση των διαφόρων περιβαλλοντικών συστημάτων στην ανάπτυξη του ατόμου, είναι σημαντικό να εμβαθύνουμε περαιτέρω στις διαδικασίες που διαμορφώνουν τη συμπεριφορά και την κοινωνική ταυτότητα. Στο επίκεντρο αυτών των διαδικασιών βρίσκεται η κοινωνικοποίηση, μια σύνθετη και διαρκής διαδικασία μέσω της οποίας τα άτομα μαθαίνουν και ενστερνίζονται τις αξίες, τις νόρμες και τις συμπεριφορές της κοινωνίας τους. Διακρίνουμε την κοινωνικοποίηση σε πρωτογενή, δευτερογενή,

σχολική και κοινωνικοποίηση του φύλου. Κάθε μια από τις παραπάνω έννοιες παίζει καθοριστικό ρόλο σε διαφορετικές φάσεις της ζωής και περιβάλλοντα.

Πριν εμβαθύνουμε σε αυτές τις διακρίσεις ωστόσο, είναι σημαντικό να κατανοήσουμε την έννοια της κοινότητας, καθώς η κοινότητα αποτελεί το βασικό πλαίσιο μέσα στο οποίο συμβαίνουν όλες αυτές οι μορφές κοινωνικοποίησης. Η κοινότητα δεν είναι μόνο το φυσικό περιβάλλον αλλά και το σύνολο των κοινωνικών σχέσεων και δικτύων που διαμορφώνουν τις εμπειρίες των ατόμων και τις αλληλεπιδράσεις τους.

2.1. Κοινότητα

Η έννοια της κοινότητας έχει αποδοθεί με πολλούς ορισμούς από τις κοινωνικές επιστήμες. Βέβαια, η έννοια παραπέμπει σχεδόν αυτόματα σε μικρές περιοχές, σε καθορισμένο γεωγραφικά χώρο και μικρό αριθμό κατοίκων, που ταυτίζονται συναισθηματικά και μοιράζονται αξίες, θεσμούς και πεποιθήσεις (Δαουτόπουλος, 1997). Αυτό άλλωστε υποστηρίζεται και από τους Garvin και Tropman (στο Ζαϊμάκης, 2002, σσ. 82-83), που αναφέρουν ότι *«… η κοινότητα παραπέμπει σε ένα σύνολο ατόμων που σχηματίζουν μια κοινωνική οντότητα βασισμένη στον κοινό τόπο, στην κουλτούρα και στο μοίρασμα κοινών δραστηριοτήτων, ενδιαφερόντων και ταυτίσεων».*

Σε σχέση με το παρελθόν, η έννοια της κοινότητας ορίζεται σήμερα με τελείως διαφορετικό τρόπο. Έτσι, σε μια παραδοσιακή κοινότητα διακρίνουμε τον κλειστό της χαρακτήρα, τους ισχυρούς δεσμούς δέσμευσης και αφοσίωσης μεταξύ των μελών της.

Ο Τάινις (στο Ζαϊμάκης, 2002) στο σύγγραμμα «Κοινότητα και Κοινωνία» διαμορφώνει μια διαφορετική τυπολογία. Διακρίνει μεταξύ κοινότητας και κοινωνίας τονίζοντας τις ποιοτικές μεταξύ τους διαφορές καθώς και τη διαφορετική τους στόχευση:

- Η παραδοσιακή κοινότητα είναι αποτέλεσμα δεσμών αίματος και κοινής καταγωγής. Μια τέτοια κοινότητα χαρακτηρίζεται από τη συμβίωση και την κοινή δράση των μελών της. Εκπροσωπείται από την οικογένεια, το συγγενικό περιβάλλον και το εγγύς περιβάλλον των μελών της (φίλοι, παρέα, γειτονιά). Οι συναισθηματικοί δεσμοί ενώνουν τα άτομα που χτίζουν ισχυρά δίκτυα σχέσεων, που τα βοηθάνε να εκπληρώσουν τους στόχους τους.

- Στο άλλο άκρο βρίσκεται η έννοια της κοινωνίας. Κύρια χαρακτηριστικά της κοινωνίας είναι η ορθολογιστική σκέψη, οι απρόσωπες σχέσεις και η διασφάλιση του συμφέροντος. Τα στοιχεία αυτά συγκλίνουν προς την κατεύθυνση των μεγαλουπόλεων, του κράτους, ως τόπου ρυθμίσεων, υποχωρήσεων και συμβιβασμών. Έτσι το πέρασμα από την κοινότητα στην κοινωνία, στην πραγματικότητα, γκρεμίζει τις βάσεις της κοινοτικής ζωής και των δομικών της στοιχείων (συναισθηματικοί δεσμοί, δίκτυα σχέσεων και αλληλεγγύη) απομακρύνοντας τον άνθρωπο από τη φύση του.

Έτσι, σύμφωνα με την Bernard (στο Ζαϊμάκης, 2002) στη μελέτη μιας κοινότητας το ζητούμενο είναι να εντοπίσουμε τον τρόπο με τον οποίο σχετίζεται, διαφοροποιείται ή / και εξαρτάται από το ευρύτερο περιβάλλον. Οι ραγδαίες αλλαγές που συμβαίνουν γύρω μας αλλάζουν και τα χαρακτηριστικά των μικρών κοινοτήτων (απομόνωση, αυτονομία, αυτάρκεια) καθώς πλέον βρισκόμαστε μπροστά σε καταστάσεις έντονης κινητικότητας, τόσο γεωγραφικής όσο και κοινωνικής.

Ο Willmott (στο Ζαϊμάκης, 2002) εντοπίζει τρεις βασικές έννοιες που σχετίζονται με την κοινότητα.

- Η πρώτη αναφέρεται στη γεωγραφική περιοχή. Ο τόπος αποτελεί σημαντική αξία για τα μέλη της κοινότητας. Τα άτομα γνωρίζονται μεταξύ τους, έχουν κοινή καταγωγή ή μένουν και εργάζονται στην ίδια περιοχή.
- Η δεύτερη παραλείπει τη γεωγραφική περιοχή και συνδέει τα άτομα με τα ενδιαφέροντα ή κάποια χαρακτηριστικά τους.
- Η τρίτη αναφέρεται στη σύσταση μιας ισχυρής συλλογικής ταυτότητας, που συνδέεται με το συναίσθημα που επενδύουν τα μέλη στην κοινότητά τους και τη δέσμευση που νιώθουν προς αυτήν. Η διάσταση αυτή είναι πολύ σημαντική καθώς η αφοσίωση και το συναίσθημα – και όχι η γεωγραφική εγγύτητα ή τα κοινά ενδιαφέροντα – προϋποθέτουν το σχηματισμό της αίσθησης του «ανήκειν» στην ομάδα. Ο δεσμός που δημιουργείται μεταξύ των μελών είναι ένα τα σημαντικότερα χαρακτηριστικά μιας κοινότητας (Ζαϊμάκης, 2002).

Συνοψίζοντας μπορούμε να πούμε ότι

- *«Η κοινότητα είναι ένα κοινωνικό μόρφωμα λίγο πολύ οριοθετημένο από τον έξω κόσμο το οποίο εντοπίζεται ανάμεσα στις πρωταρχικές δομές της κοινωνικής οργάνωσης και σε ευρύτερες αφηρημένες οντότητες όπως είναι το έθνος, το κράτος και άλλης μεγάλης κλίμακας κοινωνικές και οικονομικές δομές.*

- *είναι ένα σύνολο ατόμων που βιώνει την αίσθηση ότι ανήκει σε ένα κοινωνικό και πολιτισμικό μόρφωμα.*

- *συνιστά ένα μοντέλο κοινωνικών σχέσεων οργανωμένο γύρω από αλληλοδράσεις και δεσμούς διαμορφωμένων με βάση τα κοινά χαρακτηριστικά όπως η τοπική γειτονία, η εθνική καταγωγή, η πολιτισμική ταυτότητα και τα ενδιαφέροντα*

- *είναι μία συμβολική ενότητα που συγκροτείται από σύμβολα και αξίες που επιτρέπουν στα μέλη της κοινότητας να φτιάχνουν νοήματα και να διαμορφώνουν την κοινοτική συνείδηση και τη συλλογική ταυτότητα»* (Ζαϊμάκης, 2002, σσ. 80-81).

Τελικά, η συγκρότηση μιας κοινότητας προϋποθέτει την ύπαρξη μιας διαφοράς, ενός σημείου σύγκρισης με τους άλλους. Στο στοιχείο αυτό επενδύουν τα άτομα διαμορφώνοντας τη συλλογική τους ταυτότητα. Ωστόσο, η βαρύτητα που δίνεται στο κοινό γνώρισμα των μελών συχνά αποκρύπτει και διαφορές μεταξύ των μελών της. Μάλιστα, μια τοπική κοινωνία μπορεί να αποτελείται και από άλλες επιμέρους κοινότητες που μπορεί να έχουν ένα διαφορετικό τρόπο σκέψης, αντίδρασης, οργάνωσης και έκφρασης.

Έτσι, μια κοινότητα δεν μπορεί να υφίσταται χωρίς συγκρούσεις και ανταγωνιστικές σχέσεις (Ζαϊμάκης, 2002). Παρόλο που ο ανταγωνισμός θεωρείται *«ένα περισσότερο πρωτόγονο και λιγότερο ώριμο πλησίασμα στις ανθρώπινες σχέσεις»,* σε πολλούς τομείς της κοινωνικής ζωής είναι αποδεκτός και αναμενόμενος ως συμπεριφορά (Ευαγγελόπουλος, 1998, σ. 39).

Τα πρότυπα συνεργασίας και ανταγωνισμού σε ένα κοινωνικό περιβάλλον είναι απόρροια πολιτισμικών και κοινωνικών μεταβλητών. Τα οικογενειακά πρότυπα και οι κοινωνικές προσδοκίες επηρεάζουν την ανάπτυξη ανταγωνιστικών συμπεριφορών ή την επίλυση προβλημάτων μέσω συνεργασίας. Το να εκτίθεται ένα παιδί σε καταστάσεις ανταγωνισμού μέσω της παρατήρησης των ενηλίκων, το επηρεάζει προς

αυτήν την κατεύθυνση. Διάφορες έρευνες έχουν δείξει μεγαλύτερο ανταγωνισμό μεταξύ παιδιών χαμηλής κοινωνικοοικονομικής θέσης σε σχέση με τα παιδιά της ανώτερης μεσαίας τάξης, μεγαλύτερων παιδιών παρά μικρότερων και αγοριών παρά κοριτσιών (Rihmond & Weiner, 1973).

2.2. Η κοινωνικοποίηση

Γεννιόμαστε με βασικές φυσικές ικανότητες και χαρακτηριστικά, αλλά η επίδραση του περιβάλλοντος και των ερεθισμάτων του μας βοηθά να αναπτύξουμε και να διαμορφώσουμε την προσωπικότητά μας. Αυτή η διαμόρφωση μας επιτρέπει να ενσωματωθούμε σε ένα κοινωνικό πλαίσιο και να συμμετέχουμε ως ενεργά μέλη της κοινωνίας στην οποία ζούμε.

Η γνωστική ικανότητα του ανθρώπου, δηλαδή η ικανότητά του να μαθαίνει, συμμετέχει ενεργά σε αυτή τη διαδικασία. Μέσω της μάθησης, ο άνθρωπος αλληλεπιδρά με το περιβάλλον του επηρεάζοντας το και διαμορφώνοντάς το (Νικολάου, 2022) και ένα παιδί αποκτά γνώσεις, δεξιότητες, κατανοεί τους κανόνες, τις αξίες και τις παραδόσεις του. Μέσω της αλληλεπίδρασης με την ομάδα στην οποία ανήκει, ένα παιδί αποκτά σταδιακά γνώση και αναπτύσσει τις επικοινωνιακές του δεξιότητες, την κατανόηση του περιβάλλοντός του και του εαυτού του (Anastasiu, 2011).

Η κοινωνικοποίηση, επομένως, με την ευρεία έννοια, είναι μια διαδικασία μέσω της οποίας ο άνθρωπος γίνεται μέλος μιας κοινωνίας (Anastasiu, 2011) και η κοινωνία και ο πολιτισμός συνεχίζουν να υπάρχουν (Terziev, 2022). «*Είναι η διαδικασία κοινωνικής διαντίδρασης, μέσω της οποίας αποκτούμε τις γνώσεις, τις στάσεις, τις αξίες και τις συμπεριφορές που είναι απαραίτητες για την ουσιαστική συμμετοχής μας στην κοινωνία. Είναι η διαδικασία που μας μετατρέπει σε κοινωνικά όντα. Είναι αναγκαία για την ανανέωση του πολιτισμού και τη διατήρηση της κοινωνίας. Το άτομο και η κοινωνία αλληλεξαρτώνται όσον αφορά στην κοινωνικοποίηση*» (Hughes & Kroehler, 2007, σ. 207).

Συνεπώς, μέσω της κοινωνικοποίησης, η συμπεριφορά του ανθρώπου προσαρμόζεται στην αλληλεπίδρασή του με άλλα άτομα σε μια κοινωνική ομάδα, σε ένα πλαίσιο με καθορισμένους κανόνες και αξίες, που επιτρέπει σε κάθε μέλος της να αναπτύξει τις ικανότητές του και να συμμετέχει ενεργά (Νικολάου, 2022).

Η διαδικασία της κοινωνικοποίησης επιτυγχάνεται σταδιακά και επηρεάζεται από παράγοντες που διαφέρουν από τη μια κοινωνία στην άλλη (Anastasiu, 2011).

2.2.1. Πρωτογενής κοινωνικοποίηση

Η κοινωνιολογία διακρίνει τη διαδικασία της κοινωνικοποίησης σε δύο κύριες μορφές, ανάλογα με το περιβάλλον και τον τρόπο που διεξάγεται (Νικολάου, 2022).

Η πρωτογενής κοινωνικοποίηση πραγματοποιείται κατά την παιδική ηλικία από τα άτομα της οικογένειας ή τα άτομα που φροντίζουν τα παιδιά (Anastasiu, 2011).

Το άτομο αποκτά τις βασικές δεξιότητες και εκπαιδεύεται στον κοινωνικό του ρόλο, εξοικειώνεται με τα θεμέλια του πολιτισμού του, με τις αξίες και τη γλώσσα του, και αναπτύσσει την πρώτη του εθνική συνείδηση και αντίληψη για τον εαυτό του και τον κόσμο (Νικολάου, 2022). Η οικογένεια και οι στενοί συγγενείς είναι ένα είδος κοινωνίας, που αναπαράγει σε μικρογραφία ολόκληρη την κοινωνία (Anastasiu, 2011).

Η διαδικασία της κοινωνικοποίησης των παιδιών ξεκινά από τη στιγμή της γέννησής τους και συνεχίζεται ακόμα και όταν άλλοι φορείς ή θεσμοί αναλαμβάνουν μέρος της φροντίδας, της αγωγής και της εκπαίδευσής τους. Στο πλαίσιο της οικογένειας, το παιδί αναπτύσσει στενούς δεσμούς και επιδεικνύει αγάπη προς τα άλλα μέλη της οικογένειας. Αποκτά τις πρώτες του δεξιότητες στον λόγο και την κίνηση, ενσωματώνεται κοινωνικά και εξοικειώνεται με τους κοινωνικούς ρόλους, καθώς και με τις αξίες. Από την οικογένεια αντλεί τις πρώτες εντυπώσεις για τον κόσμο και τον πολιτισμό και εκτιμά ή περιφρονεί ανάλογα με το περιβάλλον του. Σε σχέση με το ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον, το παιδί διαμορφώνει τις σκέψεις και τις πράξεις του, εξοικειώνεται με τους κανόνες και τις συνήθειες της κοινωνίας. Ο τρόπος με τον οποίο λειτουργεί η οικογένεια, με τους κανόνες και τις αξίες της, επηρεάζει τη συμπεριφορά του παιδιού από τα πρώτα του χρόνια και καθορίζει τον ηθικό προσανατολισμό του, όπως συμβαίνει και στο ευρύτερο κοινωνικό πλαίσιο (Νικολάου, 2022).

Στην οικογένεια, κυρίαρχη είναι η αγάπη, ενώ δεν υπάρχει σύγκρουση συμφερόντων μεταξύ γονέων και παιδιών (τουλάχιστον όχι μέχρι να φτάσουν τα παιδιά εφηβεία). Τα μέλη της οικογένειας δημιουργούν επαφές που βασίζονται στην οικειότητα, την εμπιστοσύνη, το σεβασμό και την αμοιβαία δέσμευση, που μπορεί να διαρκέσει σε όλη τη ζωή των ατόμων. Υπάρχουν οικογένειες με βαθιά αίσθηση του «ανήκειν», που ενώνει τα μέλη της και τους δίνει μια βαθύτερη αίσθηση από αυτή της ταυτότητας του εαυτού τους. Σε αυτήν την περίπτωση, οι αξίες, οι νόρμες, οι πεποιθήσεις, οι στόχοι εσωτερικεύονται σε πολύ υψηλό βαθμό (Anastasiu, 2011).

Στις ευρωπαϊκές κοινωνίες και όχι μόνο, η οικογένεια είναι αναμφίβολα ο σημαντικότερος παράγοντας κοινωνικοποίησης. Η οικογένεια, θεωρείται μια ομάδα μέσα στην οποία υπάρχει η σύνδεση μεταξύ διαφορετικών γενεών (Day, 2010 στο Αναστασίου, 2011).

2.2.2. Κοινωνικοποίηση του φύλου

Ένα σημαντικό συστατικό της διαδικασίας κοινωνικοποίησης είναι το φύλο. Το ζήτημα του να ανήκει ένα άτομο σε ένα συγκεκριμένο φύλο απαιτεί μια διαδικασία μάθησης. Η κοινωνικοποίηση του φύλου αναφέρεται στο να μαθαίνουν κορίτσια και αγόρια πώς να ενεργούν, πώς να συμπεριφέρονται στην κοινωνία στην οποία ανήκουν. Για παράδειγμα, τα κορίτσια διδάσκονται να υιοθετούν μια συγκεκριμένη συμπεριφορά, να είναι ευαίσθητα και μη συγκρουσιακά, ενώ τα αγόρια να έχουν πιο σκληρό ταμπεραμέντο, να μην παραπονιούνται και να μην γκρινιάζουν. Η κοινωνικοποίηση του φύλου περιλαμβάνει την επιλογή ειδικών προτύπων ένδυσης ή/και χρωμάτων, ορισμένα είδη παιχνιδιού αλλά και διαφορετικές σωματικές δραστηριότητες. Αυτό συχνά οδηγεί στη δημιουργία στερεοτύπων.

Οι κοινωνικοί επιστήμονες έχουν πραγματοποιήσει πολυάριθμες έρευνες εστιάζοντας στη σημασία της κοινωνικοποίησης του φύλου. Για παράδειγμα, μια μελέτη που έγινε σε παιδιά στην Αυστραλία σε παιδιά ηλικίας 6 και 7 ετών έδειξε ότι τα αγόρια ασχολούνται με αθλητικές δραστηριότητες, ενώ τα κορίτσια ασχολούνται με το μπαλέτο και τον χορό (Ember & Ember, 2003 στο Anastasiou, 2011). Στη Σενεγάλη, οι αγαπημένες ασχολίες των κοριτσιών σχετίζονταν με την οικιακή δραστηριότητα, ενώ τα αγόρια έπαιζαν με παρόμοια παιχνίδια μόνο μέχρι την ηλικία των δύο ετών.

Στη συνέχεια το παιχνίδι τους αφορούσε τη μίμηση της εργασίας του πατέρα και δραστηριότητες όπως το κυνήγι. Επίσης, οι μητέρες ήταν περισσότερο πρόθυμες να ζητήσουν από τα κορίτσια να κάνουν δουλειές στο σπίτι και να τα εμπλέξουν με δραστηριότητες που απαιτούσαν υψηλότερο βαθμό ευθύνης σε σχέση με τα αγόρια.

Αυτός ο τύπος κοινωνικοποίησης όμως έχει και ορισμένες συνέπειες. Πρώτον, αποκαλύπτουν τις διαφορές μεταξύ αγοριών και κοριτσιών ως προς τα καθήκοντα που τους ανατίθενται (Day, 2010 στο Anastasiou, 2011). Τα κορίτσια συνήθως συμμετέχουν σε οικιακές δραστηριότητες όπως αυτές της μητέρας ενώ τα αγόρια είναι προσανατολισμένα σε εντελώς διαφορετικό είδος δραστηριοτήτων. Δεύτερον, ακόμη και όταν τα παιδιά αναπτύσσουν παρόμοιες δραστηριότητες, οι αποδόσεις που γίνονται και οι χαρακτηρισμοί που αποδίδονται ακολουθούν τους «κανόνες» του φύλου τους. Δηλαδή, εάν ένα κορίτσι ασκείται σε ένα πιο σκληρό άθλημα, θα χαρακτηριστεί ως επιθετικό, ενώ ένα αγόρι ως γεμάτο ενέργεια.

Τέλος, να σημειωθεί ότι οι γονείς γενικά συμπεριφέρονται διαφορετικά στα παιδιά λόγω του φύλου τους μιλώντας στα κορίτσια με χαμηλή φωνή και λέγοντάς τους πόσο όμορφα είναι. Τα αγόρια δεν έχουν την ίδια μεταχείριση. Η πιο συχνή φράση που χρησιμοποιούν οι ενήλικες όταν μιλούν με αγόρια είναι ότι περιμένουν να μεγαλώσουν, σαν να είναι η παιδική ηλικία των αγοριών μια απλή φάση, και αυτό που είναι πραγματικά σημαντικό θα συμβεί μόνο όταν γίνουν ενήλικες.

2.2.3. Δευτερογενής κοινωνικοποίηση

Η δευτερογενής κοινωνικοποίηση αναφέρεται στην περίοδο κατά την οποία το παιδί αρχίζει να αλληλεπιδρά έντονα με άλλα κοινωνικά περιβάλλοντα.

Το παιδί ενσωματώνεται στην ευρύτερη ομάδα που αποτελείται κι από άλλα μέλη εκτός από την οικογένειά του. Η επαφή με άλλα παιδιά και με ενήλικες εκτός από τους γονείς και τα αδέλφια του το βοηθά να καταλάβει ότι υπάρχει και «κάτι άλλο» έξω από την οικογένειά του. Εδώ, κυρίαρχο στοιχείο δεν είναι η άνευ όρων αγάπη, αλλά η προσαρμογή (Anastasiu, 2011).

Σύμφωνα με ορισμένους κοινωνιολόγους, η δευτερογενής κοινωνικοποίηση δεν περιορίζεται αυστηρά στην παιδική ηλικία, αλλά συνεχίζεται σε όλη τη ζωή του

ατόμου, με στόχο τη δημιουργία και την ενδυνάμωση της προσωπικότητάς του (Crisogen, 2016) καθώς οι επιρροές από το ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον, συμβάλλουν στην ανάπτυξη προσόντων, σημαντικών για την ενσωμάτωσή του σε αυτό (Νικολάου, 2022).

Η δευτερογενής κοινωνικοποίηση αφορά στη φάση που το νέο άτομο (και αργότερα ο ενήλικας) αποκτά μια σειρά από διαδοχικούς ρόλους, με την ένταξη σε διάφορες ομάδες ή ευρύτερες θεσμικές δομές. Αυτός ο τύπος κοινωνικοποίησης συμβαίνει μέσω επίσημων δομών (όπως τα εκπαιδευτικά ιδρύματα, επαγγελματικές και άλλες δομές) μέσα σε ένα κλίμα συναισθηματικής ουδετερότητας, καθώς το άτομο μεγαλώνει και ωριμάζει (Crisogen, 2016).

Η διαδικασία της κοινωνικοποίησης δεν επιτυγχάνεται αμέσως, αλλά σταδιακά, και επηρεάζεται από παράγοντες των οποίων η σημασία ποικίλλει από κοινωνία σε κοινωνία. Οι πιο σημαντικοί από αυτούς τους παράγοντες είναι το σχολείο, οι ομάδες φίλων, η εργασία, η θρησκεία, τα μέσα μαζικής ενημέρωσης κ.ά. (Crisogen, 2016).

Καθώς το άτομο μεγαλώνει, οι κοινωνικές αλληλεπιδράσεις και οι φορείς κοινωνικοποίησης γίνονται ολοένα περισσότερο πολύπλοκοι (Νικολάου, 2022).

2.2.4. Η σχολική κοινωνικοποίηση

Το σχολείο αποτελεί έναν από τους κύριους θεσμούς κοινωνικοποίησης του παιδιού. Ως δευτερογενής θεσμός, προσφέρει το πρώτο αυτόνομο εξωοικογενειακό περιβάλλον εισάγοντας το νεαρό άτομο στην κοινωνική οργάνωση και λειτουργία (Νικολάου, 2022).

Το σχολείο αποτελεί ένα ουσιαστικό βήμα προς την απόκτηση δεξιοτήτων ένταξης στη ζωή με τους άλλους. Βασική προτεραιότητά του δεν είναι μόνο να διδάξει στα παιδιά δεξιότητες ή να παρέχει πληροφορίες και γνώσεις, αλλά κυρίως να τα προετοιμάσει για τη ζωή στην κοινωνία, να τα οδηγήσει να αφομοιώσουν τις αξίες και τα πρότυπα του κοινωνικού κόσμου στον οποίο γεννήθηκαν και θα ζήσουν την ενήλικη ζωή τους.

Αυτό προφανώς σημαίνει μια νέα προσέγγιση των σχέσεων με ενήλικες, από τους οποίους λείπει η μοναδική καθοδήγηση την οποία δείχνουν οι γονείς στα παιδιά τους. Έτσι, το παιδί αντιμετωπίζει την ύπαρξη μιας απρόσωπης ρύθμισης που δεν λαμβάνει

υπόψη τις ιδιαίτερες ανάγκες του, αλλά αντιμετωπίζει όλα τα παιδιά ισότιμα, δίνοντάς τους διάφορες υποχρεώσεις, μεταξύ των οποίων η πιο σημαντική είναι να συμπεριφέρονται όπως οι άλλοι και να συμμετέχουν σε κοινές δραστηριότητες με τους συμμαθητές, αφήνοντας στην άκρη την επιθυμία τους να κινηθούν ελεύθερα όπως στην οικογένειά τους (Anastasiu, 2011).

Η εμπειρία της κοινωνικοποίησης μέσα από το σχολείο απαιτεί από το παιδί να αντιμετωπίσει νέες καταστάσεις που δεν συμβαίνουν στην οικογενειακή ζωή. Είναι η πρώτη επαφή με ένα νέο είδος εξουσίας, που εκπροσωπείται από τον δάσκαλο, στην προκειμένη περίπτωση ένα «ξένο» – εκτός οικογένειας – άτομο και τον κύκλο των φίλων (Anastasiu, 2011), μέσα σε ένα σύστημα που διαχειρίζεται και εποπτεύεται από το κράτος. Υπό αυτό το πρίσμα, το σχολείο λειτουργεί ως ένα εργαστήριο κοινωνικής οργάνωσης, όπου αποτυπώνονται οι διαφορετικές θέσεις και ιεραρχίες (όπως μεταξύ μαθητών και εκπαιδευτικών). Μέσω αυτής της οπτικής, η εκπαίδευση συμβάλλει στη διαμόρφωση και την ανάπτυξη του εκπαιδευτικού συστήματος, ενώ ταυτόχρονα το κοινωνικό σύστημα συμβάλλει στον προσδιορισμό της δομής και του περιεχομένου της εκπαίδευσης (Νικολάου, 2022).

2.3. Σχολική πρόοδος

Διάφορες έρευνες έχουν δείξει ότι η σχολική επίδοση των παιδιών δεν εξαρτάται μόνο από προσωπικά χαρακτηριστικά όπως η ευφυία αλλά καθορίζεται κυρίως κοινωνικά και σχετίζεται με την κοινωνική προέλευση των μαθητών (Φραγκουδάκη 2001). Κάθε οικογένεια διαθέτει κάποια ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, τα οποία επιδρούν στη σχολική πορεία ενός μαθητή (Ασκούνη, 2007).

Έτσι, το επάγγελμα του πατέρα - και γενικότερα το επίπεδο της εκπαίδευσης των γονέων (Κυρίδης, 2003), η οικονομική κατάσταση της οικογένειας, το μέγεθός της και το πολιτισμικό της κεφάλαιο, αποτελούν σημαντικούς παράγοντες σχολικής επιτυχίας των παιδιών κάθε οικογένειας (Ασκούνη, 2007).

Άλλες έρευνες δείχνουν τη σημαντική επίδραση της επικοινωνίας και της ποιότητας των σχέσεων μεταξύ των γονιών αλλά και γενικότερα των μελών μιας οικογένειας (Κυρίτσης & Παπαδοπούλου, 2011).

Εκτός από τα παραπάνω που δείχνουν τη σημαντικότητα της επίδρασης της οικογένειας στη σχολική επιτυχία των μαθητών, πολύ σημαντικός είναι και ο ρόλος του σχολείου.

Η στάση των εκπαιδευτικών ως προς τους μαθητές αλλά και η σχέση που αναπτύσσεται μεταξύ τους επηρεάζει τη σχολική επίδοση των μαθητών. Επίσης, και η υλικοτεχνική υποδομή των σχολείων σχετίζεται με την επίδοση (Φραγκουδάκη, 1985).

Μέσα από τη λειτουργία του σχολείου παράγεται όχι μόνο γνώση αλλά μεταδίδεται από τη μια γενιά στην άλλη το σύνολο των αξιών της κοινωνίας (Τσαούσης, 1989) που οδηγεί τελικά στη διατήρηση της ήδη δομημένης κοινωνικής ιεραρχίας (Μυλωνάς, 1982). Η διατήρηση της σταθερότητας της κοινωνίας επιτυγχάνεται μέσω της κοινωνικοποίησης που πραγματοποιείται κατά την εκπαιδευτική διαδικασία (Καλτσούνη-Νόβα 2010). Σύμφωνα με μια έρευνα σχετικά με την τάση των φτωχότερων παιδιών της εργατικής τάξης να απασχολούνται με τα επαγγέλματα των πατεράδων τους, διαπιστώνεται ότι τα παιδιά αυτά είναι δύσκολο να διαχωριστούν από την κουλτούρα της οικογένειάς τους και να εμπλακούν περισσότερο με την κυρίαρχη κουλτούρα που εκπροσωπείται από το σχολείο ώστε να εξασφαλίσουν καλύτερες προοπτικές για το μέλλον (Giddens 2002). Το σχολείο με τον τρόπο αυτό αναπαράγει την κοινωνική ανισότητα και διατηρεί ένα σύστημα άνισων ευκαιριών που καθορίζει τη θέση του ατόμου ανάλογα με την κοινωνική ομάδα στην οποία ανήκει (Τσαούσης, 1989), τονίζοντας τη δέσμευσή του ως προς την ομάδα αυτή αλλά και τη θέση που θα αναλάβει στο μέλλον εξαιτίας του ότι ανήκει σε αυτήν ακριβώς την ομάδα (Καντζάρα, 2008).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

Η ΜΕΛΕΤΗ ΤΗΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑΣ

Α. Η κοινότητα

Το μεθοδολογικό εργαλείο

Μια κοινότητα αντιπροσωπεύει μια ομάδα ατόμων, δομών, λειτουργιών και αξιών που συνυπάρχουν και αλληλεπιδρούν μεταξύ τους. Είναι ένα σύστημα σχέσεων, οργανωμένο γύρω από αλληλεπιδράσεις και δεσμούς, τα οποία διαμορφώνονται βάσει κοινών χαρακτηριστικών. Τα μέλη μιας κοινότητας μοιράζονται κοινό χώρο διαβίωσης, κοινά ενδιαφέροντα και αξίες, κανόνες συμπεριφοράς, καθώς και πρότυπα κατανόησης της πραγματικότητας, τα οποία αποκτώνται μέσα από τις καθημερινές εμπειρίες και αλληλεπιδράσεις (Ζαϊμάκης, 2011).

Οι λειτουργίες που επιτελεί μια κοινότητα, σύμφωνα με τον Warren (1978, όπως αναφέρεται στο Ασημακόπουλος και Μπίστας, 2021), και οι οποίες είναι σημαντικές για την κατανόησή της, περιλαμβάνουν:

1. **Παραγωγή Κοινωνικής Ταυτότητας:** Η κοινότητα βοηθά στον καθορισμό της ταυτότητας των μελών της μέσω κοινών αξιών, συμπεριφορών και εμπειριών.
2. **Παροχή Κοινωνικής Στήριξης:** Η κοινότητα παρέχει στα μέλη της στήριξη σε πολλά επίπεδα, συμπεριλαμβανομένης της συναισθηματικής, οικονομικής και κοινωνικής στήριξης.
3. **Κοινωνική Παραγωγή Αγαθών και Υπηρεσιών:** Η κοινότητα παράγει και διανέμει αγαθά και υπηρεσίες που εξυπηρετούν τις ανάγκες των μελών της.
4. **Κατάρτιση Κανόνων και Κανονισμών:** Η κοινότητα καθορίζει και επιβάλλει κανόνες και κανονισμούς που ρυθμίζουν τη συμπεριφορά των μελών της.
5. **Εξισορρόπηση Ενδιαφερόντων:** Η κοινότητα προσπαθεί να εξισορροπήσει τα αντικρουόμενα συμφέροντα και ανάγκες των μελών της.

Αυτές οι λειτουργίες αναδεικνύουν τον ρόλο της κοινότητας ως κοινωνικού συστήματος που συμβάλλει στη δημιουργία και συντήρηση μιας σταθερής κοινωνικής δομής και ισορροπίας.

Επομένως, η μελέτη της κοινότητας αποτελεί ένα ολιστικό μεθοδολογικό εργαλείο που αποτελεί τη βάση για τον σχεδιασμό και την υλοποίηση παρεμβάσεων με στόχο την ανάπτυξη της κοινότητας. Η ανάπτυξη αποσκοπεί στην παροχή ίσων ευκαιριών σε όλα τα μέλη της κοινότητας για την επίτευξη ευημερίας, βελτίωσης του βιοτικού επιπέδου και της ποιότητας ζωής τους, καθώς και στην ικανοποίηση των αναγκών τους, απομακρύνοντας εμπόδια και δυσκολίες.

Κοινοτική ανάπτυξη αναφέρεται στην εξέλιξη μιας τοπικής περιοχής. Καθιστά δυνατή την επεξεργασία δεδομένων, την κατανόηση των παραδόσεων και αντιλήψεων, καθώς και των λειτουργιών των υφιστάμενων δομών προκειμένου να επιτευχθεί μια περιεκτική και ολοκληρωμένη αξιολόγηση.

Σύμφωνα με τον Ζαϊμάκη (2011), πέντε είναι οι αλληλένδετες διαστάσεις της. Πιο συγκεκριμένα:

1) **Η ιστορική διάσταση**

   Αυτή η διάσταση συλλέγει πληροφορίες σχετικά με την εξέλιξη και τις αλλαγές μιας κοινότητας στη διάρκεια του χρόνου. Κάθε κοινότητα αποτελεί ένα ιστορικό δημιούργημα, που εξελίσσει το μοντέλο ζωής της βασιζόμενη σε παλαιότερες κοινωνικές, εθνολογικές και θρησκευτικές πρακτικές. Αυτός ο πλούτος παρελθόντος και συλλογικής ταυτότητας βοηθά στον καλύτερο σχεδιασμό και την ανάπτυξη της κοινότητας στο παρόν και το μέλλον.
2) **Η γεωγραφική διάσταση**

   Αυτή η διάσταση αφορά την γεωγραφική θέση και το φυσικό περιβάλλον μιας κοινότητας. Εδώ εστιάζουμε στη σχέση των ανθρώπων με το οικοσύστημα, τη χρήση της γης, την παραγωγή, την οικοδόμηση του περιβάλλοντος και τις πολιτιστικές πρακτικές.
3) **Η οικονομική διάσταση**

   Αυτή η διάσταση αφορά τις λειτουργίες που πραγματοποιούνται μέσα στην κοινότητα και συμβάλλουν στη διατήρηση και την ανάπτυξή της. Περιλαμβάνει

την κύρια οικονομική δραστηριότητα των κατοίκων, τις εργασιακές δραστηριότητες (από τον πρωτογενή έως τον τριτογενή τομέα), την παροχή εφοδιασμού, την κατοικία και τις δραστηριότητες ψυχαγωγίας.

4) **Η κοινωνική διάσταση**

Αυτή η διάσταση περιλαμβάνει το σύνολο του κοινωνικού συστήματος, περιλαμβανομένων των κρατικών υπηρεσιών, των κοινωνικών οργανώσεων, των συλλόγων και των ομάδων πολιτών, καθώς και των κοινωνικών σχέσεων εντός και εκτός της κοινότητας. Στο πλαίσιο της κοινοτικής ανάπτυξης, επιδιώκεται η σύνδεση της τοπικής κοινωνίας με το ευρύτερο κοινωνικοοικονομικό περιβάλλον προκειμένου να αξιοποιηθούν νέες δυνατότητες.

5) **Τέλος, η πολιτισμική διάσταση.** Η πολιτισμική διάσταση αναφέρεται σε ένα ευρύ φάσμα παραγόντων που διαμορφώνουν τη ζωή και την ταυτότητα μιας κοινότητας όπως τα σύμβολα, τα πρότυπα σχέσεων, ζωής και συμπεριφοράς, τις αξίες και τελικά σε όσα δίνουν νόημα στην κοινοτική ζωή και οδηγούν στην ταύτιση των ατόμων με την κοινότητά τους.

Η Μελέτη Κοινότητας είναι ένα μεθοδολογικό εργαλείο που χρησιμοποιείται για την κατανόηση της δομής και της λειτουργίας μιας κοινότητας μέσω πέντε βασικών αξόνων. Κάθε άξονας είναι σημαντικός και συμβάλλει στην ολοκληρωμένη κατανόηση της κοινότητας, ενώ η συλλογή στοιχείων που αναφέρονται σε κάθε μία από τις παραπάνω διαστάσεις υποστηρίζει την προσπάθεια κάθε κοινοτικού στελέχους να περιγράψει, να αναλύσει και να κατανοήσει τελικά την ταυτότητα μιας περιοχής. (Ζαϊμάκης, 2011).

Στην παρούσα εργασία, δόθηκε ιδιαίτερη έμφαση στον άξονα που αφορά το αξιακό σύστημα της κοινότητας εφόσον ο κύριος στόχος της μελέτης ήταν να διερευνηθεί ακριβώς αυτό.

Επομένως, η έμφαση μετατοπίζεται στον άξονα που παρέχει στοιχεία για τις αξίες και τις πεποιθήσεις των κατοίκων. Ωστόσο, δεν αγνοήθηκαν οι υπόλοιποι άξονες, καθώς κάθε ένας από αυτούς συμβάλλει στην κατανόηση της κοινότητας. Η διερεύνηση όλων των αξόνων εξασφαλίζει την πολυδιάστατη κατανόηση της κοινότητας, ενώ η εστίαση

στον αξιακό άξονα βοηθά να κατανοηθεί βαθύτερα το πώς οι αξίες επηρεάζουν τη ζωή και την ανάπτυξή της, καθώς και την κοινωνικοποίηση των παιδιών της.

Προκειμένου να εκπληρωθεί η μελέτη της κοινότητας και του αξιακού της συστήματος, η μελέτη ξεκίνησε με τη συλλογή δευτερογενούς βιβλιογραφίας για ζητήματα που αφορούσαν την περιοχή. Στη συνέχεια ακολούθησε η διαδικασία της πρωτογενούς έρευνας στην οποία συλλέχτηκαν δεδομένα από την επιτόπια παρατήρηση του χώρου, από ψηφιακές πηγές στο διαδίκτυο, δημοσιεύσεις στον Τύπο και αφηγήσεις των κατοίκων. Οι τελευταίες διεξήχθησαν είτε μέσω τηλεφωνικής επικοινωνίας είτε «πρόσωπο με πρόσωπο» με μόνιμους κατοίκους της κοινότητας, μετεγκατεστημένους κατοίκους που κατάγονται από την συγκεκριμένη περιοχή, εκπροσώπους φορέων και άτομα που γενικότερα συνεργάζονται στενά με την κοινότητα.

Πραγματοποιήθηκαν 7, μη-δομημένες συνεντεύξεις, με 3 άνδρες (ηλικίας 38 - 67 ετών) και 4 γυναίκες, ηλικίας 28-43 ετών, και έγινε γραπτή καταγραφή των δεδομένων που συλλέχθηκαν (Βλ. παράρτημα 2).

Κατόπιν των παραπάνω, για τη μελέτη της συγκεκριμένης κοινότητας διατυπώνονται οι ακόλουθες πληροφορίες:

1. Ιστορική διάσταση

Η γνώση της ιστορίας ενός τόπου, του παρελθόντος του, είναι πολύ σημαντική. Οι αφηγήσεις των υποκειμένων σχετικά με το παρελθόν, κάνει διακριτά τα γεγονότα που παρατίθενται παρακάτω:

Τον 13ο αιώνα ακμάζουν δυο σημαντικά μοναστήρια, λειτουργούν ως μεγάλα πνευματικά κέντρα και σχολές μαθητείας της κρητικής αγιογραφίας, όπου ζωγράφοι όπως ο Άγγελος και ο Μιχαήλ Δαμασκηνός, δάσκαλος του Θεοτοκόπουλου, δημιουργούν αριστουργηματικά έργα (Δετοράκης, 1986). Για τους ντόπιους πολύ σημαντική είναι η μονή Βαλσαμόνερου και η εκκλησία του Αγίου Φανουρίου. Αναφέρουν ότι από την μονή αυτή πέρασε ο Ελ Γκρέκο και ότι εκεί έδωσε ιερό όρκο η ομάδα του Πετρακογιώργη[2]. Επίσης η εικόνα του Αγίου του Μουγκρινάρη [Άγιος

2 Ο Γ.Πετρακογιώργης ήταν σημαντική προσωπικότητα, αγωνιστής της Εθνικής Αντίστασης στην περιοχή του Ηρακλείου και γενικότερα της Κρήτης (Μανουκάκη-Μεταξάκη, 2008) . Πληροφορίες για την ομάδα του αναφέρονται παρακάτω.

Φανούριος] που είναι στο Βροντήσι, κι έρχεται στο ναό μια φορά το χρόνο στη γιορτή του είναι η εικόνα στην οποία ορκίζονται και σήμερα όσοι κατηγορούνται για κλοπή, ή δίνουν τον όρκο των βοσκών[3].

Επίσης, ενδιαφέρουσα είναι η πληροφορία για τη συμπεριφορά των κατοίκων που φαίνεται να αντιστάθηκαν στη στρατολόγησή στις γαλέρες των Ενετών, παρά τις συνέπειες που αντιμετώπισαν.

Η ίδια νοοτροπία ως προς την ελευθερία και ο αδάμαστος χαρακτήρας των κατοίκων φαίνεται να είναι χαρακτηριστικό της δωρικής καταγωγής τους, όπως οι ίδιοι ισχυρίζονται. Σύμφωνα με συνεντευξιαζόμενο[4], οι κάτοικοι διατηρούν τα χαρακτηριστικά των Δωριέων, είναι ανοιχτόχρωμοι, μεγαλόσωμοι, χειροδύναμοι και τραχείς. Είναι πολεμιστές, σκληροί και αδάμαστοι, ημι-άγριοι και δεν ανέχονται καταπίεση. Συνεχίζοντας την αναφορά στο παρελθόν, αναφέρεται στους οπλαρχηγούς κατά την Τουρκοκρατία. Το χωριό είναι γεμάτο από καπεταναίους και ήρωες, όπως ο Λεράτος, ο Λέκκας και ο Ρωμάνος. Αναφέρει επίσης τον Μαλικούτη, έναν χαΐνη που οι Τούρκοι τον έκοψαν σε κομματάκια και τον έσερναν στην πόλη του Ηρακλείου για να τον σκυλέψουν και να τον προσβάλλουν.

Στα νεότερα χρόνια, στον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, ο πρώτος πυρήνας της αντιστασιακής ομάδας «Ψηλορείτης» του Πετρακογιώργη, σχηματίζεται με πρωτεργάτες πέντε παλληκάρια από την κοινότητα. Η ομάδα αυτή διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο στην Αντίσταση της Κρήτης με κορυφαία τη μάχη στο Τραχήλι, το 1943, εξαιτίας της οποίας το χωριό ισοπεδώθηκε.

Οι Γερμανοί κύκλωσαν με ενέδρα τους αντάρτες, αλλά παρά την αριθμητική υπεροχή τους είχαν μεγάλες απώλειες. Η αγριότητά τους ως συνέπεια της πανωλεθρίας τους ήταν πρωτοφανής. Εκτέλεσαν κατοίκους και έκαψαν το χωριό ολοσχερώς (Θεοδωράκης 1971). Μετά το ολοκαύτωμα, οι κάτοικοι διασκορπίστηκαν.

Όταν τελείωσε ο πόλεμος, οι περισσότεροι επέστρεψαν και εγκαταστάθηκαν στις στάχτες των σπιτιών τους, τα οποία αργότερα ξανάχτισαν (Τσαντηρόπουλος, 2004).

3 Αναφέρονται πληροφορίες σε ξεχωριστή ενότητα παρακάτω.

4 Εφ' εξής, για την ενότητα αυτή, οι συνεντευξιαζόμενοι θα αναφέρονται ως κάτοικοι

Για το χωριό αναφέρεται επίσης το ιστορικό του μακελειού, που ξεκίνησε στις 27 Αυγούστου του 1955, στη γιορτή του Αγίου Φανουρίου, όταν ένας χωριανός, για μια παρατήρηση, σκότωσε έναν δασοφύλακα σε καφενείο της περιοχής. Πέντε λεπτά μετά την πρώτη δολοφονία, ξεκίνησε η βεντέτα με τους συγγενείς του δασοφύλακα, να πυροβολούν. Από τους πυροβολισμούς, ένα νέο παιδί - που βγήκε να δει τι συμβαίνει - έπεσε νεκρό. Για λόγους αντεκδίκησης, άλλος κάτοικος απάντησε με χειροβομβίδα στο σπίτι του δασοφύλακα. Ο τραγικός απολογισμός ήταν έξι νεκροί και δεκατέσσερις τραυματίες, μερικοί από αυτούς φρικτά ακρωτηριασμένοι. Ολόκληρη η διαθέσιμη δύναμη της χωροφυλακής και τμήμα του στρατού έφτασε στο χωριό για να επαναφέρουν την τάξη (Τσαντηρόπουλος, 2004).

Μετά το μακελειό, οι κάτοικοι γιορτάζουν ακόμα τον Άγιο Φανούριο – και τον τιμούν – αλλά σιωπηλά, χωρίς γλέντι και κρασί.

2. Γεωγραφική διάσταση

Το χωριό βρίσκεται σε υψόμετρο 536 μέτρων, στον Ψηλορείτη, περίπου 53 χιλιόμετρα νότια της πρωτεύουσας του νομού. Σύμφωνα με την διοικητική διαίρεση «Καλλικράτης», ανήκει στον Δήμο Φαιστού με έδρα τις Μοίρες. Πρόκειται για ένα ορεινό, απομονωμένο χωριό με μακρά ιστορία. Από τη μινωική εποχή ήταν τόπος βοσκής και προμήθευε την περιοχή με κρέας, γάλα, τυρί, μαλλί, μέλι και βότανα. Επίσης, αναφέρεται και ως τόπος υλοτομίας αφού προμήθευε ξυλεία για την κατασκευή πλοίων. Οι κάτοικοι ασχολούνται κυρίως με τη γεωργία και την κτηνοτροφία. Επίσης, υπάρχει παράδοση στην ξυλογλυπτική και την υφαντουργία.

2.1. Φυσικοί πόροι και δομημένο περιβάλλον

Η περιοχή, ιδιαίτερα λόγω της ορεινής γεωμορφολογίας του Ψηλορείτη, παρουσιάζει έντονο ανάγλυφο που ευνοεί την ανάπτυξη πλούσιας βλάστησης και ποικιλίας στην πανίδα. Αυτό κάνει το φυσικό περιβάλλον της περιοχής εξαιρετικά όμορφο και ενδιαφέρον. Κοντά στο χωριό υπάρχει προστατευόμενη περιοχή που αποτελεί βιότοπο ενός σπάνιου και απειλούμενου είδους ορχιδέας, του κρητικού κεφαλάνθηρου, το οποίο είναι ενδημικό στο βουνό Ίδη.

Το οικιστικό περιβάλλον της περιοχής αποτελείται από μικρούς οικισμούς / χωριά. Η εικόνα της δόμησης στην υπό μελέτη κοινότητα, υπολείπεται ρυμοτομικού

σχεδιασμού. Ένα τμήμα του χωριού αποτελείται από παλαιότερα σπίτια, ενώ δεν λείπουν και οι νεόδμητες οικοδομές. Το σύνολο των κτισμάτων ωστόσο δεν δημιουργεί την εικόνα ενός παραδοσιακού οικισμού.

2.2. Υποδομές

Το 1964, ο τότε Πρόεδρος της κοινότητας αναβάθμισε πρωτοποριακά το χωριό, κατασκευάζοντας τσιμεντένιους δρόμους, σύστημα αποχέτευσης και υδροδότησης του χωριού από την κοντινή Μονή, εν μέσω αντιδράσεων από τον ηγούμενο και την γειτονική κοινότητα. Στην προσπάθεια ολοκλήρωσης του έργου συμμετείχαν με προσωπική εργασία οι κάτοικοι του χωριού, ενώ απουσίαζε παντελώς η συμμετοχή της πολιτείας (Χουστουλάκης, 2018).

Επίσης, στην είσοδο της κοινότητας υπάρχει σπηλαιώδης βραχοσκεπή, η οποία έχει διαμορφωθεί ως χώρος αναψυχής, ενώ πάνω από αυτήν – από το 2014 – υπάρχει μουσείο αφιερωμένο στους καπετάνιους της Κρήτης με εκθέματα του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου καθώς και γεωργικά αντικείμενα της εποχής. Ωστόσο, το μουσείο φαίνεται να υπολειτουργεί.

2.3. Μέσα εφοδιασμού

Τα μέσα εφοδιασμού δεν καλύπτουν τις ανάγκες των κατοίκων της. Στην κοινότητα υπάρχει ένα τοπικό μικρό σούπερ μάρκετ και φούρνος με τιμές ικανοποιητικές, ενώ οι κάτοικοι καλύπτουν πολλές από τις ανάγκες τους από το κοντινό μεγαλύτερο χωριό (7 χιλιόμετρα) ή αν επιθυμούν να ψωνίσουν από μεγάλες αλυσίδες κατευθύνονται προς την κοντινή κωμόπολη που βρίσκεται σε απόσταση 20 χιλιομέτρων.

2.4. Μέσα επιμόρφωσης

Στην κοινότητα λειτουργεί Δημοτικό Σχολείο και Νηπιαγωγείο.

Ως προς τις εξωσχολικές δραστηριότητες, μέχρι τις μέρες μας προσφέρονταν μαθήματα Αγγλικών για τους μαθητές, όμως τον επόμενο χρόνο η εκπαιδευτικός θα φύγει. Επίσης μέχρι πριν ένα χρόνο και μια φορά την εβδομάδα κάθε Σάββατο, τα παιδιά του χωριού είχαν την δυνατότητα να πηγαίνουν σε μαθήματα παραδοσιακών χορών.

Οι ελλείψεις είναι αρκετές, ώστε γενικά η ζωή να γίνεται δύσκολη. Σύμφωνα με τα λεγόμενα των κατοίκων δεν υπάρχει χώρος για εκδηλώσεις στο χωριό, ούτε και υποδομές για να έχουν τα παιδιά δραστηριότητες. Υπάρχει μόνο μια παιδική χαρά και τίποτα άλλο.

Επίσης, δεν υπάρχει στο χωριό κάποιος γυναικείος συνεταιρισμός παρόλο που το μέρος ήταν γνωστό για την οικιακή υφαντουργία.

3. Οικονομική διάσταση

Η κοινότητα διαθέτει πλούσια παράδοση στον **πρωτογενή τομέα**. Ειδικότερα η γεωργική (ελαιοκομία), μελισσοκομία και η κτηνοτροφική δραστηριότητα αποτελούν κύρια δραστηριότητα των κατοίκων.

2.4. Μονάδες εστίασης και αναψυχής

Γενικότερα, δεν υπάρχουν ευκαιρίες ψυχαγωγίας στην συγκεκριμένη κοινότητα για τα παιδιά και τους νέους. Υπάρχουν δύο καφενεία στα οποία συχνάζουν οι άντρες του χωριού. Για τις γυναίκες η μόνη δημόσια έξοδος πραγματοποιείται στην εκκλησία και το σχολείο.

2.5.Γυναικεία απασχόληση

Τα ποσοστά ανεργίας των γυναικών στην Κρήτη, σύμφωνα με την τριμηνιαία έρευνα της (Ελληνική Στατιστική Αρχή, 2024) ανέρχονται σε 15,4% έναντι 9% στους άνδρες. Η ζωή για τις γυναίκες στο χωριό είναι δύσκολη, δεν υπάρχουν ευκαιρίες για εργασία. Πολλά κορίτσια παντρεύονται σε μικρή ηλικία και αποκτούν πολλά παιδιά. Σταματούν το σχολείο σε μικρή ηλικία και δεν έχουν επάγγελμα. Έτσι, δεν αποκτούν την απαιτούμενη μόρφωση ή επαγγελματική κατάρτιση ώστε να αποκτήσουν οικονομική ανεξαρτησία. Από τις γυναίκες που πήραμε συνέντευξη, μόνο μία είχε τεχνική επαγγελματική κατάρτιση και αυτό επειδή προερχόταν από ανάλογο οικογενειακό περιβάλλον.

2.6.Περιουσιακή κατάσταση

Οι κάτοικοι της κοινότητας κατέχουν ακίνητη περιουσία, δηλαδή, χωράφια με καλλιέργειες ελιάς κυρίως. Η εκμετάλλευση της γης αλλά και η κτηνοτροφία αποδίδει

είτε το βασικό είτε κάποιο συμπληρωματικό εισόδημα. Οι ντόπιοι κατοικούν σε ιδιόκτητα σπίτια.

2.7.Επαγγελματικές ασχολίες

Οι σημερινοί κάτοικοι διατηρούν εμφανή τα σημάδια των παλαιοτέρων εποχών. Κύρια ασχολία τους είναι η γεωργία και η κτηνοτροφία. Αναφέρεται παράδοση επίσης στην ξυλογλυπτική και την υφαντουργία.

Οι κάτοικοι της κοινότητας, οι περισσότεροι, δεν γνωρίζουν την οκτάωρη εργασία. Εργάζονται από *«ήλιο σε ήλιο»* όπως αναφέρουν δύο από τους κατοίκους και συμπληρώνουν ότι τα επαγγέλματα και η τέχνη τούς κληροδοτείται συνήθως από τους γονείς και τους παππούδες τους.

4. Κοινωνική διάσταση

Η Κοινότητα εκπροσωπείται από πενταμελές Συμβούλιο. Στον οικισμό, σύμφωνα με την Ελληνική Στατιστική Αρχή (2021), μένουν 508 μόνιμοι κάτοικοι.

4.1.Οργανώσεις Υγείας και Πρόνοιας

Στο χωριό υπάρχει μόνο το Δημοτικό Σχολείο και το Νηπιαγωγείο. Το σχολείο αποτελεί τον χώρο στον οποίο πολλοί γονείς απευθύνονται για να αναφέρουν τα προβλήματά τους και να εκφράσουν τα παράπονά τους για την ζωή στο χωριό. Έτσι για παράδειγμα όταν χάλασε το αποχετευτικό σύστημα του χωριού, ζήτησαν από τη διευθύντρια του σχολείου να κάνει κάτι για αυτό.

Όλες οι άλλες υπηρεσίες βρίσκονται σε κοντινή κωμόπολη από όπου εξυπηρετούνται οι κάτοικοι ενώ η προνοιακή υπηρεσία «Βοήθεια στο σπίτι», με βάση στην ίδια κωμόπολη, εξυπηρετεί τους ηλικιωμένους κατοίκους της κοινότητας.

4.2. Σχέσεις μεταξύ των κατοίκων

Οι σχέσεις μεταξύ των κατοίκων είναι άλλοτε ειρηνικές και άλλοτε πυροδοτούνται αντιπαλότητες. Σημαντικό είναι να αναφερθεί ότι οι σχέσεις των παιδιών καθορίζεται από τη σχέση που έχουν οι οικογένειές τους μεταξύ τους. Έτσι αν γίνει

μια συμφιλίωση οικογενειών, υπάρχει συμφιλίωση και στα παιδιά των οικογενειών αυτών και το αντίθετο.

4.3. Θέση ηλικιωμένων

Γενικά, φαίνεται ότι οι κάτοικοι σέβονται και βοηθούν τους ηλικιωμένους τους. Οι ανάγκες τους καλύπτονται κυρίως από το οικογενειακό δίκτυο και αφορούν κυρίως στη μεταφορά τους σε ιατρικά κέντρα της περιοχής, στον εφοδιασμό τους σε αγαθά και στην παροχή υποστήριξης / βοήθειας σε περιπτώσεις ασθενειών ή ατυχημάτων. Επίσης, σημαντικός είναι και ο ρόλος της γειτονιάς, όχι μόνο στην παροχή βοήθειας αλλά και συντροφιάς.

Ως προς το θέμα των μεταφορών των ηλικιωμένων, αν δεν μπορούν να εξυπηρετηθούν από τα παιδιά τους, δεν είναι ασυνήθιστο να βγουν στον δρόμο και να ζητήσουν μεταφορά από οδηγούς που πηγαίνουν προς την κατεύθυνση που θέλουν.

Τα μοναχικά άτομα ή τα άτομα σε ανάγκη εξυπηρετούνται από το πρόγραμμα «Βοήθεια στο Σπίτι» ωστόσο δεν προσφέρονται άλλα προγράμματα / μέτρα προστασίας για την ηλικιακή αυτή ομάδα.

4.4. Θέση γυναικών / ανδρών

Η θέση των φύλων στο κοινωνικό σύστημα αναλύεται παρακάτω διεξοδικά. Ωστόσο στο σημείο αυτό κρίθηκε απαραίτητο να τονιστεί ένας ακόμα παράγοντας κοινωνικής πίεσης που ασκείται και αποτελεί περιορισμό λόγω του φύλου. Κάποιοι γονείς μιλούσαν για το «ασφυκτικό» κουτσομπολιό στην κοινότητα που επηρέαζε τις ίδιες και τη ζωή τους. Δηλαδή, οι επιλογές τους, η δράση τους, οι αποφάσεις τους για το τι θα κάνουν, τι θα φορέσουν, πού θα πάνε, πότε θα πάνε επηρεαζόταν από το τι θα πουν οι άλλοι που τις βλέπουν. Πράγμα που τις πλήγωνε και τις έκλεινε στα σπίτια τους, μακριά από δραστηριότητες. Φαίνεται επομένως ότι οι γυναίκες αντιμετωπίζουν πιο συχνά αρνητική κριτική, ενώ οι άνδρες τυγχάνουν μεγαλύτερης ανεκτικότητας από την κοινωνία.

Ωστόσο, αυτό δεν σημαίνει ότι οι άνδρες δεν αντιμετωπίζουν πιέσεις. Η κοινωνική προσδοκία να επιδεικνύουν ανδρεία και άλλα παραδοσιακά αρσενικά χαρακτηριστικά μπορεί να είναι εξίσου καταπιεστική. Αυτή η μορφή πίεσης συνήθως περιορίζει την έκφραση της προσωπικής ταυτότητας και επιβάλλει ένα αυστηρό πλαίσιο

συμπεριφοράς, που μπορεί να είναι εξίσου επιζήμιο με την αρνητική κριτική που δέχονται οι γυναίκες.

Συνολικά, ενώ οι μορφές και οι πηγές της κοινωνικής πίεσης διαφέρουν μεταξύ των φύλων, η επίδρασή τους μπορεί να είναι εξίσου ισχυρή, επηρεάζοντας την ψυχολογική ευημερία και την ελευθερία των ατόμων.

4.5. Θέση νέων

Οι νέοι, συνήθως ακολουθούν τον επαγγελματικό δρόμο των πατεράδων τους και ασχολούνται με την κτηνοτροφία και τις καλλιέργειες, τουλάχιστον κατά τα πρώτα χρόνια της ενήλικης ζωής τους. Κάποια στιγμή ωστόσο αναζητούν για τον εαυτό τους ένα επαρκές εισόδημα και έτσι αναζητούν εργασία στην περιοχή ενώ η ενασχόληση με την οικογενειακή περιουσία μεταβάλλεται σε δευτερεύουσα απασχόληση.

Επίσης κάποια παιδιά αναγνωρίζουν τους περιορισμούς της ζωής στο χωριό και αναζητούν νέους δρόμους μέσω της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης.

Η διασκέδαση στο χωριό για τους νέους είναι πολύ περιορισμένη. Συνήθως αναζητούν ψυχαγωγικές δραστηριότητες στα διπλανά χωριά. Κάποια νέα παιδιά που δεν έχουν τη δυνατότητα μεταφοράς μένουν στα σπίτια τους χωρίς δραστηριότητες.

5. Πολιτισμική διάσταση

5.1. Οικογενειακό σύστημα

Η οικογένεια ως θεσμός κατέχει την κυρίαρχη θέση στην κοινότητα. Οι κάτοικοι του χωριού παρουσιάζονται ως ρομαντικοί, με το ρομάντζο να εκκινεί τις διαδικασίες ενός γάμου. Παρόλα αυτά όπως υπάρχει ακόμα το παραδοσιακό προξενιό, το οποίο αναλαμβάνουν οι μεσίτες, οι οποίοι «φτιάχνουν τα πράγματα» ακόμα και σε περιπτώσεις καυγάδων ή χωρισμού στο ζευγάρι.

Βεβαίως, η οικογένεια προέλευσης είναι σημαντικό να εγκρίνει τον / την σύντροφο. Σε περίπτωση διαφωνίας πιθανόν είναι έχει συμβεί να υπάρχει έκτοτε κακή σχέση με την πατρική οικογένεια εξαιτίας της απόφασης της κόρης να επιμείνει στην επιλογή του συντρόφου της. Στην περίπτωση αυτή οι σχέσεις μεταξύ κόρης και των γονιών της διαταράσσονται και παραμένουν τυπικές. Οι πατεράδες σε γενικές γραμμές είναι πολύ αυστηροί με τα παιδιά τους, κυρίως με τα κορίτσια, προσβλέποντας σε έναν «καλό γάμο» και στο να «μη σπιλωθεί» το όνομα της οικογένειας. Η τιμή και η υπόληψη της

οικογένειας έχει μεγάλη σημασία. Μάλιστα αυτή η αυστηρότητα οδηγεί πολλές νέες κοπέλες να παντρευτούν πολύ μικρές, ακόμη και 14-15 ετών, ώστε να ξεφύγουν από την πατρική κηδεμονία και να αποκτήσουν ένα είδος ελευθερίας κινήσεων με το σύζυγο, να μπορέσουν να επισκεφτούν και άλλα μέρη έξω από το χωριό. Άλλωστε στο χωριό, ο γάμος και η οικογένεια θεωρείται ότι είναι ο «προορισμός του ανθρώπου» και η μητρότητα το σημαντικότερο γεγονός για τη ζωή τους.

Τα κορίτσια λοιπόν παντρεύονται σε μικρή ηλικία και αποκτούν πολλά παιδιά. Το γεγονός των γάμων των κοριτσιών σε μικρή ηλικία οφείλεται στην πατριαρχική οπτική. Ωστόσο οι γάμοι σε τόσο μικρή ηλικία φέρνουν πολλά προβλήματα γιατί τα κορίτσια είναι ανώριμα και αυτό συνδέεται με άλλα προβλήματα που εμφανίζονται αργότερα στη ζωή τους όπως το ότι σταματούν το σχολείο σε μικρή ηλικία και δεν έχουν προσόντα για να μπουν στην αγορά εργασίας.

Έτσι, με το γάμο σε μικρή ηλικία τα κορίτσια δεν αποκτούν την απαιτούμενη μόρφωση ή κάποια επαγγελματική κατάρτιση ώστε να μπορέσουν, αν χρειαστεί, να βηματίσουν μόνες στη ζωή προς. Από προς γυναίκες που πήραμε συνέντευξη, μόνο μία είχε τεχνική επαγγελματική κατάρτιση και αυτό επειδή προερχόταν από ανάλογο οικογενειακό περιβάλλον. Μια ακόμα είχε ασχοληθεί για κάποιο χρονικό διάστημα με την πώληση καλλυντικών, αλλά εξαιτίας των οικογενειακών υποχρεώσεων και της γέννησης των παιδιών, σταμάτησε. Μια ακόμα περίπτωση εργαζόμενης μητέρας αναφέρεται (μανικιούρ / πεντικιούρ), η οποία ωστόσο είναι διαζευγμένη, έχει μετακομίσει σε κοντινό χωριό – πρέπει να βιοποριστεί – και δεν θέλει να επιστρέψει ποτέ ξανά στο χωριό. Γενικά, η καταπίεση, ως αποτέλεσμα της πατριαρχικής δομής της οικογένειας, δεν προβάλλεται ως κομμάτι της ζωής από τις γυναίκες που πήραμε συνέντευξη. Φαίνεται να υπάρχουν ξεκάθαρα αποδεκτοί ρόλοι. Ίσως πάλι οι γυναίκες να μην μπορούν να φανταστούν διαφορετικές επιτελέσεις. Η δυσφορία που εκφράστηκε από αυτές αφορούσε κυρίως στη στάση, τα σχόλια του κόσμου (κουτσομπολιά) και στην ανυπαρξία ευκαιριών στην περιοχή τους. Πάντως οι γυναίκες κρίνονται με μεγάλη αυστηρότητα από την κοινωνία του χωριού ιδιαίτερα σε ό,τι αφορά τις σχέσεις τους με το άλλο φύλλο.

Για προς παντρεμένες γυναίκες, η ζωή μετά το γάμο επικεντρώνεται στο σπίτι και τα παιδιά ενώ ο εξωτερικός χώρος «εξαφανίζεται». Η αφοσίωση στην οικογένεια, η

φροντίδα του σπιτιού, των παιδιών και του συζύγου αποτελούν την απόλυτη προτεραιότητα των γυναικών. Ο μητρικός ρόλος παρουσιάζεται ως εξιδανικευμένος, σε αντίθεση με τον γυναικείο που γενικότερα υποτιμάται καθώς ακόμα κι ένας διαλυμένος αρραβώνας μπορεί να αποτελέσει πηγή στιγματισμού για ένα κορίτσι, πράγμα που φέρνει την «αγνότητα» ως κύρια και επιβεβλημένη αρετή για το γυναικείο φύλο στο συγκεκριμένο περιβάλλον.

Η σύγχρονη εποχή ωστόσο φέρνει τον κόσμο πιο κοντά στην έννοια του διαζυγίου ως πιθανότητα, αν κάποιος/α δεν είναι ευχαριστημένος από τον/την σύντροφό του, ακόμα και αν πρώτη προτεραιότητα είναι η αποφυγή ή η αναβολή μιας τέτοιας κατάστασης. Στις συνεντεύξεις αναφέρεται η περίπτωση μιας κατοίκου που είχε προχωρήσει σε διαζύγιο και σε σύναψη δεύτερου γάμου ενώ ένα ακόμα άτομο φαίνεται κάνει σκέψεις χωρισμού. Ωστόσο, όταν υπάρχει διαζύγιο φαίνεται ότι οι γυναίκες φεύγουν από το χωριό προς μεγαλύτερα αστικά κέντρα. Ίσως το περιβάλλον να μην μπορεί να «στηρίξει» τη συνθήκη ενός χωρισμού ή ίσως η πρωταρχική αιτία να είναι η ανάγκη βιοπορισμού των γυναικών και των παιδιών τους, καθώς θέσεις εργασίας και απασχόληση στο χωριό δεν υπάρχει.

Η οικογένεια είναι έντονα πατριαρχική. Αυτό σημαίνει ότι ο άνδρας την εκπροσωπεί, είναι ο αρχηγός κι αυτός που αποφασίζει για τα άλλα μέλη της. Ο ανδρικός λόγος υπερτερεί έναντι του γυναικείου δίνοντας προτεραιότητα στον ανδρισμό και τονίζοντας τα έμφυλα στερεότυπα. Γυναικείος λόγος υπάρχει μόνο ως υποστηρικτικός προς τον σύζυγο και τις αποφάσεις του. Χαρακτηριστική είναι η απάντηση ενός πατέρα, όπως εκμυστηρεύθηκε μια κάτοικος, σχετικά με την αρνητική στάση του για τις σπουδές των παιδιών στην τριτοβάθμια εκπαίδευση: *«Όντε κλείσει η πόρτα οπίσω μου το βράδυ, τα κοπέλια μου θε να 'ναι μέσα».* Η μητέρα, δεν τοποθετήθηκε σχετικά με τις δικές της προσδοκίες για το εκπαιδευτικό ή επαγγελματικό μέλλον του παιδιού της. Ωστόσο αν και η στάση αυτή (της μη συνέχισης της εκπαίδευσης) είναι διαδεδομένη και αφορά ένα μεγάλο ποσοστό παιδιών αγοριών και κοριτσιών, αρκετά από αυτά κάνουν την προσπάθειά τους για την εισαγωγή στην τριτοβάθμια εκπαίδευση με την υποστήριξη προς οικογένειάς τους.

Με τις γυναίκες στο σπίτι να φροντίζουν τα παιδιά, ο άνδρας σηκώνει το μεγαλύτερο βάρος της προστασίας και της ευθύνης της επιβίωσης της οικογένειας. Αναφέρονται

καθημερινά πολλές ώρες εργασίας για τη φροντίδα των ζώων και των αγροτικών καλλιεργειών, ώστε οι άνδρες να φεύγουν ξημερώματα και να επιστρέφουν το βράδυ στο σπίτι τους. Η συμμετοχή τους στις οικιακές εργασίες είναι περιορισμένη όπως και ο χρόνος που ασχολούνται με τα παιδιά. Πολλά αγόρια ωστόσο εκφράζουν την βαθιά τους επιθυμία για περισσότερο χρόνο με τον πατέρα τους, αν και σε αρκετές περιπτώσεις κάποια από αυτά τον ακολουθούν (σε βάρος του σχολείου και της μελέτης τους) βοηθώντας στις αγροτικές / κτηνοτροφικές εργασίες που ξεκινούν πολύ πρωί και συνεχίζονται και το απόγευμα μέχρι να νυχτώσει. Σε αυτά τα αγόρια δεν μένει χρόνος για διάβασμα. Συχνά οι προσδοκίες των γονιών για αυτά είναι χαμηλές και περιορίζονται στο να ξέρουν τουλάχιστον να διαβάζουν όταν τελειώσουν το δημοτικό σχολείο.

Προς τα άρρενα τέκνα διαβιβάζεται ήδη από μικρή ηλικία η υποχρέωση της διατήρησης του πατριαρχικού συστήματος, το οποίο αναπαράγουν και τα ίδια τονίζοντας την υψηλότερη αξία του φύλου τους σε σχέση με το αντίθετο φύλο. Γενικά, τα παιδιά κοινωνικοποιούνται σύμφωνα με τα πρότυπα και τους παραδοσιακούς ρόλους του φύλου δουλεύοντας για να βοηθήσουν την οικογένεια και διατηρώντας τις καλές σχέσεις με τους συγγενείς τους.

5.2.Το συγγενειακό σύστημα

Η ελληνική παραδοσιακή αγροτική οικογένεια ήταν η πατριαρχική – εκτεταμένη, στην οποία τρεις ή περισσότερες γενιές ζουν στο ίδιο σπίτι (π.χ. παππούς-γιαγιά, γονείς, παιδιά). Αυτό είναι ένα πρότυπο που δεν συναντάται πολύ συχνά πλέον, εκτός από την αρχή της ζωής του νέου ζευγαριού, το οποίο στην πορεία, αποκτώντας την αυτονομία του, αποκτά και το δικό του σπίτι.

Γενικά, οι δεσμοί πίστης και αλληλεγγύης αποδίδουν νόημα στην συγγενική σχέση συγκροτώντας συνεκτικές ομάδες με καθημερινή συναλλαγή, ευρύτερες από την πυρηνική οικογένεια, περιγράφοντας με τη λέξη «σόι» ή «φάρα» τους ισχυρούς δεσμούς που αναπτύσσονται μεταξύ τους. Μάλιστα, μια διένεξη παιδιών στο χώρο του χωριού όπου το ένα αποκαλούσε «*καρκινιάρη*» τον άρρωστο παππού του άλλου παιδιού, πυροδότησε μια μεγάλη σύγκρουση μεταξύ τους και γνήσια αισθήματα θυμού,

αγανάκτησης και πόνου στο παιδί που θίχτηκε. Παρόμοιες σκηνές μεταξύ παιδιών, όπου οι πρόγονοι αποτελούν το σημείο προστριβής, σημειώνονται πολύ συχνά.

Στο χωριό χρησιμοποιούνται πολλά παρανόμια, τα οποία καθιερώνονται κοινωνικά, στις καθημερινές συναλλαγές των κατοίκων. Η αξία του σογιού είναι μεγάλη, πράγμα που επιβεβαιώνεται και από τη μεταφορά του βαπτιστικού ονόματος στον πρωτότοκο γιό από τους προγόνους. Έτσι βλέπουμε τα ονόματα να επαναλαμβάνονται τονίζοντας την κοινή καταγωγή τους.

Η εμφανής ορατότητα της κοινής καταγωγής ισχυροποιεί ακόμα περισσότερο τις συγγενικές σχέσεις (την ομάδα υπαγωγής) υποδηλώνοντας ακόμα και την κοινή αντίθεσή προς άλλα σόγια, με τα οποία ενδέχεται να υπάρχουν συγκρούσεις ή εντάσεις.

5.3.Σχέσεις γειτονίας

Οι σχέσεις με τα γειτονικά χωριά είναι αμφιλεγόμενες. Όπως αναφέρει μια κάτοικος, με το γειτονικό μεγαλύτερο χωριό (στα 7 περίπου χιλιόμετρα) υπάρχουν εντάσεις, αντιπαλότητα, ενώ τα παιδιά στο γυμνάσιο τσακώνονται συνέχεια. Οι κάτοικοι φαίνεται να αισθάνονται ότι υποτιμούνται από τους γείτονές τους, και τους αποκαλούν «καμπίσιους», υπονοώντας ότι είναι διαφορετικοί από τους ίδιους που είναι «βουνίσιοι». Ο χαρακτηρισμός αποδίδεται ίσως επειδή οι κάτοικοι του γειτονικού μεγαλύτερου χωριού έχουν περιουσίες σε πεδινό μέρος.

Ωστόσο, σύμφωνα με τους Τσαντηρόπουλο και Κωνσταντόπουλο (2015), πρέπει να σημειωθεί η προϋπάρχουσα αντιπαλότητα και η σχεδόν ένοπλη μεταξύ τους σύγκρουση στο παρελθόν κατά την προσπάθεια μετεγκατάστασης των κατοίκων σε νέο οικισμό. Τελικά, η κατάσταση ηρέμησε και οι κάτοικοι πήραν τα οικοδομικά υλικά από τον νέο οικισμό για την ανοικοδόμηση του δικού τους χωριού στην παλιά του θέση.

Αντίθετα, με άλλο γειτονικό χωριό οι σχέσεις (στα 4 χιλιόμετρα) είναι πιο φιλικές, καθώς οι κάτοικοι θεωρούν ότι είναι τόσο βουνίσιοι όσο αυτοί. Παρ' όλα αυτά, πρέπει να αναφέρουμε μια ένοπλη συμπλοκή το 2004 στο ίδιο χωριό με τραγική κατάληξη τον θάνατο ενός ατόμου 21 ετών.

Με ένα άλλο χωριό σε απόσταση (28 χιλιόμετρα περίπου), επίσης, υπάρχουν εντάσεις που κρατάνε από τα παλιά χρόνια και τη διεκδίκηση του οροπεδίου της Νίδας. Ένας

ακόμα κάτοικος σχολιάζει ότι ενώ το οροπέδιο είναι στα έξι χιλιόμετρα μακριά από το χωριό τους, οι ίδιοι δεν έχουν περιουσίες εκεί, καθώς «οι άλλοι» έπαιξαν βρώμικα και τα πήραν όλα.

Ωστόσο, η κοινότητα που εξετάζουμε είναι «αδελφά χωριά» με ένα άλλο χωριό σε απόσταση 12 χιλιομέτρων, καθώς οι κάτοικοι έχουν κοινή καταγωγή. Άρχισαν να κατεβαίνουν σταδιακά προς τα κάτω το 1870 και να χτίζουν το χωριό και τα μετόχια τους.

Γενικά, όπως δηλώνεται, οι κάτοικοι αγαπούν τον τόπο τους, είναι φιλότιμοι και φιλόξενοι. Τον τόπο τους τον υπερασπίζονται και δεν δέχονται να τους τον προσβάλουν.

5.4. Βία

Η σωματική τιμωρία φαίνεται να αποτελεί πράξη συμμόρφωσης και νουθεσίας και, παρόλο που έχει σημαντικά περιοριστεί σε σχέση με το παρελθόν, παραμένει ενεργή στη ζωή των παιδιών *«προκειμένου να γίνουν άνθρωποι»*, αλλά ίσως δεν έχει την βιαιότητα του παρελθόντος, που οι γονείς χρησιμοποιούσαν τη βίτσα.

Το ερωτηματικό που προκύπτει ωστόσο στο σημείο αυτό αφορά στη μίμηση της συμπεριφοράς, τη μετάδοση των προτύπων, την ενσωμάτωσή τους ως βασικά στοιχεία της προσωπικότητας, τη μεταφορά τους στις σχέσεις / αλληλεπιδράσεις με τους άλλους ή / και την προσπάθειά τους να ελέγξουν / επιβληθούν στο μέλλον - με τη βία - σε κάποια κατάσταση.

Γενικά, αναφέρεται ότι - τόσο στο σχολικό περιβάλλον όσο και στο περιβάλλον του χωριού - δημιουργούνται συνεχώς εντάσεις μεταξύ παιδιών διαφορετικών οικογενειών, όπου οι αντιπαλότητες και οι μεταξύ τους διαφορές διαιωνίζονται και δεν έχουν κάνει *«σασμό»*. Σημαντικό ωστόσο είναι να αναφερθεί ότι ο στόχος των επιθέσεων είναι συνήθως συγκεκριμένος. Μεταξύ ενηλίκων διατηρούνται οι ίδιες οικογενειακές αντιπαλότητες – τις οποίες μεταβιβάζουν και στα παιδιά τους. Μαζί, μέσω του προφορικού τους λόγου, των πράξεων και των συμπεριφορών τους, μεταβιβάζουν και άλλες έννοιες και «υποχρεώσεις» όπως του δικαίου και της αντεκδίκησης.

5.5. Η παρανομία

Στην ιστοσελίδα του Σωματείου Ειδικών Φρουρών της Ελληνικής Αστυνομίας Αττικής (ΣΕΦΕΑΑ) , παρουσιάζεται η θέση του Σωματείου για την παρανομία στην Κρήτη:

> *«Η Κρητική κοινωνία διακρινόταν πάντα για το Φιλελευθερισμό της και την ανεκτικότητα της στους αξιακούς της κώδικες (...). Τα τελευταία χρόνια (...) εκτός από τις παραδοσιακές μορφές εγκληματικότητας (βεντέτες, εγκλήματα για λόγους τιμής, ζωοκλοπή) παρατηρήθηκε και ραγδαία ανάπτυξη εγκληματικότητας, που έχει να κάνει με διακίνηση– εμπορία ναρκωτικών, τη διάδοση και εμπορία όπλων (οπλοκατοχή-οπλοχρησία), με την οργανωμένη ζωοκλοπή και κλοπή αγροτικών προϊόντων. Ενώ κάποτε η οπλοκατοχή στην Κρήτη είχε το άλλοθι της παραδοσιακής λεβεντιάς (...) σήμερα σημαίνει βία (...) και τρομοκρατία..»* (Σωματείο Ειδικών Φρουρών Ελληνικής Αστυνομίας Αττικής, 2021)

Με αφορμή ένα αιματηρό περιστατικό σε χωριό της ορεινής Κρήτης, στην εφημερίδα ΠΑΤΡΙΣ δημοσιεύεται μια στοχευμένη αξιολόγηση για την παρανομία στη συγκεκριμένη περιοχή, από την οποία παραθέτουμε κάποια αποσπάσματα :

> *... τέτοια άτομα υπάρχουν ακόμα στα XXXX, που δημιουργούν προβλήματα, φασαρίες στο χωριό και σε άλλα χωριά, που οπλοφορούν και επιβάλλουν το δικό τους δίκιο. Συνήθως αυτοί βρίσκονται πίσω από τις πιο πολλές παρεξηγήσεις οι οποίες καταστέλλονται καθώς παρεμβαίνουν μεσολαβητές και γίνονται σασμοί. Έτσι έχουν αποφευχθεί φονικά και σοβαρά επεισόδια (...).*
>
> *Για πολλούς κατοίκους, η αύξηση της εγκληματικότητας τα τελευταία χρόνια οφείλεται (...) στην ασύδοτη δράση κακοποιών στοιχείων τα οποία δεν φαίνονται να φοβούνται κανέναν* (Παπαδοκωστάκη, 2004).

Γενικότερα, υπάρχουν ορισμένοι, αλλά λίγοι «θερμόαιμοι» στο χωριό που συχνά δημιουργούν φασαρίες, κάτι που ενοχλεί τους περισσότερους. Ωστόσο αξίζει να αναφερθεί και η οπτική που αναπτύχθηκε από έναν κάτοικο, ο οποίος στη ρίζα του «κακού» αναφέρει θέματα μόρφωσης, ελλιπούς παιδείας, χαμένων ευκαιριών και ανυπαρξία υποδομών για θετική αξιοποίηση του ελεύθερου χρόνου των παιδιών και των νέων, ώστε να υπάρχει μεταξύ τους μία θετική αλληλεπίδραση.

Η αποθάρρυνση των προσπαθειών για βελτίωση δημιουργούν ένα κλίμα στασιμότητας και αρνητισμού. Οι ευκαιρίες για συμμετοχή σε δημιουργικές και θετικές δραστηριότητες είναι ζωτικής σημασίας για την ανάπτυξη των νέων, με μακροπρόθεσμα οφέλη, προς την κατεύθυνση της κοινωνικής συνοχής και της ευημερία της κοινότητας.

5.6. Το αλκοόλ

Σύμφωνα με τον Ξυριτάκη (2011), η εξήγηση των φονικών του 1955 μπορεί να αναζητηθεί στην υπερβολική οινοποσία και ρακοποσία. *«[...] Τι να κάνει ένας άνθρωπος με τόσο δηλητήριο μέσα του; […] Ποιαν αυτοκυριαρχία, ποιαν εγκράτεια, ποιαν ψυχραιμία μπορεί να δείξει; […]».*

Ο εθισμός στο αλκοόλ κρύβεται πίσω από κοινωνικές συνήθειες και καθιερωμένες αντιλήψεις όπου η παληκαριά επιβεβαιώνεται από την αλόγιστη κατανάλωση. Η αντοχή στο ποτό θεωρείται γενναιότητα και ανδρεία, που δίνει κύρος στον «πότη». Γίνεται το μέσο για να δουν κι οι άλλοι πόσο δυνατοί κι ατρόμητοι είναι. Αναγκαστικά λοιπόν, όλοι θα πιούνε έστω και λίγο, διαφορετικά τους χλευάζουν, αλλά τα περισσότερα άτομα κάνουν μεγάλη και συχνή κατανάλωση. Η συνήθεια αυτή μεταφέρεται από τους μεγαλύτερους στους νεότερους, παρά τους κινδύνους που εγκυμονεί. Αναφέρεται επίσης και μία περίπτωση κακοποιητικής συμπεριφοράς συζύγου, την οποία χειρίστηκε κάτοικος, εξαιτίας της αλόγιστης κατανάλωσης αλκοόλ. Βεβαίως ο στόχος της μεσολάβησης ήταν να «φτιάξει» τα πράγματα, δηλαδή, να μην χωρίσει το ζευγάρι.

5.7. Ο όρκος των βοσκών

Το εθιμικό δίκαιο της βοσκικής (Νήζα[5]), περιγράφεται μέσα από τη μελέτη πεδίου του Ερευνητικού Προγράμματος IDAology του Androidus Project Tank. Όταν υπάρχουν αντιπαλότητες και διαφορές, οι διαμεσολαβητές (μεσίτες) προσπαθούν να φέρουν το «σασμό». Όταν η διαδικασία αυτή δεν έχει αποτελέσματα, στο σημείο αυτό μπαίνει ο Όρκος. Ο Όρκος κρατά από τα παλιά χρόνια και ζει μέχρι σήμερα. Δεν δίνεται για να πείσει για την αλήθεια αλλά για να τελειώσουν όλα. Εφόσον δοθεί - ακόμα και αν δεν

5 Ο Όρκος : Νη Ζα [Μα το Δία], φάσκω σου και κάτεχέ το, πως δεν κατέω πράμα, για την αραζό [υπόθεση] τση κλεψάς των οζώ σου

γίνει πιστευτός - λαμβάνεται ως τελεσίδικος. Απ' τη στιγμή που το χέρι «παλαμίσει» την εικόνα του Αγίου, οι κατηγορίες καταρρέουν και η απόδοση ευθύνης μεταφέρεται στα «θεία». Υπάρχει η βαθιά πεποίθηση ακόμα και σήμερα ότι ο Άγιος «θα φανερώσει τον κλέφτη» και κανείς δεν τολμά να ορκιστεί ψέματα. Υπάρχει ο «φόβος Θεού» και όσοι ορκίζονται ψέματα, πιστεύουν ότι παθαίνουν κακό, οι ίδιοι και τα σπίτια τους. Ο «φόβος Θεού» τους θυμίζει πώς πρέπει να φέρονται και αυτή η πράξη φανερώνει ότι είναι θρησκευόμενοι άνθρωποι.

5.8. Η συλλογική ευθύνη και τραύμα

Φαίνεται ότι για την κοινότητα, η αντεκδίκηση, μετά τα αντίποινα των Γερμανών στον Β΄ παγκόσμιο πόλεμο, συνεχίστηκε καθώς καταγράφηκαν περιστατικά βίας εναντίων οικογενειών, τους οποίους οι συγγενείς των θυμάτων θεωρούσαν υπεύθυνους για την καταστροφή που συνέβη, απονέμοντας με τον τρόπο αυτό δικαιοσύνη. Περιγράφονται περιστατικά ως συνέπεια αντεκδίκησης και απονομής δικαιοσύνης μεταξύ των κατοίκων.

Στο χωριό, κυριαρχούν οι αντιλήψεις περί συλλογικής ευθύνης. Κάποιος κάνει ένα κακό, κι όσοι ανήκουν στην ομάδα του «υπαίτιου», αποτελούν στόχο. Οι αντεκδικήσεις τελούνται από τους συγγενείς του θύματος καθώς η «προσβολή» αποτελεί συλλογική ευθύνη της οικογένειας.

Η ευθύνη για την αποκατάσταση της τιμής μεταβιβάζεται από γενιά σε γενιά. Η αφήγηση ενός κατοίκου, παρά τα 80 χρόνια που τον χωρίζουν από τα συμβάντα, και παρά το γεγονός ότι ο ίδιος δεν υπήρξε αυτόπτης μάρτυρας αλλά τα γεγονότα του μεταφέρθηκαν από συγγενείς, αποτελεί μέρος της οικογενειακής του ιστορίας και φανερώνει την επίπονη αναβίωση και την εξαιρετικά υψηλή διέγερση που προέρχεται από το τραύμα: *«Τη συνάντησα σε μια δουλειά…Ήταν η εγγονή του προδότη… μου μιλούσε προσπαθώντας φανερά να με προκαλέσει … έφυγα από 'κεί … άλλαξα δουλειά, άλλαξα τόπο - άλλη μια φορά - για να μη γίνει άλλο κακό… Και αν και σπάνια στρέφεται κάποιος εναντίον γυναικών – εγώ ήμουν ικανός να της κάνω κακό…».*

Αυτό επιβεβαιώνεται και από τον Τσαντηρόπουλο (2015, σελ.13), ο οποίος παραθέτει μαρτυρία κατοίκου: *«Το τραύμα δεν ξεπερνιέται. Όσο ζει ο άνθρωπος έχει την πληγή. Και με το παραμικρό όλα έρχονται στην επιφάνεια. Δεν είναι να πεις ότι πέρασε λίγος καιρός και τα ξεχάσαμε. Δεν ξεχνιούνται. Ποτέ δεν ξεχνιούνται, ποτέ».*

Η αντεκδίκηση δεν σβήνει στο χρόνο και αντλεί τη δυναμική της μέσα από ένα σύστημα ηθικής υποχρέωσης και καθήκοντος που διαμορφώνεται από την ιδεατή εικόνα του ατόμου στα μάτια της κοινωνίας. Αφορά μόνο τα αρσενικά ενήλικα μέλη των οικογενειών. Το θηλυκό στοιχείο δεν στοχοποιείται. Η δολοφονία μίας γυναίκας δεν παίρνει χαρακτήρα αντεκδίκησης ενώ αν φονεύσει η ίδια, το έγκλημά της δεν ανοίγει νέο κύκλο αίματος. Επίσης, αν και οι νόμοι της «βεντέτας» δεν στρέφονται εναντίον των γυναικών, σε σπάνιες περιπτώσεις μπορεί να συμβεί η τιμωρία σε γυναίκες και παιδιά (Μανιατέα, 2022).

Πάντως φαίνεται ότι τα γεγονότα του 1955, παρά το γεγονός ότι κανείς δεν μιλάει για αυτά, δεν έχουν ξεχαστεί και με το παραμικρό μπορεί να έρθουν στην επιφάνεια για ασήμαντη αφορμή, πράγμα που σημαίνει ρήξη των σχέσεων μεταξύ των κατοίκων.

5.9. Ο Σασμός

Αυτό που είναι «νόμος» στο χωριό είναι ότι *«όταν υπάρχει φόνος δεν υπάρχει σασμός».* Για όλες τις άλλες περιπτώσεις διαφορών, όταν έρθει η κατάλληλη στιγμή, ένας άνθρωπος με κύρος κι αναγνώριση, ο αποκαλούμενος «μεσίτης» αναλαμβάνει τη συμφιλίωση, κι εφόσον η προτροπή του γίνει αποδεκτή και από τις δύο μεριές, επικυρώνεται η «ειρήνη» (Μανιατέα, 2022). Οι «μεσίτες» μπορεί να είναι δάσκαλοι, γιατροί και ιερείς αλλά και άλλα πρόσωπα με κύρος. Άτομα που έχουν το «κόζι», δηλαδή την αξιοσύνη, την κοινωνική δύναμη και είναι συνήθως κτηνοτρόφοι – όχι γεωργοί – καθώς οι κτηνοτρόφοι ξεχωρίζουν με το ελεύθερο πνεύμα τους, ενώ οι γεωργοί θεωρούνται «εγκλωβισμένοι» στη γη τους.

Μόλις γίνει γνωστή η διαμάχη, ξεκινούν οι επαφές. Συχνά χρησιμοποιούν συγγενείς ή φίλους για να πλησιάσουν τις δύο πλευρές. Οι διαπραγματεύσεις διαρκούν μέρες, ή μήνες. Εφόσον οι δύο πλευρές δεχτούν, σε ένα ουδέτερο σπίτι, ακολουθεί γεύμα στο οποίο παρίστανται οι πιο ισχυροί εκπρόσωποι κάθε οικογένειας. Με το τσούγκρισμα των ποτηριών, συμφιλιώνονται. Μέλημα ενός μεσίτη είναι να παρακολουθεί την πορεία της συμφιλίωσης στην πορεία του χρόνου (Παπαδόπουλος, 2014).

6. Κατακλείδα

Τα στοιχεία που συλλέχθηκαν μας βοηθούν να διαμορφώσουμε μια εικόνα για το αξιακό σύστημα, την ταυτότητα των κατοίκων αλλά και της τοπικής κοινότητας.

1. Οι κάτοικοι περιγράφονται ως φιλόξενοι άνθρωποι, δεμένοι με τις παραδόσεις τους, τα ήθη και έθιμα του τόπου τους τα οποία μεταφέρουν προφορικά από γενιά σε γενιά και τα διαιωνίζουν. Σέβονται και φροντίζουν τους ηλικιωμένους τους και είναι θρησκευόμενοι.

Οι άνδρες περιγράφονται ως περήφανοι άνθρωποι, που ξέρουν να ζουν και να πεθαίνουν. Διακρίνονται από υψηλό πατριωτικό φρόνημα. Οξύθυμοι, ευθείς, ειλικρινείς, με φιλότιμο αλλά και εγωισμό που δεν επιδέχεται προσβολή. Δίνουν σημασία στον «λόγο» και την αξιοπρέπεια. Διατηρούν το πατριαρχικό οικογενειακό σύστημα, την αυστηρότητα στην ανατροφή των παιδιών τους (κυρίως των κοριτσιών), τη στενή επαφή με τη φύση και κληρονομούν την τραχύτητά της. Διατηρούν αντιπαλότητες και δεν ξεχνούν. Δουλεύουν πολύ και φροντίζουν την οικογένειά τους.

Οι γυναίκες φαίνεται να επιλέγουν τον σύντροφό τους σε μικρή ηλικία και να γενούν πολλά παιδιά. Συνήθως εγκαταλείπουν το σχολείο. Κάποιες, σε μεγαλύτερη ηλικία αξιολογούν τη σχέση τους και δεν είναι ευχαριστημένες. Ωστόσο δεν αποφασίζουν εύκολα τον χωρισμό. Το κουτσομπολιό φαίνεται να αποτελεί παράγοντα ελέγχου της γυναικείας αυτενέργειας.

Η απόφαση ενός διαζυγίου δεν είναι απλή υπόθεση καθώς προβλέπει μεγάλες αλλαγές στη ζωή τους και το περιβάλλον δεν μπορεί να τις στηρίξει. Έτσι, αν χωρίσουν δεν παραμένουν στο χωριό. Είναι αφοσιωμένες στην οικογένεια και τους ρόλους τους. Οι περισσότερες δεν έχουν κοινωνική ζωή και επαγγελματική εκπαίδευση. Είναι ανειδίκευτες και σπάνια, γνωρίζουν κάποια τέχνη.

Τα παιδιά, ιδίως τα αγόρια φαίνεται να συμμετέχουν στην παραγωγική διαδικασία από μικρή ηλικία ως βοηθοί και συμπαραστάτες των πατεράδων τους, ακολουθώντας τα βήματά τους στις κτηνοτροφικές εργασίες, σε βάρος του σχολείου. Η πορεία τους στο δημοτικό μπορεί να ολοκληρωθεί έχοντας πάρει στοιχειώδεις γνώσεις – ίσως και λιγότερες. Σηκώνουν το βάρος του «ονόματος» των προγόνων τους και το διαφυλάσσουν ενεργητικά. Τα κορίτσια φαίνεται να λειτουργούν χωρίς το βάρος των κτηνοτροφικών υποχρεώσεων. Κάποια παιδιά φαίνεται να θέτουν στόχους στην τριτοβάθμια εκπαίδευση ενώ άλλα δεσμεύονται από την οπτική των πατεράδων τους και περιορίζονται στην υποχρεωτική. Οι σωματικές τιμωρίες φαίνεται να είναι ένας από τους πιο οικείους τρόπους νουθεσίας των παιδιών.

2. Σε τοπικό επίπεδο αποτελούν μια συνεκτική ομάδα ατόμων – κυρίως κτηνοτρόφων, στοιχείο που υπερτερεί σε σχέση με άλλα χαρακτηριστικά τους – με ίδιο τρόπο σκέψης και ομοιογενή ταυτότητα. Επίσης είναι περήφανοι για τον τόπο τους προκαθορίζοντας την προέλευσή τους από τον συγκεκριμένο τόπο – και μετά ως Κρητικοί – δείχνοντας έτσι και την ισχυρή αξία του τόπου τους στη συνείδησή τους. Με τον τρόπο αυτό, όπως άλλωστε υποστηρίζεται και από τους Tajfel και Turner (1979), καθορίζεται η αντίληψη για τον εαυτό και η αναπαράσταση του «ποιοι είναι».

Το πατριαρχικό σύστημα ορίζει τις συμπεριφορές και τους ρόλους των φύλων και λειτουργεί με αυστηρότητα προσδιορίζοντας τους άξονες της ταυτότητας τους. Οι άνδρες για παράδειγμα αναμένεται να έχουν λιτό λόγο, γενναιότητα, ανδρεία, αντοχή στο ποτό, πολεμικότητα. Οι γυναίκες αναμένεται να παρέχουν φροντίδα, υποστηρίζοντας τις αποφάσεις του συζύγου. Το άκαμπτο αυτό σχήμα της πατριαρχικής δομής επιβεβαιώνεται και από τη Μουσούρου (2006), η οποία τονίζει τη σαφή διάκριση των ρόλων προκειμένου να διατηρηθεί σταθερό το οικογενειακό σύστημα.

Πολλές επιτελέσεις έχουν άμεση σχέση με το παρελθόν και την ιστορία του τόπου, πράγμα που συντηρεί τις αντιλήψεις και τα στερεότυπα στη διάρκεια του χρόνου. Όπως άλλωστε υποστηρίζει η Μαντόγλου (2009) το άτομο καταχωρεί στη μνήμη του όσα ενισχύουν τη θετική ταυτότητα του. Έτσι, φαίνεται να διατηρούν τη θετική κοινωνική τους ταυτότητα, μέσω των πράξεων, στις οποίες προβαίνουν.

Οι κάτοικοι ανήκουν στο συγγενειακό τους σύστημα και μέσω αυτού επιτυγχάνουν θετικές διακρίσεις στην κοινότητά τους. Πραγματοποιούν συγκρίσεις με άλλες οικογένειες και άλλα χωριά επιτυγχάνοντας μια υψηλή αξιολόγηση για την ομάδα υπαγωγής τους. Το ότι «δεν σηκώνουν μύγα στο σπαθί τους», φαίνεται να είναι ένα ενεργητικό στοιχείο απόδοσης θετικής αξιολόγησης τόσο στον εαυτό όσο και στον τόπο προέλευσής τους. Αν από τις συγκρίσεις όπως υποστηρίζεται και από τους Van Prooijen και Lam (2007), θιχτεί η ταυτότητά τους, (υπό την πιθανότητα κατωτερότητάς της) θα προβούν σε «διορθωτικές κινήσεις».

Η προσβολή αποτελεί την κινητήριο δύναμη για απόδοση δικαιοσύνης και πράξεις αντεκδίκησης. Θεωρούνται ως το φυσικό επακόλουθό της και ως πιθανότητα είναι

βαθιά ριζωμένη μέσα τους. Όπως άλλωστε υποστηρίζεται από την Μαντόγλου (2010), οι πράξεις αντεκδίκησης επαναφέρουν την θετική ταυτότητα.

Φαίνεται ότι οι επώδυνες εμπειρίες και τα συνεπακόλουθα συναισθήματα που τέτοιες καταστάσεις φέρνουν στον άνθρωπο οδηγούν σε απόγνωση και αβοηθησία και αποτελούν το τραύμα, το οποίο συντηρεί σε υψηλή ρύθμιση την ανίχνευσή τους. Σύμφωνα με τους Δεμερτζή και Ρουδομέτωφ (2015) δεν χρειάζεται να έχει βιωθεί άμεσα, μεταφέρεται με τις αφηγήσεις, οι οποίες διατηρούν και μεταφέρουν την ιστορία, ενώ υπό τις κατάλληλες συνθήκες ενεργοποιείται εκ νέου. Έτσι, αν και η κοινότητα σιωπά και δεν μιλά για όσα έχουν πληγώσει την ταυτότητά της, δίνει ωστόσο την αίσθηση ότι ανά πάσα ώρα και στιγμή μπορεί να πυροδοτηθεί μια νέα σειρά γεγονότων.

Τέλος διακρίνονται στοιχεία άκαμπτων πεποιθήσεων, μέσω των οποίων πραγματοποιείται η κατανόηση του κόσμου και των γεγονότων της ζωής τους. Οι πεποιθήσεις αυτές μαθαίνονται από μικρή ηλικία και επηρεάζουν σημαντικά τη συμπεριφορά των ατόμων. Η ακαμψία αυτή στηρίζεται από πολλές θεωρίες όπως η θεωρία της κοινωνικής μάθησης (Albert Bandura) σύμφωνα με την οποία οι άνθρωποι μαθαίνουν συμπεριφορές και αναπτύσσουν πεποιθήσεις μέσω της παρατήρησης και της μίμησης (Pervin & John, 2001), της κοινωνικής ταυτότητας (Henri Tajfel), σύμφωνα με την οποία οι άκαμπτες πεποιθήσεις σχετίζονται με την ανάγκη για διατήρηση της ομάδας και της κοινωνικής συνοχής, της γνωστικής ασυμφωνίας (Leon Festinger), η οποία εξηγεί πώς οι άνθρωποι προσπαθούν να διατηρήσουν τη συνοχή μεταξύ των πεποιθήσεών τους και της συμπεριφοράς τους, κάτι που μπορεί να οδηγήσει σε άκαμπτες πεποιθήσεις και αντίσταση στην αλλαγή (Παπαστάμου, 1989).

Οπωσδήποτε η συγκεκριμένη κοινότητα παρουσιάζει πολύ μεγάλο ενδιαφέρον καθώς έχει ένα μακραίωνο παρελθόν και επιτελέσεις που τη διαφοροποιούν από άλλες κοινότητες και σίγουρα υπάρχουν πολύ περισσότερες πτυχές της που πρέπει να αποκαλυφθούν.

Β. Το σχολείο

1. Ιστορικά στοιχεία

Ο Καψαλάκης (2007) μας δίνει στοιχεία για το σχολείο και την εκπαίδευση στη συγκεκριμένη κοινότητα στο παρελθόν.

Το πρώτο δημοτικό σχολείο για τα παιδιά των κατοίκων της περιοχής που ιδρύθηκε σε κοντινό χωριό αλλά δεν εξυπηρετούσε λόγω της μεγάλης απόστασης που υπήρχε και έτσι, οι κάτοικοι διαμαρτυρήθηκαν και ζήτησαν από τον Μητροπολίτη Κρήτης Μελέτιο, να ιδρυθεί σχολείο που να εξυπηρετεί το χωριό τους. Το αίτημα έγινε δεκτό με την προϋπόθεση οι κάτοικοι να συμμετέχουν στη μισθοδοσία του δασκάλου με τον μισό μισθό του (125 γρόσια). Ωστόσο, το 1871 δάσκαλος του σχολείου φαίνεται να έχει προβλήματα με την καταβολή του μισθού του αλλά και με το ότι οι γονείς δεν αγόραζαν βιβλία για τα παιδιά τους. Η υπόθεση πήρε τη δικαστική οδό.

Ο νέος δάσκαλος Ιερομόναχος Κορνήλιος Μεταξάκης, περιγράφει σε επιστολές του τα προβλήματα και παράπονά του ως δάσκαλος του σχολείου της συγκεκριμένης κοινότητας. Οι μαθητές είναι εντελώς αρχάριοι και στα εκκλησιαστικά, και δεν γνωρίζουν ούτε το «Κύριε ελέησον» στην εκκλησία. Οι γονείς παίρνουν τα παιδιά τους από το σχολείο για να εργαστούν στις δικές τους δουλειές, τα στέλνουν μόνο όταν δεν έχουν άλλες ασχολίες. Οι κάτοικοι δεν δείχνουν καμία φροντίδα για την ολοκλήρωση του σχολικού κτιρίου. Όσο για την κατοικία του δασκάλου, δεν έχουν κάνει τίποτα για την εξοικονόμηση και τη συντήρηση της ζωής του, και έτσι μένει στα νεόκτιστα τείχη του σχολείου, όπου ο αέρας εισέρχεται και εξέρχεται, και αισθάνεται το ψύχος, καθώς το μέρος είναι ορεινό και συχνά μένει άυπνος.

Η δημογεροντία απευθύνθηκε στους κατοίκους με αίτημα να ολοκληρώσουν το σχολικό κτίριο και να παρέχουν μια αξιοπρεπή στέγη στον δάσκαλο. Φαίνεται ωστόσο ότι το σχολείο συνέχισε να λειτουργεί με τα ίδια θέματα ως τα χρόνια της Κρητικής Πολιτείας (1896 – 1913) οπότε ιδρύθηκε εκ νέου, πρώτα ως μονοτάξιο και στη συνέχεια ως δευτεροτάξιο με 101 μαθητές (Καψαλάκης, 2007).

2. Το σχολείο σήμερα

Σήμερα το σχολείο είναι σχετικά παραμελημένο με φθορές που σε ορισμένες περιπτώσεις μπορεί και να απειλήσουν και την ασφάλεια των μαθητών. Πολλοί

εκπαιδευτικοί από τη θέση του διευθυντή έχουν καταβάλει προσπάθειες για βελτίωση της λειτουργίας του σχολείου.

Βραβευμένος εκπαιδευτικός, που υπηρέτησε στο σχολείο της κοινότητας επί μια πενταετία αναφέρει σε συνέντευξή του *«Όταν βρέθηκα εκεί το 2017, το κτίριο και ο άδειος χώρος ήταν σε πολύ κακή κατάσταση. Το ίδιο το σχολείο σαν περιβάλλον, σαν εικόνα και εσωτερικά και εξωτερικά, δεν ενέπνεε ούτε τους μαθητές, ούτε τους εκπαιδευτικούς. Υπήρχε μια εικόνα παραμέλησης, με υποδομές οι οποίες είχαν εμφανή ανάγκη για αποκατάσταση και όλο αυτό το περιβάλλον δεν μπορούσε να βοηθήσει και να εμπνεύσει τα παιδιά, τους εκπαιδευτικούς και την τοπική κοινωνία να δουν το σχολείο διαφορετικά (...)»* (Παφτούνου, 2022).

Ωστόσο, αν και διορθώθηκαν και οργανώθηκαν τα πράγματα, χωρίς συστηματική προσπάθεια συντήρησης και με δεδομένα τα προβλήματα υποδομής του κτιρίου εξακολουθούν να δημιουργούνται επιτακτικά θέματα ασφάλειας στους σημερινούς μαθητές του.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4
ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

1. Σχέδιο, σκοπός και στόχοι της έρευνας

Το έναυσμα για την συγκεκριμένη μελέτη δόθηκε από την εργασιακή εμπειρία ως επαγγελματίας ψυχικής υγείας σε ένα Δημοτικό Σχολείο μιας ορεινής παραδοσιακής γεωργοκτηνοτροφικής κοινότητας της ορεινής Κρήτης. Το ενδιαφέρον μου στράφηκε στο αξιακό σύστημα της συγκεκριμένης κοινότητας, στον τρόπο ζωής, και στο πώς επιδρούσαν στην κοινωνικοποίηση των μαθητών του Δημοτικού σχολείου, στην ατομική τους έκφραση και συμπεριφορά αλλά και στη σχολική τους επίδοση.

Η μελέτη των παραπάνω ωστόσο δεν θα μπορούσε να πραγματοποιηθεί αν δεν εμβαθύναμε στο κοινωνικό περιβάλλον, το αξιακό σύστημα και τον κυρίαρχο τρόπο ζωής της κοινότητας μέσα στην οποία οι μαθητές ζουν και μεγαλώνουν. Η μελέτη της κοινότητας επομένως αποτελεί μια απαραίτητη προϋπόθεση προκειμένου να κατανοήσουμε τη λειτουργία της.

Απώτερος στόχος της έρευνας είναι να εξετάσουμε - μέσα από τον λόγο των εμπλεκομένων με τη σχολική κοινότητα (δασκάλων, ειδικών ψυχικής υγείας και γονέων) το πώς βιώνονται, αναπαράγονται και μεταδίδονται οι κυρίαρχες αξίες που χαρακτηρίζουν την κοινότητα και πώς αποτυπώνονται στη συμπεριφορά των μαθητών και των μαθητριών.

Στην έρευνα πεδίου που ακολούθησε, μέσα από το λόγο των υποκειμένων, πραγματοποιήθηκε η διερεύνηση της συμπεριφοράς των μαθητών και μαθητριών του Δημοτικού σχολείου (συμπεριφορά, σχέσεις, επικοινωνία μεταξύ των μαθητών, σχολική επίδοση κ.α.).

2. Συμμετέχοντες / συλλογή δεδομένων

Κατά την έρευνα πεδίου, τα στοιχεία συλλέχθηκαν μέσα από ημιδομημένες συνεντεύξεις με εκπαιδευτικούς, επαγγελματίες ψυχικής υγείας που υπηρετούν ή υπηρέτησαν στο σχολείο την τελευταία τετραετία καθώς και από γονείς μαθητών/μαθητριών. Τα δεδομένα μαγνητοφωνήθηκαν και απομαγνητοφωνήθηκαν.

Οι πέντε συνεντευξιαζόμενοι στην πρώτη ομάδα ήταν μέλη της Ε.Δ.Υ. που είχαν υπηρετήσει στη σχολική μονάδα εντός 4ετίας με ειδικότητες : Κοινωνική Λειτουργός, Ψυχολόγος, Ειδική Παιδαγωγός (του τμήματος Ένταξης), Εκπαιδευτικός (δασκάλα) σε θέση Προϊσταμένης / Διευθύντριας της σχολικής μονάδας και Εκπαιδευτικός (δασκάλα).

Στη δεύτερη ομάδα συμμετείχαν 4 γονείς μαθητών του σχολείου.

Συνολικά, τελικά, πραγματοποιήθηκαν εννέα συνεντεύξεις με στους εμπλεκόμενους με τη σχολική κοινότητα. Τα δεδομένα των συνεντευξιαζόμενων αναφέρονται στο παράρτημα 2.

3. Ερευνητικά ερωτήματα

Τα ερευνητικά ερωτήματα της μελέτης παρατίθενται παρακάτω :

1. Το αξιακό σύστημα της κοινότητας αποτυπώνεται στην κοινωνικοποίηση και την συμπεριφορά των μαθητών/μαθητριών;

2. Ποιες αρχές, αξίες και κυρίαρχους τρόπους συμπεριφοράς της κοινότητας αναγνωρίζουμε στη συμπεριφορά των μαθητών / μαθητριών;

3. Ποιοι είναι μερικοί χαρακτηριστικοί τρόποι συμπεριφοράς των μαθητών/μαθητριών που απορρέουν από επίδραση του κυρίαρχου αξιακού συστήματος της κοινότητας;

4. Η συνέντευξη

Για τη συλλογή δεδομένων χρησιμοποιήθηκε η μέθοδος της ημι-δομημένης συνέντευξης.

Η ημιδομημένη εις βάθος συνέντευξη αποτελείται από ένα σύνολο προκαθορισμένων ερωτήσεων ώστε να υπάρχει ένας οδηγός για τα θέματα που θεωρούνται σημαντικά για να καλύψουν στο πλαίσιο της συνέντευξης.

Αυτός ο τύπος συνέντευξης παρουσιάζει ευελιξία καθώς μπορεί να τροποποιηθεί το περιεχόμενο των ερωτήσεων ανάλογα με τον ερωτώμενο, μπορεί να εμβαθυνθούν κάποια θέματα με συμμετέχοντες που κρίνονται κατάλληλοι, η σειρά των ερωτήσεων

μπορεί να τροποποιηθεί ενώ μπορούν να προστεθούν ή να αφαιρεθούν ερωτήσεις ή θέματα για συζήτηση ανάλογα με την πορεία της συνέντευξης (Ίσαρη & Πουρκός, 2016).

Στην έρευνα συμμετείχαν α) εκπαιδευτικοί και επαγγελματίες ψυχικής υγείας, και β) μητέρες των μαθητών του σχολείου, και κάθε ομάδα απάντησε σε ένα διαφορετικό ερωτηματολόγιο ανοιχτών ερωτήσεων.

4.1. Ηχογράφηση

Η ηχογράφηση σε μια συνέντευξη δίνει στην έρευνα το πλεονέκτημα της καταγραφής των δεδομένων. Ωστόσο, στο σημείο αυτό, αναδύονται δύο σημαντικά ζητήματα. Το πρώτο είναι ηθικό, το δεύτερο πρακτικό.

Το ηθικό ζήτημα που προκύπτει σχετίζεται με την πιθανή άρνηση των συνεντευξιαζόμενων να ηχογραφηθούν. Σύμφωνα με τη δεοντολογία, η συναίνεση των συνεντευξιαζόμενων για την ηχογράφηση είναι απαραίτητη.

Το πρακτικό θέμα σχετίζεται με την ποιότητα της ηχογράφησης ώστε να μπορεί να καταγραφεί με πιστότητα ο λόγος των υποκειμένων. Περαιτέρω, η διαδικασία της ίδιας της ηχογράφησης μπορεί να επηρεάσει τα υποκείμενα, το περιεχόμενο του λόγου τους αλλά και τη σχέση με τον συνεντευκτή (Ρήγα, 2009).

Στην έρευνα που πραγματοποιήθηκε, οι συμμετέχοντες / συμμετέχουσες είχαν ενημερωθεί εκ των προτέρων και η συμφωνία τους είχε εξασφαλιστεί. Σε περιπτώσεις μη συναίνεσής τους, πραγματοποιήθηκε γραπτή καταγραφή των απόψεων που εκφράστηκαν.

4.2. Απομαγνητοφώνηση

Η σωστή μετεγγραφή της συνέντευξης στο χαρτί απαιτεί προσοχή για να αποτυπωθούν σωστά οι διάφορες πτυχές του λόγου, όπως οι παύσεις, οι διακοπές, οι δισταγμοί και οι χρωματισμοί. Αυτή η διαδικασία είναι περίπλοκη και απαιτητική χρονικά, με μια προσέγγιση αναλογίας ένα προς δέκα (Ρήγα, 2009).

5. Ανάλυση δεδομένων

Για τη διερεύνηση του θέματος, επιλέχθηκε η ποιοτική έρευνα, η οποία δίνει έμφαση στη συγκέντρωση εκτενών και λεπτομερών δεδομένων ενός μικρού αριθμού περιπτώσεων. Αυτή η μεθοδολογία επιτρέπει την ανάδειξη πολλαπλών πτυχών ενός ζητήματος, προσφέροντας μια βαθύτερη κατανόηση της σημασίας των φαινομένων και του νοήματος που τους αποδίδουν οι συμμετέχοντες (Κυριαζή, 2005).

Για την ανάλυση των δεδομένων που συγκεντρώθηκαν από τις συνεντεύξεις των συμμετεχόντων, χρησιμοποιήθηκε η θεματική ανάλυση. Αυτή η προσέγγιση αποτελεί μία από τις πιο ευρέως χρησιμοποιούμενες μεθόδους στην ποιοτική έρευνα (Ίσαρη & Πουρκός, 2015), για την ανάλυση γραπτού υλικού, ειδικότερα για την ανάλυση των δεδομένων που προκύπτουν από συνεντεύξεις (Γαλάνης, 2018).

Η φιλοσοφία της θεματικής ανάλυσης, σύμφωνα με τους Braun και Clarke (2012), εστιάζει στην καταγραφή και τον ανασχηματισμό των δεδομένων με σκοπό την εξαγωγή θεμάτων και μοτίβων που προκύπτουν από τα δεδομένα. Αυτή η μέθοδος επιδιώκει να κατανοήσει τις εμπειρίες των συμμετεχόντων μέσω της ανάλυσης των κοινών θεμάτων που εμφανίζονται στα δεδομένα τους. Κατά συνέπεια, η θεματική ανάλυση εστιάζει στη δημιουργία ενός σαφούς, ολοκληρωμένου και κατανοητού πλαισίου για την ερμηνεία των δεδομένων.

6. Η συγγραφή της έκθεσης

Η παρουσίαση των ευρημάτων σε μια ποιοτική έρευνα μπορεί να γίνει με δύο διαφορετικούς τρόπους:

1. Στην πρώτη προσέγγιση, παρουσιάζονται τα κυριότερα ευρήματα για κάθε θέμα, συνοδευόμενα από τα αποσπάσματα των συνεντεύξεων. Στη συνέχεια, ακολουθεί μια ξεχωριστή ενότητα για τη συζήτηση, όπου συγκρίνονται τα ευρήματα με την υπάρχουσα βιβλιογραφία.

2. Στη δεύτερη προσέγγιση, η συζήτηση δεν παρουσιάζεται ως ξεχωριστή ενότητα, αλλά συμπεριλαμβάνεται στην ενότητα των ευρημάτων (Γαλάνης, 2018).

Στην παρούσα έρευνα τα ευρήματα και η συζήτηση καταγράφονται ως μία ενότητα.

7. Η εμπειρία των συνεντεύξεων

Οι συνεντεύξεις για την έρευνα πραγματοποιήθηκαν από τον Σεπτέμβριο έως τον Δεκέμβριο του 2023, με το μεγαλύτερο μέρος τους να διεξάγεται κατά τις σχολικές αργίες των Χριστουγέννων. Η διάρκεια των συνεντεύξεων ποίκιλε σημαντικά, κυμαινόμενη από 20 λεπτά έως και 4 ώρες, ανάλογα με τις συνθήκες και τις απαντήσεις των συμμετεχόντων.

Πιο αναλυτικά :

1. Σε δύο περιπτώσεις οι γονείς έδιναν μονολεκτικές απαντήσεις και δεν ανταποκρίνονταν θετικά στις προσπάθειες ενθάρρυνσης για περαιτέρω συζήτηση. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα οι συνεντεύξεις αυτές να είναι σύντομες, με διάρκεια περίπου 20 λεπτά.

2. Σε μια περίπτωση, η συνέντευξη διήρκησε περισσότερο από 4 ώρες λόγω της διεξαγωγής της σε εργασιακό περιβάλλον (με τις σχετικές διακοπές που αυτό επιφέρει) με την ταυτόχρονη παρουσία τεσσάρων παιδιών, οι ανάγκες των οποίων διέκοπταν συνεχώς τη ροή της συζήτησης και δημιουργούσε την ανάγκη περισσότερου χρόνου για την ολοκλήρωση της συζήτησης.

3. Δύο συνεντεύξεις, για διευκόλυνση των συμμετεχόντων, πραγματοποιήθηκαν με τη συμμετοχή δύο ατόμων ταυτόχρονα. Η ταυτόχρονη παρουσία δύο ατόμων τροφοδοτούσε τη συζήτηση με διάλογο, γεγονός που αύξανε τόσο τη διάρκεια της συνέντευξης και τον χρόνο απομαγνητοφώνησης.

4. Επιπλέον, μια συνέντευξη πραγματοποιήθηκε σε καφετέρια. Η αναζήτηση ενός ήσυχου μέρους, χωρίς πολύ κόσμο, για να διασφαλιστεί το απόρρητο των συνομιλιών μας ήταν μια χρονοβόρα διαδικασία. Η ηχογράφηση υπό αυτές τις συνθήκες δεν ήταν ευκρινής, γεγονός που επίσης επηρέασε τον χρόνο απομαγνητοφώνησης.

Οι υπόλοιπες συνεντεύξεις κύλησαν ομαλά, χωρίς ιδιαίτερες δυσκολίες, διασφαλίζοντας την εύρυθμη ροή της συζήτησης και την ευκρίνεια των ηχογραφήσεων, διευκολύνοντας την απομαγνητοφώνηση και την ανάλυση των δεδομένων.

Εν τέλει, οι συνεντεύξεις παρουσίασαν ποικίλες απαιτήσεις, ανάλογα με τις συνθήκες και τις ανταποκρίσεις των συμμετεχόντων, επηρεάζοντας τόσο τη διάρκεια τους όσο και τον χρόνο απομαγνητοφώνησης.

8. Προβλήματα και δυσκολίες στην διεξαγωγή της έρευνας

Γενικότερα η έρευνα - σε όλες τις φάσεις της - κύλησε χωρίς σημαντικά προβλήματα. Ωστόσο, κάποιες δυσκολίες παρουσιάστηκαν.

Ήταν γενικά δύσκολο να σχηματιστεί η ομάδα των συμμετεχόντων. Από την πλευρά των γονέων, σε ορισμένες περιπτώσεις οριζόταν ένα ραντεβού και στη συνέχεια αναβαλλόταν επανειλημμένα μέχρι να ακυρωθεί εντελώς. Επιπλέον, υπήρξε περίπτωση απόλυτης άρνησης συμμετοχής γονιού με την αιτιολογία ότι δεν επιθυμεί καμία απολύτως επαφή με οτιδήποτε αφορά στο συγκεκριμένο χωριό. Αλλά και από την πλευρά των επαγγελματιών, η αρχική δήλωση ενδιαφέροντος δεν τηρήθηκε.

Για τα άτομα που τελικά συμμετείχαν στην έρευνα και αποτέλεσαν το δείγμα, μια δυσκολία που παρουσιάστηκε αφορούσε την εύρεση του κατάλληλου χώρου και χρόνου για την πραγματοποίηση της συνέντευξης. Σε κάποιες περιπτώσεις, ο χώρος ήταν ακατάλληλος καθώς η συνέντευξη πραγματοποιήθηκε είτε σε εξωτερικό περιβάλλον (καφετέρια) είτε σε εργασιακό περιβάλλον με την ταυτόχρονη παρουσία παιδιών και συνεχείς διακοπές από πελάτες.

Επιπλέον, σε δύο περιπτώσεις αντιμετωπίσαμε φόβο μαγνητοφώνησης. Στην περίπτωση αυτή έγινε απλά καταγραφή του συλλεχθέντος υλικού.

Περαιτέρω, η ίδια η ανάλυση είναι μια επίπονη και χρονοβόρα διαδικασία που απαιτεί κόπο, πολύ χρόνο και οργάνωση καθώς και συνεχείς αναγνώσεις ενός εκτενούς και πλούσιου υλικού.

Ωστόσο, παρά τις δυσκολίες που παρουσιάστηκαν, η διαδικασία προχώρησε ώστε τελικά να είναι εφικτό να ολοκληρωθεί η μελέτη.

9. Ηθικά ζητήματα

Η δεοντολογία αποτελεί το ηθικό πλαίσιο που καθορίζει τις αρχές και τους κανόνες που πρέπει να ακολουθούνται κατά τη διεξαγωγή μιας έρευνας (Shamoo, 2015). Όταν

η έρευνα περιλαμβάνει συμμετοχή ανθρώπων, όπως στις επιστήμες της υγείας και των κοινωνικών επιστημών, όπου χρησιμοποιούνται ποιοτικές μεθοδολογίες, είναι ζωτικής σημασίας να εξασφαλίζεται μια ηθική πρακτική που να μπορεί να ανταποκρίνεται επαρκώς στα πολύπλοκα ερωτήματα και στα διλήμματα που προκύπτουν καθώς η μελέτη εξελίσσεται (Moriña, 2021).

Έτσι, οι ηθικές αρχές λειτουργούν ως καθοδήγηση στην έρευνα, επιλύοντας τα ζητήματα που προκύπτουν, προκειμένου να επιτευχθούν οι στόχοι της έρευνας και να διαφυλαχθούν τα δικαιώματα των συμμετεχόντων (Orb, Eisenhauer & Wynaden, 2001).

Κατά τη διεξαγωγή έρευνας σε ανθρώπινα θέματα, πρέπει να επιδιώκουμε την ελαχιστοποίηση των βλαβών και των κινδύνων και ταυτόχρονα να μεγιστοποιούμε τα οφέλη. Πρέπει να σεβόμαστε την ανθρώπινη αξιοπρέπεια, την ιδιωτική ζωή και την αυτονομία των συμμετεχόντων (Shamoo, 2015) και ταυτόχρονα να λαμβάνεται κάθε απαραίτητο μέτρο για την προστασία των συμμετεχόντων από οποιοδήποτε πιθανό κίνδυνο ή ενδεχόμενη βλάβη. Οι κίνδυνοι μπορεί να είναι φυσικοί-σωματικοί, ψυχολογικοί ή σχετικοί με τις διαπροσωπικές σχέσεις ή την εργασία τους. Είναι σημαντικό οι ερευνητές να συνυπολογίζουν τους κινδύνους αυτούς από την αρχή και να είναι έτοιμοι για τη διαχείριση οποιουδήποτε απροόπτου κατά τη διάρκεια της έρευνας (Ίσαρη & Πουρκός, 2016).

Η ποιοτική έρευνα αποτελεί ένα αποτελεσματικό εργαλείο για τη διερεύνηση και την καταγραφή των υποκειμενικών εμπειριών, των νοημάτων και της φωνής του ατόμου (Aluwihare-Samaranayake, 2012). Οι πληροφορίες που συλλέγονται μπορεί να είναι πολύ προσωπικές αλλά και έντονα συναισθηματικά φορτισμένες. Η αποκάλυψη αυτών των πληροφοριών από τον συμμετέχοντα μπορεί να προκαλέσει αναστάτωση, ενόχληση, θυμό, ενοχή ή θλίψη (Ίσαρη & Πουρκός, 2016). Όταν οι συμμετέχοντες μοιράζονται τα προσωπικά τους στοιχεία για ερευνητικούς σκοπούς, προσδοκούν ότι αυτές οι πληροφορίες θα παραμείνουν εμπιστευτικές και ότι μόνο προκαθορισμένα άτομα θα έχουν πρόσβαση σε αυτές. Επομένως, η εμπιστευτικότητα αφορά στο καθήκον του ερευνητή να προστατεύει τις προσωπικές πληροφορίες που έχουν μοιραστεί με αυτόν οι συμμετέχοντες (Pietilä, Nurmi, Halkoaho & Kyngäs 2020). Η διασφάλιση της εμπιστευτικότητας και της ανωνυμίας είναι κρίσιμη για να

εξασφαλιστεί ότι ο συμμετέχων αισθάνεται ασφαλής όταν αποκαλύπτει προσωπικές πληροφορίες (Gibson, Benson & Brand 2013).

Η διασφάλιση του απορρήτου των προσωπικών δεδομένων είναι κρίσιμες αρχές της τρέχουσας ερευνητικής πρακτικής και πρέπει να λαμβάνονται υπόψη κατά τον σχεδιασμό και την υλοποίηση μιας έρευνας. Το απόρρητο σχετίζεται στενά με την αρχή της αυτονομίας και αναφέρεται στο δικαίωμα του συμμετέχοντος να προστατεύεται από εισβολή ή παρεμβολή. (Pietilä, Nurmi, Halkoaho & Kyngäs 2020). Γι' αυτόν τον λόγο, πρέπει να ληφθεί κάθε δυνατό μέτρο, όπως η χρήση ψευδωνύμων ή η αφαίρεση πληροφοριών που μπορεί να οδηγήσουν στην αναγνώριση (π.χ. τόπος διαμονής, επάγγελμα), προκειμένου να διασφαλιστεί η ανωνυμία των ατόμων και η προστασία της ταυτότητάς τους. Επιπλέον, οι προσωπικές τους πληροφορίες πρέπει να παραμένουν ανώνυμες όχι μόνο κατά τη διάρκεια της έρευνας, αλλά και κατά την ανάλυση των ευρημάτων, τη δημοσίευσή τους και γενικότερα την αξιοποίησή τους (Ίσαρη & Πουρκός, 2016).

Η συμμετοχή των ατόμων στην έρευνα πρέπει να είναι ελεύθερη και εθελοντική και να μην προκύπτει από καταναγκασμό ή εξαπάτηση. Ο ερευνητής οφείλει να παρέχει όλες τις αναγκαίες πληροφορίες στους συμμετέχοντες, προκειμένου να αποφασίσουν για τη συμμετοχή τους ή όχι στη μελέτη (Ίσαρη & Πουρκός, 2016).

Οι συμμετέχοντες έχουν πάντα το δικαίωμα να αποσύρουν τη συγκατάθεσή τους ανά πάσα στιγμή, και οι ερευνητές πρέπει να διασφαλίζουν ότι οι συμμετέχοντες είναι ενήμεροι για αυτό το δικαίωμα (Pietilä, Nurmi, Halkoaho & Kyngäs, 2020). Είναι ηθικά αμφιλεγόμενο να αρνηθούμε σε ανήσυχους ή στενοχωρημένους συμμετέχοντες τη δυνατότητα να αποσύρουν τα δεδομένα τους μετά τη συμμετοχή τους σε μια μελέτη (Thorpe, 2014).

Επιπλέον, ο συμμετέχων διατηρεί το δικαίωμα να ενημερωθεί για τα αποτελέσματα της μελέτης και ακόμα και να ζητήσει αντίτυπο της σχετικής δημοσίευσης (Ίσαρη & Πουρκός, 2016).

Τέλος είναι σημαντικό όταν δημοσιεύεται η μελέτη να διασφαλίζουμε ότι οι συμμετέχοντες δεν αισθάνονται εγκαταλελειμμένοι, υπό κίνδυνο καθώς διαβάζουν τις εμπειρίες που μοιράστηκαν μαζί μας (Moriña, 2021).

Η δεοντολογία στην ποιοτική έρευνα απαιτεί μια διαδικασία συνεχούς υπευθυνότητας (Orb, Eisenhauer & Wynaden, 2001).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΩΝ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΩΝ

---

1. ΚΥΡΙΟ ΘΕΜΑ 1ο : Η ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ

Υποκατηγορία : Η γνώμη των εκπαιδευτικών

Η πλειοψηφία των εκπαιδευτικών συμφωνεί ότι η κοινότητα διακρίνεται από άλλες λόγω της ιδιόμορφης νοοτροπίας και ιδιοσυγκρασίας των κατοίκων της, οι οποίοι χαρακτηρίζονται από ατίθαση και ανυπότακτη συμπεριφορά. Αυτή η ιδιαιτερότητα δυσχεραίνει τη διαχείριση της κοινότητας από άτομα που δεν είναι εξοικειωμένα με αυτές τις ιδιότητες, αν και παράλληλα αποτελεί μέρος της γοητείας της. Οι κάτοικοι συχνά δεν ακολουθούν τους κανόνες και δυσκολεύονται να προσαρμοστούν σε νέες καταστάσεις, προβάλλοντας έντονα την καταγωγή τους ανεξαρτήτως του πού βρίσκονται.

> *… η κοινότητα διαφέρει από τις άλλες στην Κρήτη, (…) από κεντρικά σημεία αλλά και από άλλα ορεινά, (…) θα την περιέγραφα περισσότερο ατίθαση, δύσκολη να διαχειριστεί από κάποιον που δεν γνωρίζει τη νοοτροπία και την ιδιοσυγκρασία [των κατοίκων της] παρόλα αυτά όμως έχει τη γοητεία της (…) … γενικά [οι κάτοικοι] είναι ατίθασοι, είναι πιο αντάρτες, δεν ακολουθούν κανόνες, δεν προσαρμόζονται σε καταστάσεις, κι όπου και να πηγαίνουν προβάλλουν την καταγωγή τους "(…). (11)*

Με αυτή την έντονη φημολογία για την ιδιοσυγκρασία των κατοίκων, οι εκπαιδευτικοί που κατέληξαν στο σχολείο του χωριού μπήκαν στην σχολική κοινότητα με δισταγμό.

> *Ήρθα με φόβο σε αυτό το χωριό γιατί είχα ακούσει πολλές ιστορίες επιθετικότητας και παρανομίας. Δεν ήξερα τι περίμενα να βρω. Ήξερα μόνο ότι μπορεί να υπήρχε κίνδυνος (8)*

Για τους εκπαιδευτικούς που κατάγονται από την περιοχή, ωστόσο, φαίνεται ότι η προσαρμογή είναι ευκολότερη.

> *(…) κατάγομαι από ένα χωριό εκεί κοντά (…) και μπορούσα να καταλάβω και την ιδιοσυγκρασία, τη συμπεριφορά τους … ήξερα πού θα πήγαινα - η αλήθεια είναι ότι δεν εξεπλάγην ιδιαίτερα (…) (11)*

Φαίνεται ότι η κοινότητα δυσκολεύεται να συντονιστεί με νέες καταστάσεις, με τις αλλαγές που συμβαίνουν εκτός της περιοχής της, πράγμα που οδηγεί στη διατήρηση του παραδοσιακού αξιακού της συστήματος. Οι κάτοικοι δεν επιθυμούν να μεταβληθεί η κοινότητά τους, καθώς πιστεύουν ακράδαντα ότι ο δικός τους τρόπος ζωής είναι ο σωστός. Αυτή η νοοτροπία ωστόσο δημιουργεί ένα περιβάλλον στασιμότητας και δυσκολίας στην υιοθέτηση νέων ιδεών και πρακτικών.

> *(…) η κοινότητα (…) δυσκολεύεται να συντονιστεί, να συγχρονιστεί [με]αυτό που συμβαίνει εκτός της περιοχής της… Έτσι, διατηρεί πολύ έντονα το αξιακό της σύστημα (…) (12)*

> *(…) δεν δέχονται την αλλαγή - και ούτε καν να τη δουν την αλλαγή - δεν δέχονται ότι γίνεται να αλλάξει αυτή η κοινότητα γιατί αυτός είναι ο σωστός τρόπος… (10)*

<u>Υποκατηγορία : Η γνώμη των γονέων</u>

Το χωριό, παρά το ιστορικό του υπόβαθρο και τις αξίες που το κάνουν μοναδικό, παραμένει αναξιοποίητο και υποβαθμισμένο. Παρότι διαθέτει πλούσια πολιτιστική κληρονομιά, ο κώδικας των αξιών και οι τοπικές παραδόσεις δεν έχουν αναδειχθεί επαρκώς μέσω νέων δραστηριοτήτων ανάπτυξης, που θα βοηθούσαν περαιτέρω την περιοχή και τους κατοίκους της. Έτσι ο τόπος, υστερεί σε σύγκριση με άλλα μέρη.

> *Είναι ένα ιστορικό χωριό ΄που έχει αξίες που λίγα χωριά έχουν αλλά δυστυχώς δεν έχουν αναδειχθεί σχεδόν καθόλου… Υστερούμε (…) (14)*

Οι ελλείψεις ευκαιριών απασχόλησης και ψυχαγωγίας τονίζουν τις καθημερινές δυσκολίες και αναφέρονται από όλους τους γονείς. Στην περιοχή δεν υπάρχουν δραστηριότητες για τα παιδιά, εκτός από μια παιδική χαρά. Για τα μεγαλύτερα παιδιά και τους εφήβους, οι επιλογές είναι επίσης περιορισμένες, και η βόλτα τους είναι συνήθως στα διπλανά χωριά. Οι άντρες περνούν τον χρόνο τους στα καφενεία, οι γυναίκες πηγαίνουν μόνο στην εκκλησία και μετά κλείνονται στα σπίτια τους. Δεν υπάρχει εργασία, παρά μόνο για εκείνους που έχουν περιουσία, ζώα ή γη για καλλιέργεια.

> *(…) Δεν υπάρχει ΄τίποτα να κάνουν τα παιδιά μας εδώ. Υπάρχει μόνο μια παιδική χαρά εδώ παραπάνω… Εκτός από αυτό τίποτα άλλο. Αλλά ούτε για τα μεγαλύτερα παιδιά υπάρχει κάτι.. Να θέλουν να πάνε μια βόλτα μόνο στα διπλανά χωριά. Οι άντρες πάνε στα καφενεία που έχει… οι γυναίκες μόνο στην εκκλησία … και μετά κλείνονται στα σπίτια τους… Ούτε εργασία υπάρχει… Όσοι έχουν περιουσία μόνο, τα ζώα τους και η γη τους… (14, 15)*

Ταυτόχρονα, εντοπίζεται η απουσία και ευκαιριών έκθεσης σε νέα ερεθίσματα και ιδέες, πράγμα που διατηρεί τις στάσεις και τις συμπεριφορές τους στο χρόνο και εμποδίζει εναλλακτικούς τρόπους έκφρασης ή προσέγγισης των καταστάσεων. Αν υπήρχαν δραστηριότητες, τα παιδιά θα είχαν γαλουχηθεί διαφορετικά και πιο ομαλά, και δεν θα ήταν τόσο άγρια, όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται.

> *(…) αν είχαμε και διάφορες δραστηριότητες που να ήταν ας πούμε στην καθημερινότητα των παιδιών… αυτόματα θα είχαν γαλουχηθεί διαφορετικά και θα ήταν πιο ομαλά… (14)*

> *… δεν θα ήταν ας πούμε τόσο άγρια… όπως τώρα… (15)*

Σχετικά με σύνδεσή του τόπου με το παρελθόν και την ιστορία του, οι απόψεις διίστανται. Έτσι, ενώ αναφέρεται η άποψη ότι δεν υπάρχει σχέση ανάμεσα σε παρελθόν και παρόν, αναφέρεται επίσης και η διαφορετική άποψη που εστιάζει στη συμμετοχή των προγόνων στην αντίσταση κατά των Γερμανών, η οποία έχει αφήσει βαθιά σημάδια στην ψυχολογία των παιδιών, επηρεάζοντας τα ως προς τη χρήση των όπλων. Τα παιδιά έχοντας στο μυαλό τους την κληρονομιά των προγόνων τους που πολέμησαν και αντιστάθηκαν, είναι περήφανα και δεν υποκύπτουν εύκολα. Αυτή η αντίδραση και το πνεύμα αντίστασης συχνά εκδηλώνονται σε ακατάλληλες περιπτώσεις, προκαλώντας προβλήματα.

> *Δεν υπάρχει σχέση ανάμεσα στο παρελθόν και στο παρόν (13)*

> *(…) γιατί από τη στιγμή που (οι πρόγονοι) συμμετείχαν στην αντίσταση στον πόλεμο με τους Γερμανούς … (…) περνά στο υποσυνείδητο των παιδιών* ***η χρήση των όπλων…*** *(…) είναι περήφανα τα παιδιά όμως, δεν υποκύπτουν εύκολα (…) γιατί έχουν την αντίδραση μέσα τους, έχουν στο μυαλό τους ποιοι ήταν οι πρόγονοί τους, ότι πολεμήσανε, αντιδράσανε… ίσως βέβαια κάποιες φορές το εφαρμόζουν σε μέρη που δεν πρέπει… αλήθεια είναι αυτό… (14)*

2. ΚΥΡΙΟ ΘΕΜΑ 2ο : ΤΟ ΣΧΟΛΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

Υποκατηγορία : Η θέση των εκπαιδευτικών

Η φημολογία

Οι περισσότεροι εκπαιδευτικοί, εκτός από ένα άτομο με καταγωγή από την γύρω περιοχή που γνώριζε την νοοτροπία των κατοίκων, είχαν ακούσει ελάχιστα πράγματα για την κοινότητα και το σχολείο της. Στη δήλωση σχολικών μονάδων, το βασικό

κριτήριό τους ήταν η χιλιομετρική απόσταση από την πρωτεύουσα του νομού. Η αντίδραση του κύκλου τους όταν άκουσαν για την τοποθέτησή τους στο συγκεκριμένο χωριό ήταν ότι είναι δύσκολο το περιβάλλον εκεί.

«Ωχ! εκεί είναι δύσκολα (10)».

Η συμπεριφορά των κατοίκων :

Το μοναδικό θετικό σχόλιο αφορούσε στη συμπεριφορά των γονέων απέναντι στους εκπαιδευτικούς, που χαρακτηριζόταν από σεβασμό. Ωστόσο, φαίνεται ότι δεν ίσχυε για το σύνολο των γονέων, ώστε τελικά - από την αρχή της σχολικής χρονιάς - να απομακρυνθούν δύο εκπαιδευτικοί.

... ήταν τελικά η μειονότητα των ανθρώπων (...) που φερόταν καλά στο δάσκαλο - οι περισσότεροι - η πλειοψηφία - φέρονταν πολύ άσχημα. (10)

Ο ένας δάσκαλος αντιμετώπισε αρχικά πολύ θερμή υποδοχή από την κοινότητα. Οι κάτοικοι του προσέφεραν καθημερινά φαγητό και φιλοξενία. Όμως, όταν πήγε κόντρα στις απόψεις τους, η στάση των κατοίκων άλλαξε δραματικά. Άρχισαν να τον αποφεύγουν, να τον απειλούν και να τον βρίζουν, και αυτή η εχθρική συμπεριφορά μεταφέρθηκε και στα παιδιά τους, τα οποία επηρεασμένα από τη στάση των γονιών τους, υιοθέτησαν επιθετική συμπεριφορά απέναντί του, επαναλαμβάνοντας αυτά που άκουγαν στο σπίτι.

(...) πήγε και έμεινε δίπλα στο σχολείο για να είναι κοντά... Και τον πρώτο καιρό που έμενε εκεί, όλοι του πήγαιναν κάθε μέρα φαγητά ... πολλά φαγητά.... έξω από την πόρτα του .... και ήταν φιλόξενοι... μέχρι να τους πάει κόντρα. (...) από τότε αρχίσανε να μην του πηγαίνουν φαγητά αρχικά... άρχισαν να το βλέπουν με άλλο μάτι, τον απειλούσανε, τον βρίζανε και μετά αυτό άρχισε να μεταφέρεται στα παιδιά, δηλαδή και μέσα στο σχολείο μετά, αρχίσανε τα παιδιά να έχουν όλα ταυτόχρονα επιθετική συμπεριφορά ως προς αυτόνα (10)

(...) απλά, άκουγαν στο σπίτι πώς μιλούσαν για τον δάσκαλο κι έκαναν ακριβώς το ίδιο (9).

Η κατάσταση του σχολείου

Στη δεύτερη περίπτωση, μια εκπαιδευτικός δεν ανέλαβε καθόλου υπηρεσία. Έχοντας ακούσει πόσο δύσκολη ήταν η κοινότητα, όταν ήρθε στο χωριό και διαπίστωσε η ίδια την άθλια κατάσταση του κτιρίου, αρνήθηκε τη θέση[6].

> *Η κοπέλα μόλις ήρθε στο χωριό - είχε ακούσει (...) από τη γιαγιά της που είναι από τον Άγιο Νικόλαο - και είδε το περιβάλλον είπε «Απλά δεν αναλαμβάνω! Είναι χειρότερα από ό,τι μου περιέγραψαν!» Είδε, χωρίς να έχουν ξεκινήσει ακόμα το σχολείο το περιβάλλον του σχολείου, που ήταν σε άθλια κατάσταση…. (10)*

Λέγοντας άθλια κατάσταση, αναφερόμαστε στην κατάσταση που βρήκαν οι εκπαιδευτικοί στο σχολείο κατά την παραλαβή του. Το σχολείο ήταν τελείως ανοργάνωτο και ανεπαρκώς εξοπλισμένο. Παρά το γεγονός ότι ήταν βαμμένο, τα καλοριφέρ δεν ήταν συνδεδεμένα και τα κλιματιστικά είχαν κλαπεί. Οι κουρτίνες έλειπαν, ενώ τα σκαλιά που οδηγούσαν στις τάξεις ήταν σε κακή κατάσταση. Τα βιβλία ήταν πεταμένα στο πάτωμα του γραφείου, το οποίο ήταν γεμάτο αντικείμενα, καθιστώντας το απροσπέλαστο. Οι τουαλέτες ήταν ακατάλληλες λόγω σεισμού και το κτίριο χρειαζόταν ανακαίνιση. Μάλιστα, ένα κομμάτι σοβά, ενώ η τάξη ήταν σε λειτουργία, έπεσε στο πάτωμα.

> *Το σχολείο στην αρχή ήταν τελείως ανοργάνωτο - μόνο βαμμένο ήταν - τα καλοριφέρ δεν ήταν στη θέση τους, κουρτίνες δεν είχε, καλοριφέρ δεν είχε, κλιματιστικά δεν είχε, τα είχαν κλέψει - από ότι είχε ακουστεί - γιατί υπήρχαν κλιματιστικά στη σχολική μονάδα και μάλιστα σε καλή κατάσταση. (10)*
>
> *(...) τα σκαλιά που οδηγούν στις τάξεις ήταν σε κακή κατάσταση. Είχαν γίνει κάποιες προσπάθειες να τοποθετηθούν αντιολισθητικές ταινίες, χωρίς αποτέλεσμα. (10)*
>
> *Δεν είχε βιβλιοθήκη όλα τα βιβλία ήταν στο πάτωμα. Μέσα στο γραφείο του διευθυντή δεν μπορούσες να πατήσεις από τα πράγματα που ήταν εκεί - γιατί ήταν όλα ριγμένα εκεί μέσα. (9)*
>
> *Επίσης, τουαλέτες δεν υπήρχαν καθώς βρίσκονταν σε ένα κτίριο που θεωρήθηκε ακατάλληλο λόγω σεισμού. (9)*
>
> *(...) έπρεπε να ξαναγίνει ανακαίνιση καθώς έπεσε ένα κομμάτι σοβάς - και εγώ ήμουν στον πίνακα λίγο πιο πέρα. Κι ελπίζαμε να μην πέσει κι άλλος ... (9)*

---

6 Συμπληρωματικά αναφέρουμε ότι η άρνηση τοποθέτησης έχει σοβαρές επιπτώσεις για έναν αναπληρωτή εκπαιδευτικό, καθώς επιφέρει απομάκρυνση από τους πίνακες και αδυναμία τοποθέτησης σε νέα θέση για τα επόμενα δύο χρόνια.

Γενικότερα, φαίνεται ότι οι εκπαιδευτικοί αναλαμβάνουν περισσότερα καθήκοντα από τα προβλεπόμενα και καλούνται να αντιμετωπίσουν μόνοι τους τις παραλήψεις του συστήματος. Έτσι, όταν ανέλαβαν υπηρεσία στο σχολείο, βρήκαν συνεργεία του Δήμου, σκόνη παντού και τα καλοριφέρ εκτός κτιρίου. Ένας εκπαιδευτικός που είχε γνώσεις υδραυλικών, ανέλαβε και τα έβαλε μέσα.

> *(…) πήγαμε (…) και βρήκαμε (…) μαστόρους του Δήμου, σκόνη παντού, τα καλοριφέρ έξω και έπρεπε εμείς να τα φτιάξουμε και να τα βάλουμε όλα μέσα … ανοίγαμε δηλαδή, ναι, το σχολείο (…) και έπρεπε εμείς οι εκπαιδευτικοί - τότε ένας εκπαιδευτικός, που (ακατάληπτο) υδραυλικός, ήξερε και τα έβαλε μέσα (…) (11)*

Αντιμέτωποι με αυτά τα σοβαρά προβλήματα στην υποδομή, οι εκπαιδευτικοί άσκησαν έντονη πίεση και με την απειλή ότι το σχολείο δεν θα ανοίξει αν δεν επιλυθούν τα ζητήματα, ο αρμόδιος φορέας (Δήμος) έστειλε υδραυλικό για να αποκαταστήσει και να ενεργοποιήσει τον εξοπλισμό.

> *Είχα πάρει τηλέφωνο τον Δήμο και τους είχα πιέσει ότι αν δεν έρθουν να τα φτιάξουν, δεν ανοίγουμε… Και τότε (…) έστειλαν υδραυλικό και τα βίδωσε, δηλαδή τα ενεργοποίησε… (11)*

Το σχολείο αντιμετώπιζε επίσης πολλά θέματα ασφάλειας. Τα έργα αναβάθμισης των τουαλετών ξεκίνησαν κατά τη διάρκεια της σχολικής χρονιάς – παρουσία των μαθητών – ενώ τα προβλήματα με τα καλοριφέρ αποτελούσαν σοβαρή απειλή για την ασφάλειά τους. Παράλληλα, η έλλειψη επαρκούς εξοπλισμού πυροπροστασίας προκαλούσε σοβαρές ανησυχίες σχετικά με την αντιμετώπιση πιθανών εκτάκτων περιστατικών.

> *(…) ο χώρος που ήταν αρκετά παραμελημένος από το Δήμο… Δηλαδή το κτιριακό, σε ένα πολύ όμορφο παλιό κτίριο το οποίο όμως δεν ήτανε σε καλή κατάσταση (…) … ξεκινούσαν τα έργα να γίνονται στην αρχή της χρονιάς, ενώ όλο το καλοκαίρι το σχολείο ήτανε κλειστό - τα έργα αναβάθμισης των τουαλετών γίνονταν κατά τη διάρκεια της σχολικής χρονιάς… (12)*

> *… τότε που έκανε και κρύο και χιόνια και έπρεπε (…) να λειτουργήσουν τα καλοριφέρ καταλαβαίνετε πόσο μεγάλο θέμα ήτανε για να μην γίνει κάτι για την ασφάλεια των παιδιών… … τόσες ψυχές σε ένα σχολείο που δεν είναι κατάλληλο καταλαβαίνεις πόσο δύσκολο ήτανε …. (11)*

> *όλο το σχολείο δημοτικό και νηπιαγωγείο - είχε δύο πυροσβεστήρες - έβαλα άλλους 4-5 πυροσβεστήρες - ένα σε κάθε τάξη - και έβαλα και έναν αισθητήρα πυρόσβεσης στο λεβητοστάσιο γιατί το λεβητοστάσιο το χώριζε ένας τοίχος από το νηπιαγωγείο… Οπότε αν συνέβαινε κάτι από που θα βγαίνουν τα παιδιά … Θεε μου φύλαγε… (11)*

Χαρακτηριστικά παιδιών και σχολική επίδοση

Μια ποικιλία συμπεριφορών επικρατούσε στο σχολικό περιβάλλον, με προεξάρχουσα την τάση των παιδιών να παίρνουν πρωτοβουλία. Η ανάγκη να αναδειχθούν και να δείξουν την παρουσία τους ως ηγέτες ήταν έντονη. Σε εκδηλώσεις, για παράδειγμα, όπως η παρέλαση, όλοι ήθελαν να έχουν πρωταγωνιστικό ρόλο, κάτι που δημιουργούσε ένταση στο σχολείο. Η επιθυμία τους να ξεχωρίζουν και να κερδίζουν ήταν τόσο έντονη, ώστε τελικά τα παιδιά να επιδίδονται σε έναν συνεχή ανταγωνισμό μεταξύ τους. Και παρόλο που παρόμοια φαινόμενα μπορεί να συμβαίνουν και σε άλλα σχολεία, σε αυτό το συγκεκριμένο σχολείο η κατάσταση ήταν ιδιαίτερα τρομακτική.

> *Τους άρεσε να παίρνουν πρωτοβουλίες, τους άρεσε να είναι ηγέτες (…) όλοι τους, ήθελαν να αναδειχτούν (…). Όλοι θέλανε να δειχθούν, να φανούν ότι είναι εκεί…… Πχ στην παρέλαση είχαμε τρία άτομα και έπρεπε να διαλέξουμε ποιος θα καταθέσει στεφάνι και ποιος θα κρατούσε τη σημαία … Θέλανε και τρεις. Και σε άλλα σχολεία συμβαίνει αυτό αλλά εκεί ήτανε πιο τρομακτικό. (11)*

> *Δεν είναι ευθυνόφοβοι (…) και … θέλουν οπωσδήποτε να κερδίσουν όλοι τους. Οπότε υπάρχει ένας ανταγωνισμός που κινητοποιεί τα παιδιά… (11)*

Ένα άλλο παράδειγμα των χαρακτηριστικών συμπεριφορών των μαθητών αφορά στις αντιδράσεις τους κατά τη διάρκεια των δύο εκδρομών που πραγματοποιήθηκαν αναδεικνύοντας τη δυσκολία των εκπαιδευτικών στη διαχείριση της συμπεριφοράς και της συμμόρφωσης των μαθητών με τους κανόνες και τις οδηγίες. Οι μαθητές δεν ακολουθούσαν τους κανόνες, και αυτή η ανυπακοή οδήγησε στην ακύρωση της τελικής εκδρομής.

> *προσπαθήσαμε να τους βγάλουμε έξω από το σχολείο και να τους πάμε εκδρομή … όμως δεν υπακούν σε κανόνες στις δύο εκδρομές που πήγαμε και για αυτό δεν έγινε και η τελική εκδρομή…(11)*

Επιπλέον, το μαθησιακό επίπεδο των μαθητών ήταν χαμηλό και η βαθμολογία τους δεν αντιστοιχούσε στις πραγματικές τους γνώσεις. Αν φοιτούσαν σε άλλο σχολείο, οι βαθμοί τους θα ήταν χαμηλότεροι, και θα αντικατόπτριζε πιο ρεαλιστικά τις επιδόσεις τους. Επομένως, στο συγκεκριμένο εκπαιδευτικό περιβάλλον φαίνεται να υπάρχει ασυνέπεια μεταξύ της βαθμολογίας και της πραγματικής γνώσης των μαθητών.

> *(…) το μαθησιακό επίπεδο ήταν χαμηλό… δεν ήταν αντίστοιχη η βαθμολογία με τη γνώση … (…) Αν βρίσκονταν σε άλλο σχολείο (…) θα έπαιρναν χαμηλότερους [βαθμούς]… (11)*

Μόνο μερικά παιδιά έδειχναν ενδιαφέρον και προσήλωση στα μαθήματα καθώς η εκπαιδευτική διαδικασία δεν ενθαρρυνόταν σε όλα τα οικογενειακά περιβάλλοντα. Στο σπίτι, τα περισσότερα παιδιά δεν λάμβαναν υποστήριξη και βοήθεια. Παρά τις προσπάθειες των εκπαιδευτικών να στείλουν τα μαθήματα μέσω email και παρά τις συνεννοήσεις με τους γονείς, μόνο λίγα παιδιά δούλευαν πραγματικά. Από τα 30 παιδιά του σχολείου, μόλις τα πέντε ή έξι συμμετείχαν ενεργά στην εκπαιδευτική διαδικασία. Στην κοινότητα φαίνεται να επικρατεί η αντίληψη ότι τα γράμματα δεν είναι για τα παιδιά αυτά, γεγονός που επηρέαζε αρνητικά τη μαθησιακή τους πρόοδο.

> *Στο σπίτι τα παιδιά δεν έκαναν τίποτα… Η εκπαιδευτική διαδικασία δεν υποστηρίζεται στο σπίτι … όπως και να τα στέλναμε τα μαθήματα - και με μέιλ και με συνεννόηση των γονέων … δεν δούλευαν … (…) Στα 30 παιδιά περίπου … δούλευαν τα 5; τα 6; (…) εκεί υπάρχει το πρότυπο ότι* ***«δεν είναι για σένα τα γράμματα». (11)***

Οι εκπαιδευτικοί περιγράφουν μερικούς από τους λόγους που εξηγούν την παραπάνω διαπίστωση. Τα παιδιά της συγκεκριμένης κοινότητας έχουν λίγο ή καθόλου χρόνο για τις μαθητικές τους υποχρεώσεις, καθώς αναλαμβάνουν σημαντικές ευθύνες στο σπίτι. Γνωρίζουν τις περισσότερες από τις οικιακές εργασίες και τα μεγαλύτερα παιδιά αναλαμβάνουν τη φροντίδα των μικρότερων. Ως αποτέλεσμα, πολλά παιδιά έρχονται στο σχολείο αδιάβαστα, ενώ η οργάνωση του διαβάσματος και η προετοιμασία τους στο σπίτι είναι ελλιπείς. Η ανάληψη των οικογενειακών καθηκόντων και ευθυνών από τα παιδιά φαίνεται να δημιουργεί ένα περιβάλλον στο οποίο η εκπαιδευτική προσπάθεια παραμελείται.

> *[Τα παιδιά] στηρίζουν το σπίτι… ξέρουν τα πάντα …. και πίτες να φτιάχνουν και να ζυμώνουν και να βοηθάνε τους γονείς τις δουλειές - να απλώνουν ρούχα, να βάζουν πλυντήριο, όλα τα γνωρίζουν… Οπότε όταν έχουν και πολλά αδέλφια στο σπίτι στο σπίτι τα μεγαλύτερα παιδιά μεγαλώνουν τα μικρότερα… οπότε δεν υπάρχει χρόνος για μάθηση στο σπίτι … Οπότε έρχονταν τα παιδιά αδιάβαστα, αδούλευτα… κάποια είχαν οργανωμένη τσάντα κάποια άλλα όχι… είχαν τα βιβλία πάντα κάτω από το θρανίο τους… (11)*

Με παιδιά με αυτά τα χαρακτηριστικά, η διαχείριση της τάξης αποτελούσε πρόκληση για τους εκπαιδευτικούς. Επιπλέον υπήρχε και ένα ακόμα ζήτημα. Τα διθέσια σχολεία απαιτούν την εξυπηρέτηση των αναγκών πολλών παιδιών, διαφορετικών ηλικιών. Τα περισσότερα παιδιά δυσκολεύονταν να διατηρήσουν την προσοχή τους. Παράλληλα, υπήρχαν παιδιά υπάκουα και παιδιά που έφερναν αντιρρήσεις και είχαν δυσκολία να συμμορφωθούν με τους κανόνες της τάξης. Στη σχολική αίθουσα οι εκπαιδευτικοί

προσπαθούσαν να διατηρήσουν το ενδιαφέρον και να εξασφαλίσουν τη συμμετοχή όλων των μαθητών, ενώ παράλληλα προσπαθούσαν να ανταποκριθούν και στις ανάγκες κάθε ηλικιακής ομάδας.

> *Η διαχείριση της τάξης ήταν πολύ δύσκολη… γιατί όταν έχεις να διαχειριστείς λ.χ. δευτέρα με πέμπτη και έκτη τάξη, απευθύνεσαι σε άλλες ανάγκες, (…)είναι δύσκολο να κρατάς αμείωτο το ενδιαφέρον όλων των παιδιών ταυτόχρονα ή να τους απασχολείς όλους ταυτόχρονα…. (11)*

> *Και τα παιδιά δεν ήταν σε θέση να διατηρήσουν την προσοχή τους…. όχι πάντα … δηλαδή ήταν κάποια παιδιά που ήταν υπάκουα… κι άλλα όμως που ήταν αντιρρησίες, [κι αυτό] που δεν θέλανε… ε, δεν το έκαναν…. (11)*

Η διαφορετική στάση που έδειχναν τα παιδιά απέναντι στη μάθηση, με κάποια να δείχνουν ενδιαφέρον και θέληση ενώ άλλα να δείχνουν απροθυμία να συμμετέχουν στην εκπαιδευτική διαδικασία επηρέαζε σημαντικά τη δυναμική της τάξης και την επιτυχία της εκπαιδευτικής διαδικασίας. Παρά τις προσπάθειες των εκπαιδευτικών, το κλίμα της μάθησης δεν ήταν ενιαίο και ικανοποιητικό για όλους.

> *Κλίμα μάθησης υπήρχε από τα παιδιά που ήθελαν να μάθουν, από τους άλλους που δεν ήθελαν να μάθουν, δυστυχώς, δεν υπήρχε… , ό,τι και να κάναμε… (11)*

<u>Το σχολικό κλίμα</u>

Τα παιδιά που ζουν σε αγροτικές περιοχές συνήθως βοηθούν τους γονείς τους μετά το σχολείο επηρεάζοντας με τον τρόπο αυτό τις δραστηριότητές τους και τον ελεύθερο χρόνο τους. Αυτή η κατάσταση αντικατοπτρίζει μια τάση προετοιμασίας για τις ευθύνες της ενήλικης ζωής. Δεδομένου ότι αυτά τα παιδιά, αν και ζουν σε χωριό, δεν συναντιούνται τα απογεύματα για να παίξουν, βιώνουν το σχολείο ως έναν τόπο απελευθέρωσης από τις υποχρεώσεις των ενηλίκων και ως χώρο εκτόνωσης της ενέργειάς τους.

> *(…) τα παιδιά, αν και ζουν στο χωριό (…) δεν βρίσκονται μετά το σχολείο, να πάνε στην πλατεία να παίξουν… Γιατί; Γιατί βοηθάνε τους γονείς τους (11).*

> *(…) τα παιδιά αυτά εκτονώνονται στο σχολείο, δεν έχουν άλλο τρόπο εκτόνωσης. (11).*

Γενικότερα, το σχολικό κλίμα χαρακτηρίζεται από εντάσεις και πολλές συγκρούσεις μεταξύ των παιδιών. Αυτό αποτελεί ένα ανησυχητικό φαινόμενο που αναδεικνύει την

επέκταση της κοινωνικής δυναμικής στο εκπαιδευτικό περιβάλλον. Οι συγκρούσεις αυτές, οι οποίες περιγράφονται ως άγριες, αντανακλούν τις αντιπαλότητες που υφίστανται μεταξύ των οικογενειών στο χωριό.

> *Συγκρούσεις είχαμε πολλές μεταξύ των παιδιών, άγριες μάλιστα. (...) Αργότερα έμαθα από άλλους δασκάλους για τις αντιπαλότητες που υπάρχουν μεταξύ των οικογενειών στο χωριό και που επεκτείνονται και στα παιδιά στο χώρο του σχολείου. (8)*

Το περιβάλλον στο σχολείο φαίνεται να αντικατοπτρίζει μια σειρά δυναμικών που επηρεάζουν τις σχέσεις όλων, οδηγώντας τους εκπαιδευτικούς σε συνεχή διαπραγμάτευση με τα παιδιά που δεν συμφωνούν με τους κανόνες και το πρόγραμμα του σχολείου ή που αρνούνται την αλληλεπίδραση με συμμαθητές τους ή που δημιουργούν ομάδες βάσει κοινών χαρακτηριστικών όπως το επώνυμο ή η καταγωγή τους. Αυτά τα φαινόμενα αντικατοπτρίζουν τις διαμάχες που επικρατούν στο ευρύτερο περιβάλλον της κοινότητας.

> *Βέβαια το είδα να συμβαίνει… Πιο πολύ στα διαλείμματα «Εγώ δεν μπαίνω μέσα», «Ναι πρέπει να μπεις γιατί έχεις μάθημα» «γιατί να μπω; Βαριέμαι!! Θέλω να κάνω κάτι άλλο» ή «(...) «εγώ δεν θέλω να κάνω θα το μάθημα αυτό, θέλω να κάνω εκείνο», «εγώ δεν κάθομαι με αυτόν δεν μιλιούμαστε» «Τι;» λέει «σου λέω δεν μιλιούνται οι γονείς μου εδώ και 30 χρόνια γιατί να μιλήσουμε τώρα;», «Εγώ δεν παίζω με αυτόν, παίζω μόνο με αυτούς που έχουμε το ίδιο επίθετο, την ίδια καταγωγή, όχι με τους άλλους» και «αυτός δεν είναι από δω». (11)*

Αντιμετωπίζοντας αντιδράσεις από τα παιδιά σε όλες τις διαδικασίες και τις δραστηριότητες του σχολείου, ακόμα και στις πιο απλές, οι εκπαιδευτικοί δεν καταφέρνουν να διατηρούν πάντα ένα ισορροπημένο εκπαιδευτικό περιβάλλον.

> *Γενικά είχαμε αντιδράσεις σε όλα, από πολύ απλά πράγματα που δεν θα έπρεπε να μας δυσκολεύουν, ως πιο σύνθετα… (11)*

<u>Το burn-out των εκπαιδευτικών</u>

Οι εκπαιδευτικοί αισθάνονται «μόνοι» κατά την εκπαιδευτική διαδικασία στο σχολείο. Τα κενά και οι ελλείψεις του συστήματος (σε ειδικότητες, υποδομές, διοικητική οργάνωση) επιβαρύνουν ακόμα περισσότερο τους εκπαιδευτικούς και δυσκολεύουν τη σχολική ζωή καθώς επικρατούν η κούραση, η εξουθένωση και η απογοήτευση, ενώ η έλλειψη πόρων καθιστά τη διαδικασία της εκπαίδευσης ακόμα περισσότερο περίπλοκη.

Δεν υπήρχαν ειδικότητες, τα κάναμε όλα εμείς - και αυτό πολύ δύσκολο ... δεν υπήρχε γυμναστής, θεατρική αγωγή δεν υπήρχε, εικαστικά δεν υπήρχαν, ξένη γλώσσα δεν υπήρχε... (11)

... από την αρχή της χρονιάς, είδα αρκετά κουρασμένους και απογοητευμένους, ματαιωμένους εκπαιδευτικούς... (...) Και ένιωσα τεράστια ένταση σε όλο το σύστημα... παιδιά και εκπαιδευτικοί... Χτυπούσαν καμπανάκια συνέχεια... (12)

(...) μετά από αυτά που περάσαμε εμείς φέτος - γιατί εμείς ήμασταν οι μοναδικοί δάσκαλοι που δεν κάναμε βελτίωση (θέσης)... ήταν εξουθενωτικό, χωρίς ειδικότητες, χωρίς κενά ... να μην έχεις χρόνο να βγάλεις μια φωτοτυπία... οι υποδομές δεν βοηθούσαν... (...) Ενώ εγώ έκανα κάποια πράγματα [διοικητική δουλειά] στο σπίτι. είχα και οικογένεια, μικρό παιδί, που με δυσκόλευε και όλο αυτό ... όμως κάναμε ότι καλύτερο μπορούσαμε... Δεν νομίζω ότι μπορούσαμε να κάνουμε κάτι άλλο που περνούσε από τα χέρια μας να βοηθήσουμε τα παιδιά ... (11)

Η εξουθένωση των εκπαιδευτικών εξαιτίας των ελλείψεων των υποδομών του σχολείου μεγεθύνεται ακόμα περισσότερο από την προσπάθειά τους να επικρατήσει η τάξη και η ηρεμία στο σχολείο προς όφελος της εκπαιδευτικής διαδικασίας. Οι εκπαιδευτικοί βρίσκονταν σε συνεχή επαγρύπνηση για την ασφάλεια των παιδιών. Στο σχολείο, η ένταση ήταν ιδιαίτερα υψηλή, με συχνές φωνές, σωματικές επιθέσεις και συγκρούσεις μεταξύ των μαθητών. Τα διαλείμματα ήταν ακόμα πιο δύσκολα, καθώς η μικρή αυλή με τα χαμηλά κάγκελα και τον κοντινό δρόμο δημιουργούσε επιπλέον κινδύνους. Οι μαθητές επικεντρώνονταν σε τσακωμούς, χωρίς να υπάρχουν όρια στη συμπεριφορά τους.

Ήταν σε πάρα, πάρα, πάρα πολύ ένταση οι εκπαιδευτικοί, υπήρχανε πολλές φωνές, χτυπήματα παιδιών, σωματικές - πώς το λένε; - επιθέσεις... ναι αυτό... (12)

Στα διαλείμματα ήταν δύσκολα τα πράγματα γιατί και η αυλή ήταν μικρή, τα κάγκελα χαμηλά, κι από κάτω να είναι γκρεμός, και δίπλα δρόμος .... δεν είχαν ενδιαφέροντα τα παιδιά παρά μόνο να τσακώνονται ... Κάποιοι με κάποιους άλλους που ήταν αυτοσκοπός (...). Δεν υπήρχαν όρια στη συμπεριφορά τους και στα διαλείμματα. (11)

Έτσι, ο μεγαλύτερο μέρος της ενέργειας των εκπαιδευτικών φαίνεται να το απορροφούσε η προσπάθειά τους να αντιμετωπίσουν τις συνεχείς συγκρούσεις και τα προβλήματα που δημιουργούνταν ανάμεσα στα παιδιά, κατάσταση που ξεπερνούσε κατά πολύ τον διδακτικό τους ρόλο και δυσχέραινε τη δημιουργία θετικών εμπειριών και σχέσεων εμπιστοσύνης με τα παιδιά.

Όταν οι εκπαιδευτικοί απασχολούνται (...) να διασφαλίσουν την ασφάλεια των μαθητών τους, όταν οι συγκρούσεις λαμβάνουν τόσο μεγάλο μέρος (...) και η ενέργειά μας διοχετεύεται τόσο πολύ σε αυτό το κομμάτι είναι πάρα πολύ δύσκολο να συνάψεις μια σχέση εμπιστοσύνης, μια σχέση η οποία βασίζεται (...) στις θετικές εμπειρίες.... (...) (12)

Οι νέοι εκπαιδευτικοί ενημερώνονται από το Βιβλίο Σχολικής Ζωής για τα περιστατικά στο σχολείο και δεν αναλαμβάνουν εύκολα τις θέσεις αυτές. Οι δυσκολίες που είχαν αντιμετωπίσει οι εκπαιδευτικοί στο παρελθόν και περιγράφονται στο Βιβλίο ήταν τόσο μεγάλες, που πολλοί από τους νέους εκπαιδευτικούς παραιτήθηκαν ή ζήτησαν βελτίωση θέσης[7] σε άλλο σχολείο. Ένα από τα περιστατικά που αναφερόταν στο Βιβλίο αφορούσε στον βανδαλισμό στο αυτοκίνητο της διευθύντριας με κόστος ζημιάς περίπου στα δυόμιση χιλιάδες ευρώ, πράγμα που ενίσχυε ακόμα περισσότερο το κλίμα απογοήτευσης και δυσαρέσκειας, δημιουργώντας ένα δύσκολο και απειλητικό περιβάλλον εργασίας.

*Τώρα από ό,τι μάθαμε πήγαν πολλοί [εκπαιδευτικοί] και παραιτήθηκαν... άλλοι έχουν ζητήσει βελτίωση θέσης... περιμένουνε να φύγουνε... με αυτά που είδανε **στο Βιβλίο Σχολικής Ζωής**.... και μόνο αυτό το τελευταίο περιστατικό που έγινε με το αυτοκίνητο της διευθύντριας που **το χαράκωσαν** με ζημιά δυόμιση χιλιάδες ευρώ, (...) (9, 10)*

<u>Υποκατηγορία : Η θέση των γονιών</u>

Τα σχόλια των γονέων για το σχολικό περιβάλλον αναφέρονται κυρίως στο προβληματικό κτιριακό σύστημα, στη μη σταθερή παρουσία των εκπαιδευτικών, στις ελλείψεις σε ειδικότητες και εξοπλισμό καθώς και στην προβληματική λειτουργία των ολιγοθέσιων σχολείων.

Γενικότερα εκφράζουν την εμπιστοσύνη τους στους εκπαιδευτικούς και θεωρούν ότι κάνουν καλά τη δουλειά τους, είναι εξαιρετικοί και καταβάλλουν τη μέγιστη δυνατή προσπάθεια με τα μέσα που διαθέτουν, προσπαθώντας να παρέχουν την καλύτερη δυνατή εκπαίδευση στους μαθητές, παρά τις όποιες δυσκολίες και ελλείψεις.

Τι να σχολιάσουμε... οι δάσκαλοι που έρχονται είναι πάρα πολύ καλοί ... (13)

7 Η βελτίωση θέσης ενός αναπληρωτή εκπαιδευτικού αναφέρεται στη διαδικασία κατά την οποία ένας εκπαιδευτικός που έχει ήδη τοποθετηθεί σε μία σχολική μονάδα μπορεί να αιτηθεί τη μετακίνηση σε άλλη σχολική μονάδα. Η επιλογή για τη βελτίωση θέσης γίνεται βάσει κριτηρίων.

Οι δάσκαλοι κάνουν το καλύτερο που μπορούνε με αυτά που διαθέτει το σχολείο… (15)

Το διάστημα παραμονής του εκπαιδευτικού

Ωστόσο φαίνεται ότι οι γονείς είναι περισσότεροι ευχαριστημένοι όταν οι εκπαιδευτικοί παραμένουν στο σχολείο της κοινότητας για μεγαλύτερο διάστημα από μια σχολική χρονιά. Η παραμονή ενός εκπαιδευτικού για μεγαλύτερο διάστημα θεωρούν ότι έχει σημαντικά οφέλη για τους μαθητές. Ένα παράδειγμα αποτελεί μια δασκάλα που, μένοντας στο σχολείο για μεγαλύτερο διάστημα, ανέπτυξε οικειότητα με τα παιδιά, βοηθώντας σημαντικά στην εκπαιδευτική τους πρόοδο. Η σταθερότητα της παραμονής επιτρέπει στον εκπαιδευτικό να γνωρίσει καλύτερα κάθε μαθητή, να κατανοήσει τις μοναδικές ανάγκες του και να τον χειρίζεται κατάλληλα, εξοικονομώντας πολύτιμο χρόνο, που διαφορετικά χάνεται όταν οι μαθητές βρίσκονται κάθε χρόνο σε μια συνεχόμενη περίοδο γνωριμίας.

Δηλαδή εμάς ήτανε παλιότερα, που είχε έρθει μια κυρία στον XXXX (όνομα μαθητή) και ήθελε μόνη της ξαναδήλωσε και ήτανε… αυτό βοήθησε πάρα πολύ… και την ίδια και τα παιδιά… είχανε μια οικειότητα… (14, 15)

*Μέχρι να γνωριστεί ο εκπαιδευτικός με το παιδί ας πούμε, να μάθει…. γιατί το κάθε παιδί θέλει τον δικό του χειρισμό… **χάνεται πολύτιμος χρόνος**… (14, 15)*

Ιδιαίτερα αναφορά γίνεται για έναν συγκεκριμένο δάσκαλο, ο οποίος βραβεύτηκε για το έργο του στο σχολείο. Η σταθερότητα στο διδακτικό προσωπικό μπορεί να φέρει σημαντικές βελτιώσεις, όπως φαίνεται από την περίπτωση αυτού του δασκάλου, που παρέμεινε στο σχολείο για πέντε χρόνια. Η μακρόχρονη παραμονή του βοήθησε να γνωρίσει σε βάθος τόσο τους μαθητές όσο και τους γονείς τους. Η γνώση των αναγκών και των ιδιαιτεροτήτων των μαθητών και η ανάπτυξη οικειότητας μαζί τους είναι ζωτικής σημασίας για την αποτελεσματικότητα της διδασκαλίας.

Όταν ας πούμε ήταν ο XXXX (όνομα δασκάλου) (…) έκατσε 5 χρόνια, φάνηκε… ας πούμε άλλαξε το σχολείο, (…) η σταθερότητα βοήθησε πολύ… είχε μάθει τα κουμπιά των παιδιών…. (…) (14)

*Ήταν και ο μοναδικός που είχε μείνει τόσο καιρό… και τα ήξερε τα παιδιά και τους γονείς πολύ καλά… Στο συγκεκριμένο σχολείο πρέπει να έρχεται ένας δάσκαλος που ξέρει τα παιδιά και να τον ξέρουνε κι αυτά**… να υπάρχει μια σταθερότητα στο προσωπικό**… 13*

Το φύλο του εκπαιδευτικού

Αλλά και η παρουσία άνδρα δασκάλου φαίνεται να παίζει σημαντικό ρόλο στη δυναμική του σχολείου και στην συμπεριφορά των μαθητών. Ο μοναδικός άντρας δάσκαλος που παρέμεινε για μεγάλο διάστημα στο σχολείο κατάφερε να φέρει θετικές αλλαγές στο σχολείο, σε αντίθεση με δασκάλους που έφυγαν μετά από λίγο καιρό. Επίσης, όπως αναφέρουν οι γονείς, υπάρχει η αίσθηση ότι οι δασκάλες αντιμετωπίζονται από τα παιδιά σαν «μαμάδες», οι οποίες είναι περισσότερο επιεικείς στις αταξίες τους. Αυτή η παρατήρηση υπογραμμίζει την προτίμηση των γονέων για ανδρική παρουσία, η οποία φαίνεται, σύμφωνα με την άποψή τους, να συμβάλλει στην αποτελεσματικότερη διαχείριση των μαθητών. Το συγκεκριμένο εύρημα ωστόσο, έρχεται σε αντίθεση με το γεγονός ότι ο δάσκαλος, που είχε έρθει στο σχολείο εκείνη τη χρονιά, εξαναγκάστηκε - υπό την πίεση των γονέων - σε παραίτηση, με δικαιολογητικό την αυστηρότητά του.

> *(…) Ήταν ο μοναδικός άντρας από τους δασκάλους που είχαν έρθει που είχε μείνει… Είχαν έρθει κι άλλοι, αλλά μετά από κάποιο διάστημα έφυγαν… Καλύτερα δάσκαλος εδώ για τα συγκεκριμένα παιδιά καλύτερα δάσκαλος. Εεεε, **δασκάλα τώρα τα παιδιά τη βλέπουνε κάπως σαν μαμά**… Που κάνουν αταξίες και η μαμά πάντα συγχωρεί… (13)*

Η ηλικία του εκπαιδευτικού

Εξαιτίας του δυσπρόσιτου της περιοχής, μόνο οι μικρότερες ηλικίες των εκπαιδευτικών, χωρίς μεγάλη εμπειρία, καταλήγουν στην κοινότητα. Όταν οι εκπαιδευτικοί είναι πιο ώριμοι, μπορούν να διαχειριστούν καλύτερα την ένταση και τη ζωηράδα των μαθητών. Ωστόσο, οι ήπιων τόνων δάσκαλοι συχνά δυσκολεύονται να επιβληθούν, καθώς τα παιδιά είναι πολύ ενεργητικά και συχνά καταφεύγουν σε φαινόμενα εκφοβισμού. Η ευθύνη ωστόσο αυτής της κατάστασης δεν αποδίδεται στους εκπαιδευτικούς, αλλά περισσότερο στους γονείς και τον τρόπο που διαπαιδαγωγούν τα παιδιά τους.

> *ναι… είναι τώρα **και έρχονται και μικροί**… τους παίρνουνε τώρα … άμα είναι πιο μεγάλος ο δάσκαλος έχει την ωριμότητα πιο πολύ… είναι πολύ ζωηρά τα παιδιά στα χωριά… (14, 15)*

> *… αλλά είναι ήπιων τόνων κι εμείς δεν ανταποκρινόμαστε καλά στους ήπιους τόνους… τα παιδιά είναι πολύ ζωηρά και ο καθένας - δεν ξέρω πώς το βλέπει - και κάνουν bullying συνέχεια… Δεν φταίνε οι δάσκαλοι βέβαια για αυτό που συμβαίνει… φταίνε τα παιδιά - φταίνε οι γονείς μάλλον που μαθαίνουν τα παιδιά έτσι… (13)*

Τα προβλήματα των μικρών σχολείων

Οι γονείς πιστεύουν ότι οι μικροί και απομακρυσμένοι τόποι, μειονεκτούν σε πολλά σημεία σχετικά με την εκπαίδευση των παιδιών. Η αναφορά στην έλλειψη πόρων και εγκαταστάσεων στα μικρά σχολεία αποτυπώνει τη σοβαρότητα του προβλήματος.

Δεν υπάρχει, δηλαδή τα μικρά σχολεία υστερούν πάρα πολύ… (14)

Οι γονείς εκφράζουν την ανησυχία τους για τις συνθήκες υγιεινής του σχολείου και της ασφάλειας των παιδιών τους, τα οποία αναγκάζονται να αντιμετωπίσουν μούχλα, υγρασία, έλλειψη εγκαταστάσεων (όπως τουαλέτες), ανεπαρκή θέρμανση και κλιματισμό καθώς και ελλείμματα σε σύγχρονο εξοπλισμό και παιχνίδια. Όλα αυτά δημιουργούν σημαντικά εμπόδια στην εκπαιδευτική διαδικασία και την ευημερία των παιδιών.

(…) το σχολείο είναι πολύ παλιό, πέφτουνε οι σοβάδες, δεν έχει τουαλέτα, (16)

Τώρα είχε χαλάσει και η γεώτρηση και δεν είχαμε 15 μέρες νερό… ένα μπάνιο σε όλο το σχολείο… νηπιαγωγείο δημοτικό… ***τα παιδιά φεύγανε και ερχόντουσαν στο σπίτι και κάνανε την ανάγκη τους****, δηλαδή ήταν δύσκολα τα πράγματα… (15)*

(…) το κτίριο είναι με μούχλα από μέσα, είναι χαλασμένο, οι τουαλέτες μια λειτουργούνε μια δεν λειτουργούνε… Και η αυλή… δεν έχουν πού να πάνε τα παιδιά… παιχνίδια δεν υπάρχουν - είναι και ζωηρά από μόνα τους... Θετικό τίποτα δεν μπορώ να βρω… (13)

(…) και το άλλο… και στη θέρμανση υστερούν τα δικά μας παιδιά. (14)

(…) και το air condition από τότε που κάναν ανακαίνιση, δεν το έφεραν ποτέ… με τόση υγρασία που υπάρχει… Το βγάλαν, το πήραν και δεν το έφεραν ποτέ… (15)

(…) έχουνε και μια πρίζα μόνο σε όλο το νήπιο… Πού να την πρωτοβάλεις; στον αφυγραντήρα; στον υπολογιστή; (15)

Γενικά οι γονείς χαρακτηρίζουν ως προβληματική τη λειτουργία των ολιγοθέσιων σχολείων. Η ανάμειξη διαφορετικών τάξεων και ηλικιών μπορεί να δυσκολέψει την πρόοδο των μαθητών, ειδικά αν αντιμετωπίζουν και εκπαιδευτικές δυσκολίες. Αυτή η περίπλοκη κατάσταση επιδεινώνεται ακόμα περισσότερο από την έλλειψη σταθερότητας στη διοικητική ηγεσία, δημιουργώντας ένα περιβάλλον που δεν ευνοεί την αποτελεσματική εκπαίδευση των μαθητών.

Δεν είναι όπως σε άλλα σχολεία που κάθε τάξη έχει το δάσκαλό της και πηγαίνουν όλα νορμάλ, εμάς τώρα είναι πολύ δύσκολο και για τα παιδιά, και για τους δασκάλους. Δεν υπάρχει ούτε διευθυντής που να είναι μόνο διευθυντής όπως σε άλλα σχολεία… Κάθε χρόνο άλλοι δάσκαλοι. (15)

Και άμα ένα παιδί έχει και δυσκολίες, εεεεε να είναι τρεις τάξεις μαζί δεν το βοηθάει. Και να είναι μαζί με μεγάλα παιδιά που κάνουνε τα δικά ντος. Φέτος είναι καλύτερα, έχουμε τρεις τάξεις [τριθέσιο]… (16)

Και πόσο μάλιστα να έχει και τρεις τάξεις μαζεμένες… πολύ δύσκολο (14, 15)

Η εκπαίδευση στα χωριά φαίνεται να υστερεί σε σχέση με την εκπαίδευση που προσφέρεται τα αστικά κέντρα, καθώς η έλλειψη βασικών πόρων επηρεάζει αρνητικά την ποιότητα της εκπαιδευτικής διαδικασίας. Το έλλειμμα επιπλέον δραστηριοτήτων όπως μουσική, υπολογιστές και γυμναστική αναδεικνύει ένα περιβάλλον μάθησης που δεν προσφέρει ερεθίσματα για την ανάπτυξη των μαθητών. Επιπλέον, η έλλειψη μαθημάτων όπως τα αγγλικά περιορίζει τις ευκαιρίες μελλοντικής εκπαίδευσης και απασχολησιμότητας των μαθητών, προκαλώντας ανησυχία και απογοήτευση στους γονείς.

Θεωρώ ότι στο χωριό υστερεί η εκπαίδευση για τα δικά μας παιδιά. Δεν έχουν υπολογιστές, δεν έχουν γυμναστή, που είναι μια δραστηριότητα που βοηθά πάρα πολύ να εκτονωθούν τα παιδιά… Δεν έχει καμία άλλη ειδικότητα. Είναι μόνο ξεκάθαρα μόνο ξερά η μάθηση με όποιον τρόπο διατίθεται. (13)

Δεν έχει αγγλικά, που σε άλλα σχολεία έχει, και στο χωριό το δικό μου σχολείο, εκεί που ήμουν ας πούμε εγώ, κάναμε… και παίρνεις εκεί και δυο βάσεις για να ξεκινήσεις αργότερα μια ξένη γλώσσα… Μουσική δεν έχει… Οπότε είμαι δυσαρεστημένη, δεν είμαι ικανοποιημένη όσο θα έπρεπε… (14, 15)

<u>Τα σχολεία μεγαλύτερων κέντρων</u>

Η εμπειρία μιας μαθήτριας σε νέο σχολείο σε κωμόπολη συγκρίνεται με την εμπειρία της στο σχολείο του χωριού, αποδεικνύοντας τις τεράστιες διαφορές στην οργάνωση και το περιβάλλον μάθησης. Παρά τη βελτίωση του σχολικού περιβάλλοντος, η μαθήτρια αισθάνεται την απώλεια του «δικού του» σχολείου στο χωριό, και την απουσία των φίλων και των οικείων της. Αν και έχει καταφέρει να δημιουργήσει νέες σχέσεις, ακόμη δεν έχει βρει κάποια σταθερή ομάδα που να την κάνει να αισθάνεται «ενσωματωμένη» στο νέο περιβάλλον. Στα λόγια της μητέρας διακρίνεται η σημασία της ομάδας συνομηλίκων. Οι σχέσεις που αναπτύσσονται μεταξύ συμμαθητών έχουν μεγάλη επίδραση στην ένταξη των παιδιών και στη γενικότερη ευημερία τους. Μια

σταθερή ομάδα συνομηλίκων μπορεί να προσφέρει στο παιδί την αίσθηση της ασφάλειας, επιτρέποντάς του να αναπτύξει πλήρως το δυναμικό του.

> *Εγώ ας πούμε αν συγκρίνω το σχολείο που ήταν πέρσι η XXXX (όνομα μαθήτριας) με το σχολείο που είναι φέτος το παιδί, έχει τεράστιες διαφορές. Είναι περισσότερο οργανωμένο το φετινό σχολείο. (14)*
>
> *Του λείπει όμως του παιδιού το δικό του σχολείο στο χωριό, του λείπει, δεν μπορώ να μην το πω… Του λείπουν τα ξαδελφάκια, είναι μοναχό, γιατί πήγε εκεί χωρίς κανένα… Κανένα γνωστό… έχει δημιουργήσει σχέσεις αλλά δεν έχει όμως κανένα παιδί που να μπορεί να πει ότι θα είμαστε μαζί. (14)*

3. ΚΥΡΙΟ ΘΕΜΑ 3ο : ΣΧΟΛΕΙΟ ΚΑΙ ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΑΞΙΩΝ

Υποκατηγορία : Ποιος είναι ο ισχυρός παράγοντας στη δημιουργία αξιών

Η επίδραση της οικογένειας

Φαίνεται ότι η οικογένεια σύμφωνα με τη γνώμη γονέων και εκπαιδευτικών αποτελεί τον βασικό χώρο όπου διαμορφώνονται οι αξίες και οι αρχές των παιδιών. Η παρέμβαση των γονέων αποτελεί καίριο στοιχείο για τη διαμόρφωση του χαρακτήρα τους, καθώς είναι μόνο αυτοί που μπορούν να τα επηρεάσουν με τον πιο αποτελεσματικό τρόπο. Ο σεβασμός προς τους άλλους, τους μεγαλύτερους και τους εκπαιδευτικούς αποτελεί θεμέλιο πυλώνα για την ανάπτυξη της κοινωνικής συνείδησης και της προσωπικής ευθύνης και σύμφωνα με τη γνώμη των γονέων, μαθαίνεται στο σπίτι. Η επίδραση του σχολείου και των εκπαιδευτικών στο σχηματισμό αξιών δεν φαίνεται, σύμφωνα με τη γνώμη κάποιων γονέων, να είναι βασική προϋπόθεση προς αυτή την κατεύθυνση.

> *Τώρα τις αξίες τις φέρνουν τα παιδιά από τα σπίτια ντος. (16)*
>
> *Βέβαια, τις αρχές τις παίρνουμε από το σπίτι… Άμα δεν μάθεις να σέβεσαι… Να σέβεσαι τον μεγαλύτερο…να σέβεσαι τους ηλικιωμένους να σέβεσαι τους δασκάλους … πρέπει πρώτα να δώσεις για να ελπίζεις ότι θα πάρεις (…)… Ο πατέρας μου ο κακομιτσης μου 'λεγε πως αν διορθώσει ο καθένας τον εαυτό του είναι αυτόματα όλος ο κόσμος διορθωμένος.., Δεν χρειάζεται παρεμβάσεις… (14)*
>
> *… μόνο οι γονείς μπορούν να επηρεάσουν τα παιδιά με κάποιο τρόπο… (10)*

Αξίες και αρχές : Η επίδραση του σχολείου

Στον αντίποδα, από τους εκπαιδευτικούς, τονίζεται ότι η διαμόρφωση των αξιών και των ιδεών των παιδιών επηρεάζεται τόσο από το οικογενειακό περιβάλλον όσο και από τους εκπαιδευτικούς. Ενώ οι γονείς αποτελούν την πρωταρχική πηγή αξιών για τα παιδιά, οι δάσκαλοι μπορούν επίσης να παίξουν σημαντικό ρόλο, ιδιαίτερα όταν καταφέρνουν να εμπνεύσουν τους μαθητές τους.

> *Πιστεύω πως ναι .... όχι όλα τα παιδιά, εξαρτάται από τις οικογένειές τους ... Απλώς θέλω να πω ότι καμιά φορά και ο δάσκαλος, άμα εμπνέει τα παιδιά, μπορεί να τα επηρεάσει (...) (9)*

Η επιτυχία της διαδικασίας επηρεασμού ιδεών και αξιών στα παιδιά βασίζεται στην καλλιέργεια ενός ισχυρού δεσμού εμπιστοσύνης μεταξύ των εκπαιδευτικών, των μαθητών και των γονέων. Μέσω αυτής της στενής συνεργασίας και αλληλεπίδρασης, δημιουργώντας έτσι ένα περιβάλλον όπου οι θετικές αξίες μπορούν να καλλιεργηθούν και να αναπτυχθούν.

> *(...) θεωρώ ότι αυτή η διαδικασία επηρεασμού ιδεών και αξιών είναι μια πολύ μακρόχρονη διαδικασία και προϋποθέτει (...) την δημιουργία ενός δεσμού εμπιστοσύνης ανάμεσα σε εκπαιδευτικούς, (...) και μαθητές...και γονείς... (12)*

Έτσι, η συνεργασία σχολείου - οικογένειας φαίνεται να είναι μονόδρομος προς την κατεύθυνση της περαιτέρω καλλιέργειας των αξιών των παιδιών. Η επίδραση του σχολείου στη ζωή των παιδιών είναι αναμφισβήτητα σημαντική, καθώς, μετά το σπίτι τους, τις πιο πολλές ώρες τις περνούν εκεί. Το σχολείο διαμορφώνει την κριτική τους σκέψη, τον τρόπο που αντιμετωπίζουν τον έξω κόσμο και τη συμπεριφορά τους μέσα στην ομάδα. Ωστόσο απαιτείται συνεχόμενη συνεργασία μεταξύ σχολείου και οικογένειας. Και οι εκπαιδευτικοί, παρά τις δύσκολες συνθήκες, χρειάζονται την υποστήριξη των γονέων για να επιτύχουν θετικά αποτελέσματα.

> *Εννοείται ότι τους επηρεάζει πάρα πολύ... Γιατί σε ποιόν άλλο χώρο ζούνε τόσες ώρες μετά από το σπίτι;. Και εννοείται ότι πρέπει να είναι και συνδεμένα αυτά τα δύο δηλαδή να είναι το ένα συνέχεια του άλλου. Εννοείται ότι (το σχολείο) τους αλλάζει τον τρόπο που σκέφτονται, την κριτική τους σκέψη, το πως θα αντιμετωπίσουν τον έξω κόσμο, πώς θα φερθούνε στην ομάδα... Τα καταφέρνει αλλά θέλει πολλή δουλειά ... αλλά χρειάζεται και δουλειά από το σπίτι.. για να μπορέσει ο δάσκαλος να έχει αποτέλεσμα... Μοναχός του δεν μπορεί... είναι που είναι οι συνθήκες δύσκολες όπως είπαμε, άμα δεν έχει και συνεργασία από το σπίτι, δεν μπορεί... (14, 15)*

<u>Μπορεί να επιτευχθεί τροποποίηση;</u>

Το σχολείο θα έπρεπε να λειτουργεί ως φορέας αλλαγής και μετάδοσης νέων ιδεών και αξιών. Ωστόσο, στην κοινότητα, το ισχυρό σύστημα αξιών δυσχεραίνει την υιοθέτηση νέων προτύπων από τους μαθητές. Παρά τις προσπάθειες των εκπαιδευτικών, τα παιδιά δυσκολεύονται να μάθουν και να ενσωματώσουν νέες αξίες.

> *Το σχολείο θα έπρεπε να είναι φορέας αλλαγής και μετάδοσης νέων ιδεών και αξίων. Όμως, στο συγκεκριμένο τόπο το σύστημα αξιών είναι τόσο ισχυρό πού είναι πολύ δύσκολο να τροποποιηθεί. (8)*

> *Το σχολείο τους μαθαίνει απλά αυτά δεν μαθαίνουν… Τα παιδιά δεν μαθαίνουν… (13)*

Φαίνεται ότι αντιστέκονται στην τροποποίηση όσων έχουν μάθει από την οικογένεια, όπως δείχνει το παρακάτω παράδειγμα. Ένα αγόρι τρίτης δημοτικού, όταν ρωτήθηκε για το μέλλον του, εξέφρασε την επιθυμία του να γίνει βοσκός και να αποκτήσει έξι γιους. Μετά από μια συζήτηση που τον ώθησε να σκεφτεί τη σημασία των κοριτσιών όπως η μητέρα του, συμβιβάστηκε σε τέσσερα αγόρια και δύο κορίτσια. Αυτό το περιστατικό αναδεικνύει πως σε αυτή την κοινωνία τα αγόρια θεωρούνται πιο πολύτιμα από τα κορίτσια. Για να επιτύχει το σχολείο τον ρόλο του ως φορέας αλλαγής, πρέπει να δημιουργηθούν οι κατάλληλες συνθήκες για να αλλάξει κάτι και εντός της οικογένειας.

> *Ρώτησα ένα αγόρι μία φορά τι σκέφτεται για το μέλλον του. Τρίτη δημοτικού. Μου απάντησε ότι ήθελε να κάνει οικογένεια, έξι παιδιά να γίνει βοσκός και να έχει βανάκι για να βάζει τα ζώα του μέσα. Τον ρώτησα «τα παιδιά τα θέλεις αγόρια ή κορίτσια». και μου λέει «όλα αγόρια. Θέλω έξι αγόρια». Τον ξαναρωτάω λοιπόν «είσαι σίγουρος ότι τα θέλεις όλα αγόρια; θα μπορούσες να φανταστείς ένα κόσμο χωρίς κορίτσια; θα μπορούσες να φανταστείς ένα κόσμο χωρίς τη μαμά σου;» Το παιδί σκέφτηκε λίγο και μου απάντησε ... «εντάξει τέσσερα αγόρια και δύο κορίτσια, τότε» . Φαίνεται ότι τα αγόρια για τη συγκεκριμένη κοινωνία έχουν μεγαλύτερη αξία από ότι τα κορίτσια. Οπότε, για να γίνει φορέας αλλαγής το σχολείο θα πρέπει να δημιουργηθούν οι συνθήκες για να αλλάξει κάτι και στην οικογένεια. (8)*

Τα παιδιά εκφράζουν τα συναισθήματά τους, είτε θετικά είτε αρνητικά, με μεγάλη ένταση και συχνά με βία και αγριάδα. Ακόμα και τη χαρά ή την αγάπη τους την εκδηλώνουν με τρόπο ακατέργαστο και έντονο, όπως και το θυμό τους. Υπήρχε, για παράδειγμα, ένας μαθητής που δεν δεχόταν τα καλά σχόλια και αντιδρούσε με επιθετικότητα σε οποιαδήποτε προσπάθεια ενθάρρυνσης ή καλοσύνης. Όταν οι εκπαιδευτικοί του μιλούσαν όμορφα, απαντούσε με προσβολές, δείχνοντας πως δεν

ήταν συνηθισμένος σε θετικά σχόλια. Φαίνεται ότι τα παιδιά έχουν ενσωματώσει πεποιθήσεις που δεν αλλάζουν εύκολα και καθορίζουν τον τρόπο σκέψης και τις αντιλήψεις τους. Αντιστέκονται στην επίδραση των νέων πληροφοριών ή εμπειριών που αντικρούουν τις κοινωνικές, πολιτισμικές και οικογενειακές επιρροές. Επιπλέον η έκφραση των συναισθημάτων των παιδιών αποκαλύπτει έλλειψη δεξιοτήτων αυτορρύθμισης και αυτοδιαχείρισης. Είναι σημαντικό να μπορέσουν τα παιδιά να μάθουν να εκφράζουν τα συναισθήματά τους και να τα επικοινωνούν με εποικοδομητικό τρόπο.

> *(…) ότι τα παιδιά αυτά, είτε θετικά συναισθήματα έχουν είτε αρνητικά τα εξέφραζαν με μια ένταση…. με βία … με μια αγριάδα… Ακόμα και τη χαρά τους δεν ήξεραν να την εκφράσουν κατεργασμένα δηλαδή και την αγάπη τους την έδειχναν έντονα, το θυμό τους το ίδιο…. (9, 10)*

> *Επίσης υπήρχε μία περίπτωση μαθητή που (…) δεν δεχόταν καθόλου τα καλά σχόλια… Πήγαινες να του κάνεις ένα χάδι στην πλάτη για ενθάρρυνση… και τραβιόταν, τρόμαζε! (…) ούτε τα καλά σχόλια … εγώ που του είχα πει ένα καλό λόγο «τι ωραίος που είσαι σήμερα βρε παιδί μου» ή «τι ωραίο στυλ που έχεις» (…) και μου λέει «άι μαρή… καράνη ηλίθια» Καράνη σημαίνει χαϊβάνι, χαζός… Ναι, δηλαδή του είπα κάτι καλό και γύρισε και μου είπε αυτό γιατί δεν δεχόταν καλά σχόλια από πουθενά… (10)*

Επιπλέον, τα παιδιά προβάλλουν την καταγωγή τους στα διάφορα κοινωνικά περιβάλλοντα που μπορεί να βρεθούν ως λόγο για να μην υπακούν σε κανόνες και να δρουν ανεξέλεγκτα, κάτι που φαίνεται να είναι ενσωματωμένο στο αξιακό τους σύστημα. Για παράδειγμα, μια μαθήτρια της δευτέρας δημοτικού παρέδωσε στη δασκάλα της το ποσό που όφειλε για την εκδρομή που θα συμμετείχε, λέγοντάς της «να, κυρία, τα λεφτά». Καταλαβαίνοντας μόνη της, χωρίς να της γίνει παρατήρηση, ότι θα μπορούσε να έχει πει «ορίστε» πιο ευγενικά, γύρισε αμέσως και ενημέρωσε «*ετσέ μιλούμε εμείς επαέ*».

> *(…) [όπου πάνε] προβάλλουν την καταγωγή τους … δηλαδή δεν υπακούω, δεν ελέγχομαι, κάνω ό,τι θέλω - και είναι λίγο στο αξιακό τους σύστημα όλο αυτό … (11)*

> *Μια μαθήτρια δίνοντας τα χρήματα της εκδρομής στη δασκάλα της είπε «να, κυρία τα λεφτά». Καταλαβαίνοντας ότι αυτό δεν ήταν τόσο ευγενικό, γύρισε μόνη της και ενημέρωσε όλους γύρω της ότι «ετσέ μιλούμε εμείς επαέ» (δηλαδή μπορούμε να πούμε και «να» και να είναι σωστό! (8)*

Φαίνεται να χρειάζονται συστημικές αλλαγές ώστε να επιτευχθεί περαιτέρω καλλιέργεια στη σκέψη, την αντίληψη και τα συναισθήματα των παιδιών. Η δυναμική της αλλαγής στο εσωτερικό μιας οικογένειας συνδέεται στενά με τις εξελίξεις και τις δομές της ευρύτερης κοινότητας. Αν κάτι δεν αλλάξει στο χωριό, στην κοινότητα, τότε η οικογένεια δεν μπορεί να προχωρήσει μόνη της προς την αλλαγή. Το κοινωνικό και οικονομικό περιβάλλον επίσης επηρεάζει τις δομές και τις πρακτικές της οικογένειας, και μια αλλαγή σε αυτές τις πτυχές μπορεί να οδηγήσει σε θετικές μεταβολές. Η δημιουργία ευκαιριών απασχόλησης για τις γυναίκες και τους άντρες μπορεί να σημάνει την έναρξη μιας νέας εποχής, ενώ η δημιουργία μηχανισμών όπως μια Σχολή Γονέων μπορεί να ενισχύσει την κριτική σκέψη και την αμφισβήτηση των συνηθισμένων συνηθειών και πρακτικών. Κατά συνέπεια, η αλλαγή στην οικογένεια απαιτεί μια ευρύτερη κοινωνική αναδιοργάνωση και τη δημιουργία νέων δομών που θα υποστηρίζουν την αλλαγή και την εξέλιξη.

> *Στην οικογένεια δεν μπορεί να αλλάξει κάτι αν δεν αλλάξουν πράγματα στο χωριό, στην κοινότητα ή αν δεν εισαχθούν νέα πράγματα που θα αναμοχλεύσουν τις ισορροπίες και τη λειτουργικότητα της κοινότητας. Για παράδειγμα αν άλλαζε κάτι στο οικονομικό σύστημα του τόπου, αν υπήρχαν ευκαιρίες εργασίας για τις γυναίκες – και για τους άντρες βέβαια – τότε θα ερχόταν κάποια αλλαγή αργά ή γρήγορα… Επίσης, αν υπήρχε στο χώρο του σχολείου μια Σχολή Γονέων θα έδινε την ευκαιρία στους γονείς να σκεφτούν και να αμφισβητήσουν πράγματα – που δεν είναι απαραίτητα σωστά έτσι όπως γίνονται,* ***επειδή έτσι πάντα γίνονταν****… (8)*

Για να αντιμετωπιστούν οι προκλήσεις, και να επιτευχθούν αλλαγές όπου χρειάζεται, τα δύο αυτά συστήματα (οικογενειακό και σχολικό) θα πρέπει να υποστηρίζουν ενεργά το ένα το άλλο. Για να επιτευχθεί ουσιαστική αλλαγή στις αξίες και τις ιδέες των μαθητών, είναι απαραίτητο να ξεκινήσει η διαδικασία από τους γονείς. Είναι σημαντικό οι οικογένειες να κατανοήσουν ότι τα παιδιά αν παντρεύονται σε μικρή ηλικία, ίσως να μη μπορούν να βοηθήσουν και τα δικά τους παιδιά στο μέλλον. Παρότι το σχολείο σήμερα δεν μπορεί να επηρεάσει σημαντικά τις αξίες των μαθητών, η συνεργασία με τους γονείς και η ευαισθητοποίηση / εκπαίδευσή τους, σε βάθος χρόνου, και με πολλή δουλειά, μπορεί να επιτύχει μια αλλαγή.

> *Πιστεύω πως πρώτα πρέπει να γίνουν σεμινάρια γονέων… πρώτα οι γονείς να αλλάξουν στάση… (10)*
>
> *Σε βάθος χρόνου και με πολλή δουλειά θα μπορούσε να γίνει [η επίδραση του σχολείου στις αξίες των μαθητών του] … μόνο όμως με συντονισμό της*

οικογένειας… Δηλαδή αν και η οικογένεια καταλάβαινε ότι πρέπει τα παιδιά ***να μην παντρεύονται σε τόσο μικρή, νεαρή ηλικία, γιατί δεν θα μπορούν να βοηθήσουν τα δικά τους παιδιά*** *… (…) αν καταλάβαινε το ρόλο του σχολείου και το ρόλο του δασκάλου (…) …μόνο τότε… [θα μπορούσε να έχει αποτέλεσμα] αλλά θέλει πάρα πολλή δουλειά για να φανεί μια αλλαγή και βάθος χρόνου … Σε παρόντα χρόνο το σχολείο δεν είναι σε θέση να επηρεάζει τις ιδέες και τις αξίες των παιδιών - νομίζω όχι… (11)*

4. ΚΥΡΙΟ ΘΕΜΑ 4ο : ΣΧΕΣΕΙΣ

Υποκατηγορία : Οι σχέσεις εκπαιδευτικών με τα παιδιά

Προσανατολισμός στις ατομικές ανάγκες των παιδιών

Από όλους τους εκπαιδευτικούς αναφέρθηκαν θετικές σχέσεις αλλά και αρκετές δυσκολίες με τα παιδιά. Στο σύγχρονο σχολείο, γίνεται προσπάθεια να λαμβάνονται υπόψη οι ιδιαιτερότητες των μαθητών, με τους εκπαιδευτικούς να προσαρμόζουν τη διδασκαλία και στρέφουν την εστίασή τους στους μαθητές που αντιμετωπίζουν δυσκολίες, προκειμένου να τους ενισχύσουν. Ταυτόχρονα προσπαθούν να διαμορφώσουν κανόνες για την κοινωνική συμπεριφορά των μαθητών, είτε μέσα είτε έξω από το σχολείο.

Ειδικά για τα παιδιά που βίωναν βία και κακοποιητικές συμπεριφορές, οι προσπάθειες των εκπαιδευτικών επικεντρώθηκαν στο να τα πλησιάσουν συναισθηματικά, να μάθουν τα ενδιαφέροντά τους και το χαρακτήρα τους. Μέσα από αυτή την κατανόηση, οι εκπαιδευτικοί προσπαθούσαν να χειριστούν καταστάσεις με τρόπο που να εξομαλύνει τις δυσκολίες, προσφέροντας υποστήριξη και βοήθεια.

(…) προσπαθούσαμε νομίζω όλες … Εγώ προσωπικά πλησίαζα τα παιδιά όσο μπορούσα και για να τα βοηθήσω ειδικά τα παιδιά που βίωναν αυτές τις άσχημες καταστάσεις - τις κακοποιητικές θα λέγαμε - γιατί έπεφτε πάρα πολύ ξύλο … δηλαδή είναι πάρα πολύ δύσκολη κατάσταση. Επομένως προσπαθούσα να τα πλησιάσω και συναισθηματικά, να μάθω τα ενδιαφέροντά τους, το χαρακτήρα τους και να προσπαθώ - με την καλή έννοια - να τα χειρίζομαι έτσι ώστε να εξομαλύνεται αυτή η κατάσταση. (9)

Με τις ανάγκες των μαθητών στο επίκεντρο, οι εκπαιδευτικοί προσπαθούσαν να χτίζουν γέφυρες πάνω στις υπάρχουσες γνώσεις ώστε να αναπτυχθεί όχι μόνο καλύτερη σχέση μαζί τους αλλά και να ανοίξει μια προοπτική για νέες γνώσεις, ιδέες και

δυνατότητες. Για παράδειγμα ένα παιδί με το οποίο αρχικά υπήρχαν δυσκολίες στην επικοινωνία, η προσέγγιση έγινε μέσω εικόνων της καθημερινότητας της βουκολικής ζωής, γεγονός που το ενθουσίασε. Τα παιδιά δείχνουν μεγάλη αγάπη για τον τόπο τους και τον παραδοσιακό τρόπο ζωής των γονιών τους. Η υποστηρικτική σχέση εδραιώθηκε συζητώντας για τη ζωή με τη βοσκική, προσεγγίζοντας έτσι τα ενδιαφέροντά του και ενισχύοντας τη σύνδεσή του με τις ρίζες και τις παραδόσεις του.

> *Οι σχέσεις με τα παιδιά ήταν πολύ καλές. μόνο με ένα παιδί δεν καταφέρναμε να συνεννοηθούμε. Βρήκα όμως τρόπο να το ξεπεράσω και να τον πλησιάσω με εικόνες της καθημερινότητας της βουκολικής ζωής… Το παιδί ενθουσιάστηκε. Αγαπάνε όλα τα παιδιά πολύ τον τόπο τους και τον παραδοσιακό τρόπο ζωής των γονιών τους. Η υποστηρικτική σχέση συνεχίστηκε με το να μιλάμε για το πώς είναι η ζωή με τη βοσκική. (8)*

Θετική ενίσχυση και οριοθέτηση

Στο σχολικό περιβάλλον οι εκπαιδευτικοί καλούνται να αντιμετωπίσουν αποτελεσματικά και δίκαια όσα συμβαίνουν. Η θετική ενίσχυση των επιθυμητών συμπεριφορών, η ενδυνάμωση της θετικής εικόνας του εαυτού αλλά και η οριοθέτηση με καθορισμό σαφών κανόνων είναι σημαντικές πρακτικές για τη δημιουργία ενός θετικού και υγιούς σχολικού περιβάλλοντος. Κάθε μια από αυτές τις πρακτικές συμβάλλει στη διαμόρφωση καλών σχέσεων μαθητών - εκπαιδευτικών.

> *Η σχέση μου με όλα τα παιδιά, αν μπορούσα να μιλήσω βάζοντάς τα όλα σε ένα κουτάκι, θα έλεγα ότι (…) διέπονταν από ένα πλαίσιο θετικής ενίσχυσης, ενδυνάμωσης και οριοθέτησης (…) σε σημείο που κάποιες φορές καλέστηκα μέσα από αυτό τον ρόλο να συγκρουστώ με συγκεκριμένα παιδιά ώστε να μπορέσω να τα οριοθετήσω και να μπορέσουν κι αυτά να με ακούσουν… (12)*

Εμπόδια και δυσκολίες

Ωστόσο, η έλλειψη επαρκούς χρόνου για την ατομική στήριξη και συνεργασία με τους μαθητές, που επιβάλλεται από το ισχύον σύστημα, θέτει ίδια εμπόδια στον τρόπο με τον οποίο οι επαγγελματίες ψυχικής υγείας μπορούν να υποστηρίξουν αποτελεσματικά την εκπαίδευση και την ανάπτυξη των μαθητών.

> *Θετικές αλληλεπιδράσεις… που χαρακτηρίζονταν δυστυχώς από «σπασμωδικότητα» γιατί (…) ήμουνα [στο σχολείο]… εεεε… τρεις φορές το μήνα… (…) (12)*

Εμπόδια και δυσκολίες φαίνεται να παρουσιάζονται και με μερίδα μαθητών που δείχνουν την ισχύ τους με εκδηλώσεις αρνητικής συμπεριφοράς, χρησιμοποιώντας προσβλητικούς χαρακτηρισμούς, βρίζοντας και απαξιώνοντας τους εκπαιδευτικούς.

> *(…) κάποια παιδιά έτσι μας έβριζαν, μας απαξίωναν, δεν μαζευόταν - δηλαδή είχαμε και τέτοιες συμπεριφορές - οπότε η σχέση μας δεν ήταν… μια ευθεία γραμμή… δηλαδή είχαμε σκαμπανεβάσματα… (9)*
>
> *Και τα περισσότερα ήταν προς τα κάτω δυστυχώς… (10)*

Φαίνεται ότι οι εκπαιδευτικοί προσπαθούν σθεναρά για την τήρηση των κανόνων, την πειθαρχία, την υιοθέτηση των κοινωνικών προτύπων συμπεριφοράς στο σχολείο και δεν επικροτούσαν τις ανεπίτρεπτες συμπεριφορές. Αντιμετώπιζαν ωστόσο την αντίσταση των μαθητών που γνώριζαν ότι για οποιαδήποτε πράξη τους δεν θα υπήρχε σοβαρή τιμωρία. Αυτή η κατανόηση εκ μέρους των παιδιών οδηγούσε σε έναν φαύλο κύκλο ανυπακοής, καθώς δεν φοβούνταν τις συνέπειες, υποστηριζόμενοι από τους γονείς τους. Αυτή η κατάσταση οδηγούσε σε σοβαρά προβλήματα στο περιβάλλον της τάξης και στις σχολικές σχέσεις γενικότερα.

> *(…) ήμασταν εκεί (…) για όλα τα άλλα παιδιά … και δεν μπορούσαμε να επικροτούμε συμπεριφορές που δεν αρμόζουν στο πλαίσιο του σχολείου αλλά και της κοινωνίας ευρύτερα …Δεν συμμορφώνονταν ωστόσο τα παιδιά πάντα γιατί καταλάβαιναν ότι δεν υπάρχει τιμωρία… και αφού δεν υπάρχει τιμωρία, «γιατί να συμμορφωθώ;», «τι θα μου κάνεις; Θα μιλήσεις με τη μαμά μου; με τον μπαμπά μου; Ωραία! και τι θα μου κάνει; Δεν θα μου κάνει κάτι, αφού **αυτοί μου τα λένε να τα κάνω**»… κάπως έτσι… και ήταν ένας **φαύλος κύκλος** όλο αυτό… (11)*

Υποκατηγορία : Οι σχέσεις μεταξύ των παιδιών

Τα πρότυπα που κληροδοτούνται

Οι εκπαιδευτικοί αντιμετώπιζαν σοβαρά προβλήματα με τις διαταραγμένες σχέσεις ανάμεσα σε ομάδες παιδιών και οικογενειών, καθώς οι γονείς συχνά κατεύθυναν τις συμπεριφορές των παιδιών τους, επιδιώκοντας να επιβληθούν σε άλλες οικογένειες. Αυτή η νοοτροπία μίσους και εχθρότητας μεταδίδεται από γενιά σε γενιά, επηρεάζοντας τα παιδιά που μαθαίνουν από νωρίς να αποφεύγουν συγκεκριμένα άτομα και οικογένειες λόγω παλιών διαφορών. Ελλείψει εξωτερικών επιρροών και έχοντας

τους γονείς τους ως μοναδικά πρότυπα, τα παιδιά υιοθετούν τις απόψεις και τις προκαταλήψεις τους, μένοντας αδιάφορα στις εναλλακτικές ιδέες και τις απόψεις άλλων.

> *Βρεθήκαμε αντιμέτωποι με διαταραγμένες σχέσεις ανάμεσα σε ομάδες παιδιών και οικογενειών… (12)*
>
> *(…) γιατί οι γονείς κατευθύνουν κάποιες συμπεριφορές των παιδιών τους. Οι γονείς θέλουν να επιβληθούν σε άλλες οικογένειες. Οπότε αυτό το περνάνε στα παιδιά τους . Όταν μεγαλώνεις και σου λένε «αυτόν τον μισώ» ή «αυτός είχε κάνει αυτό στον παππού σου» επηρεάζεσαι …. Οπότε με αυτόν τον τρόπο το περνάνε στη γενιά τους επηρεάζοντας τα παιδιά, που δεν μιλάνε στους απογόνους (των εχθρών). (11)*
>
> *Με το να μην έχουν επαφές με άλλους ανθρώπους εκτός της κοινότητας, έχουν μόνο τους **γονείς τους ως ήρωες** - τους θαυμάζουν και τους υπακούν (…). Είναι με παρωπίδες σε ό,τι λέει κάποιος άλλος. (11)*

Οι σχέσεις μεταξύ των παιδιών καθορίζονταν, επομένως, σε μεγάλο βαθμό, από τις σχέσεις των οικογενειών τους. Παιδιά από οικογένειες με κοινή καταγωγή και επώνυμο διατηρούσαν στενούς δεσμούς και απέφευγαν τις μεταξύ τους συγκρούσεις, υπογραμμίζοντας τη σημασία της οικογενειακής σύνδεσης. Αντίθετα, με τα παιδιά από άλλες οικογένειες, ακόμα και οι μικρές διαφορές μπορούσαν να οδηγήσουν σε συγκρούσεις, καθώς θεωρούνταν «ξένοι», μέλη αντιμαχόμενων οικογενειών. Φαίνεται ότι τα πρότυπα και οι αντιλήψεις που επικρατούν κληροδοτούνται στα παιδιά και διαμορφώνουν την μεταξύ τους αλληλεπίδραση και τον τρόπο που αποκρίνονται σε γεγονότα και καταστάσεις εντός του σχολικού περιβάλλοντος.

> *Τα παιδιά δεν τα πάνε όλα καλά μεταξύ τους. Η σχέση τους καθορίζεται από τη σχέση που έχουν οι οικογένειές τους μεταξύ τους. (8)*
>
> *Αυτοί που έχουν ίδιο επίθετο - κι έχουν συγγένεια και ίδια καταγωγή - θέλοντας και μη σου προβάλλουν ότι «ό,τι και να μου κάνει αυτός είναι φίλος μου, ξάδελφός μου, ο αδερφός μου» μου οπότε «τα έχω καλά μαζί του και δεν τσακώνομαι» … αλλά με τον άλλον το παραμικρό να του κάνει θα πρέπει να τσακωθεί γιατί είναι ο «άλλος», ο «ξένος» ή είναι από την άλλη οικογένεια, που δεν μιλάνε … (11)*

<u>Η μνήμη : δεν ξεχνώ</u>

Η ανταπόδοση και η αντεκδίκηση μεταξύ των παιδιών μπορεί να αναφέρεται σε παρελθοντικές πράξεις, τονίζοντας τη σημασία της ιστορίας και της μνήμης σε

καταστάσεις διαμάχης και αντιπαραθέσεων στη συγκεκριμένη κοινότητα. Έτσι, κάποια παιδιά βρέθηκαν στο στόχαστρο εξαιτίας παρελθοντικών συμβάντων εκτός σχολείου, παρόλο που δεν υπήρξαν σοβαρά περιστατικά κατά τη διάρκεια της σχολικής χρονιάς που να επιδεινώνουν την κατάσταση.

> *(...) υπήρχαν παιδιά τα οποία είχαν μπει στο στόχαστρο λόγω συμβάντων παρελθοντικού χρόνου εκτός σχολείου (...), καθώς δεν συνέβη κάτι το τόσο τρομερό κατά τη διάρκεια της σχολικής χρονιάς που να (...) επιβαρύνει περισσότερο την κατάσταση… (12)*

Η εστίαση στις διαφορές και όχι στις ομοιότητες

Έτσι, η δυναμική των σχέσεων μεταξύ των μαθητών επηρεάζεται έντονα από τις συγκρούσεις που υπάρχουν στις οικογένειές τους και η προσοχή τους στρέφεται στις διαφορές τους αντί να επικεντρώνεται στις ομοιότητες και τις κοινές τους εμπειρίες. Αυτό οδηγεί σε ένα κλίμα ανταγωνισμού αποτελώντας ένα μεγάλο εμπόδιο στην επικοινωνία και την ενσωμάτωση των μαθητών στο σχολικό περιβάλλον. Αν και θα μπορούσαν να αναπτύξουν κοινά σημεία και ενδιαφέροντα, οι συνεχείς αντιπαραθέσεις που προέρχονται από εξωτερικούς παράγοντες εμποδίζουν την ανάπτυξη αυτών των σχέσεων.

> *(...) οπότε, ενώ αντιλαμβανόμασταν ότι τα παιδιά αυτά θα μπορούσαν να έχουν κοινά σημεία, (...) [ωστόσο}, δεν υπήρχε περίπτωση ποτέ να τα ανακαλύψουν λόγω των συγκρούσεων απ' έξω… (12)*

Ο σασμός

Η συμφιλίωση μεταξύ των οικογενειών βελτίωσε το κλίμα του σχολείου για ένα διάστημα, προσφέροντας μια περίοδο αρμονίας και συνεργασίας. Οι συγκρούσεις μειώθηκαν και η ατμόσφαιρα έγινε πιο εποικοδομητική. Ωστόσο επειδή τα βαθύτερα προβλήματα δεν επιλύθηκαν και δεν συμμετείχαν στη συμφιλίωση όλα τα εμπλεκόμενα μέρη, οι συγκρούσεις επανήλθαν στο προηγούμενο στάδιο, επηρεάζοντας εκ νέου το κλίμα στο σχολείο. Η συμφιλίωση που επιτεύχθηκε δεν είχε μεγάλη διάρκεια.

> *Έγινε μία προσπάθεια να γίνει συμφιλίωση μεταξύ κάποιων οικογενειών. Ως δια μαγείας τα πράγματα έφτιαξαν για την πλειονότητα των μαθητών. Δεν μπήκαν όμως όλες οι οικογένειες σε αυτή τη συμφιλίωση και οι καβγάδες*

συνεχίστηκαν με τα παιδιά των υπολοίπων οικογενειών. Επιπλέον, και η συμφιλίωση δεν κράτησε και πολύ… (8)

<u>Υποκατηγορία : Σχέσεις εκπαιδευτικών / γονέων</u>

Οι σχέσεις μεταξύ εκπαιδευτικών και γονέων φαινομενικά ήταν καλές, όπως αναφέρεται από όλους τους εκπαιδευτικούς. Οι γονείς κρατούσαν άψογη στάση απέναντι στην Ε.Δ.Υ.[8], τηρώντας τα ραντεβού τους με συνέπεια, επιδεικνύοντας ενδιαφέρον και ανοίγοντας συζητήσεις. Αυτή η συνεργασία χαρακτηρίζεται από μια θετική και υποστηρικτική αλληλεπίδραση, παρά τις δυσκολίες που ενδεχομένως υπήρχαν.

Απέναντί μας, απέναντι δηλαδή στην ΕΔΥ, οι γονείς ήταν άψογοι. Και στα ραντεβού τους τυπικοί, και ενδιαφέρον έδειχναν, και ανοίγονταν – όσο μπορούσαν… (8)

Ναι και εγώ είχα πολύ καλές [σχέσεις] , με τους γονείς. (9)

Και από την πλευρά των γονέων επίσης δεν αναφέρεται πρόβλημα με τους εκπαιδευτικούς. Οι μεταξύ τους σχέσεις χαρακτηρίζονται από καλή συνεργασία και επικοινωνία. Οι γονείς εκφράζουν ικανοποίηση για την αλληλεπίδραση με τους εκπαιδευτικούς, αναφέροντας ότι δεν έχουν κανένα παράπονο. Αναγνωρίζουν τη συνεργασία που επιτυγχάνεται μέσω διαλόγου και ανταλλαγής πληροφοριών για τη συμπεριφορά των μαθητών, είτε πρόκειται για μαθητές που είναι συνεργάσιμοι είτε για εκείνους που είναι πιο ζωηροί. Η καλή αυτή σχέση ενισχύεται και από την άμεση ανταπόκριση των γονέων στις κλήσεις των δασκάλων, δείχνοντας προθυμία να βοηθήσουν σε οτιδήποτε και όποτε χρειαστεί.

Οι σχέσεις με τους δασκάλους είναι καλές… (13)

Οι σχέσεις μας είναι πολύ καλές… δεν έχουμε κανένα παράπονο… έχουμε μια συνεργασία, θα μου πούνε αυτό έκανε ο XXXX (όνομα μαθητή) θα του μιλήσω, τα βρίσκουμε ναι… (15)

8 (ΕΔΥ) **Ε**πιτροπή **Δ**ιεπιστημονικής **Υ**ποστήριξης. Ισχύει για τα σχολεία τυπικής εκπαίδευσης. Τα μέλη της είναι ο/η διευθυντής/διευθύντρια του σχολείου, ο/η εκπαιδευτικός της τάξης, ειδικός παιδαγωγός από το Τμήμα Ένταξης, ψυχολόγος, κοινωνικός λειτουργός και Σχολικός Σύμβουλος.

Ναι, δεν είχα κανένα παράπονο… Γενικά με τη XXXX (όνομα μαθήτριας) είναι ένα παραπάνω συνεργάσιμη, αλλά και με τον XXXX που ήταν παραπάνω ζωηρός, κανένα παράπονο… (14)

Εεεεε, πολύ καλές είναι… Τος παίρνω τηλέφωνο και όποτε με ζητούν πηγαίνω… (16)

Επιφυλακτικότητα

Ωστόσο, φαίνεται ότι κάποιες καταστάσεις «χτυπούσαν» στον σκληρό πυρήνα γνωσιών[9] και αντιλήψεων που καθόριζαν τη ζωή στην κοινότητα. Έχει ενδιαφέρον να εστιάσουμε στις αντιλήψεις αυτές, που αποκαλύπτουν την γενική τάση της κοινότητας και καθορίζουν **το κλίμα και στο σχολείο**.

Ο ρόλος της οικογένειας στη διαμόρφωση της συμπεριφοράς των παιδιών στο σχολείο είναι πολύ σημαντικός. Η σχέση με τους γονείς ήταν καλή θεωρητικά, όταν γινόταν λόγος για ολόκληρη την κοινότητα. Ωστόσο, όταν η συζήτηση στρεφόταν στα παιδιά τους, αποκαλυπτόταν ότι οι δυσκολίες που αντιμετώπιζαν οι εκπαιδευτικοί στο σχολείο ήταν αποτέλεσμα της επιρροής των γονέων. Υπήρχε μια κατευθυνόμενη συμπεριφορά από το σπίτι, με αποτέλεσμα να είναι δύσκολο για τους εκπαιδευτικούς να επισημάνουν τις αρνητικές συμπεριφορές των παιδιών στους γονείς, καθώς οι τελευταίοι δεν αποδέχονταν εύκολα τέτοιες αναφορές.

Η σχέση με τους γονείς ήταν καλή θεωρητικά, όταν μιλούσαν για όλη την κοινότητα… Όταν όμως μιλούσαν για τα παιδιά τους, τότε καταλάβαινες ότι τα πράγματα που σε δυσκόλευαν στο σχολείο, τους τα επέβαλαν αυτοί. (…) Δηλαδή υπήρχε μία κατευθυνόμενη συμπεριφορά από το σπίτι. (11)

Δεν μπορούσες εύκολα να τους πεις στο παιδί το έκανε αυτό το παιδί σου φέρθηκε έτσι γιατί δεν δεχόντουσαν αυτή τη συμπεριφορά … (9)

9 Η έννοια της γνωσίας είναι στενά συνδεδεμένη με τον Aaron T. Beck, έναν Αμερικανό ψυχίατρο. Κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1960, ο Beck ανέπτυξε τη θεωρία ότι οι σκέψεις και οι πεποιθήσεις (γνωσίες) επηρεάζουν έντονα τα συναισθήματα και τη συμπεριφορά. Επομένως, γνωσίες είναι οι σκέψεις, οι πεποιθήσεις και οι αντιλήψεις που διαμορφώνουμε για τον εαυτό μας, τους άλλους και τον κόσμο και καθοδηγούν τις συναισθηματικές μας αντιδράσεις και τις συμπεριφορές μας. Η δουλειά του οδήγησε στην ανάπτυξη της γνωσιακής θεραπείας (Beck 2009).

Η διαφορετικότητα στον τρόπο που οι γονείς επεξεργάζονται και αντιλαμβάνονται τα πράγματα μπορεί να οδηγήσει σε παρεξηγήσεις. Οι γονείς αισθάνονται την **ευθύνη να προστατέψουν τα παιδιά** και την οικογένειά τους και έτσι είναι επιφυλακτικοί, παρακολουθώντας κάθε σημείο της αλληλεπίδρασης με τους εκπαιδευτικούς, κάθε κουβέντα και κάθε πράξη τους ώστε – αν χρειαστεί – να πάρουν άμεσα θέση, κρατώντας έτσι συνεχώς **μια αμυντική, επιφυλακτική στάση**. Οι γονείς έχουν μια δυναμική σκέψη και δράση που φαίνεται να έχουν κληροδοτήσει στα παιδιά τους, επηρεάζοντάς τα στη γλώσσα και στην υποστήριξη των πεποιθήσεών τους.

> *Βέβαια είναι πάρα πολύ εύκολο να δημιουργηθούν παρεξηγήσεις, γιατί οι γονείς δεν αφήνουν τίποτα να πέσει κάτω. Και έχουν και ένα διαφορετικό τρόπο επεξεργασίας των πραγμάτων. Ένα διαφορετικό τρόπο που σκέφτονται και πράττουν. Έχουν και οι γονείς την ίδια δυναμική με τα παιδιά τους; Μάλλον ανάποδα πάει … έχουν τα παιδιά κληρονομήσει τη δυναμική των γονέων τους στη γλώσσα και στην υποστήριξη αυτών που πιστεύουν…(8)*

Η αλληλεπίδραση με τους γονείς και τους μαθητές είναι συνήθως θετική, εκτός αν προκύψει κάποια παρεξήγηση. Σε τέτοιες περιπτώσεις, οι γονείς μπορεί να αντιδράσουν έντονα, με σοβαρές συνέπειες στη σχολική κοινότητα. Ένα τέτοιο περιστατικό - λόγω παρεξήγησης - οδήγησε στην αποχώρηση μιας ολόκληρης οικογένειας, με αποτέλεσμα να λείπει το μισό σχολείο από τις αίθουσες για μέρες.

> *(…) εκτός και αν υπάρξει κάποια παρεξήγηση. Τότε απέχουν [από το σχολείο] και παροτρύνουν και όλα τα μέλη της οικογένειας να απέχουν από το σχολείο. Γονείς και μαθητές. Αυτό είχε συμβεί σε κάποια φάση. Κάποια παρεξήγηση με κάποια εκπαιδευτικό και αποσύρθηκε από το σχολείο όλο το σόι. Το μισό σχολείο έλειπε. (8)*

5. ΚΥΡΙΟ ΘΕΜΑ 5ο : ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ

Υποκατηγορία : Η ατμόσφαιρα στο σπίτι

Κάθε γονιός έχει τον δικό του τρόπο να συμμετέχει στη φροντίδα των παιδιών του, αλλά είναι σημαντικό να υπάρχει μια συνεκτική προσέγγιση στην ανατροφή τους.

Η μητρική φροντίδα

Σε γενικές γραμμές, η επιτυχής διαπαιδαγώγηση των παιδιών απαιτεί τη συμφωνία και τη συνεργασία και των δύο γονέων. Ωστόσο, λόγω της συχνής απουσίας των

πατεράδων από το σπίτι για πολλές ώρες, το μεγαλύτερο βάρος της ανατροφής και της καθημερινής αλληλεπίδρασης με τα παιδιά πέφτει συνήθως στη μητέρα. Αυτό μπορεί να οφείλεται σε πολλούς παράγοντες, συμπεριλαμβανομένων των παραδοσιακών ρόλων του φύλου ή / και των κοινωνικών προσδοκιών του περιβάλλοντος.

> *Σε γενικά πλαίσια, (...) πρέπει και οι δυο γονείς να συμφωνούν... Απλά, επειδή τυχαίνει να λείπουν πολλές ώρες οι μπαμπάδες από το σπίτι και να βρίχνουνται τα παιδιά με τις μαμάδες στο σπίτι πολλές ώρες, αναγκαστικά πέφτει το βάρος στη μάνα... (14)*

Στην ανατροφή των παιδιών, αν και συμμετέχουν οι δύο γονείς, η μητέρα συχνά αναλαμβάνει τον κύριο ρόλο στην κάλυψη των καθημερινών αναγκών και την επιβολή των κανόνων. Παρά την εμπλοκή του πατέρα, η μητέρα συνήθως είναι η πιο αυστηρή και καθορίζει τις κατευθυντήριες γραμμές που θα ακολουθήσουν τα παιδιά μεγαλώνοντας. Η αυστηρότητα μπορεί να βοηθήσει τα παιδιά να κατανοήσουν τις προσδοκώμενες εκ μέρους τους συμπεριφορές, ενώ η φροντίδα τούς δίνει την ασφάλεια που χρειάζονται για να αναπτυχθούν.

> *Εγώ είμαι αυτή που ασχολούμαι με τα παιδιά και καλύπτω τις ανάγκες τους... Και ο μπαμπάς ασχολείται αλλά εγώ είμαι πιο αυστηρή από εκείνον με τα παιδιά... Οπότε εγώ δίνω τη γραμμή που ακολουθούν τα παιδιά για να μεγαλώσουν. (16)*

<u>Η συνεννόηση του ζευγαριού για την ανατροφή των παιδιών</u>

Η ανατροφή των παιδιών, ιδιαίτερα σε ό,τι αφορά στη διαχείριση καθημερινών περιστατικών και παραπόνων από το σχολείο, πέφτει κυρίως στη μητέρα, καθώς είναι εκείνη που βρίσκεται περισσότερο χρόνο στο σπίτι και αναλαμβάνει την άμεση επικοινωνία με τους εκπαιδευτικούς. Παρά τη σημαντική συμβολή της συμμετοχής και των δύο γονέων, το βάρος της ανατροφής των παιδιών μπορεί να δημιουργήσει αισθήματα πίεσης στις μητέρες οι οποίες καλούνται να μεταφέρουν σωστά τα γεγονότα στον πατέρα και να βρουν την ισορροπία μεταξύ υποστήριξης και καθοδήγησης του παιδιού. Επιπλέον, είναι κρίσιμο και οι δύο γονείς να έχουν κοινή γραμμή, ώστε να μην προκαλείται σύγχυση στο παιδί.

> *(...) έχει σημασία να πούμε, πώς θα μεταφέρει ένα γεγονός στον πατέρα, να μην το μεταφέρει λάθος... γιατί, αγαπάς το παιδί πρέπει να το υποστηρίξεις, πρέπει*

και να το βάλεις και στο σωστό δρόμο… είναι δίκοπο μαχαίρι…. πώς θα μεταφέρεις το γεγονός, πώς θα αντιδράσεις … πόσο θα υπερασπιστείς, πώς θα σκεφτείς αυτό που ήκαμε, ήντα θα του επιφέρει στο μέλλον… οπότε ναι μεν και οι δυο γονείς - τουλάχιστον από μένα - έχουνε το βάρος αλλά - θέλοντας και μη - επειδή λείπει ο πατέρας πολλές ώρες από το σπίτι, πέφτει το βάρος στη μάνα… (14)

Αναγκαστικά αυτό το δύσκολο κομμάτι, πέφτει στη μάνα… θα πάει στο σχολείο θα ακούσει τα παράπονα, θα ακούσει και τα καλά - πιο εύκολα - αυτή που θα μάθει πρώτη καλό και κακό είναι η μάνα… έτσι το βλέπω εγώ… (14)

πρέπει και το ζευγάρι να συμφωνεί… όχι να λέω εγώ άλλα και μετά ο μπαμπάς άλλα, γιατί μπερδεύεται και το παιδί… (15)

<u>Υποκατηγορία : Παροχή βοήθειας για το σχολείο</u>

<u>Οι μητέρες αναλαμβάνουν</u>

Από την αρχή της σχολικής ζωής των παιδιών, η μητέρα είναι αυτή που αναλαμβάνει τον κύριο ρόλο της υποστήριξής τους, ιδιαίτερα κατά τη διάρκεια των πρώτων σχολικών χρόνων στο Δημοτικό. Με την πάροδο του χρόνου και την πρόοδο των παιδιών στο Γυμνάσιο, συνεχίζει να παρέχει βοήθεια και καθοδήγηση στα μαθήματά τους, διασφαλίζοντας ότι έχουν την απαραίτητη υποστήριξη για να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις του εκπαιδευτικού περιβάλλοντος.

Από την αρχή που ήμουνα σπίτι, όλα τα χρόνια ας πούμε, τα βοηθούσα εγώ - μέχρι και το Γυμνάσιο που μπορείς να δώσεις κάποια πράγματα... στο Δημοτικό εντάξει, δεν είχαμε θέματα, δόξα τω Θεώ, καλά ήμαστε, μπορούσαμε να τα βοηθήσουμε… (14)

<u>Οι μητέρες έχουν προχωρήσει περισσότερο στην εκπαίδευση</u>

Τον κύριο ρόλο υποστήριξης των παιδιών για το διάβασμα στο σπίτι αναλαμβάνει η μητέρα. Ο πατέρας, δεν ασχολείται με αυτό το κομμάτι, καθώς δεν έχει τη γνώση ή την ικανότητα να βοηθήσει. Οι μητέρες έχουν προχωρήσει στην εκπαιδευτική βαθμίδα περισσότερο από ό,τι οι πατεράδες, οι οποίοι εγκατέλειψαν την εκπαίδευσή τους στο Δημοτικό. Έτσι, η ευθύνη της καθοδήγησης των παιδιών στο σπίτι πέφτει κυρίως στη μητέρα.

Ο μπαμπάς όχι, είναι του Δημοτικού,,, είναι ένα κομμάτι που δεν το έχει ακουμπήσει ποτέ… σου λέει δεν ξέρω… (15)

Το καθημερινό διάβασμα αποτελεί πρόκληση

Το διάβασμα στο σπίτι είναι μια απαιτητική και δύσκολη δραστηριότητα, ιδιαίτερα επειδή τα παιδιά δεν έχουν την απαιτούμενη συγκέντρωση. Παρά τις προσπάθειες των μητέρων, όπως το να κάθονται δίπλα τους και να τα παροτρύνουν, η έλλειψη συγκέντρωσης, ειδικά από τα μικρότερα παιδιά, καθιστά την δραστηριότητα δύσκολη και χρονοβόρα.

> *Κάθομαι δίπλα ντος, βλέπω τα τετράδια και διαβάζουμε… Αλλά ο μικρός δεν κάθεται …. πιο πολύ ώρα λέω «έλα, κι έλα, μα έλα» παρά που διαβάζουμε… (16)*
>
> *πρέπει να το μαλώνω πολύ για να συγκεντρωθεί και κρατάει πολύ ώρα το διάβασμα… (13)*

Υποκατηγορία : Πρότυπα αξιών

Τα αγόρια

Τα αγόρια συχνά βλέπουν στον πατέρα τους ένα πρότυπο για τη ζωή τους. Ο θαυμασμός των αγοριών για τον πατέρα τους και η επιθυμία τους να του μοιάσουν είναι εμφανείς σε πολλές πτυχές της καθημερινότητάς τους. Τα παιδιά εκδηλώνουν τον ενθουσιασμό τους όταν περνούν χρόνο μαζί του και προσπαθούν να μιμηθούν τις κινήσεις, το ντύσιμο και τη συμπεριφορά του. Αυτή η μίμηση επεκτείνεται και στις αυστηρές παρατηρήσεις προς την μικρή αδελφή, που θυμίζει τον τρόπο με τον οποίο την μαλώνει ο πατέρας της. Από μικρή ηλικία, τα αγόρια μπορεί να απορρίψουν ακόμα και τα ρούχα που δεν συμβαδίζουν με την εικόνα του πατέρα και προσπαθούν με διάφορους τρόπους να φαίνονται και να συμπεριφέρονται σαν ενήλικες, εκφράζοντας έτσι την έντονη επιθυμία τους να μεγαλώσουν γρήγορα και να γίνουν άντρες.

> *Τόνε θαυμάζει τον μπαμπά του … πολύ… και τον αποζητάει… που λείπει από το σπίτι … Κι όταν του λέει να πάνε μαζί στο καφενείο ή και να πάνε μαζί στα χωράφια …. Ε… τότες γελούνε και τα μουστάκια του! (γελάει)… Βλέπω ότι προσπαθεί να του μοιάζει, όπως ντύνεται, όπως στέκεται, όπως μιλεί… Καμιά φορά μιλεί κι αυστηρά στην αδελφή του, όπως όταν τηνε μαλώνει ο πατέρας της – της κάνει παρατήρηση… Ε κι εγώ δεν θέλω να της μιλεί απότομα και τσακωνόμαστε… (16)*
>
> *(…) από μικρός δεν ήθελε να φοράει σανδάλια, πέδιλα… μου΄λεγε «γιάντα; ο πατέρας μου φορεί;» Κοντό σορτσάκι; όοοοοχιιι!! (…) ντύνεται και*

συμπεριφέρεται σαν μεγάλος. Και στη λαμπάδα του είχε ένα μουστάκι και το ξεκόλλησε και το φόρεσε… και όταν τον κούρευα μάζευε τα μαλλιά και τα κολλούσε στο πρόσωπό του… ήθελε να γίνει άντρας… (15)

Ο πατέρας επομένως, ασκεί τη μεγαλύτερη επιρροή, με τα παιδιά να ακολουθούν πιστά τις απόψεις και τις αξίες του. Αυτή η επιρροή είναι μέρος μιας ευρύτερης οικογενειακής παράδοσης, όπου και ο πατέρας υιοθετεί τις αξίες και τις απόψεις του δικού του πατέρα. Αυτή η διαγενεακή μετάδοση αξιών και πεποιθήσεων καθορίζει σε μεγάλο βαθμό τη συμπεριφορά και τη νοοτροπία των παιδιών, αντανακλώντας μια συνεχή γραμμή επιρροής και καθοδήγησης στην οικογένεια.

Ο πατέρας του είναι αυτός που επηρεάζει το παιδί περισσότερο… Ο XXXX ακολουθεί τις απόψεις του μπαμπά… Κι ο μπαμπάς του ακολουθούσε τις αξίες και τις απόψεις του δικού του πατέρα… (13)

Τα κορίτσια

Οι κόρες τείνουν να ακολουθούν και να μιμούνται τη μητέρα τους, έχοντας την ως πρότυπο συμπεριφοράς. Παρά την αγάπη τους για τον πατέρα τους, η επιρροή της μητέρας είναι πιο άμεση και έντονη στην καθημερινότητά τους, διαμορφώνοντας τις αξίες και τις στάσεις τους. Αυτή η στενή σχέση με τη μητέρα αποδεικνύει τον καθοριστικό ρόλο της στην ανάπτυξη των κοριτσιών και στη διαμόρφωση της προσωπικότητάς τους.

Οι κόρες ακούνε και τη μαμά… Αγαπούνε τον πατέρα ντος αλλά πιο κοντά σε μένα είναι… (16)

Εκτός από τον πατέρα και τη μητέρα, και άλλα πρόσωπα μπορεί να αποτελέσουν πηγή έμπνευσης και πρότυπο. Ένα άτομο για παράδειγμα του οποίου τον τρόπο ζωής και τα επιτεύγματα θαυμάζουν και επιθυμούν να επιτύχουν και τα ίδια τα παιδιά. Όπως στην περίπτωση του κοριτσιού που εκφράζει την επιθυμία της να ακολουθήσει τα βήματα του μεγαλύτερου αδελφού της, που σπουδάζει σε μια μεγάλη πόλη. Η παρακολούθηση των επιτευγμάτων του μέσω φωτογραφιών παίζει καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση των φιλοδοξιών, των επιθυμιών και προτιμήσεών της.

(…) αυτή το λέει συνέχεια «εγώ θέλω να γίνω σαν τον XXXX (όνομα μεγάλου γιού) - να φύγω να πάω κι εγώ στην XXXX (όνομα πόλης που σπουδάζει)...

κοκορεύεται ας πούμε… Σε αυτή τη φάση που είναι [πρότυπο] είναι ο αδελφός της… Γιατί τον βλέπει που ζει σε μια άλλη πόλη, βλέπει που στέλνει φωτογραφίες και θωρεί πράγματα… αεροπλάνα… (14)

<u>Υποκατηγορία : Η σχέση με το παιδί</u>

<u>Η ηλικία του πατέρα</u>

Η διαμόρφωση των σχέσεων μεταξύ γονέα - παιδιού μπορεί να επηρεάζεται σημαντικά από την ηλικία και τις προτεραιότητες του γονέα. Ένας πατέρας που στα τριάντα του ήταν πολύ απασχολημένος με τη δουλειά και κοινωνικά ενεργός, στα σαράντα μπορεί να αφιερώνει περισσότερο χρόνο στο σπίτι και στα παιδιά του αναπτύσσοντας μια στενότερη σχέση με αυτά. Οι προσωπικές αλλαγές και οι μεταβάσεις στη ζωή ενός γονέα μπορούν να επηρεάσουν τη δυναμική της οικογένειας και την ποιότητα των σχέσεων με τα παιδιά.

(…) τώρα αφιερώνει πιο πολύ χρόνο… (…) την αγαπά πάρα πολύ, δηλαδή έχουνε άριστη σχέση… (…) Ο μεγάλος του 'λεγε «μα κάτσε λιγάκι»… (…) ήτανε κι αυτός στα τριάντα του τότε κι ήφευγε… πού να κάτσει…ήτανε κι η δουλειά και διάφορα που μας απασχολούσανε… εδά τώρα σπάνια θα βγει τα βράδια οπότε πάρα πολλά βράδια είναι μαζί και δουλεύεται η σχέση… (14)

(….) ήτανε κι αυτός 30… μπορεί ακόμα κι αυτός να έψαχνε να βρει πράγματα… Θεωρώ ότι φταίει η ηλικία (…) όταν ήταν 40 είχε αρχίσει να μαζεύεται… (14)

Γενικά, οι άνδρες συχνά αντιμετωπίζουν πιέσεις από το κοινωνικό τους περιβάλλον να συμμορφώνονται σε συγκεκριμένα πρότυπα συμπεριφοράς. Ένας άνδρας μπορεί να είναι σωστός στις υποχρεώσεις του, αλλά παράλληλα να είναι και πολύ κοινωνικός, κάτι που πολλές φορές αποτελεί απαίτηση της κοινωνίας. Αυτές οι κοινωνικές απαιτήσεις και καταστάσεις είναι δύσκολο να αποφευχθούν και συχνά καθορίζουν τη συμπεριφορά και τις επιλογές τους.

(…) πάντα ήταν σωστός αλλά ήταν και κοινωνικός - παραήτανε κοινωνικός – (…)είναι και απαίτηση της κοινωνίας αυτή, είναι καταστάσεις που δεν μπορείς να τις αποφύγεις (14)

Μια διαφορετική ερμηνεία δίνεται σχετικά με την αλλαγή στη συμπεριφορά του συζύγου μιας συνεντευξιαζόμενης. Αναφέρει ότι πριν την καραντίνα ο σύζυγός της περνούσε πολύ χρόνο έξω από το σπίτι, πηγαίνοντας βόλτες ή στο καφενείο και συχνά

επισκεπτόταν κι ένα γειτονικό χωριό για να βρει παρέα. Ωστόσο, η καραντίνα τον ανάγκασε να μένει περισσότερο στο σπίτι και αυτό είχε ως αποτέλεσμα να βελτιωθεί η σχέση του με τα παιδιά του. Η παρουσία του πατέρα στο σπίτι για περισσότερες ώρες συνέβαλε στη δημιουργία καλύτερων οικογενειακών δεσμών, σε σύγκριση με παλιότερες εποχές που η οικογένεια συγκεντρωνόταν στο σπίτι μόνο το βράδυ για φαγητό.

> *Φταίει η καραντίνα… Τους έβαλε μέσα… εμένα δεν εκαθότανε μέσα… έτρωγε… καφενείο, βόλτα… πήγαινε και στον XXXX (γειτονικό χωριό) γιατί δεν έβρισκε και πολλούς να κάθονται έτσι μέχρι αργά στα XXXX (το δικό τους χωριό). Με την καραντίνα κάτσανε μέσα… και τώρα το κρατούνε… Και η σχέση με τα παιδιά γίνεται καλύτερη… γιατί να λείπεις τώρα όλη μέρα, το βράδυ μόνο στο φαγητό να συγκεντρώνεται όλη η οικογένεια δεν βοηθά… (15)*

<u>Η σχέση με τη μητέρα</u>

Η σχέση με τις μητέρες φαίνεται να έχει περισσότερα στοιχεία οικειότητας και εγγύτητας, δεδομένου ότι είναι εμπλουτισμένη με συναισθηματική επικοινωνία. Έτσι, τα παιδιά συχνά νιώθουν πιο άνετα σε αυτή τη σχέση. Παρά τις δυσκολίες που μπορεί να προκύπτουν λόγω των καθημερινών υποχρεώσεων, όπως η επιμονή των παιδιών να παίζουν ή να βλέπουν τηλεόραση αντί να διαβάζουν, η μητέρα διατηρεί μια τρυφερή και στοργική σχέση με το παιδί της. Το παιδί είναι πρόθυμο να βοηθήσει και να ανταποκριθεί στις αιτήσεις της για βοήθεια όταν προσεγγίζεται με καλό τρόπο. Η μητέρα τονίζει την έντονη συναισθηματική σύνδεση με το παιδί, το οποίο προτιμά να κοιμάται μαζί της αλλά όχι με τον πατέρα του όταν αυτή λείπει.

> *Η σχέση με το παιδί είναι λίγο ζόρικες γιατί το παιδί θέλει να κάνει τα δικά του… Δηλαδή, θέλει να παίξει, θέλει να δει τηλεόραση και εγώ του φωνάζω επειδή πρέπει να κάνει και τη δουλειά που πρέπει…να διαβάσει… Είναι βέβαια ένα παιδί που αν το πάρω με το καλό θα με βοηθήσει… του αρέσει από μόνος του το κάνει… θα μου πει, εγώ θα το κάνω… Είναι ένα παιδί που αγαπάει και είναι τρυφερός πολύ μαζί μου… Και με τον μπαμπά του δηλαδή είναι … αλλά εγώ τον είχα από μικρό και μαζί κοιμόμασταν.. Και ακόμα δηλαδή έρχεται μέσα και χώνεται στο κρεβάτι… Αμα λείπω εγώ δεν πάει με τον μπαμπά να κοιμηθεί… (13)*

Ωστόσο, η μείωση του χρόνου αφοσίωσης στην οικογένεια, έστω και για λόγους εργασίας, αν και αυξάνει το εισόδημα και βελτιώνει το επίπεδο της ζωής, φέρνει και ενοχές στις μητέρες. Φαίνεται ότι η εργασία της μητέρας οδηγεί στην αυτονόμηση των παιδιών από μικρή ηλικία, καθώς η παρουσία της στον εργασιακό χώρο ενδυναμώνει

την ανεξαρτησία και την ικανότητά τους να διαχειρίζονται μόνα τους καθημερινές δραστηριότητες.

> *(…) επειδή λείπω και πολλές ώρες από το σπίτι … δεν το κρύβω … ας πούμε πιάνω και τον εαυτό μου να έχει ενοχές… (…) Από την άλλη [επειδή λείπω έχει γίνει] δυναμική, καπάτσα… (14)*

6. ΚΥΡΙΟ ΘΕΜΑ 6ο : ΣΧΟΛΕΙΟ ΚΑΙ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ

Η σχέση μεταξύ της κοινότητας και του σχολείου είναι αμφίδρομη και στενά συνδεδεμένη, καθώς ό,τι συμβαίνει στη μία επηρεάζει άμεσα την άλλη. Το σχολείο λειτουργεί ως προέκταση της κοινότητας και αποτελεί μια μικρογραφία της κοινωνίας, αντανακλώντας τις καταστάσεις και τα γεγονότα που συμβαίνουν στο ευρύτερο περιβάλλον.

> *(…) [πρόκειται για μια] συμβιωτική [σχέση]… (…) Το σχολείο είναι η προέκταση της κοινότητας… οτιδήποτε συμβαίνει στην κοινότητα, προεκτείνεται στο σχολείο… (12)*
>
> *… γιατί το σχολείο είναι μια μικρογραφία της κοινωνίας (11)*

Η κατανόηση μεταξύ των μελών μιας κοινότητας είναι θεμελιώδης, ωστόσο η πραγματική αλλαγή προκύπτει μόνο μέσα από πράξεις και προσπάθεια, οι οποίες ακολουθούν την κατανόηση. Παρά τις καλές σχέσεις και την αμοιβαία κατανόηση μεταξύ των μελών της κοινότητας, του προέδρου, του Δήμου και του παπά, η έλλειψη δράσεων καθιστά δύσκολη την επίτευξη ουσιαστικών αποτελεσμάτων. Οι προσπάθειες συχνά παραμένουν σε επίπεδο κατανόησης χωρίς να συνοδεύονται από ενέργειες που θα έφερναν μια πραγματική πρόοδο στην κοινότητα.

> *(…) με την κοινότητα ήταν πολύ καλή η σχέση … και με τον πρόεδρο όποτε τον καλούσαμε ερχότανε - καταλάβαινε κι αυτός τα προβλήματά μας, τα αφουγκραζόταν… και στο Δήμο που είχαμε απευθυνθεί κάποιες φορές τα καταλάβαιναν, αλλά κάποια πράγματα, είναι η ιδιοσυγκρασία; είναι στο χαρακτήρα; δεν μπορείς να τα αλλάξεις … μπορούν να βελτιωθούν … ναι … Και με και με τον παπά (…) Γενικά υπήρχαν δεσμοί… όλοι καταλαβαίναμε όλους, αλλά αποτέλεσμα ακριβώς δεν υπήρχε… ή εγώ θεωρώ ότι δεν υπήρχε γιατί ήμουν και λίγο καιρό δεν ξέρω…. ίσως γιατί έμενε το πράγμα μόνο στο επίπεδο της κατανόησης και δεν υπήρχαν πράξεις που να ακολουθούν… (11)*

Υποκατηγορία : Οι πόροι

Παρά την κατανόηση και τις προσπάθειες για συνεργασία, η έλλειψη πόρων αποτέλεσε ένα σημαντικό εμπόδιο για την κοινότητα και το σχολείο. Οι πόροι που παρέχονταν από το δήμο και την Πρωτοβάθμια Σχολική Επιτροπή ήταν ανεπαρκείς και απορροφούνταν κυρίως σε βασικά είδη καθαρισμού, ειδικά κατά την περίοδο της πανδημίας. Επιπλέον, το σχολείο δεν είχε δωρεές, χορηγίες ή άλλες μορφές βοήθειας, καθιστώντας δύσκολη την κάλυψη των αναγκών και τη βελτίωση των υποδομών. Η βελτίωση στη λειτουργία ενός σχολείου απαιτεί πόρους και συντονισμένη προσπάθεια από τους εκπαιδευτικούς, την τοπική κοινότητα και τις δημόσιες αρχές. Μόνον έτσι μπορεί να διασφαλιστεί ένα περιβάλλον που ενθαρρύνει την εκπαιδευτική επιτυχία και την ανάπτυξη των μαθητών.

> *Πόρους; όχι… τίποτα … ό,τι δίνανε στο σχολείο ο δήμος … η Πρωτοβάθμια Σχολική Επιτροπή … Οι Σχολικές Επιτροπές Πρωτοβάθμιας που τα χρήματα αυτά ήταν και για το δημοτικό και για το νηπιαγωγείο έμπαιναν στην τράπεζα έπρεπε να κοπούν τιμολόγια εννοείται … περάσαμε και μία κόβιντ εποχή οπότε ένα 80% πήγαινε στα καθαριστικά … Καθαριστικά, ντετόλ, για τζάμια, για σκούπες - που όλη την ώρα χαλούσανε… (…) και την ασφάλεια… δωρεές δεν είχαμε, χορηγίες δεν είχαμε, βοήθεια δεν είχαμε … (11)*

Υποκατηγορία : Ζητήματα επικοινωνίας

Η συμμετοχή των γονέων στο σχολείο κυμαίνεται από τηλεφωνικές επικοινωνίες έως προσωπικές επαφές για ζητήματα προόδου και σημαντικά γεγονότα. Οι γονείς συχνά επικοινωνούν με τους εκπαιδευτικούς για να ενημερωθούν και να παρέμβουν όπου χρειάζεται, με μερικούς να έχουν τακτικές συναντήσεις και συμμετοχή σε εκδηλώσεις και γιορτές. Επίσης, υπάρχουν γονείς που είναι παρόντες στο σχολείο σε καθημερινή βάση, επικοινωνώντας με τους δασκάλους τόσο το πρωί όσο και στα διαλείμματα. Ωστόσο, η επικοινωνία περιορίζεται κυρίως σε θέματα που αφορούν άμεσα το σχολείο.

> *Εννοείται. καθημερινά… Πάω να τη ρωτήσω, έχω το θάρρος, και αυτή σε μένα… ρωτάω να δω τι γίνεται… όταν χρειάζεται κάτι να επέμβω και 'γω για τον XXXX (όνομα του μαθητή) πιο πολύ… (15)*

> *Εεεεε, πολύ καλές είναι… Τος παίρνω τηλέφωνο και όποτε με ζητούν πηγαίνω… Εεεεε, όποτε λένε να πάω, μα γιορτή, εκδήλωση, ό,τι κάνουν πηγαίνω… (16)*

Ναι συμμετέχω, είμαι εκεί συνέχεια, και το πρωί και στα διαλείμματα, μιλάω συνέχεια με τις δασκάλες για τα θέματα που έχουμε… και στις γιορτές όποτε μπορώ πάω… και για τους ελέγχους.. (13)

Επικοινωνώ μόνο αν έχει σχέση με το σχολείο αυτό που μας απασχολεί… αν δεν έχει, όχι… (13)

Οι εκδηλώσεις και οι γιορτές αποτελούν σημαντικές στιγμές για τη σχολική κοινότητα, καθώς προσφέρουν τη δυνατότητα για επικοινωνία και συνεργασία. Η συμμετοχή σε αυτές τις δραστηριότητες ενισχύει την αλληλεπίδραση μεταξύ γονέων, εκπαιδευτικών και μαθητών, δημιουργώντας ένα αίσθημα συνοχής. Η πρόσφατη άρση των περιορισμών μετά την πανδημία έδωσε νέα δυναμική ώθηση στο σχολείο και στην συμμετοχή των γονέων στις θεατρικές παραστάσεις και εκδηλώσεις που διοργανώνονταν.

Ναι, το καλό είναι ότι μετά τον κορονοϊό μπορούσαμε να κάνουμε πράγματα μαζί. Είχαμε κάνει ένα θεατρικό την 28η και είχαν έρθει όλοι οι γονείς σχεδόν και θεατρικό τα Χριστούγεννα για να κλείσουμε (…) μαζευτήκαμε όλοι (…) δίναμε βαθμούς, ερχόντουσαν… 25η το ίδιο, στις παρελάσεις το ίδιο. Τελική γιορτή δεν κάναμε (…) είχε γίνει σεισμός και είχανε φοβηθεί λίγο επειδή ήταν και δύσκολο το σχολείο – παλιό – (…). Όποτε τους καλούσαμε ερχόντουσαν γιατί οι περισσότερες μητέρες δεν δούλευαν (…) (11)

Η προσφορά μεζέδων από τους γονείς για τη σχολική γιορτή αντιπροσωπεύει μια εκδήλωση υποστήριξης προς το σχολείο και αποτελεί ένδειξη του ενδιαφέροντος τους για τη συμμετοχή στην εκπαίδευση των παιδιών τους. Μέσω αυτής της δράσης δημιουργείται ένα φιλικό περιβάλλον στο σχολείο, ενισχύοντας τις σχέσεις μεταξύ των μελών της σχολικής κοινότητας με το φαγητό συμβάλει στη δημιουργία μιας ευχάριστης ατμόσφαιρας κατά τη διάρκεια των εκδηλώσεων του σχολείου.

και είχαμε κάνει και μπουφέ - είχαν φέρει οι γονείς - και είχαμε περάσει ωραία (11)

Η ύπαρξη ενός κοινού τσατ μεταξύ εκπαιδευτικών και γονέων μπορεί να είναι χρήσιμη για την ανταλλαγή πληροφοριών σχετικά με τη σχολική καθημερινότητα, ωστόσο, όταν χάνεται η ισορροπία εντείνεται ο κίνδυνος για την εμφάνιση προβλημάτων. Οι εκπαιδευτικοί αναφέρουν περιπτώσεις όπου ορισμένα παιδιά είχαν πρόσβαση στις ομαδικές συνομιλίες στο Viber, οι οποίες προορίζονταν αποκλειστικά για την επικοινωνία γονέων και εκπαιδευτικών. Μία μαθήτρια συγκεκριμένα χρησιμοποιούσε το προφίλ της μητέρας της, απαντώντας άσχημα στους εκπαιδευτικούς, με βρισιές.

Παρά τις συστάσεις των δασκάλων προς τη μητέρα να περιορίσει τη συμμετοχή του παιδιού στην ομάδα, η μητέρα υπερασπιζόταν τη δράση της κόρης της, λέγοντας ότι αφού το παιδί της λέει την αλήθεια σε όσα γράφει για τα γεγονότα που σχολιάζονταν, μπορούσε να γράφει ελεύθερα.

> *(...) όπως μας τα μετέφεραν οι εκπαιδευτικοί (...) είχαν ένα κοινό τσατ με τους γονείς, υπήρχε υπερεμπλοκή (...) και (...) μια ... παρεμβατική διάθεση από κάποιους συγκεκριμένους γονείς... (12)*

> *(...) 2-3 παιδιά (...) είχανε πρόσβαση στις ομαδικές συνομιλίες που είχαμε στο Viber - που ήμασταν (οι δασκάλες) και γονείς μόνο - (...) και μια μαθήτρια συγκεκριμένα έγραφε από το προφίλ της μητέρας, μας απαντούσε άσχημα, βρισιές, αντιμιλούσε (...) (9)*

> *Και ενώ είχαμε πει στη μαμά πρώτα ότι αυτή η ομαδική είναι μόνο για ενήλικες, γιατί τα παιδιά δεν μπορούν να διαχειριστούν νορμάλ αυτά τα πράγματα, (...) έλεγε «εγώ, το παιδί μου, αφού λέει αλήθεια, την αφήνω να γράφει» (...) (10)*

<u>Υποκατηγορία : Η επίδραση του σχολείου στην κοινότητα</u>

Η κοινότητα έχει πολλές ελλείψεις και ο χώρος του σχολείου θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί περαιτέρω προς όφελός της. Επειδή όμως δεν υπάρχει Σύλλογος Γονέων και Κηδεμόνων, οι γονείς δεν μπορούν να διεκδικήσουν περισσότερες δραστηριότητες για την κοινότητά τους. Επομένως η δημιουργία ενός Συλλόγου Γονέων μπορεί να είναι ένας τρόπος να οργανωθούν οι γονείς και να διεκδικήσουν το συμφέρον της κοινότητας και του σχολείου, με τη δημιουργία Σχολής Γονέων, προγραμμάτων στήριξης ή δραστηριοτήτων για τα παιδιά. Ο Σύλλογος Γονέων αποτελεί ένα ισχυρό επικοινωνιακό εργαλείο. Μπορεί να λειτουργήσει ως γέφυρα επικοινωνίας μεταξύ της σχολικής και της τοπικής κοινότητας, ως φορέας που προωθεί τη συνεργασία, την ενίσχυση των σχέσεων, και ενθαρρύνει τη συμμετοχή και την υποστήριξη των γονέων σε δραστηριότητες και προγράμματα του σχολείου.

> *Σύλλογος γονέων και κηδεμόνων δεν υπάρχει... Τώρα προσπαθούμε, αν τα καταφέρουμε να τον ενεργοποιήσουμε πάλι. (15)*

Η ανάγκη για βελτίωση των σχολικών υποδομών είναι ένα σημαντικό ζήτημα για την κοινότητα. Παρά τις διαβεβαιώσεις του Προέδρου ότι γίνονται κινήσεις για την κατασκευή νέου σχολείου, οι γονείς παραμένουν σκεπτικοί, καθώς δεν έχουν δει να γίνονται ενέργειες. Μερικοί μάλιστα αναφέρουν ότι ακούνε για το νέο σχολείο εδώ και

χρόνια, από τότε που τα παιδιά τους ήταν μωρά, και τώρα πάνε τετάρτη δημοτικού. Το θέμα της κατασκευής του νέου κτιρίου έχει καθυστερήσει σημαντικά.

> *Θεωρώ ότι αν φτιαχτούν κάπως υποδομές - πάντα ακούγαμε τον πρόεδρο να λέει ότι έχουν γίνει κινήσεις να γίνει ένα νέο σχολείο - δεν έχουμε δει όμως να γίνεται κάτι τέτοιο. Οι γονείς μου λένε ότι από όταν είχα, λέει, μωρά, το ακούμε αυτό και έχω τώρα δηλαδή παιδί στην τετάρτη… Οπότε ίσως κάπου έχει σταματήσει το θέμα …. για ένα καινούργιο κτίριο μιλάμε… (11)*

Η συμβολή του σχολείου και των μελών της κοινότητας στην επίλυση συγκρούσεων είναι καίριας σημασίας, όπως φαίνεται από την περίπτωση ενός σασμού που πραγματοποιήθηκε μεταξύ δύο οικογενειών. Η ανάγκη για συμφιλίωση ήταν επιτακτική, και έτσι το σχολείο, μαζί με «συντεκνοκούμπαρους» από γειτονικά χωριά, συνέβαλαν στην επίτευξη συμφωνίας. Παρά το ότι το κλίμα συμφιλίωσης δεν κατάφερε να διατηρηθεί, το γεγονός υπογραμμίζει τη σημασία της συνεργασίας στην κοινότητα με τη συμμετοχή του σχολείου.

> *(…) έγινε και ένας σασμός μεταξύ δύο οικογενειών, γιατί είχαμε… δεν γινόταν να μην γίνει … βοήθησε το σχολείο, βοήθησαν και άλλοι συντεκνοκούμπαροι από άλλα χωριά όπως κι εγώ… έγινε αλλά έγινε στα χαρτιά δηλαδή στα τυπικά… (…) (11)*

7. ΚΥΡΙΟ ΘΕΜΑ 7ο : ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΠΟΙΗΣΗ

Υποκατηγορία : Φιλία

Σε αυτή την κοινότητα, τα παιδιά ακολουθούν το πρότυπο της στενής σχέσης με την οικογένεια και τους συγγενείς. Οι φιλίες και οι σχέσεις τους συχνά περιορίζονται σε άτομα με κοινή καταγωγή και συμπεριφορά, όπως επιθυμούν οι γονείς τους. Το σόι αποτελεί μια ισχυρή έννοια, διαμορφώνοντας τις κοινωνικές αλληλεπιδράσεις και τις φιλίες των παιδιών, που συνήθως κάνουν παρέα με τους φίλους των οικογενειών τους και τους συγγενείς τους.

> *Εδώ τα παιδιά ακολουθούν πάλι το ίδιο πρότυπο. Κάνουν παρέα με τους φίλους των οικογενειών τους και με τους συγγενείς τους. Το σόι είναι πολύ ισχυρή έννοια. (8)*
>
> *Δημιουργούνται [σχέσεις]μόνο με αυτούς που έχουν κοινή καταγωγή, κοινή ρίζα, κοινή συμπεριφορά και αυτές που θέλουν οι γονείς να γίνουν… δηλαδή μεταξύ των παιδιών (…) (11)*

Οι συγκρούσεις και οι εντάσεις εκτός σχολείου συχνά εμποδίζουν τη δημιουργία φιλίας μεταξύ των παιδιών. Ωστόσο, όταν οι εμπλεκόμενοι καταφέρνουν να διαχειριστούν αυτές τις συγκρούσεις, τα παιδιά μπορούν να αναπτύξουν καλύτερες σχέσεις και στο σχολείο. Η ικανότητα των παιδιών να συνεργάζονται και να δημιουργούν φιλίες βελτιώνεται σημαντικά όταν επιλύονται τα προβλήματα που προκύπτουν από το εξωτερικό περιβάλλον.

> *(…) δεν ήταν δυνατόν να δημιουργηθούν φιλίες… αλλά είδα ότι όταν (…) οι ίδιοι οι εμπλεκόμενοι κατάφερναν να διαχειριστούν [τις συγκρούσεις που συνέβαιναν εκτός σχολείου]… τότε αυτά τα παιδιά μπορούσαν να κάνουν και καλύτερη παρέα και στο σχολείο… (12)*

Υποκατηγορία : Παιχνίδι

Φαίνεται να υπάρχει μια ποικιλία συμπεριφορών και επιπέδων συμμόρφωσης με τους κανόνες μεταξύ των παιδιών στο σχολείο. Ορισμένα παιδιά μπορούν να ανταποκρίνονται καλύτερα στους κανόνες και είναι πιο πρόθυμα να τους ακολουθήσουν, ενώ άλλα φαίνεται να αντιμετωπίζουν περισσότερες δυσκολίες. Συγκρίνοντας με άλλες ομάδες παιδιών από άλλα σχολεία, φαίνεται να υπάρχει μια γενικότερη δυσκολία στη συμμόρφωση με τους κανόνες, που επηρεάζει αρνητικά τη συνολική δυναμική της ομάδας στο σχολικό περιβάλλον.

> *(…) κάποια παιδιά μπορούσαν να ακολουθήσουν κανόνες και κάποια άλλα δυσκολεύονταν πάρα πολύ, [και μπορούσαν] να φέρουν δυσλειτουργία με τη συμπεριφορά τους στο παιχνίδι και να δυσκολέψουν την ομάδα… (…) Σε γενικές γραμμές αν το συγκρίναμε (…) με άλλες ομάδες παιδιών … [σε άλλα σχολεία] υπήρχε μια δυσκολία. (12)*

Η δυναμική του σχολείου, επηρεάζεται σημαντικά από την παρουσία ηγετικών προσωπικοτήτων, μαθητών με την τάση τους να επιβάλλουν τη θέλησή τους και να ασκήσουν επιρροή στην ομάδα τους. Αυτοί οι μαθητές επηρέαζαν σημαντικά τη συμπεριφορά και τις δράσεις των άλλων παιδιών.

> *Όχι, υπήρχαν κάποιες συγκεκριμένες ηγετικές φυσιογνωμίες που έκαναν ό,τι ήθελαν… (11)*

Η συχνή εμπλοκή των παιδιών σε καυγάδες και πράξεις βίας αποτελούσε ένα σοβαρό πρόβλημα στο συγκεκριμένο σχολείο, επηρεάζοντας αρνητικά την ασφάλεια των

μαθητών. Οι διαμάχες ήταν συχνό φαινόμενο και ξεσπούσαν με κάθε αφορμή, προκαλώντας συνεχώς αναταραχή και ανησυχία στην καθημερινή σχολική ζωή.

(...) πλακωνόντουσαν στο ξύλο συνέχεια με κάθε αφορμή. (10)

Αυτή η κατάσταση δημιουργούσε ένα περιβάλλον ανισοτήτων στην αυλή του σχολείου και δυσαρέσκεια στα υπόλοιπα παιδιά, τα οποία αποκλείονται από τις δραστηριότητες στην αυλή. Για παράδειγμα, μια συγκεκριμένη οικογένεια καταλάμβανε όλη την αυλή παίζοντας μπάλα και δεν επέτρεπε στα υπόλοιπα παιδιά να την διασχίσουν ούτε καν για να πάνε στην τουαλέτα. Τα υπόλοιπα παιδιά ήταν μαζεμένα στην άκρη. Ωστόσο, όταν αυτά έλειπαν, τα άλλα μπορούσαν να παίξουν μεταξύ τους, και τότε ακολουθούσαν τους κανόνες του παιχνιδιού.

Η συγκεκριμένη οικογένεια (...) έπιανε όλη την αυλή, για παράδειγμα έπαιζαν μπάλα (...) και δεν επέτρεπαν στα υπόλοιπα παιδιά να περάσουν απέναντι ούτε καν για να πάνε τουαλέτα ... οπότε ήταν μαζεμένα (...) στην άκρη, και εκείνα (...) παίζανε... (9)

(...) όταν έλειπαν όμως αυτά τα παιδιά, τα υπόλοιπα μπορούσανε να παίξουνε μεταξύ τους - παρόλο που ήταν από διαφορετικές οικογένειες - και μπορούσαν τότε να ακολουθήσουν τους κανόνες του παιγνιδιού ... (9)

Υποκατηγορία : Σφάλματα και συγγνώμη

Η ανάληψη ευθύνης αποτελούσε ένα ιδιαίτερα δύσκολο ζήτημα για πολλά παιδιά, τα οποία συχνά μετέθεταν την ευθύνη των πράξεών τους σε άλλους, θεωρώντας ότι πάντα κάποιος άλλος είχε άδικο και τα ίδια ήταν τα θύματα. Παρά την τάση αυτή, υπήρχαν επίσης παιδιά που, μετά από σκέψη και επεξεργασία, ήταν σε θέση να κατανοήσουν και να παραδεχτούν τις πράξεις τους. Ωστόσο, αυτή η διαδικασία φαινόταν να συνδέεται με την αίσθηση ότι η παραδοχή του λάθους θα μπορούσε να σημαίνει απώλεια της υπεροχής τους. Σε παραδοσιακές κοινωνίες, οι οποίες τονίζουν την αξία της αυτεπάρκειας και της αντοχής ενδέχεται η συγγνώμη να εκλαμβάνεται ως αδυναμία και ως εκ τούτου να απορρίπτεται.

Υπήρχε μια δυσκολία σε πάρα πολλές περιπτώσεις ανάληψης ευθύνης (...) δεν αναλάμβαναν ευθύνη για αυτό που έκαναν και την μετέθεταν σε άλλους ... πάντα ήταν κάποιος άλλος που έχει άδικο... Εεεε πάντα είμαι εγώ το θύμα... σε πολλές περιπτώσεις υπήρχε αυτό... σε πολλές περιπτώσεις εεεε όχι σε όλες... (12)

*Υπήρχαν και παιδιά τα οποία ήταν σε θέση, μετά από σκέψη, και επεξεργασία, να καταλάβουν και να αντιληφθούν τι έκαναν… αλλά όλο αυτό κάπως συνδεόταν και με μια αίσθηση ότι αν τυχόν παραδεχτώ **θα χάσω και ένα κομμάτι της υπερηφάνειας μου**… (12)*

Παραδείγματα

Η δυσκολία των παιδιών να ζητήσουν συγνώμη είναι εμφανής σε διάφορες καταστάσεις στο σχολικό περιβάλλον. Σε ένα περιστατικό, ένας δεκάχρονος μαθητής κατέστρεψε το λουκέτο της κεντρικής πόρτας του σχολείου, προκαλώντας έντονο καυγά με τους συμμαθητές του, οι οποίοι τον κατηγορούσαν έντονα. Παρά τα αναφιλητά του και τις επιπλήξεις από τους εκπαιδευτικούς, ο μαθητής δεν ζήτησε συγνώμη, παρά μόνο δήλωσε ότι θα προσπαθούσε να διορθώσει τη ζημιά με δικά του έξοδα (εννοώντας ότι θα έπιανε δουλειά για να μπορέσει να πληρώσει τη ζημιά). Σε άλλο περιστατικό, ένας μαθητής αντέδρασε έντονα σε μια ήπια παρατήρηση προς έναν ξάδερφό του, εκτοξεύοντας υβριστικές φράσεις προς τον εκπαιδευτικό. Μόνο με την καθοδήγηση της Ε.Δ.Υ. κατάφερε να εκφράσει μια υποτυπώδη συγνώμη (είπε «λυπάμαι»), ενώ η μικρή αδερφή του είχε επίσης προβεί σε υβριστική συμπεριφορά προς τους δασκάλους.

Δεν ζητάνε εύκολα συγνώμη. Ένας μαθητής χάλασε το λουκέτο της κεντρικής πόρτας του σχολείου με αποτέλεσμα να κλειστούμε μέσα. Η αντίπαλη ομάδα τσακώθηκε άσχημα με τον μαθητή και τον κατηγορούσε για την πράξη του. Ο μαθητής - ο υπαίτιος της τραγωδίας - έκλαιγε, προσβεβλημένος από τις κατηγορίες της αντίπαλης ομάδας. Οι εκπαιδευτικοί επίσης τον μάλωσαν για την απερισκεψία του. Συγνώμη δεν ζήτησε. Είπε μόνο (ανάμεσα στα αναφιλητά του) ότι θα έκανε ότι μπορούσε - θα έπιανε δουλειά - για να πληρώσει ο ίδιος τη ζημιά και να διορθώσει την κατάσταση. (8)

*(…) ένας μαθητής στο διάλειμμα. χωρίς λόγο, επειδή έκανα παρατήρηση – ήπιων τόνων σε έναν ξάδερφό του, γυρνάει και μου λέει «άντε μ*** π****** άντε γ*****» ! (…) δεν ήταν εύκολο να πει συγνώμη και για αυτό μου είπε πιο μετά (με την καθοδήγηση της ΕΔΥ) «Λυπάμαι» … μόνο αυτό …. Και η αδερφή του εντωμεταξύ με είχε βρίσει πολλές φορές «Άντε γ******, άντε γ******» που ήταν πρώτη δημοτικού μόλις και μου λέει «κυρία, άντε γ******». (10)*

Υποκατηγορία : Βωμολοχία και στάση οικογένειας

Η χρήση υβρεολόγιου από τα παιδιά αποτελούσε ένα σοβαρό ζήτημα στο σχολικό περιβάλλον, επηρεάζοντας την καθημερινή αλληλεπίδραση και τη συμπεριφορά τους.

Μια νηπιαγωγός αναφέρει πως ένα νήπιο τής διηγήθηκε πώς η αδερφή του, μαθήτρια της πρώτης δημοτικού, ζωγράφισε το πρόσωπο του πατέρα τους με μαρκαδόρο ενώ κοιμόταν, και εκείνος αντέδρασε βρίζοντάς την χυδαία. Ακόμη, η μητέρα του νηπίου, όταν ενημερώθηκε από τη νηπιαγωγό ότι το παιδί της βρίζει στο σχολείο, απευθύνθηκε στο παιδί με εξίσου ακατάλληλη γλώσσα, δείχνοντας έλλειψη κατανόησης και πρότυπου συμπεριφοράς.

Επίσης, αναφέρεται πως μια μαθήτρια χτύπησε τη διευθύντρια του σχολείου, και όταν η μητέρα ενημερώθηκε για το περιστατικό, αντί να την επιπλήξει για την πράξη της, απάντησε ότι η κόρη της αντέδρασε έτσι επειδή νευρίασε με τη διευθύντρια. Η απάντηση της μητέρας δείχνει ανεπαρκή κατανόηση της σοβαρότητας της κατάστασης με όλες τις επακόλουθες συνέπειες.

Ο τρόπος με τον οποίο εκπαιδεύονται τα παιδιά στο σπίτι επηρεάζει σημαντικά τη συμπεριφορά τους και στο σχολείο. Τα παιδιά μαθαίνουν από το παράδειγμα των γονιών τους. Εάν, λοιπόν, οι γονείς εκφράζουν αντιδραστικές συμπεριφορές ή δεν ενισχύουν τη σημασία της συνεργασίας και της συμμόρφωσης με τους κανόνες, τα παιδιά μιμούνται αυτήν τη συμπεριφορά και στο σχολείο.

> *Τα παιδιά βρίζουν πολύ. Με άσχημο τρόπο που δεν ταιριάζει σε παιδικά στόματα. (8)*
>
> *Το νηπιάκι πήγε ένα πρωί στη δασκάλα του και της είπε «Κυρία, να σας πω κάτι;» (...) «ξέρετε τι έγινε χθες;» (...) Η αδερφή του πρώτη δημοτικού - ζωγράφισε λέει τον μπαμπά όσο κοιμόταν με μαρκαδόρο και αυτός όταν ξύπνησε της είπε «Μ*** π******! Πώς με έκανες έτσι;» (10)*
>
> *Μετά έρχεται η μαμά στο σχολείο και της λέει η νηπιαγωγός «το παιδί σας με βρίζει, μου μιλάει άσχημα… με φέρνει σε δύσκολη θέση… φέρνει σε δύσκολη θέση και τα άλλα παιδάκια από το νήπιο» και γυρνάει η μαμά με ύφος και λέει το παιδί της - το νηπιάκι – «Ρε τον μπελά μου γ*** το στόμα σου!!! Δεν σου έχω πει να μη βρίζεις;» .(10)*
>
> *Μια μαθήτρια χτύπησε τη διευθύντρια, έρχεται η μητέρα, (...) και λέει η διευθύντρια «τι έγινε; μιλήσατε στην κόρη σας για αυτό που συνέβη;» και η μητέρα απάντησε «εεεεε, μου είπε ότι τη νευριάσατε, για αυτό σας χτύπησε»... (9)*
>
> *Είναι ανυπάκουα προς την "κεντρική" εξουσία (τον εκπαιδευτικό, τον διευθυντή), αντιδραστικά, αυτόβουλα, κάνουν αυτό που τα ίδια θέλουν. Δεν υπακούν στους κανόνες των άλλων. Η μοναδική εξουσία που αναγνωρίζουν είναι του γονιού τους και μόνο αυτόν υπακούν. (8)*

Όταν τα παιδιά κάνουν λάθη, συνήθως τα υποβαθμίζουν, λέγοντας «Δεν πειράζει, σιγά», αλλά αν κάποιος άλλος τους προκαλέσει έστω και την παραμικρή ενόχληση,

αντιδρούν έντονα, δημιουργώντας μεγάλη αναστάτωση που απαιτεί την παρέμβαση των εκπαιδευτικών για να ηρεμήσουν τα πνεύματα. Αυτή η νοοτροπία των δύο μέτρων και δύο σταθμών γίνεται εμφανής στην καθημερινότητα του σχολείου, επηρεάζοντας τη λειτουργία των παιδιών και τις μεταξύ τους σχέσεις.

Η υπακοή των παιδιών μόνο προς τους γονείς τους μπορεί να καλλιεργήσει μια «κλειστή» νοοτροπία, που εμποδίζει την ανάπτυξη της ικανότητας λήψης αποφάσεων και ανάληψης ευθυνών.

> *Αν σφάλουν τα ίδια λένε «Ε σιγά δεν έκανα και τίποτα… Δεν πειράζει σιγά! θα του περάσει» ή «σιγά πώς κάνεις έτσι;». Αν το έκαναν όμως αυτουνού, γινόταν ο τρίτος Παγκόσμιος Πόλεμος και έπρεπε να βγούμε όλοι - και οι 3 δασκάλες που ήμασταν - να ηρεμήσουμε τα πνεύματα … **Δυο μέτρα και δύο σταθμά**… δυστυχώς αυτό το καταλαβαίναμε σε καθημερινή βάση. (11)*

Υποκατηγορία : Αίσθηση δικαίου

Η έννοια της δικαιοσύνης για τα παιδιά συχνά επηρεάζεται από εξωτερικούς παράγοντες, όπως το "δίκαιο του σογιού", που μπορεί να διαμορφώσει και να τροποποιήσει την αντίληψή τους για το τι είναι δίκαιο. Έτσι, η δικαιοσύνη γίνεται μια ευμετάβλητη έννοια που εφαρμόζεται ή όχι, ανάλογα με τις περιστάσεις και τις κοινωνικές επιρροές που δέχονται. Αυτή η μεταβλητότητα στην αντίληψη της δικαιοσύνης επηρεάζει τη συμπεριφορά των παιδιών και τις σχέσεις τους με τους άλλους.

> *(…) επηρεάζονται τόσο πολύ από άλλους παράγοντες (το δίκαιο του σογιού λχ) που μπορεί να τροποποιήσουν τη σκέψη τους και την έννοια της δικαιοσύνης υπό αυτό το πρίσμα. Οπότε, η δικαιοσύνη γίνεται μια τροποποιημένη έννοια που ισχύει ή δεν ισχύει, που εφαρμόζεται ή δεν εφαρμόζεται ανάλογα με τις περιστάσεις… (8)*

Φαίνεται ότι η αντίληψη περί δικαιοσύνης στα παιδιά συχνά διαμορφώνεται με βάση υποκειμενικά κριτήρια, με αποτέλεσμα πολλά από αυτά να πείθουν τον εαυτό τους, να επιμένουν και να πιστεύουν ότι έχουν δίκιο, καθώς δεν μπορούν να δουν τα πράγματα από διαφορετική οπτική γωνία. Ωστόσο, αυτή η προσέγγιση δημιουργεί ανισότητες, καθώς υπονομεύεται η αίσθηση δικαίου με συμπεριφορές που δεν είναι πραγματικά δίκαιες.

(…) Νομίζω ότι πολλά παιδιά έπειθαν τον εαυτό τους ότι πράγματι είχαν δίκιο… (12)

Εεεε όχι … άμα μιλάμε για δύο μέτρα και δύο σταθμά… σίγουρα δεν ήταν δίκαιοι… (11)

Υποκατηγορία : Ανταγωνιστικότητα

Σε περιβάλλοντα όπου η ανταγωνιστικότητα είναι υψηλή, δημιουργούνται εντάσεις μεταξύ των παιδιών ενώ ο συντονισμός των μελών της ίδιας ομάδας έναντι άλλων ομάδων ή ατόμων αυξάνει ακόμα περισσότερο την ανταγωνιστικότητα. Έτσι, τελικά κυριαρχεί στο σχολικό περιβάλλον. Ωστόσο δεν ανταγωνίζονται για την επιτυχία σε ένα συγκεκριμένο πεδίο (π.χ. σχολική επιτυχία) αλλά για αναγνώριση, εκτίμηση και θέση στην κοινότητα, καθώς η ομάδα προσπαθεί να αποδείξει την ανωτερότητά της σε σχέση με άλλες ομάδες.

Είναι ανταγωνιστικοί μεταξύ τους. Ιδιαίτερα με τους αντιπάλους τους. (8)

Δείχνουν μεγάλη ανταγωνιστικότητα μεταξύ τους… Συντονίζονται μόνο τα άτομα της ίδιας οικογένειας… (11)

Υποκατηγορία : Συμμόρφωση

Η συμμόρφωση στους κανόνες του σχολείου είναι βασική για τη δημιουργία ενός περιβάλλοντος μάθησης. Η διαταραχή την ώρα του μαθήματος από μια μειοψηφία παιδιών που δεν συμμορφώνονταν με τους κανόνες ήταν τόσο έντονη που επηρέαζε αρνητικά τη συνολική λειτουργία της τάξης. Παρόλο που υπήρχαν παιδιά που μπορούσαν να προσαρμοστούν και να συμμετέχουν ομαλά στο μάθημα, η ασυμβατότητα της μειοψηφίας κατέληγε να εμποδίζει την ομαλή εκπαιδευτική διαδικασία σε συλλογικό επίπεδο, ενώ οι θετικές εκπαιδευτικές αλληλεπιδράσεις ήταν δυνατές μόνο σε ατομικό επίπεδο.

Όχι … δεν μπορούσαν να το κάνουν αυτό… δηλαδή υπήρχαν παιδιά που ναι… Αλλά η μερίδα των παιδιών, που μπορεί να ήταν και μικρότερη ποσοστιαία, που δεν συμμορφώνονταν ήταν ικανή να διαταράξει τόσο πολύ το μάθημα που εν τέλει δεν μπορούσε αυτό να λειτουργήσει σε επίπεδο τάξης… μπορούσε να λειτουργήσει ατομικά… με κάποια παιδιά… (12)

Η δυσκολία να διατηρηθεί η τάξη και να επιστρέψουν οι μαθητές στην αίθουσα μετά το διάλειμμα ήταν ένα σημαντικό πρόβλημα στο συγκεκριμένο σχολείο. Τα παιδιά συχνά αρνούνταν να ακολουθήσουν τους κανόνες, με δικαιολογίες όπως "όχι ακόμα", "λίγο ακόμα" και "εγώ δεν μπαίνω", καθιστώντας την διαπραγμάτευση δύσκολη και εξαντλητική. Η κατάσταση επιδεινωνόταν λόγω της επικίνδυνης τοποθεσίας του σχολείου, με τα χαμηλά κάγκελα και τον γκρεμό από κάτω, που αύξανε την ανησυχία των εκπαιδευτικών για την ασφάλεια των μαθητών. Αυτή η ανυπακοή δεν συνέβαινε σε άλλα σχολεία της περιοχής.

> *Δεν μπορούσαμε να κάνουμε μάθημα με τους μισούς να είναι απέξω… (…) Το πιο δύσκολο πράγμα ήταν αυτό… πώς θα μπούνε στην τάξη και ειδικά στο τέλος ήταν πολύ δύσκολο (…). Σε άλλα σχολεία δεν το έχω ξαναδεί … έχω δουλέψει και σε άλλα κοντινά χωριά στην Κρήτη και στο νομό μας αλλά και στους άλλους νομούς …. ήταν δεδομένο ότι όταν άκουγες το κουδούνι θα πρέπει να μπεις στην τάξη… τότε «όχι ακόμα», και «λίγο ακόμα», και «αφήστε μας, και τώρα χτύπησε», και «πότε πέρασε η ώρα», και «εγώ δεν μπαίνω», και «ήντα θα μου κάνεις», και κάπως έτσι περνούσε η μέρα μας δύσκολα και βασανιστικά - γιατί το σχολείο όπως ήταν τοποθετημένο από κάτω ήτανε γκρεμός, τα κάγκελα ήταν χαμηλά, κι εύκολα θα μπορούσε κάποιος να βγει κάποιος… (11)*

Υποκατηγορία : Ομοιότητες συμπεριφορών

Υπάρχει σαφής σύνδεση μεταξύ της συμπεριφοράς των μαθητών και της εμπλοκής των γονέων τους στην εκπαιδευτική τους διαδικασία. Τα παιδιά που μπορούσαν να συμμορφωθούν με τους κανόνες είχαν γονείς που έδειχναν ιδιαίτερο ενδιαφέρον και φροντίδα για την εκπαίδευσή τους. Αυτοί οι γονείς ήταν πιο παρόντες στο σχολείο, διαθέσιμοι να συνοδεύσουν τα παιδιά τους στις δραστηριότητες και ήταν σε συχνή επικοινωνία με τους εκπαιδευτικούς. Η αυξημένη συμμετοχή τους φαίνεται να είχε θετική επίδραση στη συμπεριφορά των παιδιών τους.

> *(…) εεεε ναι, φυσικά και υπάρχει συνάφεια … όπως επίσης και στα παιδιά τα οποία μπορούσαν να συμμορφωθούν με τους κανόνες (..) υπήρχε μία διάθεση (…) έτσι ένα νοιάξιμο (…) παραπάνω από τους γονείς … δηλαδή ήτανε πιο συχνά στο σχολείο … ήτανε αρκετά διαθέσιμοι στο να συνοδεύσουν τα παιδιά τους σε αυτή τη διαδικασία, ήταν σε συχνή επικοινωνία με τους …. (12)*

Η συμπεριφορά και οι αξίες των παιδιών διαμορφώνονται σε μεγάλο βαθμό από την επιρροή των γονέων τους, οι οποίοι αποτελούν τα κύρια πρότυπα στην ζωή τους. Τα παιδιά ακολουθούν τις οικογενειακές παραδόσεις και μιμούνται τη συμπεριφορά των

γονέων. Αυτή η δυναμική είναι ιδιαίτερα εμφανής στις σχέσεις μεταξύ παιδιών από αντίπαλες οικογένειες, καθώς οι διαμάχες και οι εντάσεις των γονέων επηρεάζουν τις κοινωνικές αλληλεπιδράσεις τους. Επιπλέον, πολλές φορές τα παιδιά εκτίθενται σε αρνητικές εικόνες και πρότυπα στο σπίτι, γεγονός που διαμορφώνει τη συμπεριφορά τους με τρόπους που είναι δύσκολο να αλλάξουν, καθώς οι βαθιά ριζωμένες αντιλήψεις και οι σταθερές αξίες καθιστούν δύσκολη την προσαρμογή σε νέες ιδέες και συμπεριφορές.

> *Ε μοιάζουν οι συμπεριφορές… γιατί οι συμπεριφορές των παιδιών είναι κατ΄εικόνα και κατ' ομοίωσή τους… το βλέπαμε αυτό.. άλλωστε οι γονείς καθοδηγούν την συμπεριφορά των παιδιών τους. Και αν και οι γονείς κάποιες φορές προσπαθούσαν να κρυφτούν, βλέπαμε ότι εκείνοι τα περνούσαν αυτά στα παιδιά… (11)*

> *Τα παιδιά επηρεάζονται πολύ από τους γονείς τους. Ακολουθούν τους κανόνες και τη συμπεριφορά τους. Πειράζουν η αποφεύγουν να πειράξουν κάποιο συμμαθητή τους - από μία αντίπαλη οικογένεια - ανάλογα με τη στάση πού κρατάει το σόι τους απέναντι στην οικογένεια του παιδιού αυτού. (8)*

> *Γενικότερα πολλά από αυτά τα παιδιά βλέπουν στο σπίτι εικόνες που δεν θα έπρεπε να βλέπουν παιδιά… οπότε όλο αυτό επιδρά στη συμπεριφορά τους και στον χαρακτήρα τους και τα διαμορφώνει δυστυχώς έτσι … οπότε μακάρι να αλλάξει αλλά είναι πολύ δύσκολο… Είναι πολύ ριζωμένες αυτές οι απόψεις και οι αντιλήψεις, σταθερές, αμετακίνητες δυστυχώς. (9)*

8. ΚΥΡΙΑ ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ 8η : ΤΟ ΜΕΛΛΟΝ

Υποκατηγορία : Η σχολική μονάδα / προοπτικές

Η βιωσιμότητα της συγκεκριμένης σχολικής μονάδας τίθεται υπό αμφισβήτηση λόγω των πολλών ελλείψεών της, με την πιθανότητα τα παιδιά να μεταφερθούν σε άλλα σχολεία της περιοχής να είναι αυξημένη. Αυτή η μετακίνηση θα μπορούσε να έχει θετικό αντίκτυπο, καθώς τα παιδιά που φοιτούν σε σχολεία της πεδινής περιοχής φαίνεται να προσαρμόζονται καλύτερα και να λειτουργούν χωρίς τις έντονες αντιπαλότητες που παρατηρούνται στη σημερινή τους σχολική μονάδα.

> *Δεν ξέρω αν έχει μέλλον αυτή η σχολική μονάδα με τόσες ελλείψεις. Μπορεί σε μερικά χρόνια τα παιδιά να απορροφηθούν από άλλα σχολεία της περιοχής. Αυτό μπορεί να είναι και θετικό, γιατί φαίνεται ότι όταν πηγαίνουν σε σχολεία της πεδινής περιοχής, είναι καλύτερα προσαρμοσμένα, και λειτουργούν χωρίς φανερές αντιπαλότητες. (8)*

Για να βοηθήσουμε τα παιδιά να αντιληφθούν ότι ο κόσμος δεν περιορίζεται μόνο στο χωριό τους και ότι αυτό δεν είναι το κέντρο του κόσμου, είναι σημαντικό να τους δώσουμε ευκαιρίες να εκτεθούν σε νέες εμπειρίες και περιβάλλοντα έξω από τη μικρή τους κοινότητα. Αυτή η διεύρυνση των οριζόντων τους μπορεί να συμβάλει στην καλύτερη κατανόηση και αποδοχή της διαφορετικότητας, καθώς και στην ανάπτυξη μιας πιο ισορροπημένης και ανοικτής νοοτροπίας. Είναι σημαντικό τα παιδιά έχουν την ευκαιρία να ανακαλύψουν τον κόσμο γύρω τους.

> *Θεωρούμε ότι για να βγουν τα παιδιά προς τα έξω και να δουν ότι δεν είναι μόνο το χωριό τους - δεν είναι αυτό / αυτοί το κέντρο του κόσμου… (9)*

Ωστόσο η κοινότητά επιθυμεί να διατηρήσει το σχολείο της όχι μόνο για την εκπαίδευση των παιδιών της, αλλά και γιατί αποτελεί το μοναδικό κέντρο κοινωνικής ζωής. Οι γάμοι και οι πολλές γεννήσεις παιδιών συμβάλλουν στην αύξηση του πληθυσμού και στη διατήρηση της κοινοτικής σταθερότητας και οι κάτοικοι ελπίζουν ότι τα παιδιά θα συνεχίσουν να φοιτούν στο δικό τους σχολείο. Ωστόσο, για να επιτευχθεί αυτό, χρειάζεται η δημιουργία ενός καλύτερου εκπαιδευτικού πλαισίου για τα παιδιά και τους εκπαιδευτικούς, καθώς και η υποστήριξη της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης με την παροχή ειδικοτήτων. Παρά τις δυσκολίες και το γενικότερο κλείσιμο σχολείων στην επικράτεια, σε κοντινή απόσταση υπάρχει ένα επταθέσιο σχολείο με περισσότερες ειδικότητες και ερεθίσματα, αλλά οι κάτοικοι του χωριού δεν θέλουν να στέλνουν τα παιδιά τους εκεί. Επομένως, είναι απαραίτητο να αντιμετωπιστεί η αδιαφορία της κεντρικής διοίκησης για να διασφαλιστεί το μέλλον του σχολείου.

> *(…) η πορεία της είναι ναι μεν θα γίνονται γάμοι σε αυτό το χωριό, θα γεννιούνται παιδιά, (…) έχουν σκοπό να κάνουν παιδιά και να μην κλείσει το σχολείο τους, αλλά ο μόνος τρόπος να βοηθηθούν είναι να φτιαχτεί ένα καλύτερο πλαίσιο και για τα παιδιά και για τους εκπαιδευτικούς, να μπορέσει η Πρωτοβάθμια να βοηθήσει με ειδικότητες… αν και είναι δύσκολο γιατί βλέπουμε ότι κλείνουν σχολεία, μοιράζονται, μαζεύονται. Αλλά σε κοντινή απόσταση των 5 λεπτών υπάρχει σχολείο 7θέσιο που υπάρχουν άλλες ειδικότητες, άλλα ερεθίσματα, άλλα όλα… αλλά δεν θέλουν να πηγαίνουν… (…) (…) γιατί σου λέει θα κλείσει το σχολείο μας μετά από κάποια χρόνια. Αλλά κάπως πρέπει να βοηθηθεί… να υπάρξει πραγματική συνεννόηση κοινότητας - σχολείου… Γιατί το σχολείο τώρα είναι παρατημένο από την κεντρική διοίκηση. Έτσι τουλάχιστον τον εισέπραξα εγώ, μια χρονιά που ήμουν εκεί… (…) (11)*

Η σχολική μονάδα αναμένεται να συνεχίσει τη λειτουργία της λόγω των παιδιών που γεννιούνται στην περιοχή, παρότι δεν υπάρχουν θεσμικές αλλαγές που να βελτιώνουν την κατάσταση. Η λειτουργία του σχολείου παραμένει ίδια με τα προηγούμενα χρόνια, γεμάτη αγωνία για την ασφάλεια των παιδιών και την εκπαιδευτική τους πρόοδο. Οι εκπαιδευτικοί ανησυχούν για το αν τα παιδιά λαμβάνουν επαρκή εκπαίδευση και αν είναι ασφαλή, φοβούμενοι ότι η βία μεταξύ των οικογενειών και των μαθητών μπορεί να κλιμακωθεί σε τέτοιο βαθμό που να απαιτούνται σοβαρές παρεμβάσεις.

> *(…) Πιστεύω ότι η σχολική μονάδα θα συνεχίσει να λειτουργεί κανονικότατα… καθώς υπάρχουν παιδιά που γεννιούνται σε αυτόν τον τόπο… πιστεύω ότι η κατάσταση - όσο δεν αλλάζουν θεσμικά κάποια ζητήματα – (…) θα συνεχίσει να λειτουργεί έτσι όπως λειτουργούσε και όλα τα προηγούμενα χρόνια… με μια* ***τεράστια αγωνία των εκπαιδευτικών εάν τα παιδιά μπορούν να είναι ασφαλή*** *αν τα παιδιά παίρνουν αυτά που μπορεί να τους δώσει ο εκπαιδευτικός και το εκπαιδευτικό σύστημα, εεεε και τεράστια έγνοια πραγματικά να* ***μην υπάρξει κάποια τραγωδία*** *σε όλο αυτό και μην κορυφωθεί η βία σε τέτοιο βαθμό ανάμεσα στις οικογένειες και στα ίδια τα παιδιά ώστε να…. εεεε να χρειαστεί … να γίνουν άλλους είδους παρεμβάσεις… (12)*

Υποκατηγορία : Το σχολείο από την πλευρά των γονιών

Οι γονείς εκφράζουν έντονη ανησυχία για το φαινόμενο του εκφοβισμού (μπούλινγκ) στο σχολείο, το οποίο επηρεάζει την ψυχική υγεία των παιδιών τους. Οι εκπαιδευτικοί έχουν καλέσει γονείς να στηρίξουν τα παιδιά τους όταν αυτά είναι πολύ στεναχωρημένα, όπως συνέβη σε μία περίπτωση όπου μια μητέρα κλήθηκε να επισκεφτεί το σχολείο για να παρηγορήσει το παιδί της κατά τη διάρκεια του διαλείμματος. Η γενική κατάσταση χαρακτηρίζεται από ανησυχία και αβεβαιότητα για το μέλλον, καθώς δεν είναι σαφές τι μπορεί να γίνει για να βελτιωθεί η κατάσταση.

> *(…) Γενικά ελπίζω ότι θα σταματήσει το μπουλινγκ με τα παιδιά. Το δικό μου είναι μόνο του και το πειράζουν οι άλλοι. Μάλιστα με πήραν μια φορά τηλέφωνο οι δασκάλες να πάω να το στηρίξω λίγο γιατί ήταν χάλια… πολύ στεναχωρημένο… και πήγα και του κράτησα παρέα λίγο στο διάλειμμα για να συνέλθει… Γενικά δεν είναι καλή η κατάσταση εκεί… Και δεν ξέρω τι μπορεί να γίνει … (13)*

Προσδοκίες και ελπίδα για το μέλλον διατυπώνεται και για την εκπαιδευτική διαδικασία, ως σύστημα, η οποία σήμερα υπολείπεται από το να είναι αποτελεσματική και τα παιδιά να προοδεύουν, όπως φαίνεται από την περίπτωση ενός μαθητή που, που ενώ έχει καλές επιδόσεις στα μαθηματικά, δεν έχει καταφέρει να κατακτήσει την

διαδικασία της ανάγνωσης. Φαίνεται ότι οι διαδικασίες αξιολόγησης για τις μαθησιακές δυσκολίες έχουν πολύ μεγάλο χρόνο αναμονής και κινούνται με πολύ αργούς ρυθμούς, σε μια ηλικιακή περίοδο των παιδιών, που δεν δικαιολογούνται καθυστερήσεις. Επομένως, είναι απαραίτητο να υπάρξουν αλλαγές για την αντιμετώπιση αυτών των ζητημάτων, ωστόσο παραμένει ασαφές πώς μπορούν αυτές να επιτευχθούν.

> *Κι ακόμα δεν έχει καταφέρει να είναι καλός στη γλώσσα… είναι καλός στα μαθηματικά, αλλά δεν έχει κατακτήσει ακόμα τη γλώσσα… Το σχολείο δεν τον έχει βοηθήσει, ούτε το εκπαιδευτικό σύστημα που είναι πολύ αργό – και ο χρόνος περνάει… Αυτά πρέπει να αλλάξουν, αλλά δεν ξέρω πώς θα γίνει αυτό… (13)*

Και γενικά, η προσδοκία των γονέων για το μέλλον αφορά τα προβλήματα που εντοπίζονται ως προς το σύστημα. Οι συνεχείς αλλαγές δασκάλων και η ανάγκη για βελτίωση των σχολικών υποδομών καθιστούν την εκπαιδευτική διαδικασία αναποτελεσματική, ξεκινώντας κάθε χρόνο από την αρχή. Οι γονείς ανησυχούν και αγωνιούν για το μέλλον των παιδιών, ζητώντας σταθερότητα και καλύτερες συνθήκες μάθησης.

> *(…) να φέρουν δασκάλους, να μην αλλάζουν και κάθε χρόνο ξεκινάμε από την αρχή… Και να φτιάξουν το σχολείο… (16)*

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6ο

ΤΑ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ & ΣΥΣΧΕΤΙΣΗ ΜΕ ΤΟ ΒΙΟΟΙΚΟΛΟΓΙΚΟ ΜΟΝΤΕΛΟ

Η βιοοικολογική θεωρία της ανάπτυξης, παρέχει ένα πολύτιμο πλαίσιο για την κατανόηση της ανάπτυξης των νέων ατόμων μέσω των πέντε αλληλοεπιδρώντων συστημάτων :

Στο **μικροσύστημα**, η οικογένεια και το σχολείο παίζουν κρίσιμο ρόλο στην ανάπτυξη των παιδιών. Η ποιότητα των σχέσεων μεταξύ των μελών της οικογένειας παίζει καθοριστικό ρόλο στην ανάπτυξη του παιδιού. Οι στοργικές και υποστηρικτικές σχέσεις με γονείς και αδέλφια ενισχύουν την ψυχολογική του ευημερία και την αυτοεκτίμηση. Η σχέση του παιδιού με τους δασκάλους και τους συμμαθητές στο σχολείο μπορεί να επηρεάσει τη σχολική του πρόοδο και την κοινωνική του ανάπτυξη. Ένα υποστηρικτικό και θετικό σχολικό περιβάλλον προάγει την σχολική επιτυχία. Οι σχέσεις με τους συνομηλίκους επίσης είναι σημαντικές για την κοινωνική και συναισθηματική του ανάπτυξη. Οι θετικές αλληλεπιδράσεις με τους συνομηλίκους προάγουν τις κοινωνικές δεξιότητες και την αίσθηση του ανήκειν. Επιπλέον, η συμμετοχή σε τοπικές δραστηριότητες και εκδηλώσεις παρέχει στο παιδί ευκαιρίες για κοινωνική αλληλεπίδραση και περισσότερη μάθηση. Παρεμβάσεις σε αυτό το επίπεδο μπορεί να περιλαμβάνουν την ενίσχυση της εκπαιδευτικής διαδικασίας στα σχολεία ή την παροχή συμβουλευτικής και υποστήριξης στις οικογένειες.

Στο **μεσοσύστημα**, η συνεργασία μεταξύ των γονέων και των εκπαιδευτικών ή η συμμετοχή των γονέων στις σχολικές δραστηριότητες μπορεί να ενισχύσει την πορεία της ανάπτυξης. Οι κοινωνικές σχέσεις των γονέων με άλλους ενήλικες στην κοινότητα, επηρεάζουν το κλίμα στην κοινότητα και συνεπώς επιδρούν και στην ευημερία (ή όχι) του παιδιού. Επίσης, οι αλληλεπιδράσεις μεταξύ του σχολείου και άλλων κοινοτικών οργανισμών, όπως πολιτιστικοί σύλλογοι και αθλητικές ομάδες, μπορούν να εμπλουτίσουν την κοινωνική και ψυχολογική ανάπτυξη του παιδιού. Η συμμετοχή σε εξωσχολικές δραστηριότητες μπορεί να προσφέρει ευκαιρίες για ανάπτυξη δεξιοτήτων, κοινωνική δικτύωση και ενίσχυση της αυτοεκτίμησης. Η δυνατότητα συμμετοχής των παιδιών σε περισσότερες δραστηριότητες μπορεί να εμπλουτίσει την ανάπτυξη του παιδιού.

Στο **εξωσύστημα**, το οποίο επηρεάζει έμμεσα το μικροσύστημά του (πχ. το εργασιακό περιβάλλον των γονέων και οι τοπικές υπηρεσίες), οι οικονομικές συνθήκες στην κοινότητα και οι ευκαιρίες για εργασία μπορούν να επηρεάσουν την οικονομική σταθερότητα της οικογένειας, πράγμα που με τη σειρά του, μπορεί να επηρεάσει την ποιότητα της διατροφής, της εκπαίδευσης και της γενικότερης φροντίδας που λαμβάνει κάθε παιδί. Επίσης, η ποιότητα του σχολείου η ύπαρξη ή όχι άλλων εκπαιδευτικών υποδομών επηρεάζουν τις εκπαιδευτικές ευκαιρίες των παιδιών. Τα παιδιά σε περιοχές με περιορισμένες εκπαιδευτικές υποδομές μπορεί να έχουν λιγότερες ευκαιρίες για μάθηση και ανάπτυξη. Επιπλέον η δυνατότητα πρόσβασης ή η δυσκολία πρόσβασης σε μεγαλύτερα αστικά κέντρα επιδρά εξίσου στην οργάνωση της καθημερινότητας και στις ευκαιρίες των παιδιών για πρόσβαση σε υπηρεσίες (εκπαιδευτικές, ψυχαγωγικές κ.α).

Στο **μακροσύστημα**, η κουλτούρα και οι αξίες της κοινότητας, οι πολιτικές και οι οικονομικές συνθήκες μπορούν επίσης να επηρεάσουν την ανάπτυξη των νέων ατόμων. Για παράδειγμα οι απόψεις που μεταφέρονται στα παιδιά σχετικά με την αξία της εκπαίδευσης, την εργασία των γυναικών και τους οικογενειακούς ρόλους μπορούν να επηρεάσουν τις επιλογές και τις συμπεριφορές των οικογενειών και, κατ' επέκταση, των παιδιών. Οι κοινωνικές νόρμες και οι προσδοκίες σχετικά με τη συμπεριφορά και τους ρόλους των φύλων μπορούν να επηρεάσουν την κοινωνικοποίηση των παιδιών, περιορίζοντας ή δίνοντας ευκαιρίες στα παιδιά να αναπτύξουν τις δυνατότητές τους. Επιπλέον, κοινοτικές ή οικογενειακές αντιπαλότητες, συγκρούσεις στην κοινότητα επηρεάζει την καθημερινή ζωή. Οι συνθήκες σταθερότητας ενισχύουν το αίσθημα ασφάλειας, ενώ οι αναταραχές μπορεί να έχουν αντίθετες επιδράσεις. Παρεμβάσεις σε αυτό το επίπεδο μπορεί να περιλαμβάνουν την προώθηση πολιτικών υποστήριξης της τοπικής ανάπτυξης και κοινωνικής συνοχής.

Τέλος, στο **χρονοσύστημα**, που αναφέρεται στις αλλαγές και τις εξελίξεις που συμβαίνουν με την πάροδο του χρόνου, οι οικονομικές μεταβολές στην μπορεί να επηρεάσουν την ανάπτυξη των παιδιών. Για παράδειγμα η οικονομική δυσπραξία της εποχής επηρεάζει την οικονομική σταθερότητα των οικογενειών στην κοινότητα, αλλάζοντας τον τρόπο ζωής και τις ευκαιρίες που είναι διαθέσιμες. Επίσης, η μετακίνηση πληθυσμού από αγροτικές περιοχές σε ένα αστικό κέντρο μπορεί να αλλάξει τις τις παραδόσεις της κοινότητας, επηρεάζοντας τις εμπειρίες των παιδιών.

Επομένως, είναι σημαντικό να ληφθούν υπόψη όλες οι πτυχές συστημάτων κατά το σχεδιασμό παρεμβάσεων. Έτσι, η βιοοικολογική θεωρία της ανάπτυξης μπορεί να βοηθήσει στον εντοπισμό των επιπέδων στα οποία μπορεί να πραγματοποιηθεί μια παρέμβαση.

Επιπλέον ως προς τις **εγγύς διεργασίες** και τις έννοιες του μοντέλου PPCT (Διεργασίες, Άτομο, Πλαίσιο και Χρόνος) η ματιά μας εστιάζει στις αλληλεπιδράσεις των παιδιών με το περιβάλλον και τους ανθρώπους γύρω τους, στα ατομικά τους χαρακτηριστικά και στις προσωπικές τους ανάγκες, στο πλαίσιο στο οποίο ζουν και αναπτύσσονται και στον χρόνο στις αλλαγές που επηρεάζουν την ανάπτυξή τους.

Ετσι, οι **Διεργασίες** (Process) συμβάλλουν στην ανάπτυξη των γνωστικών και πρακτικών δεξιοτήτων τους. Παραδείγματα των διεργασιών είναι οι καθημερινές αλληλεπιδράσεις του παιδιού με την οικογένεια και τους φίλους ή συμμαθητές του, η καθημερινή αλληλεπίδραση ενός παιδιού με τους γονείς του στο σπίτι και οι διάφορες δραστηριότητες στο σπίτι, η καθημερινή (ή μη) προετοιμασία του για το σχολείο, το βραδινό δείπνο ή η ώρα του ύπνου, η μάθηση μέσω πρακτικής εμπειρίας στην οικογένεια (πχ η βοήθεια στις γεωργικές εργασίες ή τη φροντίδα των ζώων), η συμμετοχή στις σχολικές γιορτές και δραστηριότητες, δραστηριότητες όπως το παιχνίδι που περιορίζεται στις ώρες λειτουργίας του σχολείου, η ικανότητα συμμετοχής σε ομαδικά παιχνίδια με φίλους συμμαθητές στο σχολείο, στην παιδική χαρά ή τη γειτονιά κ.α.

Ως προς το **Άτομο** (Person), τα χαρακτηριστικά των παιδιών, όπως η προσωπικότητα, η συναισθηματική σταθερότητα, τα ενδιαφέροντα και οι ικανότητές τους, η υγεία, η φυσική δύναμη, η ικανότητα κοινωνικής αλληλεπίδρασης, οι επικοινωνιακές δεξιότητες, οι αντιλήψεις επηρεάζονται από τις εμπειρίες τους στην κοινότητα. Επιπλέον, οι ανάγκες των παιδιών για αναγνώριση από το περιβάλλον τους ικανοποιούνται μέσω της συμμετοχής τους στις κοινές ανταγωνιστικές δραστηριότητες στο σχολείο.

Το **Πλαίσιο** (Context) στο μοντέλο PPCT περιλαμβάνει τα διάφορα περιβαλλοντικά συστήματα που επηρεάζουν το άτομο. Έτσι, η οικογένεια, το σχολείο, οι φίλοι, η σχέση μεταξύ του σπιτιού και του σχολείου, η εργασία των γονέων, τα μέσα ενημέρωσης, οι ευρύτερες πολιτιστικές αξίες της κοινότητας οι οποίες διαμορφώνουν τα συστήματα

στα οποία συμμετέχει, μεγαλώνει και αναπτύσσεται. το παιδί, επηρεάζουν τις αξίες και τις συμπεριφορές του.

Σχετικά με τον **Χρόνο** (Time) οι αλλαγές που συμβαίνουν, όπως οι κοινωνικές και οικονομικές μεταβολές στην κοινότητα, επηρεάζουν τις ευκαιρίες και τις προκλήσεις που αντιμετωπίζουν τα παιδιά, ενώ οι διάφορες φάσεις της ζωής του, όπως η μετάβαση από την παιδική ηλικία στην εφηβεία, ή από το Δημοτικό στο Γυμνάσιο, διαμορφώνουν τις εμπειρίες και την ανάπτυξή του. Οι σημαντικές μεταβάσεις στη ζωή του παιδιού, όπως η είσοδος στο σχολείο, η μετάβαση στην εφηβεία ή η μετακόμιση σε νέα περιοχή, η αλλαγή σχολείου ή αλλαγές στη δυναμική της οικογένειας, όπως ο γάμος, το διαζύγιο, η γέννηση ενός νέου αδελφού ή ο θάνατος ενός μέλους της οικογένειας, επηρεάζουν την ανάπτυξη και την ευημερία του παιδιού. Οι καταστάσεις αυτές μπορούν να επηρεάσουν τις συναισθηματικές και κοινωνικές του αντιδράσεις. Οι παραπάνω παράγοντες επηρεάζουν την ανάπτυξη του παιδιού με άμεσο και έμμεσο τρόπο, διαμορφώνοντας την εμπειρία του και την προσαρμοστικότητά του στις αλλαγές.

Μετά από την ανάλυση των βασικών στοιχείων που αναδύονται μέσα από τα διαπλεκόμενα και αλληλεπιδρώντα συστήματα του περιβάλλοντος, όπως αυτά αποτυπώνονται στην κοινωνικοποίηση και τη συμπεριφορά των μαθητών, διατυπώνονται οι επικρατούσες έννοιες που αφορούν τα ερευνητικά ερωτήματα.

Τα στοιχεία που αναδύονται περιλαμβάνουν:

- τις **συγκρούσεις** που εμφανίζονται μεταξύ των μελών της κοινότητας, οι οποίες μπορεί να προκύπτουν από διαφορές στα συμφέροντα ή τις προσδοκίες των μελών της,
- **το σεβασμό στις παραδόσεις, τον τόπο καταγωγής, την οικογένεια και τους προγόνους**, ο οποίος παραμένει ισχυρός και καθορίζει πολλές από τις κοινωνικές και πολιτιστικές πρακτικές των μελών της κοινότητας και τέλος
- **την αυτονομία, την ειλικρίνεια, την εργατικότητα και την ανθεκτικότητα,** που αποτελούν τις βασικές αρετές που διαμορφώνουν την καθημερινή ζωή και την κοινωνική δομή της κοινότητας, υπογραμμίζοντας τη σημασία της ατομικής προσπάθειας και της αντοχής των μελών της.

Πρώτο ερευνητικό ερώτημα : Το αξιακό σύστημα της κοινότητας αποτυπώνεται στην κοινωνικοποίηση και την συμπεριφορά των μαθητών/μαθητριών;

Κεντρική ιδέα : Οι συγκρούσεις

Οι αξίες που προέρχονται από το οικογενειακό περιβάλλον έχουν σημαντική επίδραση στην κοινωνικοποίηση των μαθητών. Οι γονείς μεταδίδουν τις κοινοτικές αξίες στα παιδιά τους μέσω της καθημερινής αλληλεπίδρασης και της ανατροφής τους, καθοδηγώντας τη συμπεριφορά και τις στάσεις τους.

Οι αξίες της κοινότητας, επηρεάζουν άμεσα την αλληλεπίδραση μεταξύ των μαθητών στο σχολείο. Αν και το σχολικό περιβάλλον ενθαρρύνει τη συνεργασία και την αλληλοϋποστήριξη προάγει τις αξίες της ειρηνικής συνύπαρξης και της επίλυσης συγκρούσεων μέσω διαλόγου και κατανόησης, η συμπεριφορά των μαθητών προς τους συμμαθητές τους ακολουθεί τα συγκρουσιακά πρότυπα της κοινότητας, φαίνεται ότι τα παιδιά δεν διαθέτουν τα εργαλεία για να αντιμετωπίζουν τις διαφωνίες και τις συγκρούσεις με εποικοδομητικό τρόπο.

Στις παραδοσιακές κοινότητες, η οικογένεια είναι το πρώτο και βασικό περιβάλλον κοινωνικοποίησης των παιδιών. Οι γονείς, οι παππούδες και τα άλλα μέλη της οικογένειας μεταδίδουν τα πολιτιστικά πρότυπα και τις αξίες, έτσι, στην οικογενειακή δομή, υπερισχύει η πατριαρχική οργάνωση. Οι πολιτισμικές αξίες κληρονομούνται από γενιά σε γενιά δημιουργώντας έμφυλα στερεότυπα που επηρεάζουν βαθιά τη συμπεριφορά και τις προσδοκίες των παιδιών από πολύ νεαρή ηλικία. Έτσι, το σύστημα αυτό ενσωματώνεται στη συμπεριφορά των παιδιών, τα οποία από μικρή ηλικία αναγνωρίζουν το ρόλο του φύλου τους. Αυτοί οι προκαθορισμένοι ρόλοι βέβαια, τελικά, περιορίζουν τις δυνατότητες των παιδιών να αναπτύξουν δεξιότητες και φιλοδοξίες που δεν συμμορφώνονται με τις προσδοκώμενες συμπεριφορές. Η κοινωνική αναπαραγωγή των έμφυλων ανισοτήτων περιορίζει τις προοπτικές των παιδιών.

Οι πολυάριθμες συγκρούσεις των παιδιών στο σχολείο, συνδέονται με την πρακτική αυτή. Το οικογενειακό όνομα δημιουργεί κλίκες και η μια οικογένεια στρέφεται εναντίον της άλλης, δημιουργώντας ένα κλίμα αντιπαλότητας. Τα αγόρια, ενθαρρυμένα να επιδιώκουν την ηγεσία και να είναι δυναμικά, συχνά εμπλέκονται σε

συγκρούσεις για να επιβεβαιώσουν την κυριαρχία τους και να προστατεύσουν την τιμή της οικογένειάς τους. Τα κορίτσια ενισχύουν τις συγκρούσεις με έμμεσους τρόπους. Έτσι, τα έμφυλα στερεότυπα όχι μόνο διαιωνίζουν τις ανισότητες αλλά συμβάλλουν και στην ένταση των συγκρούσεων και των αντιπαλοτήτων στο σχολείο, επηρεάζοντας αρνητικά την συνοχή και την ευημερία των παιδιών.

Δεύτερο ερευνητικό ερώτημα : Ποιες αρχές, αξίες και κυρίαρχους τρόπους συμπεριφοράς της κοινότητας αναγνωρίζουμε στη συμπεριφορά των μαθητών / μαθητριών;

Κεντρική ιδέα : ο σεβασμός στις παραδόσεις, τον τόπο καταγωγής, την οικογένεια και τους προγόνους

Ο σεβασμός στις τοπικές παραδόσεις και τον πολιτισμό είναι έντονες αξίες στην κοινότητα. Οι μαθητές τιμούν και υπερασπίζονται την πολιτιστική τους κληρονομιά, τους προγόνους, το οικογενειακό τους όνομα και την καταγωγή τους.

Η οικογένεια αποτελεί θεμελιώδη αξία που καθοδηγεί τη συμπεριφορά των μελών της. Ο σεβασμός προς τους γονείς και τους προγόνους ενισχύει την αίσθηση της συνέχειας δημιουργώντας ένα ισχυρό θεμέλιο της κοινότητας. Τα παιδιά μαθαίνουν από νεαρή ηλικία να εκτιμούν τις θυσίες και τις προσπάθειες των γονιών τους. Οι καθημερινές δραστηριότητες, όπως η από κοινού εργασία, η φροντίδα, ενδυναμώνουν τους μεταξύ τους δεσμούς. Αυτή η στενή σχέση προσφέρει στα παιδιά ένα σταθερό και υποστηρικτικό περιβάλλον, κρίσιμο για την ψυχολογική και συναισθηματική τους ανάπτυξη.

Κοινωνικές δραστηριότητες, όπως οι παραδοσιακές εορτές στο σχολείο (παρέλαση, κατάθεση στεφάνων), ενισχύουν τη σημασία της συλλογικότητας και της συνεισφοράς αλλά γίνονται και αντικείμενο έριδας / αντιπαράθεσης μεταξύ των παιδιών με στόχο την ανάδειξη της προσωπικής και οικογενειακής αξίας στο τοπικό περιβάλλον.

Στο σχολείο, βοήθεια και αλληλοϋποστήριξη προσφέρεται στα άτομα με κοινή καταγωγή ενισχύοντας την αίσθηση της ταυτότητας και του ανήκειν στην ομάδα. Η αλληλοϋποστήριξη και η αλληλεγγύη της οικογένειας προσφέρει στα παιδιά μια αίσθηση σταθερότητας και ασφάλειας και τα βοηθά να αναπτύξουν ισχυρή αίσθηση

του εαυτού. Έτσι, τα μέλη μιας οικογένειας στο σχολείο, αναζητούν συμμαχίες και συνεργάζονται για να ανταπεξέλθουν στις προκλήσεις των «αντιπάλων».

Τρίτο ερευνητικό ερώτημα : Ποιοι είναι μερικοί χαρακτηριστικοί τρόποι συμπεριφοράς των μαθητών/μαθητριών που απορρέουν από επίδραση του κυρίαρχου αξιακού συστήματος της κοινότητας

Κεντρική ιδέα : Αυτονομία, εργατικότητα, ειλικρίνεια και ανθεκτικότητα

Η ανάληψη ευθυνών από νεαρή ηλικία οδηγεί τα παιδιά σε πρόωρη ωρίμανση και ανάπτυξη ανθεκτικότητας, καθώς μαθαίνουν από νωρίς να διαχειρίζονται καταστάσεις που απαιτούν υπευθυνότητα. Έτσι, η αξία της **αυτονομίας** είναι σημαντική.

Η καθημερινή ζωή στις ορεινές περιοχές είναι απαιτητική, γεγονός που απαιτεί σκληρή εργασία. Η **εργατικότητα** των μαθητών αντανακλά τις αξίες της τοπικής κοινωνίας. Οι μαθητές από μικρή ηλικία συμμετέχουν στις γεωργικές και κτηνοτροφικές εργασίες της οικογένειας με τους γονείς τους, συχνά σε βάρος της παιδικότητας και του ελεύθερου χρόνου τους. Αυτή η πρακτική αναδεικνύει μεν την αξία της **αφοσίωσης στην οικογένεια,** αλλά ταυτόχρονα επιβαρύνει τα παιδιά με ευθύνες που δεν είναι κατάλληλες για την ηλικία τους. Η έλλειψη ελεύθερου χρόνου και η συμμετοχή σε εργασίες περιορίζουν τις ευκαιρίες για παιχνίδι και κοινωνικοποίηση με συνομηλίκους, επηρεάζοντας την κοινωνική και συναισθηματική τους ανάπτυξη. Η συμμετοχή τους στις οικογενειακές εργασίες ωστόσο τα βοηθά να αναπτύξουν πρακτικές δεξιότητες και το αίσθημα της ευθύνης, κάτι που είναι πολύτιμο για την ενήλικη ζωή τους.

Οι μαθητές είναι άτομα με ισχυρή αυτοπεποίθηση, που έχουν **λόγο** και **άποψη**. Αυτό δείχνει ότι έχουν μεγαλώσει σε ένα περιβάλλον που ενθαρρύνει την ελευθερία στην έκφραση των σκέψεών τους. Το γεγονός ότι δεν διστάζουν να μιλήσουν ευθέως και ξεκάθαρα, άφοβα, υποδηλώνει ότι η κοινότητα εκτιμά την **ειλικρίνεια** και την ευθύτητα. Αυτό μπορεί να είναι αποτέλεσμα της καθημερινής αλληλεπίδρασης σε μικρές, στενές κοινωνικές ομάδες, όπου η άμεση επικοινωνία είναι συνηθισμένη.

Η ζωή στην κοινότητα, η εμπειρία των παιδιών εμπλουτίζεται με έννοιες όπως αυτές της αυτονομίας και της υπευθυνότητας ενώ απαιτεί από τα παιδιά να προσαρμοστούν και να αναπτύξουν δεξιότητες επιβίωσης και θετική προσαρμογή, παρά τις όποιες δυσκολίες αντιμετωπίζουν. Αυτή η εξάσκηση στην **ανθεκτικότητα** τα εξοπλίζει με την

ικανότητα να αντιμετωπίζουν τις προκλήσεις, να γίνουν ανεξάρτητα άτομα που μπορούν να αντιμετωπίσουν τις δυσκολίες.

Κατακλείδα

Η παρούσα μελέτη εστιάζει στη μοναδικότητα της ανάπτυξης των παιδιών σε μια ορεινή κοινότητα της Κρήτης, και συσχετίζει τον τρόπο ζωής και το αξιακό σύστημα της κοινότητας με τη διαδικασία της κοινωνικοποίησης. Μέσα από τη θεωρία του βιοοικολογικού μοντέλου του Bronfenbrenner, κατανοούμε πώς τα διάφορα συστήματα επηρεάζουν άμεσα και έμμεσα την ανάπτυξη των παιδιών, παρέχοντας ένα πλούσιο πλαίσιο για την ανάλυση των ευρημάτων.

Οι ισχυροί οικογενειακοί δεσμοί και η πατριαρχική οργάνωση διαδραματίζουν καθοριστικό ρόλο στην κοινωνικοποίηση των παιδιών. Οι παραδοσιακές αξίες και οι πολιτιστικές πρακτικές κληρονομούνται από γενιά σε γενιά, διαμορφώνοντας την ταυτότητα και τη συμπεριφορά των παιδιών από πολύ νωρίς στη ζωή τους, συνθέτοντας ένα πλούσιο πλέγμα επιρροών που καθορίζει την ανάπτυξή τους.

Τέλος, η ανθεκτικότητα που αναπτύσσουν τα παιδιά είναι αξιοσημείωτη. Η συμμετοχή τους σε αγροτικές και κοινοτικές δραστηριότητες, η εμπειρία της αυτονομίας και της υπευθυνότητας από νεαρή ηλικία, η έντονη προσωπικότητα και η αγωνιστικότητα που δείχνουν καθώς και η υποστήριξη από τις κοινωνικές σχέσεις που αναπτύσσονται μέσα στις οικογένειες, ενισχύουν την ικανότητά τους να αντιμετωπίζουν τις δυσκολίες που τους παρουσιάζονται.

Μέσα από αυτές τις διαδικασίες αναδεικνύεται η σημασία της κατανόησης των τοπικών συνθηκών και αξιών για την προώθηση της ευημερίας και της ανάπτυξης των παιδιών σε παραδοσιακές κοινότητες, προσφέροντας πολύτιμες πληροφορίες για την εκπαιδευτική και κοινωνική πολιτική.

Στην επόμενη ενότητα, ακολουθεί η αναλυτική παρουσίαση των ευρημάτων, όπου θα συζητηθούν λεπτομερώς τα δεδομένα της έρευνας και οι επιπτώσεις τους στην κατανόηση της επίδρασης του τρόπου ζωής και του αξιακού συστήματος της κοινότητας στους μαθητές.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7ο
ΕΥΡΗΜΑΤΑ & ΣΥΖΗΤΗΣΗ

Στην έρευνα αυτή έγινε μια προσπάθεια να εξετάσουμε αν το αξιακό σύστημα της συγκεκριμένης ορεινής κοινότητας αποτυπώνεται στην κοινωνικοποίηση και στη συμπεριφορά των μαθητών, να εντοπίσουμε τις αρχές, και τις αξίες του συστήματος αυτού καθώς και τους τρόπους συμπεριφοράς των παιδιών στην κοινότητα, που απορρέουν από το την επίδραση του συστήματος αυτού.

Η αίσθηση ταυτότητας για τα άτομα της συγκεκριμένης κοινότητας, φαίνεται να ορίζεται μέσω του τόπου τους. Αν και η ταυτότητα ενός ατόμου είναι περισσότερο πολύπλοκη από την αναφορά του ατόμου για τον τόπο διαμονής του, φαίνεται ότι ο τόπος καταγωγής μπορεί να διαμορφώσει αξίες, πεποιθήσεις, προτιμήσεις καθώς και τον τρόπο με τον οποίο το άτομο βλέπει τον εαυτό του και τον κόσμο γύρω του. Το αίσθημα της ταύτισης με την τοπική κοινότητα ενισχύεται περισσότερο μέσω των σχέσεων και των δεσμών με την έννοια της οικογένειας και του σογιού. Στη μελέτη του Kurt Lewin το 1939, η οποία είναι γνωστή για την ανάπτυξη της θεωρίας της δυναμικής των ομάδων, προτείνεται ότι η συμπεριφορά ενός ατόμου είναι αποτέλεσμα της αλληλεπίδρασης του ατόμου με το περιβάλλον του, επομένως αυτό ενισχύει την άποψη ότι ο τόπος καταγωγής μπορεί να έχει σημαντικό αντίκτυπο στην κοσμοθεωρία του, επηρεάζοντας τις αξίες, τις πεποιθήσεις και τις προτιμήσεις του. Και ενώ η έρευνα του Lewin στην πραγματικότητα αναφέρεται στην επιρροή της ηγεσίας, τα ευρήματά του μπορούν να επεκταθούν. Επιπλέον μελέτες όπως του Berry (1997) εξετάζουν πώς οι πολιτισμικές αξίες και οι πεποιθήσεις μπορούν να διαμορφωθούν από τον τόπο καταγωγής και πώς αυτές οι αξίες επηρεάζουν την αντίληψη του εαυτού και του κόσμου γύρω μας.

Η προβολή της καταγωγής από τα μέλη της κοινότητας, ανεξάρτητα από το πού βρίσκονται, δημιουργεί «τα όρια» και συμβάλλει στη διατήρηση της ταυτότητας των μελών της. Αποτελεί μέσο αναγνώρισης και μπορεί να λειτουργήσει ως ένας τρόπος να διαχωριστούν τα μέλη της κοινότητας από τους «άλλους» ενισχύοντας έτσι την αίσθηση του «ανήκειν». Ωστόσο, η πρακτική αυτή – την οποία συντηρούν και τα παιδιά στα γυμνασιακά τους χρόνια – προκαλεί **συγκρούσεις και δυσκολίες στην αλληλεπίδραση με άλλες ομάδες, όπως κάποιες γειτονικές κοινότητες.** Φαίνεται ότι

τα μέλη της κοινότητας μοιράζονται το ίδιο στερεότυπο τονίζοντας τις διαφορές που υπάρχουν με τις γειτονικές κοινότητες, ευνοώντας την ένταση των διομαδικών διαφορών (Παπαστάμου, 1989).

Σύμφωνα με όσα συλλέχθηκαν, **οι μαθητές φαίνεται να εγκαταλείπουν την εκπαίδευση σε πρώιμα στάδια**. Οι πατέρες της έρευνας είχαν ολοκληρώσει την εκπαίδευσή τους στο Δημοτικό, ενώ οι μητέρες είχαν προχωρήσει λίγο παραπάνω, δύο μέχρι το Γυμνάσιο και δύο μέχρι και το Λύκειο. Αυτό το εύρημα επιβεβαιώνεται σε έρευνα όπου διατυπώνεται ότι οι κάτοικοι των ορεινών ηπειρωτικών και νησιωτικών περιοχών παρουσιάζουν μεγαλύτερη σχολική διαρροή (Κάτσικας & Καββαδίας, 1996), ενώ σύμφωνα με το Εθνικό Σχέδιο Δράσης για την Ευρωπαϊκή Εγγύηση για το Παιδί (2022) μελέτες σχετικές με την οικονομική γεωγραφία στην Ελλάδα αναδεικνύουν τη χαμηλή προσβασιμότητα σε βασικές υπηρεσίες (εκπαίδευση, υγεία κ.α.) για τους κατοίκους των ορεινών περιοχών (Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων & Εθνικό Κέντρο Εθνικής Αλληλεγγύης (ΕΚΚΑ), 2022). Επίσης, η μελέτη των Σκουμπουρδή και Καφούση (χ.χ.) αποκαλύπτει ότι ένα σημαντικό ποσοστό μαθητών και μαθητριών διακόπτει τη φοίτησή του πρόωρα, χωρίς να αποκτήσει απολυτήριο. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα την είσοδό τους στην αγορά εργασίας χωρίς επαγγελματικά εφόδια, αντιμετωπίζοντας όλες τις δυσκολίες που αυτό συνεπάγεται. Στην Ελλάδα, τα μεγαλύτερα ποσοστά μαθητικής διαρροής εμφανίζονται στις ημι-αστικές, αγροτικές και ιδιαίτερα στις νησιωτικές περιοχές. Αξιοσημείωτο είναι ότι σε όλες τις γεωγραφικές περιοχές, το ποσοστό διαρροής των αγοριών είναι υψηλότερο από των κοριτσιών, δηλαδή τα αγόρια εγκαταλείπουν το Γυμνάσιο σε μεγαλύτερο ποσοστό από τα κορίτσια. Ωστόσο, η έρευνα των Jordan, Kostandini και Mykerezi (2012) υποδεικνύει ότι οι παράγοντες που επηρεάζουν την αποφοίτηση από το γυμνάσιο, όπως το φύλο, τα οικογενειακά περιουσιακά στοιχεία, η παρουσία των βιολογικών γονέων και τα χαρακτηριστικά της μητέρας, συνδέονται κυρίως με οικογενειακά χαρακτηριστικά ενώ οι διαφορές ανάμεσα σε αγροτικές και αστικές περιοχές είναι ελάχιστες και μειώνονται με την πάροδο του χρόνου.

Στην υπό μελέτη κοινότητα υπάρχει μια **πρώιμη τάση για γάμο και γονεϊκότητα** ενώ τα μέλη της γενούν πολλά παιδιά. Δεν γνωρίζουμε αν τα παιδιά που είναι σήμερα μαθητές θα ακολουθήσουν στο ίδιο μοτίβο, μπορούμε ωστόσο να αναφέρουμε μία περίπτωση όπου μαθητής της τρίτης δημοτικού σκέφτεται ήδη τον εαυτό του παντρεμένο, με 6 παιδιά, έχοντας μάλιστα προκαθορίσει και το μελλοντικό του

επάγγελμα (βοσκός, ίδιο επάγγελμα με του πατέρα). Οι προσδοκίες για γάμο και μεγάλη οικογένεια φαίνεται να διαμορφώνονται από πολύ νωρίς στην παιδική ηλικία, επηρεάζοντας ίσως και τις μελλοντικές αποφάσεις των παιδιών. Φαίνεται ότι οι πολιτισμικές αξίες και οι κοινωνικές προσδοκίες μπορούν να οδηγήσουν τα παιδιά να οραματίζονται το μέλλον τους σε συγκεκριμένους ρόλους, όπως στην περίπτωση του μαθητή μας. Αυτό άλλωστε υποστηρίζεται και στην έκθεση της The United Nations Children's Fund (UNICEF), (2005), η οποία εξετάζει την πρακτική των πρώιμων γάμων σε διάφορες κοινότητες και τις συνέπειες που έχει στην εκπαίδευση και την ανάπτυξη των παιδιών. Οι πολιτισμικές προσδοκίες και οι κοινωνικές πιέσεις μπορεί να οδηγήσουν σε πρώιμους γάμους.

Σε ορεινές περιοχές η οικονομία και η κοινωνική δομή επηρεάζει τις δραστηριότητες των παιδιών. Έτσι στις οικογένειες **ασχολούνται με τις αγροτικές εργασίες και την εκτροφή των ζώων και τα παιδιά**, κυρίως τα αγόρια, από μικρή ηλικία. Έτσι, η «κληρονομική» μετάδοση του επαγγέλματος από τον πατέρα στα παιδιά είναι ένα είδος «παράδοσης» που θέλουν να συνεχίσουν, και μπορεί να οφείλεται στην έλλειψη ερεθισμάτων και επιλογών επαγγελματικής απασχόλησης. Η μελέτη της Ersado (2005) διαπιστώνει ότι η φτώχεια είναι η κύρια αιτία της παιδικής εργασίας στις αγροτικές περιοχές, ενώ τα στοιχεία από διάφορες χώρες δείχνουν ότι η αύξηση του εισοδήματος των ενηλίκων συμβάλλει στη μείωση της παιδικής εργασίας και στη βελτίωση της πιθανότητας παραμονής των παιδιών στο σχολείο. Από την άλλη, η έρευνα των Zepeda και Kim (2006) υπογραμμίζει τη σημασία της εργασίας των παιδιών σε οικογενειακά αγροκτήματα, η οποία συνδέεται άμεσα με δύο βασικά ζητήματα: τον βιοπορισμό της οικογένειας και τη δημιουργία ενός καλού αγροτικού τρόπου ζωής. Τα οικογενειακά αγροτικά νοικοκυριά συχνά εξαρτώνται από την εργασία των παιδιών τους, κάτι που υποδηλώνει ότι πολλές από αυτές τις οικογένειες αντιμετωπίζουν έλλειψη εργατικού δυναμικού και οικονομικές δυσκολίες. Ένα ενδιαφέρον εύρημα της έρευνας είναι ότι το μορφωτικό επίπεδο των γονέων σχετίζεται με την εργασία των παιδιών. Όσο υψηλότερο είναι το μορφωτικό επίπεδο των γονέων, τόσο μεγαλύτερη είναι η πιθανότητα να εργαστούν τα παιδιά, αλλά ταυτόχρονα, τόσο λιγότερες ώρες θα εργαστούν. Αυτό το στοιχείο δείχνει ότι οι πιο μορφωμένοι γονείς είναι πιθανό να αναγνωρίζουν την αξία της εκπαίδευσης και να επιδιώκουν έναν καλύτερο ισοσκελισμό μεταξύ εργασίας και σχολείου για τα παιδιά τους.

Στην έρευνα του Μαλούτα (2016) φαίνεται ότι οι νέοι συχνά ακολουθούν τα επαγγέλματα των γονιών τους, αναπαράγοντας την ιεραρχική θέση που κατέχουν οι γονείς τους στον επαγγελματικό τομέα. Επαγγέλματα που απαιτούν ειδικές δεξιότητες, συχνά δημιουργούν μια οικογενειακή παράδοση, οδηγώντας τα παιδιά στο ίδιο μονοπάτι. Φαίνεται να υπάρχουν **υψηλά επίπεδα οικογενειακής αναπαραγωγής**, δηλαδή τα παιδιά να συνεχίζουν τα επαγγέλματα των γονιών τους. Έτσι, η κοινωνική και οικογενειακή επιρροή διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση των επαγγελματικών επιλογών των νέων. Στην ίδια έρευνα φαίνεται ότι **οι κοινωνικές ανισότητες διατηρούνται και αναπαράγονται** με συνέπεια, καθώς η κοινωνική καταγωγή των νέων συνεχίζει να παίζει καθοριστικό ρόλο στην πορεία τους προς την δική τους κοινωνική θέση. Αυτό σημαίνει ότι το κοινωνικό υπόβαθρο των νέων, η οικονομική κατάσταση και το επαγγελματικό επίπεδο των γονιών τους, επηρεάζει σημαντικά τις ευκαιρίες και τις επιλογές που θα έχουν στη ζωή τους (Μαλούτας, 2016).

Η διασκέδαση των κατοίκων ενηλίκων και παιδιών περιορίζεται στις κοινωνικές εκδηλώσεις (γάμοι, βαπτίσεις) και στις θρησκευτικές γιορτές, που αποτελούν σημαντικό μέρος της κοινωνικής ζωής. Δεν υπάρχουν δραστηριότητες στο χωριό ενώ πολύ λίγες διατίθενται στα διπλανά χωριά. Έτσι οι οικογένειες κάποιες φορές (όχι πολύ συχνά) πηγαίνουν σε μακρινά κέντρα αναζητώντας υπηρεσίες που στον τόπο τους δεν προσφέρονται. Ωστόσο, η **έλλειψη ποικιλίας στις δραστηριότητες** του ελεύθερου χρόνου των παιδιών φαίνεται να έχει επιπτώσεις στην ανάπτυξη της δημιουργικότητάς τους, στην ανάπτυξη κοινωνικών δεξιοτήτων και γενικότερα στην εμπειρία τους. Επίσης η απουσία παιχνιδιού και δραστηριοτήτων κατά τον ελεύθερο χρόνο τους, μπορεί να επηρεάσει την αναπτυξιακή πορεία των παιδιών. Η έρευνα των Fredricks και Eccles (2006) τονίζει ότι συμμετοχή των ατόμων σε ποικίλες δραστηριότητες ή ο αριθμός των δραστηριοτήτων στις οποίες εμπλέκονται, συνδέεται με θετικά αποτελέσματα σε διάφορους τομείς της ζωής τους. Συγκεκριμένα, η ενεργός εμπλοκή σε πολλές και διαφορετικές δραστηριότητες έχει ευεργετική επίδραση στις ακαδημαϊκές επιδόσεις, την ψυχολογική ευεξία και τη συμπεριφορά των ατόμων. Αυτός ο συσχετισμός τονίζει τη σημασία της πολυδιάστατης ανάπτυξης και την αξία της συμμετοχής σε ποικίλα πλαίσια δραστηριότητας για συνολική πρόοδο και ευημερία. Επίσης, στοιχεία για τις κοινωνικές δεξιότητες των παιδιών (συνεργασία, αλληλεπίδραση, ανεξαρτησία) και τα προβλήματα συμπεριφοράς (εξωτερίκευση και εσωτερίκευση) μας δίνει η έρευνα των Tersi και Matsouka (2020), η οποία υποδεικνύει

την ανάγκη για έγκαιρη ανίχνευση των αναπτυσσόμενων προβλημάτων συμπεριφοράς και τη θετική επίδραση ενός δομημένου προγράμματος δραστηριοτήτων με παιχνίδια στο σχολείο για την ανάπτυξη των κοινωνικών δεξιοτήτων σε παιδιά προσχολικής ηλικίας.

Οι εκπαιδευτικές ευκαιρίες διαφέρουν μεταξύ περιοχών της Ελλάδας (Παλαιοκρασάς, Ρουσσέας & Βρεττάκου, χ.χ.). Τα επαρχιακά και ορεινά σχολεία συχνά αντιμετωπίζουν μεγάλες δυσκολίες σε θέματα υποδομής, εξοπλισμού και εκπαίδευσης. Η προβληματική υποδομή των κτιριακών εγκαταστάσεων και η έλλειψη βασικού εξοπλισμού επηρεάζει την **ποιότητα της εκπαίδευσης**, ενώ η έλλειψη εξειδικευμένων εκπαιδευτικών (ειδικότητες) περιορίζει τις **ευκαιρίες των μαθητών**. Έτσι, οι μαθητές σε αυτές τις περιοχές δεν έχουν πρόσβαση στην ίδια ποιότητα εκπαίδευσης και ευκαιρίες μάθησης σε σύγκριση με τους συνομηλίκους τους σε αστικές περιοχές. Στην έρευνα του Γατόπουλου (2023) παρατηρήθηκε ότι η φοίτηση σε δημόσια σχολεία συσχετίζεται με χαμηλότερες ακαδημαϊκές επιδόσεις και φιλοδοξίες των μαθητών, σε σύγκριση με εκείνους που φοιτούν σε ιδιωτικά σχολεία. Αυτή η συσχέτιση μπορεί να οφείλεται σε διάφορους παράγοντες, όπως οι πόροι και οι ευκαιρίες που προσφέρουν τα σχολεία, οι κοινωνικοοικονομικές διαφορές των οικογενειών, και η ποιότητα της εκπαίδευσης. Είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι αυτή η συσχέτιση δεν υποδηλώνει απαραίτητα ότι τα δημόσια σχολεία προσφέρουν λιγότερο ποιοτική εκπαίδευση, καθώς οι επιδόσεις των μαθητών επηρεάζονται από πολλούς και ποικίλους παράγοντες. Ωστόσο, η έρευνα του Hanushek (1989) εξετάζει την επίδραση των διαφορών στις εκπαιδευτικές δαπάνες για την απόδοση των μαθητών. Τα ευρήματά του δείχνουν ότι η ποιότητα της εκπαίδευσης δεν εξαρτάται απλώς από την ποσότητα των δαπανών, αλλά από το πώς χρησιμοποιούνται αυτοί οι πόροι, περιλαμβανομένων των υποδομών, των υλικών και της ποιότητας των εκπαιδευτικών. Αυτό σημαίνει ότι απλώς αυξάνοντας ή μειώνοντας τα χρήματα για την εκπαίδευση, δεν εξασφαλίζεται καλύτερη ή χειρότερη απόδοση των μαθητών όπως επίσης και ότι οι διαφορές στις δεξιότητες των εκπαιδευτικών δεν συνδέονται στενά με το εκπαιδευτικό τους υπόβαθρο, την εμπειρία ή το μέγεθος των τάξεων. Δηλαδή, ένας εκπαιδευτικός με πολλά χρόνια εμπειρίας δεν είναι απαραίτητα καλύτερος στη διδασκαλία από κάποιον με λιγότερη εμπειρία.

Με τη μελέτη των παιδιών στο σπίτι, ασχολούνται οι μητέρες. Το εύρημα αυτό υποστηρίζεται και στην έρευνα της Duursma (2014), η οποία διαπίστωσε ότι οι μητέρες

διαβάζουν στα παιδιά τους πιο συχνά από τους πατέρες. Είναι διαδεδομένη πρακτική, να **τα ενθαρρύνουν συνεχώς να ασχοληθούν με το διάβασμα**. Ωστόσο, συχνά δεν καταφέρνουν να τα «πείσουν». Αυτό μπορεί να οφείλεται σε πολλούς παράγοντες, όπως η έλλειψη ενδιαφέροντος του παιδιού, οι μαθησιακές δυσκολίες που δεν έχουν αντιμετωπιστεί, η έλλειψη κατανόησης της σημασίας του διαβάσματος ή (συχνά) η απασχόλησή του με άλλες δραστηριότητες. Ωστόσο φαίνεται ότι το διάβασμα στο σπίτι αφορά σημαντικά κοινωνικά, πολιτιστικά και εκπαιδευτικά θέματα. Μια νέα προσέγγιση του Corno (2000) βλέπει το διάβασμα στο σπίτι όχι απλώς ως ακαδημαϊκή εργασία, αλλά ως ενέργεια που επηρεάζει τη δυναμική της οικογένειας και τις σχέσεις με τους συνομηλίκους. Στη σύγχρονη εποχή, το διάβασμα στο σπίτι συμβάλει στην προώθηση της κοινωνικής επικοινωνίας και επαφής μεταξύ μαθητών, ενισχύοντας έτσι την αίσθηση της κοινότητας, καθώς όταν οι μαθητές ασχολούνται με εργασίες στο σπίτι, συχνά χρειάζεται να συνεργαστούν μεταξύ τους. Επιπλέον, οι διαδικασίες αυτορρύθμισης είναι κρίσιμες, καθώς αφορούν σε δεξιότητες που επιτρέπουν στους μαθητές να διαχειρίζονται τον χρόνο, την προσπάθεια και τους στόχους τους αποτελεσματικά.. Η τακτική εκτέλεση των κατ' οίκον εργασιών βοηθά τους μαθητές να αναπτύξουν περισσότερες δεξιότητες.

Οι γονείς διατηρούν μια στενή σχέση με το σχολείο, με συχνές επισκέψεις και συμμετοχή στις σχολικές δραστηριότητες. Η στενή σχέση των γονέων με το σχολείο είναι σημαντική για την υποστήριξη της εκπαιδευτικής πορείας των παιδιών. Η συχνή επίσκεψη και συμμετοχή σε σχολικές δραστηριότητες μπορεί να διευκολύνει την επικοινωνία με τους εκπαιδευτικούς και να προσφέρει μια ευκαιρία για ανταλλαγή πληροφοριών, ωστόσο, προκύπτουν αντιπαραθέσεις στο πλαίσιο του σχολείου. Έρευνες δείχνουν ότι η συμμετοχή των γονέων στο σχολείο βελτιώνει την ακαδημαϊκή επίδοση των μαθητών (Henderson & Mapp, 2002). Πρόσθετες έρευνες δείχνουν ότι η επιτυχία στη ζωή είναι πιο πιθανή όταν οι μαθητές λαμβάνουν συνεχή, εποικοδομητική υποστήριξη από σημαντικούς ενήλικες που χρησιμεύουν ως πρότυπα και κίνητρα (Adger, 2001).

Το σχολείο αποτελεί ένα σημαντικό κοινωνικό πυρήνα για το χωριό. Είναι το μέρος όπου συναντιούνται γονείς, εκπαιδευτικοί και μαθητές. Ωστόσο, η συγκέντρωση του κοινωνικού ενδιαφέροντος στο σχολείο μπορεί να οδηγήσει σε αντιπαραθέσεις, καθώς οι διαφορετικές απόψεις οδηγούν σε **διαμάχες μετατρέποντας το σχολείο σε πεδίο έκφρασης και επίλυσης διαφορών**. Η έρευνα της Johnson (2008) έδειξε οι

εκπαιδευτικοί είναι πιθανό να δεχθούν λεκτική κακοποίηση από γονείς όταν προσπαθούν να επιλύσουν προβλήματα με τους μαθητές. Τα περιστατικά εκφοβισμού μπορεί να συμβούν στο Διαδίκτυο, στην τάξη ή στο γραφείο. Μερικά από τα ζητήματα που προκαλούν αντιπαραθέσεις είναι τα προβλήματα του μαθητή με τα μαθήματα, οι χαμηλοί βαθμοί και οι απουσίες. Οι δάσκαλοι που συμμετείχαν στην έρευνα περιέγραψαν τα περιστατικά εκφοβισμού ως έντονα και άμεσα, με τους γονείς να φωνάζουν και να είναι επιθετικοί. Οι περισσότεροι από τους δασκάλους που συμμετείχαν στην έρευνα ανέφεραν ότι είχαν υποστεί τέτοια μορφή κακοποίησης από γονείς.

Η επίδραση του οικογενειακού περιβάλλοντος στην ανάπτυξη του παιδιού είναι αναμφισβήτητη. Μέσα από τις διάφορες σχέσεις, τα βιώματα και τα ερεθίσματα που λαμβάνει το παιδί, διαμορφώνονται οι δεξιότητες του, υιοθετούνται οι αξίες και διαμορφώνονται οι στάσεις του. Σε γενικές γραμμές, μπορούμε να πούμε πως η οικογένεια αποτελεί τον πρωταρχικό πυλώνα επίδρασης στην ανάπτυξη του παιδιού, υπερβαίνοντας οποιαδήποτε άλλο παράγοντα (Νημά, 2008). Έτσι, μεταδίδει στους απογόνους πατροπαράδοτες αξίες, στερεότυπα και ιδέες, που αφορούν στον τρόπο που αναμένεται από τα παιδιά να σκέφτονται, να παίρνουν αποφάσεις, να αντιδρούν σε καταστάσεις και γενικά να λειτουργούν στο περιβάλλον τους. Η προσκόλληση στα παραδοσιακά πρότυπα ζωής και αξιών είναι μια συνήθης συμπεριφορά σε αγροτικές και επαρχιακές περιοχές. **Οι γονείς μεταφέρουν στα παιδιά τους τις παραδόσεις και τις αξίες που έχουν διδαχθεί από τους γονείς τους**, προσπαθώντας να διατηρήσουν τη συνέχεια της κουλτούρας και των αξιών της κοινότητάς τους. Στο σημείο αυτό αναδύεται η έννοιας της πολιτισμικής ανθεκτικότητας (cultural resilience), η οποία αφορά στην ικανότητα ενός συστήματος να απορροφά τις αλλαγές ή τις αντιξοότητες ενώ συνεχίζει να αναπτύσσεται. Η πολιτισμική ανθεκτικότητα συνεπάγεται επομένως συνέχεια και αλλαγή (Holtorf, 2018). Σύμφωνα με αυτή τη θεωρία, στην κοινότητά μας, φαίνεται να διατηρούνται τα παραδοσιακά πρότυπα ζωής, οι αξίες και η παραδοσιακή κουλτούρα της ενώ αντιμετωπίζονται οι σύγχρονες πιέσεις. Το να διατηρείται η ταυτότητά της παρά τις αντιξοότητες, σημαίνει ότι έχουν αναπτυχθεί μηχανισμοί προσαρμογής. Οι κάτοικοι φαίνεται να έχουν διαμορφώσει σταθερές πεποιθήσεις και τρόπο σκέψης. καθώς έχουν διδαχθεί από μικρή ηλικία ότι **ο μόνος σωστός τρόπος είναι αυτός που έχουν μάθει**. Τότε γίνεται προκλητικό και δύσκολο να αντιμετωπιστούν νέες καταστάσεις με διαφορετικό τρόπο, καθώς οδηγούνται σε

ανασφάλεια και αβεβαιότητα για το πώς να προσαρμοστούν σε μια κατάσταση που γίνεται απειλητική. Έτσι, ακολουθώντας αυτή τη γραμμή, **η αυθεντία των γονέων θεωρείται απόλυτη και αναμφισβήτητη** για τα παιδιά ενώ η σκέψη ότι η γονείς σφάλουν ή έχουν λανθασμένες απόψεις δεν είναι αποδεκτή. Τα παιδιά υπακούν τυφλά τους γονείς τους και οι γονείς είναι οι μοναδικοί που μπορούν να τους επιβληθούν. Τα παιδιά αναγνωρίζουν την απόλυτη εξουσία τους, τους βλέπουν σαν ήρωες, ενώ τους θαυμάζουν για τη δύναμη και την ικανότητά τους να ασκούν επιρροή στο περιβάλλον τους.

Σύμφωνα με τα παραπάνω, σημαντική θέση φαίνεται να παίρνει και η θεωρία της Γνωστικής Ασυμφωνίας του Leon Festinger (στο Παπαστάμου, 1989). Η θεωρία αυτή αναφέρεται στην εσωτερική σύγκρουση που βιώνει ένα άτομο όταν αντιμετωπίζει ταυτόχρονα δύο ή περισσότερες αντικρουόμενες πεποιθήσεις, αξίες ή στάσεις. Αυτή η κατάσταση δημιουργεί δυσφορία και το άτομο επιδιώκει να μειώσει την ασυμφωνία είτε αλλάζοντας τις πεποιθήσεις του είτε δικαιολογώντας τις υπάρχουσες πεποιθήσεις του. Η θεωρία του Festinger βοηθά στην κατανόηση του γιατί οι κάτοικοι και τα παιδιά στη συγκεκριμένη κοινότητα ενδέχεται να αντιστέκονται σε αλλαγές, καθώς αυτές οι αλλαγές προκαλούν ασυμφωνία και συνεπώς την ανάγκη για αναπροσαρμογή των σταθερών τους πεποιθήσεων.

Κάποιοι γονείς ωστόσο είναι **διατεθειμένοι να αποδεχτούν αλλαγές** στον τρόπο ζωής ή να υποστηρίξουν τις ατομικές επιλογές των παιδιών τους, ανοίγοντας τους δρόμους και υποστηρίζοντας την επιλογή τους για την τριτοβάθμια εκπαίδευση, προκειμένου να εξασφαλίσουν ένα καλύτερο μέλλον και μια καλύτερη, πιο πλούσια σε εμπειρίες, ζωή. Αυτό ταιριάζει με την θεωρία καθώς η πολιτισμική ανθεκτικότητα απαιτεί η κοινότητα να είναι συμπεριληπτική και ανοικτή σε νέες ιδέες και απόψεις για να μπορεί να αντιμετωπίσει με επιτυχία τις προκλήσεις, βρίσκοντας ισορροπία μεταξύ διατήρησης της ταυτότητας και των παραδόσεων και της προσαρμογής σε νέες συνθήκες.

Οι γονείς γενικότερα ελπίζουν ότι τα παιδιά θα προοδεύσουν στο σχολείο. Βασική επιθυμία των γονέων των οποίων τα παιδιά αντιμετωπίζουν μαθησιακές δυσκολίες είναι να τελειώσουν το σχολείο έχοντας μάθει να διαβάζουν. Η προσωπική εμπειρία με τους γονείς της συγκεκριμένης κοινότητας δείχνει ότι η πιθανότητα του να τελειώσουν το Δημοτικό και να μην μπορούν να διαβάσουν τους προκαλεί μεγάλο άγχος και

στεναχώρια, ιδιαίτερα επειδή τα παιδιά δεν φαίνεται να ενδιαφέρονται για αυτό το θέμα. Τα ευρήματα έρευνας από τον Schmitt-Wilson (2013) περιγράφουν τη σχέση μεταξύ των προσδοκιών των γονέων και των εκπαιδευτικών προσδοκιών των παιδιών τους, καθώς και τη σημασία της εκπαίδευσης για τα παιδιά με χαμηλή κοινωνικοοικονομική θέση. Στη συγκεκριμένη έρευνα φαίνεται ότι οι γονείς που έχουν υψηλές μορφωτικές προσδοκίες για τα παιδιά τους, ανεξάρτητα από την κοινωνικο-οικονομική τους θέση, είναι πιο πιθανό να έχουν παιδιά με υψηλές μορφωτικές προσδοκίες για τους εαυτούς τους. Δηλαδή, οι προσδοκίες των γονέων επηρεάζουν θετικά τις φιλοδοξίες και τα όνειρα των παιδιών τους. Αυτό σημαίνει ότι **γονείς με μικρές προσδοκίες έχουν παιδιά με μικρές προσδοκίες επίσης.** Ωστόσο, τα ευρήματα της έρευνας δείχνουν επίσης ότι η εκπαίδευση είναι ιδιαίτερα σημαντική για τα παιδιά που προέρχονται από οικογένειες με χαμηλό εισόδημα ή χαμηλή κοινωνική θέση. Η εκπαίδευση μπορεί να τους προσφέρει τις απαραίτητες ευκαιρίες για να βελτιώσουν τη ζωή τους και να ξεφύγουν από τη φτώχεια.

Φαίνεται ότι **οι γονείς δεν είναι ελαστικοί με τα παιδιά τους**. Από την άλλη πλευρά ωστόσο όταν προσπαθούν να ελέγξουν τις συμπεριφορές τους (στο σχολικό περιβάλλον) φαίνεται ότι συζητάνε αρκετά μαζί τους. Αυτό μπορεί να οφείλεται στην επιθυμία τους να υποστηρίξουν και να προστατεύσουν τα παιδιά τους, ακόμα και όταν σφάλουν, δείχνοντας μια αντίφαση. Από τη μία δείχνουν αυστηρότητα όταν τα παιδιά τους δεν συμμορφώνονται με τις προσδοκίες ή τους κανόνες τους. Από την άλλη, φαίνεται να δείχνουν επιείκεια όταν εμπλέκονται τρίτα άτομα. Αυτό μπορεί να σχετίζεται με τη θεωρία του «διπλού δεσμού» (Double Bind), η οποία αρχικά προτάθηκε από τον Gregory Bateson (Μπέητσον, 1978) και τους συνεργάτες του στη δεκαετία του 1950 για να εξηγήσει τη δυναμική της επικοινωνίας στις οικογένειες. Η θεωρία αυτή αναφέρεται σε καταστάσεις όπου ένα άτομο λαμβάνει **αντιφατικά μηνύματα** από την ίδια πηγή, και η αντίφαση αυτή δημιουργεί μια κατάσταση αδιεξόδου. Σε αυτές τις περιπτώσεις, το άτομο δεν μπορεί να αντιμετωπίσει την αντίφαση γιατί η επικοινωνία είναι τόσο περίπλοκη και αντικρουόμενη που το αφήνει χωρίς σαφή κατεύθυνση για το πώς να αντιδράσει. Η θεωρία του διπλού δεσμού έχει χρησιμοποιηθεί ευρέως για να εξηγήσει παρόμοιες αντιφάσεις στην επικοινωνία και τη συμπεριφορά στις οικογένειες και μπορεί να προσφέρει ένα πλαίσιο για την κατανόηση των επιπτώσεων των αντιφατικών μηνυμάτων στην ανάπτυξη και την ψυχολογία των παιδιών.

Η βία φαίνεται να είναι μια οικεία κατάσταση και τα παιδιά στην οποία καταφεύγουν συχνά στις μεταξύ τους αλληλεπιδράσεις στο σχολείο. Εκ μέρους των γονέων μόνο μια μαρτυρία υπήρξε για τιμωρία προς το παιδί (με ξύλο). Περαιτέρω, πέρα από τις βίαιες συμπεριφορές **απέναντι σε άλλα άτομα στο σχολείο**, είναι σημαντικό να σχολιάσουμε τη βιαιότητα των παιδιών **προς τα ζώα**. Η συμπεριφορά αυτή μπορεί να έχει πολλές αιτίες. Συνήθως συνδέεται με καταστάσεις βίας στην οικογένεια αλλά δεν μπορούμε να παραβλέψουμε την πιθανότητα να παίρνει θέση «αστείου» ή να λειτουργεί ως «παιχνίδι» των παιδιών, συμπεριφορά που δεν έχει μελετηθεί αρκετά. Μπορεί επίσης να είναι και μια μορφή αποκλίνουσας συμπεριφοράς που αναπτύσσεται σε περιβάλλοντα όπου τα παιδιά δεν έχουν μάθει τις κατάλληλες κοινωνικές και ηθικές νόρμες.

Φαίνεται ότι τα παιδιά κρίνουν τις πράξεις τους με βάση τις άμεσες συνέπειες για τον εαυτό τους (προσυμβατικό στάδιο της ηθικής ανάπτυξης του Kohlberg). Τότε, η βία μπορεί να θεωρηθεί «παιχνίδι» ή «αστείο» χωρίς να κατανοούν τον πόνο που προκαλούν. **Η έλλειψη συνειδητής κατανόησης του πόνου του άλλου** μπορεί να αποδοθεί βέβαια στην αναπτυξιακή φάση στην οποία βρίσκονται τα παιδιά, όπου η ενσυναίσθηση και η ηθική κατανόηση δεν έχουν ακόμη πλήρως αναπτυχθεί. Επίσης, η δύναμη της ομάδας φαίνεται να είναι ιδιαίτερα σημαντική. Τα παιδιά μπορεί να μιμούνται τις βίαιες συμπεριφορές των συνομηλίκων τους για να γίνουν αποδεκτά ή να θεωρηθούν "αστεία". Η θεωρία της κοινωνικής επιρροής (Παπαστάμου, 1989), φαίνεται να μπορεί να εξηγήσει πώς οι συμπεριφορές αυτές ενισχύονται και αναπαράγονται μέσα από την παρατήρηση και την αλληλεπίδραση με συνομηλίκους ή ενήλικες.

Αναφέρεται ότι οι πατεράδες λείπουν πάρα πολλές ώρες από το σπίτι για τη δουλειά ενώ τα βράδια πηγαίνουν στα καφενεία, ψάχνοντας μάλιστα και «διανυκτερεύοντα» καφενεία, δηλαδή καφενεία που κλείνουν αργότερα από τα καφενεία του χωριού τους. Αν και αυτή η συμπεριφορά μπορεί να οδηγήσει σε έλλειψη συναισθηματικής σύνδεσης μεταξύ των μελών της οικογένειας, φαίνεται ότι αυτό δεν ισχύει. Τα παιδιά αποζητούν τους πατεράδες και γενικότερα φαίνεται να υπάρχει στο ζευγάρι τάση συνεννόησης ως προς την ανατροφή των παιδιών ενώ δίνεται μεγάλη σημασία στο διαμοιρασμό κάθε πληροφορίας σχετικά για τη συμπεριφορά τους εκ μέρους των μητέρων. Ωστόσο, φαίνεται ότι **η ηλικία του πατέρα και η ωριμότητα που έρχεται όσο μεγαλώνει κάνει την πατρότητα πιο ουσιαστική και καλύτερη ποιοτικά**.

Καθώς οι άνδρες μεγαλώνουν και αποκτούν περισσότερη εμπειρία, αντιμετωπίζουν καλύτερα τις προκλήσεις της πατρότητας και είναι πιο σταθεροί και υποστηρικτικοί στο ρόλο τους ως γονείς. Δεδομένου ότι οι οικογένειες σχηματίζονται σε μικρή ηλικία, η οποία συνάδει με την ανωριμότητα, με το πέρασμα του χρόνου, τα παιδιά που γεννιούνται όταν οι γονείς έχουν μεγαλύτερη ηλικία, απολαμβάνουν πιο εγγύς σχέσεις μαζί τους. Σύμφωνα με τον Erikson (Pervin & John, 2001) οι ενήλικες περνούν στο στάδιο Παραγωγικότητας / Στασιμότητας στη μέση ενήλικη ζωή (40-65 ετών). Κατά τη διάρκεια αυτού του σταδίου, οι ενήλικες επικεντρώνονται στη δημιουργία και καθοδήγηση της επόμενης γενιάς. Το στάδιο αυτό μπορεί να εξηγήσει γιατί οι μεγαλύτεροι σε ηλικία πατέρες ενδέχεται να επενδύουν περισσότερο στην ανατροφή των παιδιών τους, καθιστώντας την πατρότητα πιο ουσιαστική και ποιοτική.

Οι γονείς κατανοούν ότι **τα παιδιά τους είναι πιο ζωηρά, πιο άτακτα και πιο ατίθασα** από τα παιδιά των αστικών κέντρων, ενώ αναγνωρίζουν την επίδραση του ιστορικού τους παρελθόντος στην ιδιοσυγκρασία τους. Έτσι, με αυτήν την παραδοχή ενδέχεται και οι ίδιοι να έχουν διαφορετική προσέγγιση στην ανατροφή των παιδιών τους, ενθαρρύνοντάς τα να εκφράζουν τον εαυτό τους με πιο έντονο τρόπο. Οι έρευνες σχετικά με τα **γονεϊκά στυλ** έχουν δείξει ότι οι γονείς σε διαφορετικά πολιτισμικά και γεωγραφικά πλαίσια μπορεί να υιοθετούν διαφορετικές προσεγγίσεις στην ανατροφή των παιδιών τους, αντανακλώντας τις πολιτισμικές αξίες και τις κοινωνικές προσδοκίες της κοινότητάς τους. Οι γονείς, σύμφωνα με την Baumrind (1991), μπορεί να εξασκούν τα παρακάτω στυλ ανατροφής: αυταρχικό, δημοκρατικό, επιτρεπτικό και αδιάφορο. Οι γονείς της συγκεκριμένης ορεινής κοινότητας υιοθετούν ένα γονεϊκό στυλ που ενσωματώνει τις πολιτισμικές και ιστορικές αξίες της παιδιών, αναγνωρίζοντας τη ζωηρή φύση και την ιδιοσυγκρασία τους ως αναπόσπαστα στοιχεία της ταυτότητάς τους. Η γονεϊκή προσέγγιση που εφαρμόζουν προωθεί την ανάπτυξη δυναμικών προσωπικοτήτων και φαίνεται να συνδυάζει αυταρχικό και δημοκρατικό στυλ γονικής μέριμνας. Σύμφωνα με τους Zhussipbek & Nagayeva, (2022) το αυταρχικό στυλ γονικής μέριμνας έχουν συνήθως τις ρίζες τους σε κοινωνικούς και πολιτισμικούς κανόνες. Γενικά, οι έφηβοι τα καταφέρνουν καλύτερα όταν οι γονείς τους είναι δημοκρατικοί. Ο συνδυασμός ωστόσο αυταρχικό/δημοκρατικό στυλ στις δυτικές κοινωνίες συνδέεται με θετικές και ώριμες συμπεριφορές.

Το συγγενειακό σύστημα στο σχολείο φαίνεται να οργανώνεται σε ομάδα, όπου τα παιδιά της ίδιας οικογένειας αλληλοϋποστηρίζονται έναντι των παιδιών, άλλων

οικογενειών. Αυτές οι ομάδες δημιουργούνται με βάση τις σχέσεις που υπάρχουν μεταξύ των οικογενειών εντός της κοινότητας. Η αφοσίωση στην ομάδα αποτελεί έναν από τους τρόπους με τους οποίους η κουλτούρα επηρεάζει τη συμπεριφορά. Τα άτομα αναπτύσσουν ένα αίσθημα συνοχής και κοινής ταυτότητας, που οδηγεί σε μεγαλύτερη αφοσίωση και δέσμευση προς τις αξίες της ομάδας. Όταν μιλάμε για κουλτούρα αναφερόμαστε σε ένα πρότυπο παραδοχών, το οποίο αναπτύσσεται στο πλαίσιο μιας ομάδας όταν μαθαίνει πώς να αντιμετωπίζει τις καταστάσεις. Το πρότυπο αυτό, σύμφωνα με τον Schein (1985, σ. 6) «*έχει δοκιμαστεί αρκετά, ώστε να θεωρείται έγκυρο και, γι' αυτό διδάσκεται σε νέα μέλη ως ο σωστός τρόπος αντίληψης, σκέψης και αίσθησης γι' αυτά τα προβλήματα»* (στο Χατζηπαναγιώτου, 2008). Ετσι, οι προσδοκίες της ομάδας διαμορφώνουν την ατομική και ομαδική συμπεριφορά (Τσιρώνης, 2008). Αυτή η οργάνωση προάγει την αλληλεγγύη και την ασφάλεια μεταξύ των μελών της, καθώς τα παιδιά αισθάνονται ότι έχουν τη στήριξη των συγγενών τους, που παρέχει έναν μηχανισμό προστασίας έναντι άλλων ομάδων. Ωστόσο, αυτή η δυναμική οδηγεί σε διαμάχες και αντιπαραθέσεις μεταξύ διαφορετικών ομάδων, καθώς η αντίληψη του «εμείς έναντι των άλλων» ενισχύεται υπερβολικά. Επιπλέον, δημιουργεί διακρίσεις και αποκλεισμούς, πράγμα που επηρεάζει αρνητικά το κλίμα στο σχολείο.

Σημειώνεται επίσης προσπάθεια των μητέρων **να μιλούν με «καθώς πρέπει» τρόπο** προς το εκπαιδευτικό προσωπικό. Φαίνεται ωστόσο ότι και τα παιδιά από μικρή ηλικία έχουν μάθει να εκφράζονται με παρόμοιο με τους γονείς τους τρόπο. Καθώς αυτές οι συμπεριφορές και πρότυπα επικοινωνίας είναι ενσωματωμένα στην καθημερινή τους ζωή. Τα παιδιά υστερούν σε πραγματολογικές δεξιότητες καθώς δεν έχουν κατανόηση του πλαισίου στο οποίο πραγματοποιείται η επικοινωνία και δεν προσαρμόζουν την επικοινωνία τους ανάλογα με το κοινωνικό περιβάλλον. Αντίθετα, εκφράζονται με τον ίδιο τρόπο (βρίζοντας) ανεξαρτήτως του εάν είναι κατάλληλος ή όχι για το περιβάλλον που βρίσκονται. Με τον ίδιο τρόπο εκφράζονται αγόρια και κορίτσια.

Η ύπαρξη σαφών και καθορισμένων κανόνων και προσδοκιών στο περιβάλλον που μεγαλώνουν τα παιδιά, τους επιτρέπει να προβλέπουν τις συνέπειες των πράξεών τους, τις οποίες συνήθως αντιμετωπίζουν με θάρρος. Ωστόσο, για τις «αταξίες» στο περιβάλλον του σχολείου φαίνεται να **απευθύνονται στους γονείς τους για υποστήριξη**. Η στάση των γονέων αποκαλύπτει τη διαφορά στην αντίληψη όσον αφορά τις ανεπιθύμητες συμπεριφορές των παιδιών. Για παράδειγμα όταν ένα παιδί χτύπησε τη διευθύντρια, η μητέρα απάντησε «μου είπε ότι τη νευριάσατε!». Από την

αντίδραση της μητέρας φαίνεται η διαφορετική ερμηνεία της κατάστασης. Η μητέρα φαίνεται να επικροτεί την ακατάλληλη συμπεριφορά του παιδιού και να μεταφέρει έμμεσα στο σχολείο τον κανόνα «εφόσον κάποιος σε νευριάσει, μπορείς να τον χτυπήσεις». Τον κανόνα αυτό μεταλαμπαδεύει και στο παιδί. Η μητέρα σε μερικές λέξεις, μεταφέρει τα κοινωνικά πρότυπα, τις πεποιθήσεις, τις αξίες και τις συμπεριφορές που μοιράζονται τα μέλη της ομάδας, καθορίζοντας τις αντιλήψεις σχετικά με το τι θεωρείται κατάλληλη συμπεριφορά εντός της κοινότητας. Ωστόσο, υπάρχουν κανόνες που είναι σημαντικοί σε μια κουλτούρα, αλλά οι ίδιοι κανόνες δεν είναι πάντα «κατάλληλοι» σε μια άλλη. Έτσι, δημιουργούνται εντάσεις στο σχολικό περιβάλλον καθώς οι κανόνες του δεν επιτρέπουν βία και επιθετικότητα. Εάν οι γονείς εκφράζουν αντιδραστικές συμπεριφορές και δεν ενισχύουν τη σημασία της συνεργασίας και της συμμόρφωσης με τους κανόνες, τα παιδιά αντιλαμβάνονται αυτόν τον τρόπο ως πρότυπο συμπεριφοράς. Συνεπώς, μιμούνται αυτή τη συμπεριφορά και στο σχολείο. Είναι, επομένως, ουσιώδες οι γονείς να είναι συνεπείς σε θετικά πρότυπα, προκειμένου να ενθαρρύνουν τα παιδιά προς μια υγιή και θετική ανάπτυξη.

Ο πολιτισμός επηρεάζει τις μεταβλητές που χρησιμοποιούν οι άνθρωποι για να ερμηνεύσουν αυτό που αντιλαμβάνονται. Ερμηνεύουμε τη σημασία των γεγονότων, πάντα με βάση την προηγούμενή μας εμπειρία. Ο πολιτισμός επηρεάζει το είδος των πληροφοριών στο οποίο αποδίδουν έμφαση οι άνθρωποι όταν ερμηνεύουν γεγονότα ή συμπεριφορές. Ένα παράδειγμα αφορά σε μια έρευνα που πραγματοποιήθηκε με συμμετέχοντες από διαφορετικά πολιτιστικά υπόβαθρα και αποκάλυψε σημαντικές διαφορές στον τρόπο ερμηνείας των χρωμάτων. Για παράδειγμα, ενώ το κόκκινο συνδέεται με τη λάμψη και τον πλούτο στον κινεζικό πολιτισμό και χρησιμοποιείται συχνά σε γάμους, στους δυτικούς πολιτισμούς το λευκό χρώμα συνδέεται με την αγνότητα και συνήθως χρησιμοποιείται σε γαμήλια τελετή. Αντίστοιχα, το λευκό συμβολίζει το πένθος σε ασιατικούς πολιτισμούς. Έτσι, η αντίληψη για τα χρώματα είναι ένα παράδειγμα του πώς ο πολιτισμός επηρεάζει την ερμηνεία των ανθρώπων για τα γεγονότα (Liu, Volčič & Gallois, 2018). Έτσι, η αντιδραστική συμπεριφορά της συγκεκριμένης κοινότητας μπορεί να οφείλεται σε παράγοντες που τη διαφοροποιούν από άλλες κοινότητες. Όπως αναφέρει ο Ζαϊμάκης σε συνέντευξη στην εφημερίδα «Νέα Κρήτη» (στο Μαθιουδάκη, 2022) η Κρήτη συνδέεται με ένα παραδοσιακό πλαίσιο, έναν ιδιαίτερο τρόπο σκέψης και ζωής και μια παράδοση ανυπακοής προς την κεντρική εξουσία, απομεινάρι από τα χρόνια της οθωμανικής αυτοκρατορίας, σε μια

προσπάθεια διατήρησης της τοπικής ταυτότητας, των παραδόσεων και της αυτονομίας της. Η εμπειρία αυτή διαμορφώνει ένα συλλογικό αίσθημα αντίστασης και ανεξαρτησίας προς την κεντρική εξουσία, το οποίο μεταδίδεται από γενιά σε γενιά. Έτσι, η τάση αυτή συνεχίζεται, καθιστώντας την κοινότητα λιγότερο δεκτική σε επιβολές. Ομοίως, και τα παιδιά, μαθητές και εργαζόμενοι στην περιουσία της οικογένειας, σύμφωνα με έρευνα του Riley (2009) εκφράζουν την αυτονομία τους και διαπραγματεύονται την ταυτότητά τους, **αμφισβητώντας τα καθιερωμένα καθεστώτα των ενηλίκων**.

Ένα άλλο χαρακτηριστικό γνώρισμα των παιδιών αφορά στην **δυσκολία τους για παραδοχή λαθών**, η οποία αποτελεί **μεγάλο πλήγμα για την υπερηφάνεια τους**. Όμως, η στάση αυτή αποτελεί εμπόδιο στην προσωπική ανάπτυξη των παιδιών καθώς όταν κάποιος αναγνωρίζει τα λάθη του, μπορεί να μάθει από αυτά. Οι έρευνες της Dweck (Pervin & John, 2001), εξετάζουν την αντίληψη των παιδιών σχετικά με τη σταθερότητα ή όχι των χαρακτηριστικών που διαθέτουν. Η Dweck διατυπώνει δύο θεωρίες, τη θεωρία της οντότητας, σύμφωνα με την οποία ένα χαρακτηριστικό γνώρισμα θεωρείται αμετάβλητο και τη θεωρία της προσαύξησης, όπου το γνώρισμα αυτό θεωρείται ευέλικτο και δεκτικό σε αλλαγή. Ένα παράδειγμα στη διάσταση καλό – κακό, σύμφωνα με τη θεωρία της Dweck, μας δείχνει ότι όταν τα παιδιά βλέπουν τον εαυτό τους υπό πρίσμα της καλοσύνης εφησυχάζουν. Όταν βλέπουν τον εαυτό τους στη διάσταση της κακίας, γίνονται ευάλωτα στην κριτική, η οποία πλήττει την αυτοεκτίμησή τους. Αντίθετα, τα παιδιά που βλέπουν τον εαυτό τους με την οπτική της θεωρίας της προσαύξησης χρησιμοποιούν την κριτική εποικοδομητικά και είναι δεκτικά στην αλλαγή και τη βελτίωση του εαυτού τους. Έτσι, στην περίπτωση της κοινότητας, σύμφωνα με τη θεωρία της οντότητας τα παιδιά τείνουν να βλέπουν τα λάθη τους ως απειλή για την υπερηφάνεια / αυτοεκτίμησή τους, επομένως αποφεύγουν την παραδοχή τους. Αντίθετα, υπό την οπτική της προσαύξησης βλέπουν τα λάθη ως ευκαιρία για μάθηση και βελτίωση.

Τελικά, το περιβάλλον που εκτίθενται τα παιδιά έχει μείζονα επίδραση στη διαμόρφωση της ιδιοσυγκρασίας και των συμπεριφορών τους. Οι γονείς, οι συνομήλικοι και οι άλλοι ενήλικες επηρεάζουν τις αξίες, τις πεποιθήσεις και τις συμπεριφορές τους. Το σχολείο ως περιβάλλον όπου τα παιδιά έρχονται σε επαφή με διαφορετικές απόψεις, αξίες και πεποιθήσεις, μπορεί να λειτουργήσει ως παράγοντας διαμόρφωσης της προσωπικότητας και των συμπεριφορών τους. Μέσα από την

εκπαίδευση και την κοινωνικοποίηση που προσφέρει, τα παιδιά έχουν την ευκαιρία να μαθαίνουν να σέβονται τις διαφορές, να αντιμετωπίζουν τους άλλους με σεβασμό και να αναπτύσσουν κοινωνικές δεξιότητες που τους επιτρέπουν να συμβιώνουν με επιτυχία τόσο στην τοπική όσο και στην ευρύτερη κοινωνία. Δεδομένα ερευνών δείχνουν ότι οι μαθητές με υψηλότερη αυτο-αποτελεσματικότητα και ενσυναίσθηση είναι πιο πιθανό να αναπτύξουν υποστηρικτικές και θετικές κοινωνικές συμπεριφορές. Έτσι υπογραμμίζεται η σημασία της καλλιέργειας αυτών των χαρακτηριστικών (Lihnou & Antonopoulou, 2016) μέσω προγραμμάτων που είναι σημαντικό να αναπτυχθούν.

Ωστόσο, η επίδραση του σχολείου περιορίζεται σημαντικά αν δεν υποστηρίζεται από το περιβάλλον του παιδιού. Τόσο το σχολείο όσο και το οικογενειακό περιβάλλον έχουν σημαντικό ρόλο στην καθοδήγηση των παιδιών. Εάν τα μηνύματα και οι αξίες που διδάσκονται στο σχολείο αντικρούονται από τα μηνύματα και τις συμπεριφορές που εκφράζονται στο σπίτι, οδηγούν σε αντιφάσεις και σύγχυση. Επομένως η συνεργασία σχολείου – οικογένειας οδηγεί στη δημιουργία ενός θετικού περιβάλλοντος που προωθεί την υγιή ανάπτυξη και την καλή συμπεριφορά των παιδιών.

1. Περιορισμοί της έρευνας

Οι περιορισμοί της έρευνας αφορούν στην ποιοτική μέθοδο, στη μέθοδο συλλογής δεδομένων και την επιλογή του δείγματος. Συγκεκριμένα ο μικρός αριθμός των συνεντευξιαζόμενων δεν επιτρέπει την γενίκευση των συμπερασμάτων στον ευρύτερο πληθυσμό (Τσιώλης, 2017, σ.6).

2. Προτάσεις για νέες έρευνες

Ωστόσο, σκοπός και στόχος της έρευνας αυτής δεν ήταν η γενίκευση των αποτελεσμάτων αλλά η διερεύνηση του θέματος εις βάθος και η αποκάλυψη των επιμέρους πτυχών του.

Δεδομένου ότι παρεμβάσεις σε επίπεδο κοινότητας δεν υλοποιούνται εύκολα στην ελληνική επικράτεια παρά τις ανάγκες που αποκαλύπτονται, θα μπορούσε η παρούσα έρευνα να συμπληρωθεί με ποσοτικά στοιχεία από ορεινές περιοχές στην Ελλάδα με στόχο εξαχθούν γενικευμένα αποτελέσματα και να σχεδιαστούν τα κατάλληλα

κοινοτικά προγράμματα παρέμβασης προς όφελος της ανάπτυξης των τοπικών ορεινών κοινοτήτων. Το ενδιαφέρον θα μπορούσε να στραφεί προς την κοινωνικοποίηση των παιδιών σε διαφορετικές ορεινές περιοχές της Ελλάδας ή / και να πραγματοποιηθεί σύγκριση με άλλες χώρες με παρόμοια γεωγραφικά χαρακτηριστικά. Μια τέτοια μελέτη θα μπορούσε να αναδείξει τις διαφορές και τις ομοιότητες μεταξύ τους.

Περαιτέρω, το ενδιαφέρον της έρευνας θα μπορούσε να στραφεί σε καλές πρακτικές, και προγράμματα που έχουν εφαρμοστεί σε ορεινές κοινότητες. Ποια έχουν αποδειχθεί πιο επιτυχημένα και γιατί;

Μια μελέτη σχετικά με το πώς οι κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες επηρεάζουν την κοινωνικοποίηση των παιδιών στις ορεινές κοινότητες θα ήταν επίσης ενδιαφέρουσα. Η σύνδεση της μελέτης αυτής με την κοινωνική οικονομία θα μπορούσε να εστιάσει το ενδιαφέρον μας σε κοινότητες που κατάφεραν να συνεργαστούν αποτελεσματικά προς όφελος του τόπου τους.

Θα μπορούσε επίσης να μελετηθεί η επίδραση των νέων τεχνολογιών στην κοινωνικοποίηση των παιδιών στις ορεινές κοινότητες. Δεδομένης της απουσίας δραστηριοτήτων, στρέφονται τα παιδιά στη χρήση κοινωνικών δικτύων; Πώς επηρεάζει η χρήση του την κοινωνική τους ανάπτυξη; Την εύρεση συντρόφου; Την ηλικία του γάμου;

Τέτοιου είδους έρευνες μπορούν να προσφέρουν μια ευρύτερη και πιο ολοκληρωμένη κατανόηση της ζωής στις ορεινές κοινότητες και να βοηθήσουν στον σχεδιασμό στοχευμένων και αποτελεσματικών κοινοτικών προγραμμάτων παρέμβασης με στόχο την ανάπτυξη των τοπικών κοινωνιών.

3. Προτάσεις για παρεμβάσεις

Η κοινωνικοποίηση των παιδιών είναι ένα πολυσύνθετο ζήτημα που απαιτεί την εμπλοκή ολόκληρης της κοινότητας. Επομένως, η δημιουργία προγραμμάτων που αφορούν στους τομείς της παιδείας, της απασχόλησης και της κοινωνικής συνοχής μπορεί να φέρει σημαντικές αλλαγές στις στάσεις, τις αντιλήψεις και τη συνολική πρόοδο της κοινότητας.

Πρόκειται για μια ολιστική πρόταση που προάγει τη συνεργασία και τη συνοχή. Η εκπαίδευση δεν είναι μόνο για τα παιδιά. Και οι ενήλικες μπορούν να αποκτήσουν νέες

δεξιότητες που τους βοηθούν να βελτιώσουν τις επαγγελματικές τους προοπτικές και να συνεισφέρουν πιο αποτελεσματικά στην τοπική οικονομία.

Επιπλέον, η συμμετοχή όλων των ηλικιακών ομάδων στα προγράμματα δημιουργεί ευκαιρίες διαγενεακής αλληλεπίδρασης. Οι νέοι μπορούν να μάθουν από την εμπειρία και τη σοφία των μεγαλύτερων, ενώ οι μεγαλύτεροι μπορούν να επωφεληθούν από τη φρέσκια οπτική και τον ενθουσιασμό των νέων. Αυτή η ανταλλαγή γνώσεων και εμπειριών ενισχύει τους δεσμούς μεταξύ των γενεών και διατηρεί ζωντανή την πολιτιστική κληρονομιά.

3.1.Παιδεία

Η ανακαίνιση και ο εξοπλισμός του τοπικού σχολείου με σύγχρονα μέσα διδασκαλίας και τεχνολογία, θα εξασφάλιζε την πρόσβαση των μαθητών σε ποιοτική εκπαίδευση.

Για να ενισχύσουμε την ανάπτυξη και την ευημερία των παιδιών τα οποία συμμετέχουν κυρίως σε οικογενειακές εργασίες και δεν έχουν πρόσβαση σε εξωσχολικές δραστηριότητες, θα ήταν σημαντική η δημιουργία ενός προγράμματος που θα προσφέρει ευκαιρίες για μάθηση, δημιουργικότητα και ψυχαγωγία.

- Το πρόγραμμα θα μπορούσε να περιλαμβάνει μαθήματα τέχνης και χειροτεχνίας, μέσω εργαστηρίων ζωγραφικής, γλυπτικής και κατασκευών, όπου τα παιδιά θα μπορούν να εκφράσουν τη φαντασία τους και να αναπτύξουν τις καλλιτεχνικές τους δεξιότητες, χρησιμοποιώντας ανακυκλώσιμα υλικά και τοπικούς πόρους.
- Επιπλέον, τα μαθήματα παραδοσιακών ή και σύγχρονων χορών, καθώς και διδασκαλία μουσικών ή / και παραδοσιακών οργάνων θα κινητοποιούσε το ενδιαφέρον και τη συμμετοχή των παιδιών.
- Η ξενόγλωσση εκπαίδευση είναι κάτι που λείπει από το χωριό και έτσι, μια απογευματινή δραστηριότητα μαθημάτων αγγλικών και άλλων ξένων γλωσσών θα ενδιέφερε τα παιδιά και τους γονείς.

Οι αθλητικές δραστηριότητες με δημιουργία ομάδων και διοργάνωση τοπικών τουρνουά και αγώνων ομαδικών παιχνιδιών (ποδοσφαίρου, μπάσκετ, βόλεϊ) θα ενίσχυε την ομαδική συνεργασία των παιδιών.

Εκπαιδευτικά προγράμματα και σεμινάρια με θέματα όπως η προστασία του περιβάλλοντος, η υγιεινή διατροφή, η ασφάλεια στο διαδίκτυο, η ρομποτική, ο προγραμματισμός και η επιστήμη. Επίσης ομαδικά παιχνίδια και δραστηριότητες που προάγουν την κοινωνικοποίηση και τη συνεργασία, όπως θεατρικό παιχνίδι, εκπαιδευτικά παιχνίδια, θα έδινε την ευκαιρία στα παιδιά της κοινότητας να αναπτύξουν τις δεξιότητες και τα ταλέντα τους, να κοινωνικοποιηθούν και να συμμετάσχουν σε δραστηριότητες που ενισχύουν την ανάπτυξη και την ποιότητα της ζωής τους.

Επιπλέον, το σχολείο μπορεί να προσφέρει εκπαίδευση που να επικεντρώνεται στις αρχές της κοινωνικής οικονομίας και κοινωνικής επιχειρηματικότητας και να παρέχουν γνώσεις και δεξιότητες για την εξοικείωση και τη συμμετοχή των παιδιών σε αυτές. Ένα ευαισθητοποιημένο σχολείο θα μπορούσε να δημιουργεί συνεργασίες με κοινωνικές επιχειρήσεις, επιτρέποντας στους μαθητές να αποκτήσουν εμπειρία και τριβή σε πραγματικά περιβάλλοντα. Επιπλέον η ανάπτυξη προγραμμάτων που ενθαρρύνουν τους μαθητές να συμμετέχουν σε κοινωνικές δράσεις, όπως ο εθελοντισμός θα μπορούσε να αποτελέσει μια ρωγμή στις άκαμπτες συμπεριφορές των παιδιών, να προάγει την κοινωνική ευαισθησία και την κοινωνική ευθύνη. Μέσω τέτοιων δραστηριοτήτων οι μαθητές μπορούν να μάθουν να συνεργάζονται, να επικοινωνούν αποτελεσματικά και να επιλύουν συγκρούσεις με εποικοδομητικό τρόπο.

Τέλος, για τους ενήλικες, εκπαιδευτικά προγράμματα επικεντρωμένα σε πρακτικές δεξιότητες και νέες τεχνολογίες, θα μπορούσαν να βελτιώσουν τις επαγγελματικές τους προοπτικές. Επιπλέον, θα πρέπει να δοθεί έμφαση στον ψηφιακό γραμματισμό τους, ώστε να μπορούν να αξιοποιούν τις νέες τεχνολογίες και το διαδίκτυο στην καθημερινότητά τους.

3.2.Απασχόληση

Η ενίσχυση της τοπικής επιχειρηματικότητας αποτελεί κεντρικό άξονα για την αντιμετώπιση των ανισοτήτων και την ενίσχυση της οικονομικής δραστηριότητας. Η παροχή κινήτρων, επιδοτήσεων για τη δημιουργία μικρών επιχειρήσεων και συνεταιρισμών με χρηματοδοτικά προγράμματα, δανεισμό με ευνοϊκούς όρους και

φορολογικές ελαφρύνσεις θα ενίσχυε τις δραστηριότητες προς αυτήν την κατεύθυνση. Οι τομείς που θα μπορούσαν να αναπτυχθούν περαιτέρω στην κοινότητα είναι η γεωργία, η χειροτεχνία και ο τουρισμός.

Για τη γεωργία, θα μπορούσαν να πραγματοποιηθούν σεμινάρια που να καλύπτουν θέματα όπως οι σύγχρονες τεχνικές καλλιέργειας, η βιολογική γεωργία και η διαχείριση πόρων, με έμφαση στη βιώσιμη ανάπτυξη και την προστασία του περιβάλλοντος. Επιπλέον, θα ήταν σημαντικό να δημιουργηθούν συνεταιρισμοί που θα επιτρέπουν τη συλλογική αγορά εφοδίων και την πώληση προϊόντων, ενισχύοντας έτσι τη διαπραγματευτική δύναμη και τη βιωσιμότητα της παραγωγής τους. Επομένως η παροχή νομικής και οικονομικής συμβουλευτικής για τη σύσταση και λειτουργία συνεταιρισμών θα ήταν χρήσιμη.

Η χειροτεχνία αποτελεί επίσης σημαντική πηγή εισοδήματος για πολλές απομακρυσμένες περιοχές. Η δημιουργία συνεταιρισμών χειροτεχνών μπορεί να βοηθήσει στην από κοινού προώθηση και πώληση των προϊόντων, αξιοποιώντας την πλούσια τοπική πολιτιστική κληρονομιά.

Περαιτέρω, ο τουρισμός προσφέρει πολλές ευκαιρίες για ανάπτυξη. Ο αγροτουρισμός, η δημιουργία και προώθηση πακέτων και η διαχείριση τουριστικών καταλυμάτων, η κατάρτιση σε θέματα φιλοξενίας και εξυπηρέτησης είναι απαραίτητη. Οι τοπικές κοινότητες μπορούν να δημιουργήσουν κοινωνικές επιχειρήσεις, με τα έσοδα να επανεπενδύονται στην τοπική κοινωνία, βελτιώνοντας τις υποδομές και τις υπηρεσίες που παρέχονται.

3.3.Κοινωνική Συνοχή

Για την ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής η οργάνωση πολιτιστικών δραστηριοτήτων που θα προωθήσουν την πολιτιστική κληρονομιά είναι ζωτικής σημασίας. Παράλληλα, η δημιουργία δικτύων αλληλεγγύης και εθελοντισμού θα προσφέρει υποστήριξη στους κατοίκους και θα συμβάλει στην ανάπτυξη της κοινότητας.

Είναι επίσης αναγκαίο να δημιουργηθούν προγράμματα που θα στοχεύουν στην κοινωνική ενσωμάτωση και ενδυνάμωση των γυναικών, οι οποίες συχνά αντιμετωπίζουν απομόνωση λόγω της έλλειψης χώρων ψυχαγωγίας και κοινωνικοποίησης. Ένας χώρος όπου οι γυναίκες μπορούν να συναντιούνται, να

εκφράζονται και να συμμετέχουν σε διάφορες δραστηριότητες θα βελτιώσει την ποιότητα ζωής τους και θα ενισχύσει την κοινωνική συνοχή. Ένα παράδειγμα καλής πρακτικής είναι το Vegera Project, το οποίο είχε ως στόχο να δραστηριοποιηθεί η κοινότητα των γυναικών στο χωριό, με εστίαση στις εμπειρίες και στην ανάδειξη των δυνατοτήτων και των ταλέντων τους. Επρόκειτο για ένα διαγενεακό εγχείρημα, όπου οι νεότερες μάθαιναν από τις μεγαλύτερες και οι μεγαλύτερες από τις μικρότερες σε ηλικία. Πραγματοποιήθηκε στην Ελεύθερνα Μυλοποτάμου, σε συνεργασία με τον Πολιτιστικό Σύλλογο Ελεύθερνας και το Κέντρο Μελετών για το Κοινωνικό Φύλο του Πανεπιστημίου Κρήτης, με την υποστήριξη του START - Create Cultural Change[10].

Μερικές ιδέες για την υλοποίηση παρόμοιων προγραμμάτων θα μπορούσαν να περιλαμβάνουν την οργάνωση εργαστηρίων και σεμιναρίων σε θέματα που ενδιαφέρουν τις γυναίκες, όπως μαγειρική, χειροτεχνία, ραπτική, ζωγραφική και παραδοσιακές τέχνες, σε συνεργασία με τοπικούς καλλιτέχνες και επαγγελματίες, εξασφαλίζοντας την παροχή ποιοτικής καθοδήγησης και ενθάρρυνσης της δημιουργικότητας.

Η δημιουργία ομάδων συζήτησης όπου οι γυναίκες μπορούν να μοιραστούν τις εμπειρίες και τις ανησυχίες τους σε ένα υποστηρικτικό περιβάλλον, με την πρόσκληση ειδικών για την παροχή συμβουλών σε θέματα υγείας, ψυχολογίας και διαπαιδαγώγησης, θα προσέφερε πολύτιμη υποστήριξη.

Η προώθηση της συμμετοχής των γυναικών σε κοινωνικές επιχειρήσεις και συνεταιρισμούς για την παραγωγή και προώθηση τοπικών προϊόντων είναι επίσης σημαντική. Μέσα από την οργάνωση σεμιναρίων επιχειρηματικότητας και διαχείρισης μικρών επιχειρήσεων, οι γυναίκες θα μπορούσαν να αποκτήσουν τις δεξιότητες και τη γνώση που χρειάζονται για να συμβάλουν ενεργά στην τοπική οικονομία. Η κοινωνική οικονομία, μέσω των κοινωνικών επιχειρήσεων και συνεταιρισμών, προωθεί τη

10 «Το START είναι ένα πρόγραμμα του Robert Bosch Stiftung, που υλοποιείται σε συνεργασία με το Goethe-Institut Thessaloniki και την Ομοσπονδιακή Ένωση Κοινωνικοπολιτιστικών Κέντρων και υποστηρίζεται από το Κοινωφελές Ίδρυμα Ιωάννη Σ. Λάτση και το Ίδρυμα Μποδοσάκη». https://www.facebook.com/theveggeraproject/posts/pfbid0dqCb8s3WkbJevfkQvUnRvqQyhmMSKR8ikxN2H5kdgxHhMx7M6QmkXNY4BtrocaRul

συλλογική προσπάθεια με την επανεπένδυση των κερδών στην κοινότητα, ενισχύοντας έτσι την οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη.

Με την υλοποίηση τέτοιων προγραμμάτων, οι γυναίκες στις απομακρυσμένες ορεινές περιοχές θα έχουν την ευκαιρία να αναπτύξουν νέες δεξιότητες, να ενισχύσουν την κοινωνική τους ζωή και να συμβάλουν ενεργά στην τοπική κοινότητα, δημιουργώντας μια πιο συνεκτική και δυναμική κοινωνία.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Adger, C. T. (2001). School-community-based organization partnerships for language minority students' school success. *Journal of Education for Students Placed At Risk, 6(1&2), 7–25.*

Aluwihare-Samaranayake, D. (2012). Ethics in qualitative research: A view of the participants' and researchers' world from a critical standpoint. *International Journal of qualitative methods, 11(2), 64-81.*

Anastasiu, I. (2011) Family and school understood as agents of socialization. *Euromentor Journal.* Bucharest. Vol 2, Iss. 2

Baumrind, D. (1991). The influence of parenting style on adolescent competence and substance use. *The journal of early adolescence*, *11*(1), 56-95.

Berry, J. W. (1997). "Immigration, acculturation, and adaptation". *Applied Psychology, 46(1), 5-34.*

Braun, V. & Clarke, V. (2012) Thematic analysis. In H. Cooper, P. M. Camic, D. L. Long, A. T. Panter, D. Rindskopf, & K. J. Sher (Eds), *APA handbook of research methods in psychology, Vol. 2: Research designs: Quantitative, qualitative, neuropsychological, and biological* (pp. 57-71). Washington, DC: American Psychological Association.Crisogen, D. T. (2016). Types of socialization and their importance in understanding the phenomena of socialization. *European Journal of Social Science Education and Research*, *3*(1), 1-10.

Bronfenbrenner, U. (2011). Bioecological theory of development. In Goldstein, S., & Naglieri, J. A. (Eds.), *Encyclopedia of Child Behavior and Development* (pp. 247-249). Springer.

Bronfenbrenner, U., & Morris, P. A. (2006). *The bioecological model of human development*. In W. Damon & R. M. Lerner (Eds.), Handbook of child psychology (6th ed., Vol. 1, pp. 793-828).

Corno, L. (2000). Looking at homework differently. *The Elementary School Journal*, *100*(5), 529-548.

Day, R. D. (2010). *Introduction to Family Processes (5th ed.).* Routledge, Taylor & Francis Group. Στο Anastasiu, I. (2011). Family and school understood as agents of socialization. *Euromentor Journal*, 2(2).

Duursma, A. E. (2014). The effects of fathers' and mothers' reading to their children on language outcomes of children participating in early head start in the United States. *Fathering: A Journal of Theory, Research, and Practice about Men as Fathers, 12*(3), 283-302. http://dx.doi.org/10.3149/fth.1203.283

Ember, C. R., & Ember, M., (2003). *Encyclopedia of Sex and Gender:Men and Women in the World's Cultures.* Kluwer Academic/Plenum Publishers, New York. Στο Anastasiu, I. (2011) Family and school understood as agents of socialization. *Euromentor Journal.* Bucharest. Vol 2, Iss. 2

Ersado, L. (2005). Child labor and schooling decisions in urban and rural areas: comparative evidence from Nepal, Peru, and Zimbabwe. *World development*, *33*(3), 455-480.

Fredricks, J. A., & Eccles, J. S. (2006). Is extracurricular participation associated with beneficial outcomes? Concurrent and longitudinal relations. *Developmental Psychology, 42(4), 698–713.*

Gibson, S., Benson, O., & Brand, S. L. (2013). Talking about suicide: Confidentiality and anonymity in qualitative research. *Nursing ethics, 20(1), 18-29.*

Hanushek, E. A. (1989). The Impact of Differential Expenditures on School Performance. *Educational Researcher,* 18(4), 45-51.

Henderson, A. T., & Mapp, K. L. (2002). *A new wave of evidence: The impact of school, family, and community connections on student achievement*. Austin, TX: National Center for Family and Community Connections with Schools.

Holtorf, C. (2018). Embracing change: how cultural resilience is increased through cultural heritage. *World archaeology*, *50*(4), 639-650.

Jordan, L., Kostandini, G., & Mykerezi, E. (2012). Rural and urban high school dropout rates: Are they different?. *Journal of Research in Rural Education (Online), 27(12), 1.*

Johnson, J. E. (2008). *Do parents try to bully teachers through confrontation?* (Doctoral dissertation). Virginia Polytechnic Institute and State University.

Lewin, K. (1939). "Patterns of aggressive behavior in experimentally created social climates". *Journal of Social Psychology, 10(2), 271*-299.

Richmond, B. O., & Weiner, G. P. (1973). Cooperation and competition among young children as a function of ethnic grouping, grade, sex, and reward condition. *Journal of Educational Psychology, 64(3), 329.*

Riley, M. (2009). 'The next link in the chain': children, agri-cultural practices and the family farm. *Children's Geographies*, *7*(3), 245-260.

Moriña, A. (2021). When people matter: The ethics of qualitative research in the health and social sciences. *Health & social care in the community*, *29*(5), 1559-1565.

Orb, A., Eisenhauer, L., & Wynaden, D. (2001). Ethics in qualitative research. *Journal of nursing scholarship, 33(1), 93-96.*

Pietilä, A. M., Nurmi, S. M., Halkoaho, A., & Kyngäs, H. (2020). Qualitative research: Ethical considerations. *The application of content analysis in nursing science research*, 49-69.

Shamoo, A., & Resnik, D. (2015). *Responsible conduct of research (3rd edition).* New York: Oxford University Press

Schmitt-Wilson, S. (2013). Social class and expectations of rural adolescents: The role of parental expectations. *The Career Development Quarterly*, *61*(3), 226-239.

Sullivan, E. V. (1977). A Study of Kohlberg's Structural Theory of Moral Development: a Critique of Liberal Social Science Ideology. *Human Development, 20(6), 352–376.*

Tersi, M., & Matsouka, O. (2020). Improving social skills through structured playfulness program in preschool children. *International Journal of Instruction*, *13*(3), 259-274.

Terziev, V. (2022). The role of education in socialization of an individual. *IJAEDU-International E-Journal of Advances in Education*, *8*(22), 70-75.

Thorpe, A. S. (2014). Doing the right thing or doing the thing right: Implications of participant withdrawal. *Organizational Research Methods*, *17*(3), 255-277.

Tudge, J. R. H., Mokrova, I., Hatfield, B. E., & Karnik, R. B. (2009). Uses and misuses of Bronfenbrenner's bioecological theory of human development. *Journal of Family Theory & Review, 1(4), 198-210.*

United Nations Children's Fund (UNICEF). (2005). *Early marriage: A harmful traditional practice. A statistical exploration.* UNICEF. file:///C:/Users/User/Downloads/childmarriage_EarlyMarriageFinal_92.pdf

Van Prooijen, J. W., Lam, J. (2007). Retributive justice and social categorizations: the perceived fairness of punishment depends on intergroup status. *European Journal of Social Psychology,* 37(6), 1244–1255

Zepeda, L., & Kim, J. (2006). Farm parents' views on their children's labor on family farms: A focus group study of Wisconsin dairy farmers. *Agriculture and Human Values*, *23*, 109-121.

Zhussipbek, G., & Nagayeva, Z. (2022). The Need to Bridge the Gap between Research on Children's Rights and Parenting Styles:

Authoritative/Democratic Style as an Acultural Model for the Child's Well-Being. *Social Sciences*, *12*(1), 22.

2. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΣΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ

Ασημακόπουλος, Χ. & Μπίστας, Ι. (2021). *Υποστηρικτικό Σχέδιο για Κοινότητες Υποδοχής. Τεχνική υποστήριξη στη διαδικασία αποϊδρυματοποίησης στην Ελλάδα. Προετοιμασία ενός υποστηρικτικού σχεδίου για κοινότητες υποδοχής.* EASPD (European Association of Service Providers for Persons with Disabilities): Βρυξέλλες

Ασκούνη, Ν. (2007). *Κοινωνικές ανισότητες στο σχολείο: κοινωνικοπολιτισμικό πλαίσιο της εκπαίδευσης*. Αθήνα: Πανεπιστήμιο Αθηνών.

Bryman, A. (2017*). Μέθοδοι Κοινωνικής Έρευνας (5η εκδ.*). (Α. Αιδίνης, Επιμ., & Π. Σακελλαρίου, Μεταφρ.) Gutenberg.

Γαλάνης, Π. (2018). Ανάλυση δεδομένων στην ποιοτική έρευνα. Θεματική ανάλυση. *Αρχεία Ελληνικής Ιατρικής. 35(3):416-421*

Gatopoulos, G., 2023. *Διαγενεακή Κινητικότητα στην Εκπαίδευση: - Κοινωνικο-οικονομικοί παράγοντες που καθορίζουν τις επιδόσεις και τα επαγγελματικά σχέδια των μαθητών στην Ελλάδα*, Foundation for Economic and Industrial Research. Greece. https://policycommons.net/artifacts/3534865/diageneake-kinetikoteta-sten-ekpaideuse/4336079/

Goldenberg, I. (2000). *Οικογενειακή θεραπεία: Μια επισκόπηση* (Επιμ. Ε. Κωτρότσιου, Πρώτη Ελληνική έκδοση). Αθήνα: Ελλην.

Γεωργίου, Σ. (2000). *Σχέση Σχολείου-Οικογένειας και Ανάπτυξη του Παιδιού.* Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα

Giddens, A. (1989). *Εισαγωγή Στην Κοινωνιολογία* (μτφρ.: Τριανταφυλλοπούλου, Ν.). Αθήνα: Οδυσσέας.

Δαουτόπουλος, Γ. (1997). *Τοπική Ανάπτυξη.* Θεσσαλονίκη: Δαουτόπουλος Γ.

Δεμερτζής Ν., & Ρουδομέτωφ Β. (2015). Πολιτισμικό τραύμα: Μια προβληματική της πολιτισμικής κοινωνιολογίας. *Επιστήμη και Κοινωνία: Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας, 28, 1–19*. https://doi.org/10.12681/sas.818

Δετοράκης, Θ. (1986). *Ιστορία της Κρήτης*. Αθήνα : αυτοέκδοση

Ελληνική Στατιστική Αρχή. (2021). *Αποτελέσματα της Απογραφής Πληθυσμού-Κατοικιών έτους 2021 που αφορούν στο Μόνιμο Πληθυσμό της Χώρας*. https://www.statistics.gr/documents/20181/17286366/APOF_APOT_MON_DHM_KOIN.pdf/41ae8e6c-5860-b58e-84f7-b64f9bc53ec4

Ελληνική Στατιστική Αρχή. (2024). *Έρευνα Εργατικού Δυναμικού: Α΄ τρίμηνο 2024*. https://www.statistics.gr/documents/20181/d4fac5f1-d46b-18d0-1724-74ff7c59c3fd

Ευαγγελόπουλος, Σ. (1998). *Θέματα παιδαγωγικής ψυχολογίας, τόμ. Β` εκδ.* Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα

Ζαϊμάκης, Γ. (2002). *Κοινοτική Εργασία και Τοπικές Κοινωνίες. Ανάπτυξη, Συλλογική Δράση, Πολυπολιτισμικότητα*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα

Ζαϊμάκης, Ι. (2011). *Κοινοτική εργασία και τοπικές κοινωνίες. Ανάπτυξη, Συλλογική δράση, Πολυπολιτισμικότητα*. Αθήνα : Πλέθρον

Θεοδωράκης Α. (1971). *Η Εθνική Αντίστασις Κρήτης 1941-1945, τόμος Β',* Ηράκλειο

Ίσαρη, Φ., & Πουρκός, Μ. (2015). *Ποιοτική Μεθοδολογία Έρευνας.* Αθήνα: Ελληνικά Ακαδημαϊκά Ηλεκτρονικά Συγγράματα και Βοηθήματα.

Καλτσούνη-Νόβα, Χ. (2010). *Κοινωνιολογία της εκπαίδευσης*. Αθήνα: Gutenberg.

Καντζάρα, Β. (2008*). Εκπαίδευση και κοινωνία. Κριτική διερεύνηση των κοινωνικών λειτουργιών της εκπαίδευσης.* Αθήνα: Πολύτροπον.

Καψαλάκης, Ζ. (2007). *Ιδρύσεις Σχολείων στην Πάνω Ρίζα στα χρόνια της Τουρκοκρατίας* στο «Πρακτικά επιστημονικού συνεδρίου Ρούβας… Ιστορία, Πολιτισμός» (επιμέλεια Τσικνάκης Κ.). Δήμος Ρούβα . https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwjEj8S_1KOEAxXHSfEDHdLFC7MQFnoECBMQAQ&url=https%3A%2F%2Fdimotikogergeri.weebly.com%2Fuploads%2F2%2F6%2F8%2F7%2F26876493%2F%25CE%2599%25CE%25B4%25CF%2581%25CF%258D%25CF%2583%25CE%25B5%25CE%25B9%25CF%2582_%25CE%25A3%25CF%2587%25CE%25BF%25CE%25BB%25CE%25B5%25CE%25AF%25CF%2589%25CE%25BD_%25CF%2583%25CF%2584%25CE%25B7%25CE%25BD_%25CE%25A0%25CE%25AC%25CE%25BD%25CF%2589_%25CE%25A1%25CE%25AF%25CE%25B6%25CE%25B1-%25CE%2596%25CE%2591%25CE%25A7._%25CE%259A%25CE%2591%25CE%25A8%25CE%2591%25CE%259B%25CE%2591%25CE%259A%25CE%2597%25CE%25A3.pdf&usg=AOvVaw0Rvtgo7Y3o_GmMIMj8b99k&opi=89978449

Κυριαζή, Ν. (2005). *Η κοινωνιολογική έρευνα. Κριτική επισκόπηση των μεθόδων και τεχνικών.* Αθήνα : Ελληνικά Γράμματα

Κυρίδης, Α., (2003). *Η ανισότητα στην ελληνική εκπαίδευση και η πρόσβαση στο πανεπιστήμιο (1955 – 1985).* Αθήνα: Gutenberg.

Κυρίτσης, Δ. & Παπαδοπούλου, Σ. (2011). Η επίδραση του κοινωνικοοικονομικού στρώματος, του επαγγέλματος και του επιπέδου εκπαίδευσης των γονέων στην εμπλοκή τους στη μορφωτική και μαθησιακή διαδικασία των παιδιών τους». *Παιδαγωγική Επιθεώρηση, 51, 121-139.*

Κάτσικας Χ.& Καββαδίας Γ., (1996). *Η ελληνική εκπαίδευση στον ορίζοντα του 2000 εκπαιδευτικοί, Μαθητές και σχολική πραγματικότητα*. Αθήνα : Gutenberg

Lihnou, K. & Antonopoulou, E. (2016). Οι ρόλοι που υιοθετούν οι μαθητές/τριες όταν γίνονται μάρτυρες εκφοβισμού στο σχολείο και η σχέση τους με τις πεποιθήσεις ενσυναίσθησης και αυτεπάρκειας. *Preschool and Primary Education, 4*(2), 291-304. Laboratory of Pedagogical Research & Applications.

Liu, S., Volčič, Z., & Gallois, C. (2018). *Εισαγωγή στη Διαπολιτισμική Επικοινωνία: Παγκόσμιοι Πολιτισμοί και Πλαίσια [Introduction to Intercultural Communication: Global Cultures and Contexts - Greek Edition]*. Επιμελήτρια Έκδοσης: Αρβανίτη, Ε.

Μαλούτας, Θ. (2016) Διαγενεακή κοινωνική κινητικότητα: Κοινωνικά άνιση πρόσβαση των νέων στην εκπαίδευση και το επάγγελμα στη δεκαετία του 2000*, στο Μαλούτας Θ., Σπυρέλλης Σ. (επιμ.) *Κοινωνικός άτλαντας της Αθήνας*. Ηλεκτρονική συλλογή κειμένων και εποπτικού υλικού. https://www.athenssocialatlas.gr/άρθρο/διαγενεακή-κοινωνική-κινητικότητα/

Μαντόγλου, Α. (2009). *Μνήμες: Ατομικές - Συλλογικές – Ιστορικές.* Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Μαντόγλου, Α. (2010). *Κοινωνική μνήμη, κοινωνική λήθη: έκδηλες και λανθάνουσες μορφές κοινωνικής σκέψης*. Αθήνα: Πεδίο.

Μουσούρου, Λ.Μ.(2006). *Κοινωνιολογία της σύγχρονης οικογένειας.* Αθήνα: Gutenberg

Μυλωνάς, Θ. (1999). *Η αναπαραγωγή των κοινωνικών τάξεων μέσα από τους σχολικούς μηχανισμούς. Η Μέση Εκπαίδευση στο χωριό και στην πόλη.* Αθήνα: Gutenberg.

Μπέητσον, Γ. (1978). *Σχιζοφρένεια και Οικογένεια*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Beck, J. (2009). *Εισαγωγή στη Γνωστική Θεραπεία* (Μετάφραση Κ. Δαλάγδη, Μ. Δερμενετζόγλου, Ε. Καβάση, Ν. Κακαβέλας, Α. Κουρής, Κ. Τσιμπτέλης, Κ. Φρέντος, Κ. Φωτιάδης, Π. Φωτιάδης, Επιστημονική επιμέλεια Γ. Σίμος, Τέταρτη έκδοση). Αθήνα: Πατάκης.

Νημά, Ε., (2008). Οικογενειακό περιβάλλον και σχολικές επιδόσεις σε πολυπολιτισμικές κοινωνίες (στο *Οδηγός Επιμόρφωσης. Διαπολιτισμική Εκπαίδευση και Αγωγή.* Θεσσαλονίκη)

Νικολάου, Σ.-Μ. (2022). *Κοινωνικοποίηση: Η διαδικασία της κοινωνικοποίησης και η συμβολή της στη διαμόρφωση του κοινωνικού ανθρώπου* [Προπτυχιακό εγχειρίδιο]. Κάλλιπος, Ανοικτές Ακαδημαϊκές Εκδόσεις. http://dx.doi.org/10.57713/kallipos-61

Ξυριτάκης, Δ. (2011). *Λόγω τιμής: ιστορίες κρητικής βεντέτας* [2η έκδοση]. Αθήνα : Μελάνι https://dokumen.pub/qdownload/2nbsped-9789609530026.html

Παλαιοκρασάς Σ., Ρουσέας Π. & Βρετάκου Β. (χ.χ.). *Η Γυμνασιακή σχολική διαρροή στην Ελλάδα: ποσοτικά και ποιοτικά στοιχεία.* http://www.pi-schools.gr

Παπαστάμου, Σ. (1989). Εγχειρίδιο Κοινωνικής Ψυχολογίας. Οδυσσέας : Σειρά Κοινωνικής Ψυχολογίας

Pervin, L. A., John, O.P., (2001). *Θεωρίες Προσωπικότητας. Έρευνα και Εφαρμογές*. Αθήνα : Τυπωθήτω

Ρήγα, Α.Β. (2009). *Ιστορία Ζωής. Καρκίνος από τη μητέρα στην κόρη.* Η δυναμική της επανάληψης. Α' τόμος. Αθήνα : Πεδίο

Σκουμπουρδή, Χ., & Καφούση, Σ. (χ.χ.) Η διακοπή φοίτησης σε σχέση με το φύλο των μαθητών και τη μαθηματική τους επίδοση. https://www.researchgate.net/profile/Chrysanthi-Skoumpourdi/publication/262560173_E_diakope_phoiteses_se_schese_me_to_phylo_ton_matheton_kai_te_mathematike_tous_epidose/links/5641ad7908aebaaea1f84677/E-diakope-phoiteses-se-schese-me-to-phylo-ton-matheton-kai-te-mathematike-tous-epidose.pdf

Τσαούσης, Δ. (1989). *Η Κοινωνία του Ανθρώπου. Εισαγωγή στην Κοινωνιολογία.* Αθήνα: Gutenberg.

Τσαντηρόπουλος, Α. (2004). *Η βεντέτα στη σύγχρονη ορεινή κεντρική Κρήτη*. Αθήνα: Πλέθρον

Τσαντηρόπουλος. Α. & Κωνσταντόπουλος, Ε. (2015). «Η μοίρα … ήτονε από τσι αθρώπους» Συλλογική μνήμη και τραύμα σε μια ορεινή κοινότητα της Κρήτης. Ανθρωπολογική – Ψυχαναλυτική προσέγγιση. *Ethnologia online. 6:1-70*

Τσιρώνης, Χ. (2008). Κοινωνική αλληλεπίδραση και κοινωνικές σχέσεις στο σχολείο. Ο ρόλος του εκπαιδευτικού στην ενσωμάτωση των μαθητών. (στο *Οδηγός Επιμόρφωσης. Διαπολιτισμική Εκπαίδευση και Αγωγή. Θεσσαλονίκη, σσ. 123-140)*

Τσιώλης, Γ.(2017). *Θεματική ανάλυση ποιοτικών δεδομένων*. Στο: Εκπαιδευτική έρευνα στην πράξη για Θ.Ε. ΕΚΠ51. Πάτρα: ΕΑΠ

Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων & Εθνικό Κέντρο Κοινωνικής Αλληλεγγύης (ΕΚΚΑ). (2022). *Εθνικό Σχέδιο Δράσης για την Ευρωπαϊκή Εγγύηση για το παιδί*. https://ekka.org.gr/images/SYNTONISMOY-ORGANOSIS/%CE%94%CE%97%CE%9C%CE%9F%CE%A3%CE%99%CE%A9%CE%9D_%CE%A3%CE%A7%CE%95%CE%A3%CE%95%CE%A9%CE%9N/National_Action_Plan-_Child_Guarantee_in_Greek.pdf

Φραγκουδάκη, Α. (1985). *Κοινωνιολογία της εκπαίδευσης : Θεωρίες για την κοινωνική ανισότητα στο σχολείο*. Αθήνα: Παπαζήση

Φραγκουδάκη, Α. (2001). *Η κοινωνική ανισότητα στην εκπαίδευση*. Στο: Θ. Δραγώνα, Ε. Σκούρτου & Α. Φραγκουδάκη, (Επιμ.), *Εκπαίδευση: Πολιτισμικές Διαφορές και Κοινωνικές Ανισότητες. Κοινωνικές Ταυτότητες/Ετερότητες-Κοινωνικές Ανισότητες, Διγλωσσία και Σχολείο* (Τόμος Α', σελ. 81-165). Πάτρα: ΕΑΠ.

Χατζηπαναγιώτου, Π. (2008). Ο ρόλος της κουλτούρας στην αποτελεσματικότητα του σχολικού οργανισμού (στο (στο *Οδηγός Επιμόρφωσης. Διαπολιτισμική Εκπαίδευση και Αγωγή.* Θεσσαλονίκη)

Hughes, M., & Kroehler, C. L. (2007). *Κοινωνιολογία. Οι βασικές έννοιες* (Θ. Ιωσηφίδης, Εισ., Επιμ.). Αθήνα: Κριτική)

3. ΔΙΑΔΙΚΤΥΑΚΟΙ ΤΟΠΟΙ

Androidus Project Tank. Ένα Άντρο Ιδεών Δημιουργικής Διαχείρισης. http://www.androidus.gr/

Idaology. Το ποιμενικό βίωμα στην κοινότητα της Ιδας. https://idaology.gr/

4. ΠΡΩΤΟΓΕΝΕΙΣ ΠΗΓΕΣ

Μαθιουδάκη, Στ. (Ιούνιος, 16, 2022), «Ομοβροντία» κατά της χρήσης όπλων στην Κρήτη. Νέα Κρήτη. https://www.neakriti.gr/kriti/1665111_omobrontia-kata-tis-hrisis-oplon-stin-kriti-binteo

Μανιατέα, Α. (2022, Φεβρουάριος, 12). Από τον «γδικιωμό» στον «σασμό»: Οι βεντέτες ανά τους αιώνες και το ιερό νανούρισμα των αρσενικών παιδιών. Πρώτο Θέμα. https://www.protothema.gr/greece/article/1211219/apo-ton-gdikiomo-ston-sasmo-oi-vedetes-ana-tous-aiones-kai-to-iero-nanourisma-ton-arsenikon-paidion/

Μανουκάκη-Μεταξάκη, Α. (2008, September 13). Η προσωπικότητα και η δράση του καπετάν Πετρακογιώργη. Αρχείο εφημερίδας ΠΑΤΡΙΣ. https://archive.patris.gr/articles/141157

Παπαδοκωστάκη, Α. (2004, Σεπτέμβριος, 14). Η απομόνωση και η εγκατάλειψη συντηρούν τις παλιές νοοτροπίες. Πατρίς https://archive.patris.gr/articles/42463/10263

Παφτούνου, Σ. (2022, Σεπτέμβριος, 3). Χάρης Γεωργιακάκης: Ο εκπαιδευτικός της χρονιάς που ξεχώρισε για το έργο του -Πώς μεταμόρφωσε ένα ολόκληρο σχολείο (IEFIMERIDA) https://www.iefimerida.gr/stories/brabeio-daskalos-hronias-haris-georgiakakis-sholeio

Σωματείο Ειδικών Φρουρών Ελληνικής Αστυνομίας Αττικής (2021, Ιούνιος 3). Άρθρο του προέδρου ΣΕΦΕΑΑ για τα Τ.Α.Ε. "ΑΜΥΝΤΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ" https://sefeaa.gr/%CE%B1%CF%81%CE%B8%CF%81%CE%BF-%CF%84%CE%BF%CF%85-%CF%80%CF%81%CE%BF%CE%AD%CE%B4%CF%81%CE%BF%CF%85-%CF%83%CE%B5%CF%86%CE%B5%CE%B1%CE%B1-%CF%83%CF%84%CE%B1-%CE%B1%CE%BC%CF%85%CE%BD%CF%84%CE%B9%CE%BA/

Χουστουλάκης, Γ. (2018, Σεπτέμβριος, 22). Σωμαροστάθης: Μια σπουδαία μορφή των Βοριζίων… e-messara. https://e-mesara.gr/somarostathis-mia-spoydaia-morfi-ton-vorizion/

ПАРАРТНМА

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1

ΟΔΗΓΟΣ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗΣ

ΓΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥΣ & ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΕΣ ΨΥΧΙΚΗΣ ΥΓΕΙΑΣ

1. **Η ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ**
- Πώς θα περιγράφατε την κοινότητα;
- Τι γνωρίζατε για την κοινότητα πριν αναλάβετε στη θέση σας;

2. **ΠΡΟΣΩΠΙΚΗ ΕΜΠΕΙΡΙΑ / ΤΟ ΣΧΟΛΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ**
- Τι πληροφορίες είχατε για το σχολείο;
- Πώς ήταν τα πράγματα όταν ήρθατε;
- Ποια ήταν τα θετικά στοιχεία του σχολείου;
- Ποια ήταν τα μεγαλύτερα εμπόδια;
- Εντοπίσατε εντάσεις μεταξύ κοινότητας - σχολείου;

3. **ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ**
- Ποια είναι τα σημεία που διευκολύνουν ή δυσκολεύουν την εργασία σας*; (διαχείριση τάξης, διατήρηση της προσοχής των μαθητών, κλίμα μάθησης, συμπεριφορά στα διαλείμματα κ.α.)*
- Υποστηρίζεται η εκπαιδευτική διαδικασία στο σπίτι; (π.χ. οργανωμένη τσάντα, οργανωμένα τετράδια εργασιών κ.α.)
- Πιστεύετε ότι το σχολείο μπορεί να επηρεάσει τα παιδιά σε ζητήματα ιδεών / αξιών κ.α.;

4. **ΟΙ ΣΧΕΣΕΙΣ**
- Ποιο είναι το κλίμα του σχολείου;
- Πως είναι οι σχέσεις σας με τα παιδιά;
- Ποια είναι η σχέση μεταξύ των παιδιών;
- Πώς είναι οι σχέσεις με τους γονείς των παιδιών; (θετικές; Αρνητικές; Πιεστικές;)
- Εμπλέκονται / συμμετέχουν οι γονείς στην εκπαιδευτική διαδικασία;

5. **ΣΧΟΛΕΙΟ ΚΑΙ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ**
- Ποια είναι η σχέση της κοινότητας με το σχολείο;
- Χρησιμοποιεί το σχολείο πόρους της ευρύτερης κοινότητας;
- Είναι φορέας αλλαγής το σχολείο στη συγκεκριμένη κοινότητα;
- Πώς επηρεάζεται η συμπεριφορά των μαθητών του σχολείου από τη συμπεριφορά των ενήλικων κατοίκων της κοινότητας;
- Έχετε κάποια παραδείγματα χαρακτηριστικών συμπεριφορών να περιγράψετε;

6. **ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΠΟΙΗΣΗ**
- Δημιουργούνται φιλίες στο σχολείο μεταξύ των παιδιών;
- Πώς λειτουργούν στο παιχνίδι; Ακολουθούν κανόνες;
- Πότε θεωρούν ότι έχουν σφάλει; Πώς απολογούνται για το σφάλμα τους;
- Δείχνουν ανταγωνιστικότητα μεταξύ τους;
- Η συμπεριφορά τους χαρακτηρίζεται από δικαιοσύνη απέναντι στους συμμαθητές τους;
- Συμμορφώνονται στο πρόγραμμα του σχολείου;

- Εντοπίζετε ομοιότητες μεταξύ των συμπεριφορών των παιδιών και των γονιών τους;

7. ΜΕΛΛΟΝ
- Ποια πιστεύετε ότι θα είναι η πορεία της σχολικής μονάδας στο μέλλον;
- Έχετε κάποιες προτάσεις για το ίδιο το σχολείο και τους μελλοντικούς που θα εργαστούν σε αυτό το πλαίσιο στο μέλλον;

ΘΕΜΑΤΙΚΕΣ ΓΙΑ ΓΟΝΕΙΣ

1. Η ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ
- Πώς θα περιγράφατε την κοινότητα;
- Η ιστορία ενός τόπου επηρεάζει τη συμπεριφορά μας; Με ποιόν τρόπο ισχύει αυτό στον δικό σας τόπο;

2. ΠΡΟΣΩΠΙΚΕΣ ΕΜΠΕΙΡΙΕΣ / ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗ ΑΤΜΟΣΦΑΙΡΑ
- Λίγα λόγια για την οικογένεια (δημογραφικά χαρακτηριστικά : εκπαίδευση, εργασία, Κ.Ο.Θ., αριθμός παιδιών κ.α.)
- Ποιος νουθετεί το παιδί και πώς; (βαθμός ελέγχου της συμπεριφοράς του)
- Ποιος βοηθά το παιδί στο διάβασμα και πώς παρέχεται η βοήθεια;
- Ποιο άτομο ασκεί τη μεγαλύτερη επιρροή στις αξίες και τις απόψεις του παιδιού;
- Ποια είναι η προσωπική σας σχολική εμπειρία; Συνοδεύεται από θετικά ή αρνητικά συναισθήματα η ανάμνηση των σχολικών σας χρόνων;
- Πώς θα χαρακτηρίζατε τη σχέση σας με το παιδί; (Μητέρα / πατέρας)

3. ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ
- Ποια είναι η γνώμη σας για το εκπαιδευτικό σύστημα;
- Είστε ικανοποιημένοι από τις συνθήκες εκπαίδευσης των παιδιών σας;
- Πώς θα χαρακτηρίζατε το σχολικό περιβάλλον; Τι σας αρέσει; Τι δεν σας αρέσει;
- Πόσο νομίζετε ότι το σχολείο επηρεάζει τα παιδιά σε ζητήματα ιδεών / αξιών. Θα θέλατε να αλλάξει κάτι;

4. ΟΙ ΣΧΕΣΕΙΣ
- Ποια είναι η σχέση σας με τους δασκάλους του παιδιού;
- Ποια είναι η συμμετοχή σας στο σχολείο;
- Επικοινωνείτε με το σχολείο για όσα σας απασχολούν σχετικά με το παιδί; Είστε ευχαριστημένοι με την επικοινωνία αυτή;

5. ΣΧΟΛΕΙΟ ΚΑΙ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ
- Το σχολείο αλλάζει κάθε χρόνο τη σύνθεση των εκπαιδευτικών του. Με βάση αυτό, το σχολείο γίνεται τελικά μια κοινότητα που μπορεί να κατανοήσει τον τόπο, τους μαθητές και τη δυναμική τους;

6. ΠΡΟΣΔΟΚΙΕΣ ΠΡΟΟΔΟΥ
- Ποιες είναι οι φιλοδοξίες σας για το μέλλον του παιδιού;
- Θέτει το ίδιο στόχους έχει όνειρα για τον εαυτό του και το μέλλον του;

- Τι επάγγελμα θα θέλατε να ακολουθήσει;
- Ποιο άτομο αποτελεί το πρότυπό του;
- Ποια είναι η προσδοκία σας για τη συμπεριφορά του ως ενήλικας; Ποια χαρακτηριστικά θεωρείτε ότι πρέπει να αναπτύξει; Βοηθάει το σχολικό περιβάλλον σε αυτήν την προσδοκία;

7. <u>ΤΟ ΜΕΛΛΟΝ</u>

- Τι προσδοκίες έχετε για το μέλλον;
- Έχετε κάποιες προτάσεις για τη αντιμετώπιση των αναγκών και των προβλημάτων του σχολείου;

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 2

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΙΑΖΟΜΕΝΩΝ

Πίνακας 1

Α. Κάτοικοι

ΚΩΔΙΚΟΣ	ΦΥΛΟ	ΗΛΙΚΙΑ	ΚΑΤΑΓΩΓΗ	ΚΑΤΟΙΚΙΑ	ΕΡΓΑΣΙΑ
01	Α	47	Κοινότητα	Κοινότητα	Μελισσοκόμος
02	Α	67	Κοινότητα	Πρωτεύουσα	Ιερέας
03	Α	38	Κοινότητα	Όμορη κοινότητα	Δάσκαλος
04	Γ	30	Κοινότητα	Κοινότητα	Οικιακά
05	Γ	28	Κοινότητα	Κοινότητα	Οικιακά
06	Γ	33	Κοινότητα	Κοινότητα	Οικιακά
07	Γ	43	Κοινότητα	Κοινότητα	Οικιακά

Β. ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΙ / ΓΟΝΕΙΣ

ΚΩΔΙΚΟΣ	ΦΥΛΟ	ΗΛΙΚΙΑ	ΚΑΤΑΓΩΓΗ	ΕΡΓΑΣΙΑ	
08	Γ	45	Νομός	Εκπαιδευτικός	
09	Γ	28	Μακεδονία	Εκπαιδευτικός	
10	Γ	28	Θράκη	Εκπαιδευτικός	
11	Γ	30	Όμορη κοινότητα	Εκπαιδευτικός	
12	Γ	35	Νομός	Εκπαιδευτικός	
13	Γ	36	Κοινότητα	Γονέας	
14	Γ	39	Κοινότητα	Γονέας	
15	Γ	34	Ορεινή περιοχή νομού	Γονέας	
16	Γ	34	Κοινότητα	Γονέας	

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 3

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΘΕΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΚΑΤΗΓΟΡΙΩΝ

Πίνακας 2

ΚΥΡΙΟ ΘΕΜΑ 1ο : Η ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ	
Υποκατηγορία	Properties (χαρακτηριστικά / στοιχεια / ιδιότητες) ??
Η θέση των εκπαιδευτικών	
Η θέση των κατοίκων	
ΚΥΡΙΟ ΘΕΜΑ 2ο : ΤΟ ΣΧΟΛΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ	
Η θέση των εκπαιδευτικών	Η φημολογία
	Η συμπεριφορά των κατοίκων στους εκπαιδευτικούς
	Η κατάσταση του σχολείου
	Χαρακτηριστικά παιδιών και σχολική επίδοση
	Το σχολικό κλίμα
	Το burn-out των εκπαιδευτικών
Η θέση των γονιών	Το διάστημα παραμονής του εκπαιδευτικού
	Το φύλο του εκπαιδευτικού
	Η ηλικία του εκπαιδευτικού
	Τα προβλήματα των μικρών σχολείων
	Τα σχολεία μεγαλύτερων κέντρων
ΚΥΡΙΟ ΘΕΜΑ 3ο : ΣΧΟΛΕΙΟ ΚΑΙ ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΑΞΙΩΝ	
Η θέση των εκπαιδευτικών	
Ποιος είναι ο ισχυρός παράγοντας στη δημιουργία αξιών	Η επίδραση της οικογένειας
	Η επίδραση του σχολείου
	Μπορεί να επιτευχθεί τροποποίηση;
ΚΥΡΙΟ ΘΕΜΑ 4ο : ΣΧΕΣΕΙΣ	
Σχέσεις εκπαιδευτικών με τα παιδιά	Προσανατολισμός στις ατομικές ανάγκες των παιδιών
	Θετική ενίσχυση και οριοθέτηση
	Εμπόδια και δυσκολίες
Σχέσεις μεταξύ των παιδιών	Τα πρότυπα που κληροδοτούνται
	Η μνήμη : δεν ξεχνώ
	Η εστίαση στις διαφορές και όχι στις ομοιότητες
	Ο σασμός
Σχέσεις εκπαιδευτικών / γονέων	Επιφυλακτικότητα

ΚΥΡΙΟ ΘΕΜΑ 5ο : ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ	
Η ατμόσφαιρα στο σπίτι	Η μητρική φροντίδα
	Η συνεννόηση του ζευγαριού για την ανατροφή των παιδιών
Παροχή βοήθειας για το σχολείο	Οι μητέρες αναλαμβάνουν
	Οι μητέρες έχουν προχωρήσει περισσότερο στην εκπαίδευση
	Το καθημερινό διάβασμα αποτελεί πρόκληση
Πρότυπα αξιών	Τα αγόρια
	Τα κορίτσια
Η σχέση με το παιδί	Η ηλικία του πατέρα
	Η σχέση με τη μητέρα
ΚΥΡΙΟ ΘΕΜΑ 6ο : ΣΧΟΛΕΙΟ ΚΑΙ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ	
Οι πόροι	
Ζητήματα επικοινωνίας	
Επίδραση του σχολείου στην κοινότητα	
ΚΥΡΙΟ ΘΕΜΑ 7ο : ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΠΟΙΗΣΗ	
Φιλία	
Σφάλματα και συγγνώμη	
Βωμολοχία και στάση οικογένειας	
Αίσθηση δικαίου	
Ανταγωνιστικότητα	
Συμμόρφωση	
Ομοιότητες συμπεριφορών	
ΚΥΡΙΟ ΘΕΜΑ 8ο : ΤΟ ΜΕΛΛΟΝ	
Η σχολική μονάδα / προοπτικές	
Το σχολείο, η πλευρά των γονιών	

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 4

ΦΟΡΜΑ ΣΥΓΚΑΤΑΘΕΣΗΣ

ΔΠΜΣ : Κοινοτική Εργασία και Κοινωνική Οικονομία
Έντυπο Πληροφόρησης και Συναίνεσης Συμμετεχόντων

Τίτλος: ….

Ερευνητής:

Έχετε προσκληθεί να συμμετάσχετε σε έρευνα η οποία διεξάγεται στο πλαίσιο της μεταπτυχιακής διπλωματικής εργασίας που εκπονείται από την ……. **υπό την επιστημονική επιμέλεια της ……..** Η παρούσα έρευνα αφορά το αξιακό σύστημα και τον τρόπο ζωής σε μια ορεινή κοινότητα της Κρήτης και την επίδραση στην κοινωνικοποίηση των παιδιών και στη σχολική ζωή.

Πριν αποφασίσετε να συμμετέχετε στην έρευνα, θέλουμε να γνωρίζετέ τα εξής:

- Η συμμετοχή σου σε αυτή την έρευνα είναι προαιρετική.
- Οι πληροφορίες που θα παρέχετε στους ερευνητές θα είναι εμπιστευτικές και θα είναι διαθέσιμες μόνο στην ομάδα εργασίας της έρευνας αυτής.
- Οι πληροφορίες που θα παρέχεις στους ερευνητές, θα χρησιμοποιούνται αποκλειστικά για τους σκοπούς της παρούσας μελέτης.
- Η συνέντευξη θα μαγνητοφωνηθεί για τους σκοπούς της ανάλυσης δεδομένων (μόνο)
- Έχεις το δικαίωμα να αποχωρήσεις από τη συνέντευξη, ανά πάσα στιγμή.
- Η διάρκεια της συνέντευξης θα είναι περίπου 60 έως 90 λεπτά.

Σας προσκαλούμε να συμβάλετε σε αυτή την προσπάθεια συμμετέχοντας σε αυτή τη μελέτη.

Σας ευχαριστούμε εκ των προτέρων.

Έλαβα γνώση και συμφωνώ.
Όνομα Ημερομηνία
Υπογραφή

ΕΝΤΥΠΟ ΕΝΗΜΕΡΗΣ ΣΥΝΑΙΝΕΣΗΣ

Τίτλος: ……..

Ερευνητής: …….

Επιστημονικός υπέυθυνος ……..

Παρακαλούμε συμπληρώστε τα αντίστοιχα τετραγωνίδια για να δηλώσετε συναίνεση

Έχω διαβάσει και έχω κατανοήσει το περιεχόμενο του Εντύπου Πληροφόρησης	**ΝΑΙ**	☐	**ΟΧΙ**	☐
Μου δόθηκε αρκετός χρόνος για να αποφασίσω αν θέλω να συμμετέχω σε αυτή τη συζήτηση	**ΝΑΙ**	☐	**ΟΧΙ**	☐
Έχω λάβει ικανοποιητικές εξηγήσεις για τη διαχείριση των προσωπικών μου δεδομένων	**ΝΑΙ**	☐	**ΟΧΙ**	☐
Καταλαβαίνω ότι η συμμετοχή μου είναι εθελοντική και μπορώ να αποχωρήσω οποιαδήποτε στιγμή χωρίς να δώσω εξηγήσεις και χωρίς καμία συνέπεια.	**ΝΑΙ**	☐	**ΟΧΙ**	☐
Κατανοώ ότι αν αποχωρήσω από την έρευνα τα δεδομένα μου θα καταστραφούν.	**ΝΑΙ**	☐	**ΟΧΙ**	☐
Κατανοώ ότι μπορώ να ζητήσω να καταστραφούν οι πληροφορίες που έδωσα στο πλαίσιο της έρευνας μέχρι *[ό,τι ισχύει]*	**ΝΑΙ**	☐	**ΟΧΙ**	☐
Γνωρίζω με ποιόν μπορώ να επικοινωνήσω αν επιθυμώ περισσότερες πληροφορίες για την έρευνα	**ΝΑΙ**	☐	**ΟΧΙ**	☐
Γνωρίζω σε ποιόν μπορώ να απευθυνθώ για παράπονα ή καταγγελίες	**ΝΑΙ**	☐	**ΟΧΙ**	☐
Γνωρίζω σε ποιόν μπορώ να απευθυνθώ για να ασκήσω τα δικαιώματα μου	**ΝΑΙ**	☐	**ΟΧΙ**	☐

Ονοματεπώνυμο συμμετέχοντος:	
Υπογραφή	**Ημερομηνία**
Ονοματεπώνυμο ερευνητή:	
Υπογραφή	**Ημερομηνία**